

Šolska kronika

1-2

25/2016

Revija za zgodovino šolstva in vzgoje – XLIX
School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education

Tematska številka revije Šolska kronika ob razstavi

LINGUA LATINA

Razstava o latinščini v javni osnovni šoli
1958-2015

Slovenski šolski muzej
maj 2015 – december 2016

Šolska kronika

1-2

Šolska kronika - 25
Revija za zgodovino šolstva in vzgoje - XLIX
Ljubljana

**School Chronicle - Journal of the
History of Schooling and Education**

25/2016

SCHOOL CHRONICLE – JOURNAL OF THE HISTORY OF SCHOOLING AND EDUCATION
– BULLETIN OF THE SLOVENIAN SCHOOL MUSEUM. LJUBLJANA, SLOVENIA.

Urednik / Editor: Anton Arko

Uredniški odbor / Editorial Board: Anton Arko, mag. Marjetka Balkovec Debevec, dr. Theodor Domej (Avstrija / *Austria*), dr. Darko Friš, dr. Boris Golec, Ksenija Guzej, Tatjana Hojan, Polona Koželj, mag. Marija Lesjak Reichenberg, Marko Ljubič, dr. Zdenko Medveš, mag. Stane Okoliš (odgovorna oseba izdajatelja / *Responsible person for the publisher*), dr. Mojca Peček Čuk, dr. Leopoldina Plut Pregelj (ZDA / *USA*), dr. Edvard Protner, Mateja Ribarič, dr. Branko Šuštar, dr. Matej Hriberšek

Zasluzna člana uredniškega odbora / Emeritus members of the Editorial Board: Slavica Pavlič, mag. Mladen Tancer

Članke je recenziral uredniški odbor tematske številke. Za znanstveno vsebino člankov odgovarjajo avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoče samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. / *The articles have been reviewed by the Editorial Board. The authors are solely responsible for the content of their articles. No parts of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and full mention of the source.*

© Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum, Ljubljana*

Redakcija te številke je bila zaključena 14. 10. 2016.

The editing of this issue was completed on October 14th, 2016.

Prevodi / *Translation:* Maja Visenjak Limon (angleščina / *English*)
in avtorji člankov (*and the authors of individual articles*)

Lektoriranje / *Proofreading:* Marjeta Žebovec (*Slovene*)

Uredništvo in uprava /
Editorial and administrative office: Slovenski šolski muzej, Plečnikov trg 1,
SI-1000 Ljubljana, Slovenija

Telefon, fax / *Phone, Fax:* +3861 2513 024

E-pošta / *E-Mail:* solski.muzej@guest.arnes.si

Spletna stran / *Website:* www.ssolski-muzej.si

Transakcijski račun / *Bank Account No.:* 01100-6030720893

Sofinancira / *Co-financed by:* Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport /
Ministry of Education, Science and Sport
Agencija za raziskovalno dejavnost R Slovenije - ARRS /
Slovenian Research Agency

Izdajatelj / *Publishers:* Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum*
Zveza zgodovinskih društev Slovenije /
Historical Association of Slovenia

Oblikovanje in računalniški prelom /
Design and Computer Typesetting: Matjaž Kavar, RAORA d.o.o., Kropa

Tisk / *Printed by:* Abo grafika d.o.o.

Naklada / *Number of copies:* 650 izvodov

Revija je vpisana v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije pod zaporedno številko 43, z dne 14. 2. 2002.

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje je vključena v / *School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education is included in:*

ProQuest/Periodicals Acquisitions, Michigan, USA

EBSCO Publishing, Ipswich, USA

COBISS - Co-operative Online Bibliographic System Services, Slovenia

Š O L S K A K R O N I K A
REVIJA ZA ZGODOVINO ŠOLSTVA IN VZGOJE
Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana

Leto 2016, številka 1–2

Letnik 25 – XLIX

School Chronicle / Schulchronik

Journal of the History of Schooling and Education.

Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana. Slovenia.

Zeitschrift für Schul- und Erziehungsgeschichte. Organ des

Slowenischen Schulmuseums. Ljubljana. Slowenien.

VSEBINA / CONTENTS

RAZSTAVA LINGUA LATINA / THE EXHIBITION LINGUA LATINA

- Anton Arko: **Lingua Latina – Razstava o latinščini v javni osnovni šoli Ljubljana, 28. 5. 2015–31. 12. 2016** ...9–10
Lingua latina – The Exhibition about Latin in the Slovene state primary school Ljubljana, 28. 5. 2015–31. 12. 2016

ČLANKI IN PRISPEVKI / ARTICLES AND OTHER CONTRIBUTIONS

- David Movrin: **Latinščina in grščina na poti v katakombe: Josip Osana, dr. Joža Lovrenčič, Marko Bajuk, Ivan Dolenc in dr. Josip Ilc** ...11–55
Latin and Greek on the way to the catacombs: Josip Osana, Dr Joža Lovrenčič, Marko Bajuk, Ivan Dolenc and Dr Josip Ilc
- Ovidijeve Metamorfoze 14** v prevodu dr. Jože Lovrenčiča ...56–80
- Matej Hriberšek: **Od Skile proti Karibdi: Krnjenje slovenskega klasičnega šolstva (1945–1959)** ...81–104
From Scylla to Charybdis: curtailment of Slovenian classical education (1945–1959)
- Aleksandra Pirkmajer Slokan: **Pregled pouka latinščine v slovenski javni osnovni šoli (1958–2016)** ...105–180
An overview of Latin lessons in the Slovene state primary school (1958–2016)

- Janja Žmavc: **Jezikovna raba in pedagoški proces ali zakaj je učenje latinščine danes še vedno smiselno?** ...181–199
Language use and the pedagogical process or why teaching Latin still makes sense
- Julijana Visočnik: **Didaktični potencial epigrafskih spomenikov – nekaj primerov iz slovenskega prostora** ...200–213
The didactic potential of epigraphic monuments – a few examples from the Slovenian territory
- Anja Ragolič: **Vloga rimskih napisov pri pouku latinščine – primer Osnovne šole Prežihovega Voranca Ljubljana** ...214–223
The role of Roman inscriptions in Latin lessons – the example of Prežihov Voranc Primary School in Ljubljana
- Živa Kham Omahen: **Latinščina v digitalnem svetu** ...224–239
Latin in the digital world
- Katjuša Kolar: **Poskus uvajanja latinščine kot obveznega izbirnega predmeta v zadnjo triado osnovnih šol v Mariboru in okolici: per aspera** ...240–248
An attempt at introducing Latin as a compulsory elective subject in the third cycle of primary schools in Maribor and surroundings: per aspera

SPOMINI / REMINISCENCES

- Anton Arko: **Kaj nam govorijo spomini?** ...249
- Katarina Šmid: **Reliquiae reliquiarum osnov humanistične izobrazbe v osnovni šoli** ...250–253
- Nada Grošelj: **Iz osemletne gimnazije v osemletno osnovno šolo: leto 1958** ...254–258
- Vanda Brvar Kanop: **Profesor Ciril Miklič v anekdotah učencev** ...259–261
- Nada Grošelj: **Začetki pouka latinščine na OŠ Ledina** ...262–263
- Marija Kosi: **Latinščina na OŠ Ludvika Pliberška v Mariboru** ...264

Dragica Fabjan Andritsakos: Spomini na latinščino na Osnovni šoli Mirana Jarca	...265
Marija Strašek Vrecl: Pouk latinščine na OŠ bratov Polančičev v Mariboru v letih 1991–1995	...266–267
Tatjana Polajner: Latinščina na OŠ Slave Klavore v Mariboru v obdobju od 1991–1995	...268–271
Urša Mali: Emonka iz Londiniuma	...272–274
Ana Ratajc: Latinščina na OŠ Trnovo	...275–284
Maja Gril Juvan: Latinščina na OŠ Šentvid in OŠ Mirana Jarca	...285
Živa Kham Omahen: Trans aequora abiit Chloe	...286–292
AVTORJI PRISPEVKOV Šolske kronike št. 1–2, 25/XLIX, 2016 / LIST OF CONTRIBUTORS	...293
SODELAVCI Šolske kronike št. 1–2, 25/XLIX, 2016 / LIST OF CONTRIBUTORS	...294
NAVODILA AVTORJEM IN AVTORICAM / INSTRUCTIONS FOR CONTRIBUTORS	...295

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje. Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana (Slovenija) je slovenska znanstvena in strokovna revija za zgodovino šolstva, pedagogike in vzgoje, ki jo od leta 1992 samostojno izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani. Revija ima začetke v skupnem zborniku šolsko-pedagoških muzejev v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu, ki je začel izhajati leta 1964 kot Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete.

School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education. Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana (Slovenia) is a Slovenian scientific and professional publication concerned with schooling, pedagogy and education. Since 1992 it has been independently issued by the Slovenian School Museum in Ljubljana. The Miscellany has developed from a joint publication of the school-pedagogical museums in Ljubljana, Zagreb in Belgrade, which began to be published in 1964 under the title of A Miscellany of the History of Schooling and Education.

<http://www.ssolski-muzej.si/slo/schoolchronicles.php>

Ob razstavi

1.19 Objavljena recenzija, prikaz knjige, kritika
Prejeto: 9. 2. 2016

Anton Arko*

*Lingua Latina –
Razstava o latinščini v javni osnovni šoli
Ljubljana, 28. 5. 2015–31. 12. 2016*

*Lingua latina – The Exhibition about
Latin in the Slovene state primary school
Ljubljana, 28. 5. 2015–31. 12. 2016*

Lingua Latina – Razstava o latinščini v javni osnovni šoli je na ogled v Slovenskem šolskem muzeju od maja 2015. Pripravila sta jo upokojena učiteljica latinščine, prof. Aleksandra Pirkmajer Slokan in kustos Slovenskega šolskega muzeja Anton Arko. Prikazuje zgodovino pouka latinščine v javni osnovni šoli od leta 1958 dalje, ko je splošni zakon o šolstvu uzakonil enotno osemletno osnovno šolo in gimnazijo spremenil iz osemletne v štiriletno šolo. Sprejet je bil tudi sklep, da se obe klasični gimnaziji, ki sta po letu 1945 delovali v Sloveniji: ljubljanska in mariborska, ukineta in priključita gimnazijam splošnega tipa. Takrat je latinščina prvič prišla v osnovno šolo in se do današnjih dni v slabih šestdesetih letih pojavljala na različnih osnovnih šolah po vsej Sloveniji, nepretrgoma pa je ves čas obstala le na OŠ Prežihovega Voranca v Ljubljani, ki je nekaj časa imela vlogo neuradnega področnega centra za latinski jezik. Kljub večkratnemu preganjanju latinščine iz šolskih klopi se je po zaslugi prizadevnih profesorjev in vodstev šol, ki so ji bila naklonjena, ohranila do današnjih dni. Latinščina je kot neke vrste matematika, ki uri našo pamet, spomin. Je kot podstat, mreža, po kateri pleza in se vanjo vpenja vse drugo znanje. Tako je že Mark Tulij Cicero zapisal *Non tam praeclarum est scire Latine quam turpe nescire* ali *Ni tako imenitno znati latinščino, kot jo je nespametno ne znati*.

Odprtje razstave 28. maja je vodila muzejska svetnica mag. Marjetka Balkovec Debevec, poleg direktorja Slovenskega šolskega muzeja mag. Staneta Okoliša in avtorjev razstave pa je spregovoril tudi slavnostni govornik akademik prof. dr. Kajetan Gantar, ki se je dotaknil problematike ukinjanja klasične gimnazije in preganjanja

* Anton Arko, prof. zgodovine in ruskega jezika, kustos v SŠM, Ljubljana,
e-pošta: aarko.ssm@gmail.com

latinščine iz osnovne šole. Ambientalno obogatitev prireditve, ki se je udeležilo 121 obiskovalcev, je prispevala muzejska glasbena skupina Muzealije s skladbami in pesmi v klasičnih jezikih.

Na razstavi lahko poleg zgodovinskega pregleda pouka latinščine v javni osnovni šoli, ki obsega večji del razstave, spoznamo tudi raznovrstne zanimive latinske interesne dejavnosti. Nekatere so potekale v okviru pouka, druge so bile pripravljene kot prostočasne dejavnosti. Med njimi je na ogled najstarejša dejavnost – dramsko-recitacijska delavnica, kjer so učenci latinščine uprizarjali krajša avtorska in tuja dela, pa tudi dve celovečerni dramski predstavi v lastni režiji. Povezanost latinščine in sedanjosti predstavljajo še izleti, tabori in ekskurzije, kjer so učenci lahko občutili antiko v živo. Na tak način so pri epigrafski delavnici na terenu raziskovali antične nagrobnike in spomenike ter jih prevajali. Latinščina je na državni ravni zaživela v obliki nagrajenih raziskovalnih nalog in latinskega državnega tekmovanja, ki je podeljevalo Sovretova priznanja in pohvale. Kateri učitelj je poučeval latinščino na kateri šoli v katerem obdobju in koliko je imel učencev, pa je zbrano na posebnem panoju z veliko razpredelnico, ki zajema vso Slovenijo. Na ogled so postavljeni tudi osnovnošolski latinski učbeniki in zvezki ter antični izdelki spretnih učencev.

Razstava je postavljena na štirinajstih panojih, eksponati pa so predstavljeni v treh vitrinah. Digitalno postavitev in grafično podobo sta ji dala oblikovalca Matjaž Kavari in Laura Bolčina, postavil pa jo je muzejski sodelavec Marijan Javoršek.

Ob razstavi je v petstotih izvodih izšel istoimenski katalog, ki sta ga napisala avtorja razstave. Obsega 34 strani, ki govorijo o zgodovini poučevanja latinščine v javni osnovni šoli od leta 1958 do današnjih dni.

V okviru razstave pa je kot spremljevalni razstavni program na voljo tudi delavnica z naslovom Svet antike, pri kateri se otroci pogovarjajo o Rimskem cesarstvu in nekaj vidnejših vladarjih, vstopijo v svet mitologije in spoznajo rimske bogove ter njihove attribute. Seznanijo se z osnovami latinskega jezika in skupaj prevajajo latinske pregovore, v sklepnem delu pa si izdelajo igralne karte na tematiko antičnega sveta.

Razstava, ki je odmevala tudi po valovih Radia Slovenija in Radia Ognjišče, bo predvidoma na ogled do konca leta 2016.

Članki in prispevki

UDK 373.3+373.5(497.4):[811.124'02+811.14'02](091)

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prejeto: 26. 8. 2016

David Movrin*

Latinščina in grščina na poti v katakombe: Josip Osana, dr. Joža Lovrenčič, Marko Bajuk, Ivan Dolenc in dr. Josip Ilc

*Latin and Greek on the way to the catacombs: Josip Osana,
Dr Joža Lovrenčič, Marko Bajuk, Ivan Dolenc and Dr Josip Ilc*

Izvleček

Klasični filologi Josip Osana, Joža Lovrenčič, Marko Bajuk, Ivan Dolenc in Josip Ilc so bili spomladi leta 1945 na čelu petih slovenskih osemletnih gimnazij, ki so sodile med najpomembnejše šole v državi: Prve ženske gimnazije v Ljubljani na Poljanah, nove slovenske gimnazije v Gorici, ljubljanske Klasične gimnazije, gimnazije v Novem mestu in Tretje moške gimnazije v Ljubljani za Bežigradom. Nekaj mesecev kasneje je eden od njih čakal na sodni proces; drugi se je znašel v ječi; tretji je kot begunec živel v Avstriji; četrti je izza rešetk s strahom poslušal tovarnjake, ki so ponoči vozili na neoznačena morišča; peti pa je bil odstavljen in prestavljen na drugo šolo, kjer je moral učiti matematiko. Njihove slikovite usode so predstavljale skrajnost, vendar se tudi drugim filologom v slovenskih šolah v novem času ni dobro pisalo.

Abstract

During the spring of 1945, five classicists – Josip Osana, Joža Lovrenčič, Marko Bajuk, Ivan Dolenc and Josip Ilc – ran five gymnasia that were among key secondary-education institutions in the country: the First Female Gymnasium in Ljubljana (“Poljane”), the newly established Slovenian gymnasium in Gorica, the Classical Gymnasium in Ljubljana, the gymnasium in Novo mesto and the Third Male Gymnasium in Ljubljana (“Bežigrad”). Months later, one was put to trial; the other found himself in jail; the third was living in Austria as a refugee; the fourth was worrying, from behind bars, about nightly trucks going towards unmarked killing fields; and the fifth was demoted, placed in a different school and ordered to teach mathematics. While their stories were extreme, all Slovenian classicists were facing a difficult future.

Ključne besede: gimnazije, druga svetovna vojna, klasična filologija, klasična tradicija, zgodovina šolstva, totalitarizem, zgodovina idej

Key words: gymnasia, WW2, classical philology, classical tradition, history of education, totalitarianism, history of ideas

* Doc. dr. David Movrin, Oddelek za klasično filologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, e-pošta david.movrin@ff.uni-lj.si.

Pojasnil je, da je klasični filolog, študiral je latinščino in grščino. [...] – *Pa to so ti neki truli jeziki*, se je veselo zasmel major, in vsa vojska v zboru se je glasno zakrohotala, da je odmevalo od zidov kasarne. Panič je zardel. Truli, se pravi, gnili jeziki so bili mrtvi, nepotrebni in smešni, kakor je bila gnila stara Jugoslavija, o tem smo se učili v šoli, o truli Jugoslaviji, ki je morala propasti, da bi lahko nastala nova, socialistična Jugoslavija.

(Drago Jančar, *Prerokba*)¹

Quem di odere, paedagogum fecere, »kogar bogovi sovražijo, ga naredijo za učitelja«. ² Spomladi leta 1945 se je stara šolniška duhovitost zagotovo sukala med mislimi Josipa Osane, dr. Jože Lovrenčiča, Marka Bajuka, Ivana Dolenca in dr. Josipa Ilca, petih klasičnih filologov, ki so bili takrat na čelu petih pomembnih slovenskih osemletnih gimnazij, na katere so kajpak hodili tudi otroci, ki bi danes veljali za osnovnošolce – Prve ženske gimnazije v Ljubljani na Poljanah, obnovljene slovenske gimnazije v Gorici, ljubljanske Klasične gimnazije, gimnazije v Novem mestu in Tretje moške gimnazije v Ljubljani za Bežigradom. Dravska banovina je imela sicer pred vojno samo trinajst državnih gimnazij, dve zasebni gimnaziji ter še dve gimnaziji z drugačnim statusom. ³ Natančnih študij s tega področja še ni, toda dejstvo, da so imeli vsi gimnazijci na programu vsaj štiri leta latinščine, da so bile tri od takratnih gimnazij klasične, torej so imele poleg latinščine še grščino, ter da so ob koncu vojne vsaj pet slovenskih gimnazij vodili klasični filologi, je dovolj zgovorno; v takratnih šolah se je le malo strok lahko postavilo s trdnejšim položajem. Za brutalne spremembe, ki so prihajale, je bila potrebna z vojno podložena revolucija.

In res, še tako bogate učiteljske izkušnje petih ravnateljev niso mogle pripraviti na to, kar so jim sovražni bogovi pripravljali tokrat. Ko je bilo vojne konec, je eden od njih čakal na sodni proces; drugi se je znašel v ječi; tretji je z družino kot begunec živel v Avstriji; četrti je izza rešetak s strahom poslušal tovarnjake, ki so zapornike ponoči brez sodbe vozili na neoznačena morišča; peti pa je bil odstavljen in prestavljen na drugo šolo, kjer je moral učiti matematiko. Njihove slikovite usode so morda predstavljale skrajnost, vendar se tudi drugim filologom v takratnih šolah v novem času ni dobro pisalo. Leta 1934 je bilo v slovenskem šolstvu zaposlenih 62 latinistov in greci-

-
- 1 Drago Jančar, *Prerokba* (Ljubljana: Modrijan, 2009), 14–15. Jančarjev »profesor Trule« je deloma upodobljen po izkušnjah, ki jih je s služenja vojaškega roka prinesel pisatelj prijatelj Primož Simoniti, poznejši profesor na oddelku za klasično filologijo ljubljanske FF (Primož Simoniti v pogovoru z avtorjem).
 - 2 Študija temelji na dopolnjeni razpravi »Classics in Postwar Secondary Education«, objavljeni v *Classics and Class: Greek and Latin Classics and Communism at School*, ur. David Movrin in Elżbieta Olechowska (Varšava in Ljubljana: Fakulteta Artes liberales in FF UL, 2016).
 - 3 Prim. Prosvetni oddelek kraljevske banske uprave, *Statistični pregled šolstva in prosvete v Dravski banovini za šolsko leto 1936/37* (Ljubljana: Banovinska zaloga šolskih knjig in učil, 1938), 45 in nasl.

stov.⁴ Leta 1949 jih je bilo le še 42, čeprav je statistika zdaj zajemala za četrtno večje ozemlje, torej tudi kraje, ki jih je po koncu prve svetovne vojne zasedla Italija.⁵ A tisti, ki so ostali, so bili povečini *praesentes corpore, absentes autem spiritu*, »telesno navzoči, v duhu pa ne«, saj sta zaradi dramatičnih sprememb v šolskem sistemu, cepljenem na sovjetski vzorec, takrat samo še *dva*⁶ poučevala latinščino. Ta usoda je zadelo tudi druge učitelje politično nezaželenih predmetov, in sicer do te mere, da so slovenske gimnazijce v tistih letih pretežno učili amaterji. Poročilo Centralnega komiteja iz leta 1950 nedvoumno ugotavlja, da na višjih gimnazijah »poučuje le 46% profesorjev predmete svoje stroke, vsi ostali (romanisti, germanisti, klasični filologi in filozofi) pa so se vsled potreb morali preorientirati na druge predmete«.⁷ Vse to razdejanje seveda ni bilo naključno, ohranjen je celo ukaz Mitre Mitrović Djilas, predsednice šolske komisije pri CK KPJ, ki je skupaj z možem Milovanom Djilasom, vodjem Agitpropa, obvladovala jugoslovansko šolsko politiko ter je podrejenim komisijam pri republiških centralnih komitejih rešitev problema skicirala že na prvi skupni seji novembra 1945: »Klasične gimnazije je treba postopoma ukiniti.«⁸ Njena navodila so bila usklajena s pogledi Borisa Kidriča, predsednika slovenske vlade, ki je slovenski šolski komisiji že pred tem posredoval »nekaj načelnih pogledov« na to, kako »izvleči srednjo šolo iz njene humanistične megle«.⁹

Izginotje petih renomiranih klasičnih filologov, ki so vodili omenjenih pet gimnazij, z lastnih šol, iz slovenske javnosti in celo iz zgodovinskega spomina je bilo za takšno politiko nedvomno zelo prikladno, vendar je imelo korenine tudi druge – v brezglavem ideološkem nasilju ljubljanskih šolskih oblasti med drugo svetovno vojno ter v maščevalnosti, s kakršno ga je po njenem koncu stopnjevala nova oblast. Izziv,

-
- 4 Večina (44) je imela za glavni predmet tako latinščino kot grščino; 16 jih je imelo samo latinščino, 2 samo grščino. Še dodatnih 22 je imelo latinščino ali grščino kot stranski predmet. Podrobnosti navaja Prosvetni oddelek kr. banske uprave, *Stalež šolstva in učiteljstva ter prosvetnih in kulturnih ustanov v Dravski banovini* (Ljubljana: Banovinska zaloga šolskih knjig in učil v Ljubljani, 1934).
 - 5 »Klasičnih filologov imamo 42. Od teh jih ima kot glavni predmet 38 latinščino in 4 grščino.« SI-AS 1589-III 31.840, »Poročila uprave za agitacijo in propagando pri CK KPS – 9. maj 1950«.
 - 6 Ali kot je leta 1949 slovensko Ministrstvo za prosveto napisalo v poročilu Ministrstvu za znanost in kulturo vlade FNRJ: »Število romanistov, germanistov in klasikov je izredno večje, kot so potrebe. Ti so se na podlagi preusmerjevalnih tečajev usposobili za predavatelje slovanskih jezikov.« Doknić et al., *Kulturna politika Jugoslavije 1945–1952: zbornik dokumenata 1* (Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2009), 511.
 - 7 SI-AS 1589-III 31.843, »Poročilo oddelka za šolstvo pri CK KPS – 1950«.
 - 8 AS 1589-III 35.970, »Poročilo o seji šolske komisije CK KPJ, 21.–22. novembra 1945 v Beogradu.« Prim. tudi Gabrič, *Sledi šolskega razvoja na Slovenskem*, 46.
 - 9 AS 1589-III 35.972, »Zapisnik seje šolske komisije pri CK KPS dne 30. oktobra 1945.« Širši zgodovinski in politični kontekst obravnavata poglavji »Yugoslavia in 1949 and its gratiae plenum« in »Classics at the University of Ljubljana after 1945« v študiji *Classics and Communism: Greek and Latin behind the Iron Curtain* (Ljubljana: Znanstvena založba FF, 2013); v slovenščini pa »Gratae plenum: latinščina, grščina in Informbiro«, *Keria* 12, št. 2–3 (2010), ter »Fran Bradač, Anton Sovre, Milan Grošelj, Jože Košar in Fran Petre: latinščina in grščina na ljubljanski univerzi v desetletju po vojni«, *Zgodovinski časopis* 68 (2014).

pred kakršnega so bili šolniki postavljeni, je po vseh teh desetletjih težko predstavljen. Za začetek je okupacija mnoge soočila z nelahkim razmislekom o enem in drugem vojaškem škorju, z nemogočim preštevanjem relativnih prednosti italijanske in nemške zasedbe, z vzporejanjem fašizma in nacizma. Francesco Semi, latinist iz Benetk ter poznejši ustanovitelj zbirke *Scriptorum Romanorum quae extant omnia*, ki je leta 1941 kot mobiliziranec v italijansko vojsko s Tacitovimi *Anali* v nahrbtniku vkorakal v Ljubljano, je takole razmišljal o zagatnem vzdušju, ki je zajelo deželo njegovih prednikov, ter o razlikah med italijansko in – veliko tršo – nemško okupacijsko politiko: »Kakor Ljubljana, tako so tudi druga mesta v deželi mirna. Novo mesto, Logatec, Vrhnika, itd. še nikdar niso bili tako tihi. Toda Bled joka zaradi težkega jarma, jokajo tudi Tržič, Radovljica, Kranjska gora, Stržišče, Škofja Loka – in ta tihi jok žalosti tudi Ljubljano in vse druge kraje Slovenije.«¹⁰

A nemara hujše od premišljevanja o različnih okupacijskih strategijah osvraženi zavojevalcev je bilo razmišljanje o avtodestruktivnem početju sonarodnjakov. Na eni strani so bili ostanki slovenske predvojne elite, za katero se v njeni nedomiselni inertnosti včasih zdi, kot bi imela, *ante litteram*, na ustnicah internetni mem televizijskega napovedovalca Kenta Brockmana iz risanke o Simpsonovih: »Jaz sem eden tistih, ki pozdravljajo naše nove gospodarje.«¹¹ Novejše raziskave o servilnih potezah, s kakršnimi se je na prihod nacistov že pred začetkom vojne pripravljala takratna jugoslovanska vlada in pri katerih Slovenci niso imeli nepomembne vloge, so danes resnično neprijetno branje.¹² Na drugi strani pa je bila krvava stvarnost partijskega spopada za oblast, pri katerem se preprosto ni bilo mogoče sprenevedati, povedano z lucidno prisposodo tržaškega klasičnega filologa, »da v naročju NOB ni že ležal embrij bodoče diktature, popoln embrij, razvit do nohtov in zob.«¹³ Ohraniti trezen pogled in moralno hrbtnico v tem vse bolj neobvladljivem kaosu ter zraven obvarovati zaupane dijake pred grožnjami vojne ... Položaj, v katerem so se znašli ravnatelji iz naslova, je bil resnično nelahek, vsak od njih se je odločal po svoje; toda usoda, ki jih je nato čakala po vojni in ki je z njimi zadela tudi njihovo stroko, je bila nenavadno podobna.

10 Francesco Semi, »Bojna komedija ali »osvojitve Ljubljane«, v: *Tovariš* 22, št. 13, 31. 3. 1966, 24–25; št. 14, 7. 4. 1966, 24–25; št. 15, 14. 4. 1966, 25–26; št. 16, 21. 4. 1966, 22–23, št. 17/18, 28. 4. 1966, 42–43; št. 19, 12. 5. 1966, 58–59; in št. 20, 19. 5. 1966, 44–45; zgornji citat je iz št. 20, na strani 44, iz zapisa 14. maja 1941. Več podatkov o piscu, ki se je rodil v Kopru (pred poitaljančenjem priimka se je pisal Semič), je zbral Ivan Filipovič: »Semi, Francesco (1910–2000)«, v: *Slovenska biografija* (Ljubljana: ZRC SAZU, 2013).

11 Epizoda »Deep space Homer«, *The Simpsons* 5.15, 24. februar 1994.

12 Več o tem denimo Bojan Godeša, *Čas odločitev: katoliški tabor in začetek okupacije* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2011).

13 Alojz Rebula, »Četrto pismo Edvardu Kocbeku«, v: *Krogí navzven, krogí navznoter*, ur. Niko Grafenauer (Ljubljana: Nova revija, 2004), 61.

Resnica oblastem v obraz: Josip Osana

Josip Osana (1886–1951), na dunajski univerzi izšolani profesor latinščine in grščine od leta 1912, ki je skupaj s Franom Bradáčem leta 1919 spisal grško slovnico in je bil od leta 1937 dalje ravnatelj Prve državne ženske realne gimnazije v Ljubljani na Poljanah,¹⁴ si je latinski pregovor o pedagogih začel mrmrati najkasneje jeseni 1943. Takrat je general Leon Rupnik, vodja pokrajinske uprave v Ljubljani, ki so jo vzpostavili Nemci po kapitulaciji Italije, v valu strahovitega partizanskega nasilja, ki je v dveh mesecih terjal več kot devetsto življenj,¹⁵ ugotovil, da Slovence pestita samo dva resnična sovražnika: »boljševizem, ki nas za judovsko vlado sveta hoče potlačiti do topih robotov brez duše in Boga, z njim pa plutokracija, ki bi nam za judovske blagajne rada ukradla še to bore malo, kar imamo«. ¹⁶ Po robu se jima je med drugim nekoliko naivno odločil postaviti s pritiskom na ravnatelje in z odloki o uveljavljanju nekdanjih jugoslovanskih predpisov v zvezi s »pobijanjem komunistične propagande med šolsko mladino«, ¹⁷ podprtimi z zborovanji in celo z medijskimi navodili: »Pozivamo vse slovenske dijake in dijakinje, naj še ta teden počistijo svoje razrede zločinskih komunističnih potuhnjenec«, je takrat pisal *Slovenec*. »To je čisto njihova stvar in sami naj jo opravijo. Vržejo naj jih ven iz svoje poštene družbe, ravnateljstvu naj javijo, da tega in tega komunista ne marajo več v razredu, ker jim to brani njihova narodna čast in ponos.« ¹⁸ Ravnateljem in profesorjem pa so na sestanku 10. decembra čisto naravnost povedali: »Vsi direktorji in profesorji morajo *aktivno* sodelovati pri pobijanju komunizma, kdor ne bo sodeloval, bo odpuščen iz službe.« ¹⁹

Bogata in podrobna dokumentacija o nadrealistični preiskavi na Poljanah je ohranjena²⁰ in ponuja dramatičen vpogled v prizadevanje ravnatelja in proforskega zbora, da bi dijakinje zaščitil pred propagandnim odsekom pokrajinske uprave in njegovimi trditvami, da je »zavod splošno znan kot komunistično usmerjen«. ²¹ Osana, ki

14 Več o delu Josipa Osane je mogoče najti v SI-AS 231, »personalne mape« 70, ter v anonimnem nekrologu »Ravnatelj Josip Osana«, ki mu ga je posvetila izseljenska *Svobodna Slovenija* 4 (1952): 193.

15 Boris Mlakar, »Krogí nasilja med Slovenci v vojnih letih 1941–1945«, v: *Žrtve vojne in revolucije*, ur. Janvit Golob et al. (Ljubljana: Državni svet RS, 2005), 26. Pisec ugotavlja, da so partizanski »nasprotniki, ki so takrat v popolni defenzivi«, v istem obdobju pobili nekaj čez šestdeset ljudi, »razmerje je torej 13 : 1. Imena kot Turjak, Grčarice, Kočevje, Mozelj in Jelendol simbolizirajo tedanje krvavo dogajanje«.

16 »Proglas predsednika generala Rupnika«, objavljen denimo v *Trgovskem listu* 24. septembra 1943.

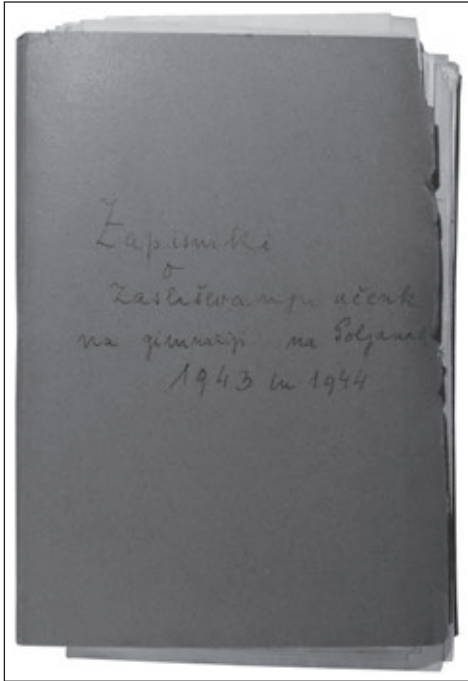
17 Več o odloku z datumom 23. novembra 1943 in predvojni protikomunistični zakonodaji je v fondu SI-AS 364 12, »Zapisniki o zasliševanju učenk na gimnaziji na Poljanah 1943–1944«. Knjiga Franceta Škerla *Ljubljanske srednje šole v letih 1941–1945: prispevki k zgodovini Ljubljane v letih fašistične in nacistične okupacije* (Ljubljana: Borec, 1964), je terminološko in konceptualno vse prej kot nepristranska.

18 Poziv je objavil časopis *Slovenec* 30. novembra 1943.

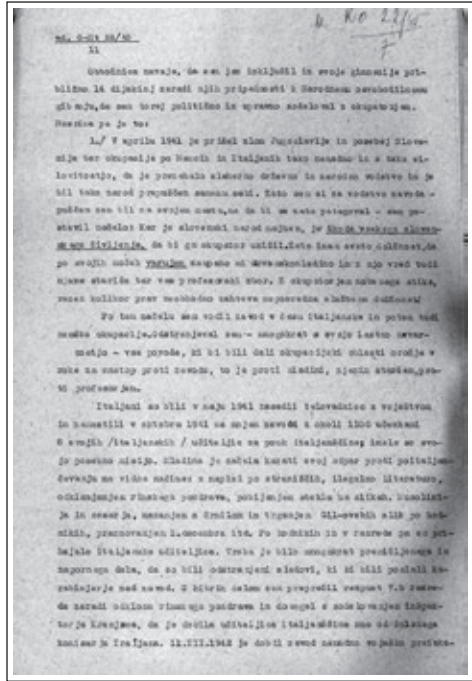
19 SI-ZAL LJU-197 2.35, »Zapisnik druge izredne seje celotnega učiteljskega zbora dne 14. decembra 1943«.

20 SI-AS 364 12, »Zapisniki o zasliševanju učenk na gimnaziji na Poljanah 1943–1944«.

21 Osana v svojem poročilu pokrajinski upravi 29. decembra 1943, SI-AS 364.12.

*Ohranjena dokumentacija o zasliševanju
na Poljanah (AS 364, fasc. 12).*

*Pričevanje Josipa Osane o preiskavi med
vojno, napisano med procesom leta 1945
(ZAL LJU 85, Ko 22-45).*

je v svoji dolgi karieri v slovenščino prevedel tudi srhljive pravljice Wilhelma Hauffa in je zato znal prepoznati nočno moro, kadar mu je prišla pred oči, je bil besen. Najprej je oblastem vrgel v obraz njihovo neregularno in skrivnostno postopanje; »propagandni odsek« pri informativnem uradu pokrajinske uprave, ki je bil podrejen neposredno Rupniku, po ravnateljevem mnenju nikakor ni spadal v šole:

Kdo je ta propagandni odsek? Kdo je informativni urad, ki se naenkrat v novembru pojavi kot *deus ex machina* in zahteva urnike od ravnateljstva itd.? Ravnateljstvo bi jih temu informativnemu uradu prav gotovo ne bilo dostavilo, ako bi ne bil posredoval prosvetni oddelek, ki je bil pa v svoji informaciji ravnateljstev tudi precej lakoničen. Povedal je samo, da bo za predavanja skrbel informativni urad. Nato molk. – Prišli sta obe [protikomunistični] predavateljici, mladi gospodični, in prinesli s seboj nastavitveni dekret. Prosvetni oddelek je molčal, ko vendar sicer po dosedanjih predpisih nima dostopa v šolo nihče, ki se ne izkaže z legitimacijo prosvetnega oddelka. V šolo bi bili prišli prav tako lahko predavateljici za komunizem. Nista se dali predstaviti profesorskemu zboru, nista hoteli podpisovati ur v dnevnik, nista pripustili niti direktorja k predavanjem, češ da so taka njihova navodila. In vendar je direktor odgovoren za vse, kar se godi na zavodu. [...] Čez mesec dni pride brez vsega povabilo Propagandnega

odseka k sestanku 7. decembra tega leta. Mlad gospod pojasnjuje nalogo protikomunistične propagande. Nato napade meni nič tebi nič »komunistično Prvo žensko realno gimnazijo, ki nima dobre discipline« na tak način, da se je videlo, da so vsi drugi zavodi dobri in čisti, samo ta zavod je eldorado komunizma.«²²

Osana si česa takšnega ni pustil reči: »Dvaintrideseto leto poštene, slovenski mladini in narodu posvečene službe mi teče, naj preišče vse moje življenje in delovanje, kdor hoče, samo da to stori nepristransko. Prav tako se čuti po krivici obdolženega profesorski zbor. Dokler se nasprotno ne dokaže, moramo zahtevati primerne zadoščanja.«²³ Uprava je vztrajala, v preiskavo se je vpletla policija in šolo je moralo zapustiti devet dijakinj, Osana pa je bil zaradi svoje popustljivosti znova deležen ostrih opozoril.²⁴

V prepričanju, da je storil svojo dolžnost in da se nima česa bati, je Osana maja 1945 tako ostal v Ljubljani, čeprav mu je moralo biti jasno, da se mu pod novo oblastjo ne obeta nič dobrega.²⁵ Takoj je bil postavljen pred sodišče.²⁶ Dokumentacija z njegovega procesa je ohranjena ter ponuja nove podrobnosti v zvezi s celotno zadevo.²⁷ Položaj se je zdaj dramatično zasukal in dijakinje, ki so leto prej obtoževale svoje sošolke, so se zdaj same znašle na zatožni klopi – le kazni so bile hujše. Osana se je obtožbe sodelovanja z okupatorjem pred komunisti branil z enako metodično doslednostjo, s kakršno je med vojno nastopil proti divjanju Rupnikove uprave. Razložil je svoje vodilo pri ravnateljstvu med vojno, ko si je »za vodstvo zavoda – puščen sem bil na svojem mestu, ne da bi se za to potegoval – sam postavil načelo: ker je slovenski narod majhen, je škoda vsakega slovenskega življenja, da bi ga okupator uničil. Zato imam sveto dolžnost, da po svojih močeh varujem zaupano mi slovensko mladino in z njo vred tudi njene starše ter ves profesorski zbor. Z okupatorjem nobenega stika, razen kolikor prav neobhodno zahteva neposredna službena dolžnost. Po tem načelu sem vodil zavod v času italijanske in potem tudi nemške okupacije. Odstranjeval sem – mnogokrat s svojo lastno nevarnostjo – vse povode, ki bi bili dali okupacijski oblasti orožje v roke za nastop proti zavodu, to je proti mladini, njenim staršem, proti profesorjem.«²⁸ Nato je razložil, kaj je zanj dejansko pomenila ovadba Propagandnega

22 Osana v poročilu pokrajinski upravi 29. decembra 1943, SI-AS 364.12.

23 Ibid.

24 Dopis pokrajinske uprave ravnateljstvu 2. februarja 1944, SI-AS 364.12.

25 Indikativna za odnos novih oblastnikov je nemara karakterizacija, ki jo je za Osano kasneje napisal France Škerl: »V njegovih spisih ne moremo zaslediti nikjer nič takega, kar bi spominjalo na simpatije do Osvobodilne fronte. Njegovo dopisovanje v splošnem, prav posebno pa v času velikih preiskav ob koncu 1943 in začetku 1944, kaže, da je mož pripadal »domobranskemu« taboru.« Škerl, *Ljubljanske srednje šole*, 212–213.

26 Kot ravnatelj ga je v naslednjem letu zamenjal Ivan Škerlj (1884–1956), prav tako klasični filolog in brat Amata Škerlja, prevajalca Horacija – kar je svojsko pričevanje o položaju klasičnih jezikov v izobraževalnem sistemu, ki pa so mu bile ure štete. Leta 1946 je Škerlja zamenjala slavistka Slavica Božič.

27 SI-ZAL LJU 85 296.9.1, »K 22/45«.

28 SI-ZAL LJU 85 296.9.1, »K 22/45«, izjava Josipa Osane 23. septembra 1945.

odseka na predsednika Rupnika, da je zavod »ves komunističen«, torej tudi profesorski zbor z ravnateljem na čelu: »In to je pod Nemci pomenilo za učiteljstvo z menoj vred Gestapo, internacijo ali celo postavitev pred puške, za mladino pa razpust zavoda. – V duši se mi je gabilo to početje. Dal sem duška svoji nevolji z obširnim odgovorom na ovadbo (koncem decembra 1943). Toda odgovor je bilo treba stvarno podpreti in nevarnost za ves zavod odstraniti.«²⁹ Njegovo pravno precizno pisanje je razložilo vse okoliščine in strategijo zavlačevanja, s katero je dosegel, da se je od celotnega števila tisoč učenk slednjic pod pravilnikom znašlo le devet deklet: »Ker niso šla poročila o izključitvah nikamor drugam kakor le na prezidenta Rupnika, ni bilo za učenke nobenih posledic, ki bi bile zanje nevarne. Imele so še vedno možnost nadaljnjega študija, bodisi privatnega, bodisi po drugih zavodih.«³⁰ Tožilstvo je že pred tem zaprosilo za dodatno informacijo, namreč za politično oceno s strani novega Ministrstva za prosveto. Ta je bila nekoliko lapidarna, vendar v tistih okoliščinah relativno ugodna: »Idejen nasprotnik, vdan vsakemu režimu, sicer osebno pošten; dober strokovnjak.«³¹ Sodnik se je slednjic strinjal in je Osano oprostil. To nikakor ni pomenilo, da bo dobil svojo službo nazaj. Krivde mu niso dokazali, vendar za oblasti zato še ni bil nedolžen. Ko ga je 1. januarja 1946 minister po 34 letih službe upokojil, mu je bila odmera pokojnine »odklonjena«, češ da nima volilne pravice. Dobiti mu jo je uspelo šele aprila 1949, manj kot dve leti pred smrtjo³² 11. marca 1951.

V domovini se ga takrat javno niso več spomnili, pač pa mu je nepodpisan nekrolog objavila izseljenska *Svobodna Slovenija*: »Med svojimi tovariši – klasičnimi filologi – je pokojni ravnatelj Osana užival sloves velikega strokovnjaka in globokega spoštovalca klasične kulture. V razredu je znal svojim učencem mojstrsko posredovati temelje in lepote klasičnih jezikov in literature ter duha. Ob njem in pod njegovim vodstvom so učenci z ljubeznijo in velikim spoštovanjem oblikovali svoje nazore o vrednosti klasike za osebni napredek in globino duha. – Kot tak je postal duša vseh tistih ustanov in organizacij, ki so hotele Slovencem ohraniti klasični pouk in stik z vsem bogastvom klasičnega sveta. Bil je med ustanovitelji Društva za humanistične vede in dolga leta generalni tajnik in s tem tudi gibalno Društva prijateljev humanistične gimnazije. Takoj po osvoboditvi je skupno s profesorjem Bradačem izdal grško slovnico, ki

29 SI-ZAL LJU 85 296.9.1, »K 22/45«, izjava Josipa Osane 23. septembra 1945.

30 SI-ZAL LJU 85 296.9.1, »K 22/45«, ibid.

31 SI-ZAL LJU 85 296.9.1, »K 22/45«, dopis »Politične ocene« z dne 23. julija 1945; ministrstvo je oceno dobilo od Olge Strle, Osanove nekdanje sodelavke, ki je zastopala odbor OF na njegovi zdaj že bivši gimnaziji.

32 SI-AS 231, »personalne mape« 70, »Josip Osana«. Pričevanje o težavnem obdobju, skozi katero je morala družina, je ohranjeno tudi v vprašalniku, ki ga je morala izpolniti ravnateljeva hči. Mira Osana je med vojno študirala klasično filologijo, njene izpite pa je nova oblast razveljavila; vprašalnik je shranjen v AMSU I-328 (dekanat FF), »personalne mape pomožnih asistentov«. Svoj študij je kljub temu dokončala in njena diplomatska naloga *De genetivo subiectivo et obiectivo, qui in primo, secundo, tertio T. Livii Rerum gestarum libro inveniuntur* je shranjena v knjižnici Oddelka za klasično filologijo FF UL. Poročila se je z Justinom Stanovnikom, ki je preživel strahote koncentracijskega taborišča Teharje in je po vojni prav tako diplomiral na istem oddelku.

je izšla leta 1919, pozneje pa je nadaljeval z delom za drugo slovnico grškega jezika in jo tudi končal. [...] Z Osano je legel v grob domače zemlje eden tistih mož slovenstva, ki so mu z zvestim in tihim delom bogatili njegovo splošno kulturo.«³³

Zakopane *Metamorfoze*: dr. Joža Lovrenčič

Dr. Joža Lovrenčič (1890–1952) je ravnatelj slovenske gimnazije v Gorici postal šele leta 1944. Gorica je postala del italijanskega ozemlja šele po prvi svetovni vojni in je imela ob priključitvi znatno slovensko manjšino, ki so jo avstrijski uradniki ocenjevali na dobro tretjino prebivalstva.³⁴ V Kredu pri Kobaridu rojeni Lovrenčič, ki se je tudi sam šolal na goriški gimnaziji, je v Gradcu študiral slavistiko in latinščino, nato pa se je jeseni 1914, tik pred doseženim doktoratom, na goriško gimnazijo za kratek čas vrnil kot učitelj in je tamkajšnje razmere zelo dobro poznal.³⁵ Po vojni, ko so italijanske oblasti slovensko gimnazijo v Gorici zaprle, se je Lovrenčič preselil v Ljubljano, kjer se je naselil na Zrinjskega ulici, nasproti cerkve svetega Jožefa, ter postal leta 1920 profesor na Prvi gimnaziji (na Poljanah), nato leta 1930 na Tretji gimnaziji (za Bežigradom), leta 1939 pa na učiteljski na Ledini. Ko je postal ravnatelj v Gorici, je imel poleg treh desetletij izkušenj s poučevanjem za seboj tudi literarno pot epskega in ekspresionističnega pesnika, pa tudi avtorja pravljic in legend, dram in zgodovinskih romanov ter nenazadnje prevajalca, ki je med drugim poslovenil Lukijanovo delo *Vera historia* ter Collodijevega *Storžka* (kot se je s poslušom za izvirnik v slovenščini sprva imenoval italijanski *Pinocchio*).³⁶

Po italijanski kapitulaciji je slovenska gimnazija v Gorici spet prišla v domeno možnega. Nemci, ki so tedaj prevzeli oblast v mestu, so se do slovenskega prebivalstva obnašali precej bolj popustljivo kot denimo leta 1941 na Štajerskem;³⁷ na Primorskem se je lahko »začel neke vrste narodni preporod«³⁸ in goriški izobraženci, ki jih je vodil

33 »Ravnatelj Josip Osana«, *Svobodna Slovenija* 4 (1952), 193. O šolskem delu ravnatelja Osane piše tudi Matej Hriberšek, *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945* (Ljubljana: ZRC, 2005).

34 Branko Marušič, »Ljudsko štetje 31. decembra leta 1910 na Goriškem«, v: *Zgodovinski pogledi na zadnje državno ljudsko štetje v Avstrijskem primorju 1910: jezik, narodnost, meja*, ur. Barbara Šterbenc Svetina et al. (Ljubljana: ZRC, 2012), 83.

35 Podroben vpogled v to ustanovo, ki je bila za zasebnimi Škofovimi zavodi v Šentvidu dejansko prva slovenska javna gimnazija, ponuja *Prvo izvestje c. kr. slovenske državne gimnazije 1913/1914* (Gorica: C. kr. slovenska državna gimnazija v Gorici, 1914), iz katerega je razvidno, da je na gimnaziji nekaj časa učil tudi »Anton Sovre, poročnik v rezervi«, preden ga je vojna odnesla na fronto. – Goriška Mohorjeva je ob stoletnici šole leta 2013 izvestje izdala v faksimilirani izdaji.

36 Biografske podrobnosti navaja njegov vnuk Andrej Vovko (1947–2015), »Knjiga s sedmimi pečati: o življenju in delu dr. Jože Lovrenčiča«, *Goriški letnik 18* (1991). Podrobno bibliografijo je zbral Marijan Breclj, »Lovrenčičeva bibliografija«, *Goriški letnik 18* (1991).

37 Prim. Boris Mlakar, »Vloga in pomen Primorske v delovanju protirevolucionarnega tabora v Sloveniji«, v: *Vojna in mir na Primorskem: od kapitulacije Italije leta 1943 do londonskega memoranduma leta 1954*, ur. Jože Pirjevec et al. (Koper: Annales, 2005), 101–112.

38 Boris Mlakar, »Dr. Joža Lovrenčič in mimohod revolucije«, *Goriški letnik 18* (1991): 29.

Predvojno omizje sodelavcev revije Dom in svet: Janez Jalen, Alojzij Remec, Joža Lovrenčič, France Bevk, Ivan Čargo, Narte Velikonja in France Koblar. To in še vrsto drugih fotografij iz družinskega arhiva je ob stoletnici njegovega rojstva objavil »Lovrenčičev zbornik«, ki je izšel kot posebna številka Goriškega letnika (Nova Gorica: Goriški muzej, 1991).

dr. Anton Kacin, so se poleti 1944 obrnili na Lovrenčiča, da bi jim pomagal s ponovno ustanovitvijo gimnazije. Lovrenčič je nekaj časa okleval, menda tudi zaradi nasprotovanja žene in otrok, ki so bili proti temu, da bi odšel v tako neurejene in negotove razmere: »Nisem se takoj odločil za to mesto. Ker pa sem mislil, da bom svojemu narodu, ki je bil 25 let brez vsake srednje šole, koristil in sem ves čas v Jugoslaviji deloval zanj, sem se nato odločil. Pri vsem tem me je vodilo samo to, ne pa kakšni politični nameni. Koncem oktobra 1944 sem potem odšel v Gorico. Pri prevzemu poslov sem jaz poudaril, da je naša dolžnost, da vzgajamo dijaštvo v slovenskem in jugoslovan-skem smislu, in se pri pouku ni zavzelo niti odklonilno stališče do Osvobodilne fronte niti stališče sodelovanja z domobranstvom. – V vseh tridesetih letih svojega javnega delovanja sem delal v nacionalnem smislu in mi je bilo pred očmi vedno le to, da se bi tudi Goriška združila z ostalo Jugoslavijo. V tem smislu sem vzgajal vseskozi dijake, ki sem jih učil, nisem pa nikdar vršil propagande, da bi postali člani kakšne politične organizacije.«³⁹ Ljubljano je po lastnih besedah zapustil predvsem iz občutka dolžnosti: »Mislil sem si: Ako ne greš v teh težkih časih, ako se zdaj ne žrtvuješ, ti bodo

39 SI-ZAL LJU 85 337.9.40, Ko 92/46, »Zaslišanje obdolženca – dr. Lovrenčič Jože«, 28. oktober 1945, ter »Obrazložitev in zagovor dr. Jože Lovrenčiča«.

pozneje, ko bo vse lepo urejeno, lahko po pravici očitali, da si imel vseh trideset let za rojake le lepe besede, ko bi moral pa v dejanju pokazati, si lepo obtičal v Ljubljani!⁴⁰ Njegovo rezoniranje ni bilo brez stvarne opore, slovensko gimnazijo, ki jo je pomagal ustanoviti, so povojne zavezniške oblasti potrdile kot del šolskega stanja, na katero so naletele, in se je dejansko ohranila vse do danes; šola je še vedno eden glavnih stebrov slovenske manjšine v Italiji.⁴¹

Delo na pogorišču, ki sta ga za seboj pustili več kot dve desetletji Mussolinijevega nasilnega poitaljančevanja, je bilo vse prej kot lahko, vendar ne čisto brez rezultatov: »Kako je vplival pouk na mladino, so pričale njene izjave, da ne bi šli ne učenci ne učenke za nobeno ceno več v italijanske šole, kamor so jih njih bivši italijanski profesorji in direkcije vabili in klicali tudi z grožnjami. Delo goriške slovenske gimnazije je tedaj bilo vse prej kot podpiranje okupatorja. Da je bil pouk stvaren in uspešen, je pokazalo redovanje ob zaključku semestra. Da je bila slovenska gimnazija v Gorici potrebna, smo občutili zlasti prva dva meseca, ko je bilo treba premagati velike jezikovne težkoče, preden so se dijaki – zlasti nižjih razredov – vživeli v književno slovenščino.«⁴² Število vpisanih dijakov je doseglo skoraj dvesto; najštevilnejši je bil prvi razred, v sedmega in osmega niso vpisovali. Profesorjev je bilo 18, poleg ravnatelja Lovrenčiča, ki je občasno poučeval, so bili med njimi Rado Bednařik, dr. Anton Kacin, dr. Alfonz Čuk, Emil Komel, Hubert Močnik, Oton Muhr, Franc Pengov, Karl Rakovec, Marija Tušar, Slavko Vuga in drugi.⁴³

Fašističnega zastraševanja s kapitulacijo režima seveda še ni bilo konec: »Slovenska gimnazija pa je bila fašistom in drugim italijanskim šovinistom trn v peti, kar so pokazali ob raznih prilikah s sramotilnimi napisi na gimnazijskih zidovih, kot na primer: *Abasso i Sciavi! – Morte ai Sciavi! – W Gorizia Italiana!* – Ko so prišli v decembru italijanski »masovci« (*Decima MAS*) v Gorico in divjali kot fašisti v najhujših časih, so ustavljali naše učence in učenke, vprašujoč jih, kam hodijo v šolo. Ko so izvedeli, so jih dejansko napadali: brcali so jih, pretepali, jim izbijali zobe itd. Tudi v svojem glasilu – če se prav spominjam, *Italia Giovine* – so napadali našo gimnazijo in mene, norčujoč se iz naše kulture.«⁴⁴ Toda napad, ki ga Lovrenčič ni pričakoval, je prišel od njegovega literarnega prijatelja, celo krstnega botra njegove hčere, sodelavca pri katoliški reviji *Dom in svet* Franceta Bevka. Ta je z nemajhno dialektično večino gimnazijo, ki so jo fašisti sami napadali, označil za »fašistični strup«, pač po doktrini Osvobodilne fronte, ki je zahtevala »popolno diferenciacijo« in je prepovedala ustanavljanje in obiskovanje slovenskih šol pod patronatom nemških okupacijskih oblasti.⁴⁵

40 SI-ZAL LJU 85 337.9.40, Ko 92/46, »Obrazložitev in zagovor dr. Jože Lovrenčiča«.

41 Vovko, »Knjiga s sedmimi pečati«, 17.

42 SI-ZAL LJU 85 337.9.40, Ko 92/46, »Obrazložitev in zagovor dr. Jože Lovrenčiča«.

43 Mlakar, »Lovrenčič in mimohod revolucije«, 32.

44 SI-ZAL LJU 85 337.9.40, Ko 92/46, »Obrazložitev in zagovor dr. Jože Lovrenčiča«.

45 Mlakar, »Lovrenčič in mimohod revolucije«, 34.

Vsi, ki so tej zastrupljevalnici slovenskih otrok, katere vodi reakcionar Natlačén-Ehrlichovega kova Joža Lovrenčič, pomagali v življenje, so krivi narodnega izdajstva. Starši, ki pošiljajo svoje otroke v to šolo, pa so oportunisti najgrše vrste, na najboljši poti, da zdrknejo v vrste narodnih izdajalcev. [...] Grmadite sramoto, podrepujte okupatorju, zalagajte se s tujo, strupeno, izdajalsko učenostjo, medtem ko le nekaj kilometrov proč umirajo naši borci v snegu in mrazu! [...] O hlapčičih tujih gospodarjev, profesorjih-prodancih, ki za svoje izdajalsko delo na ukaz Nemcev prejemajo Judeževe groše od fašističnih oblasti, in o članih šolskega odbora, ki se je ustanovil, da bi zakril švabsko očetovstvo te »slovenske šole«, pa se ne izplača izgubljati besed. Sami so se izločili iz našega narodnega občestva. Odgovarjali bodo za to, da so našo mladino zavajali v narodno izdajstvo v najusodnejših dneh naše zgodovine. Zadelo jih bo ista usoda, kot je zadelo njim enake v ostalih predelih dokončno osvobojene Jugoslavije: odžagani bodo kot suhe veje z našega drevesa in vrženi v ogenj.⁴⁶

Ne glede na namene in rezultate Lovrenčičeve zbornice je bila ta logika razorožujoče preprosta: slovenske šole, ki jih je ustanavljala partizanska stran, so bile hvalevredno početje, tiste, ki jih je ustanavljala kdorkoli drug, so bile izdajalske. Bevkov članek je 23. januarja 1945 izšel v *Partizanskem dnevniku*, nato pa ga je nekdo razmnožil in s podpisom »Osvobodilna fronta« raztresel še pred gimnazijo in po goriških ulicah; jasno je bilo, da gre za več kot za pisateljsko obsodbo drugega pisatelja in da tekst ne prinaša ničesar dobrega.⁴⁷ Lovrenčič je bil šokiran: »Začudil pa sem se, ko je nekako sredi januarja 1945 *Partizanski dnevnik* napadel našo gimnazijo, mene in profesorski zbor v uvodnem članku, češ da smo v službi okupatorja. Članek je napisal France Bevk, moj prijatelj že iz študentskih let. Dotlej nisem vedel, da bi bila OF proti slovenskemu šolstvu v Gorici, zlasti ko je sama na osvobojenem ozemlju vneto skrbela za ljudsko šolstvo. V Gorici sami – občeval sem s pristaši vseh slovenskih struj – so vsi odobravalni delo naše gimnazije. Ko sem prebral ta članek, sem seveda zgubil veselje za nadaljnje delo, ki sem se ga lotil z vsem ognjem ljubezni do svojih rojakov in svoje ožje domovine, ki je 25 let tako mučeniško trpela pod fašizmom. Kljub izgubi veselja do dela sem pa le vztrajal do konca semestra. Ko mi je tedaj potekel dopust, sem se vrnil v Ljubljano.«⁴⁸

Lovrenčič je zbolel in je v Ljubljani ostal dlje, kot je mislil – vendar mu je spomladanski virus bržkone rešil življenje, med zavezniškim bombardiranjem na belo nedeljo, 8. aprila 1945, je bilo njegovo stanovanje v Gorici uničeno. »Če bi bil v Gorici, bi bil verjetno tedaj v stanovanju in danes bi me – ne bilo več.«⁴⁹ Sledila je vsesplošna zmešnjava ob koncu vojne, v kateri so se Lovrenčičevi zatekli »na Brezje, kjer smo se mislili ustaviti, a ob umiku domobranske posadke je zajela psihoza – panika ženo in hčerke, da niso hotele ostati. Ni mi preostalo drugega, kot da sem šel z njimi čez Ljubelj, mi-

46 France Bevk, »Fašistični strup«, *Partizanski dnevnik* 23. januarja 1945.

47 Ibid.

48 SI-ZAL LJU 85 337.9.40, Ko 92/46, »Obrazložitev in zagovor dr. Jože Lovrenčiča«.

49 SI-ZAL LJU 85 337.9.40, Ko 92/46, »Obrazložitev in zagovor dr. Jože Lovrenčiča«.

sleč, da bom v osvobojenem Celovcu dobil dovoljenje za potovanje v Gorico ali preko Predila ali čez Pontebbo na Videm in od tam v Gorico. Res sem potem pri Angležih prosil za dovoljenje, a mi je neki major rekel, da momentano ne morem potovati, naj počakam do zime! S tako obljubo mi seveda ni bilo ustrezno in zato sem se kot civilist – tedaj prvi in edini – prostovoljno vrnil z ženo in eno hčerko – rad bi bil vzel s seboj tudi druge tri, a ni bilo prostora. Vedel sem, da se peljemo v Jugoslavijo, in bil zadovoljen, ker si nisem imel nič očitati, kar bi bilo nečastno. Tako sem prišel v Kranj, kjer sem bil interniran.«⁵⁰ Dejansko se je Lovrenčič v Slovenijo vrnil z enim od transportov, ki so s Koroške vozili slovenske domobrance, in se že na Jesenicah znašel v nevarnosti, saj bi moral z domobranci v smrt; družini je kasneje povedal, da ga je rešil nekdanji dijak, partizanski častnik, ki ga je prepoznal in mu ukazal, naj gre ven iz vrste, v kateri je čakal. Od 27. maja 1945 dalje je bil nato interniran in priprt.⁵¹

Proces, ki je sledil, je temeljito razkrinkal vse njegove zločine. Lovrenčič se je pred sodiščem znašel v družbi še treh šolnikov, dr. Maksa Wrabra, dr. Karla Capudra in Josipa Vidra, pač po tedanji propagandistični navadi, da so pošiljali pred sodišče obtožence s primerljivimi usodami v paketih; ta proces je bil mišljen kot proces »proti pedagoškemu kadru, ki naj bi se med vojno pregrešil.«⁵² Tožilec propagandistične narave celotnega procesa dejansko sploh ni skrival: »Proces proti organizatorjem narodnega izdajstva je pokazal delo klerofašističnih društev in njihovih članov za časa okupacije. Vse njihovo delo je bilo polno izdajstva [...] Ko se je slovenski narod z gollimi rokami dvignil proti nasilju okupatorja, so okupatorja obdolženi s svojim delom podprli. Bili so to vsi inteligentje, ki so se morali v polni meri zavedati svojega izdajalskega delovanja [...] Zato je njihova odgovornost in krivda tem večja.« Za zagovornico je Lovrenčič pooblastil dr. Ljubo Prenner, slovito ljubljansko transspolno odvetnico, ki je med vojno s pravniško doslednostjo branila in reševala zaprte pred okupatorjem, po vojni pa pred komunisti.⁵³ Priče so proti nesrečnemu Lovrenčiču poleg obremenilnega ravnateljavanja v Gorici navajale vse mogoče – da je kršil kulturni molk; da je bil njegov sin pri domobranci; da je nasprotoval Osvobodilni fronti. Nekateri dokumenti se danes berejo kot burleska. Eden od pričevalcev, Ludvik Fratina, je denimo kot glavno obtožbo sodišču prenesel vtis svojega nečaka Mirka, podporočnika v NOV; ta

50 SI-ZAL LJU 85 337.9.40, Ko 92/46, »Obrazložitev in zagovor dr. Jože Lovrenčiča«.

51 Mlakar, »Lovrenčič in mimohod revolucije«, 35; podrobnosti družinskega izročila je opisal tudi Lovrenčičev vnuk Andrej Vovko v pogovoru z avtorjem.

52 Mlakar, »Lovrenčič in mimohod revolucije«, 36. SI-ZAL LJU 85 337.9.40, Ko 92/46, »Obtožnica«, 23. januar 1946.

53 Nemci so drzno odvetnico aretirali marca 1944, vendar so jo izpustili z denarno kaznijo. Po vojni jo je čakala vse drugačna usoda, leta 1947 in nato še leta 1949 so jo spet zaprli, med drugim v koncentracijsko taborišče Ferdreng na Kočevskem. Prim. Aleš Gabrič, Polona Kekec in Brigita Rajšter, *Odvetnica in pisateljica Ljuba Prenner: pogumna, da je bila drugačna* (Ljubljana: Nova revija, 2000); ter Marjan Dolgan, »Ljuba Prenner«, *Literarni atlas Ljubljane*, ur. Marjan Dolgan, Jerneja Fridl in Manca Volk (Ljubljana: ZRC, 2014), 162–165, dostopno tudi na spletu.

mu je menda povedal, »da so nastale po kapitulaciji Italije na Goriškem prav neznosne razmere, ker so tedaj zanesli tja iz Slovenije domobranske ideje in navade«; zlasti po tem, ko je obtoženčev sin v Kobaridu ustanovil kulturno društvo Simon Gregorčič, se je menda tam začela »prava golgota« ...⁵⁴

Zgroženo sodišče je Lovrenčiča obsodilo na »odvzem prostosti s prisilnim delom za dobo dveh let« ter »na izgubo političnih in državljanskih pravic«, za nameček pa še »na zaplembo na Dobravi pri Kropi nahajajoče se zemljiške parcele«. ⁵⁵ Obtoženčeva krivda je bila za sodnika Jožeta Baričeviča očitna, čeprav se njegova sodba danes bere kot klasičen *non sequitur*:

Dr. Lovrenčič Jože [je] v letu 1944 prostovoljno prevzel ravnateljstvo gimnazije v Gorici, katere namen je bil rušiti enotnost slovenskega naroda na Primorskem, in je tudi druge nagovarjal, naj vstopijo na to gimnazijo kot profesorji, torej politično sodeloval s sovražnikom in ga podpiral pri izvajanju prisilnih ukrepov zoper prebivalstvo Jugoslavije.⁵⁶

Medtem ko je nekaj krajevnih odborov OF protestiralo proti prenizki kazni in zahtevalo za obsojenca tudi zaplembo njegovega premoženja (njihova pritožba brez predsodkov izpostavlja »stalno stanovanje s svojim pohištvom in stavbno parcelo na Srednji Dobravi«),⁵⁷ pa se je drugim, ki so Lovrenčiča poznali, zazdelo, da je šla stvar vendarle čez mejo: »Sodba je zelo vznemirila celo partizanske kroge, saj so bili med njimi mnogi njegovi bivši učenci (Kidrič, Bebler, Kocijančič in drugi). Tudi pisatelji (Finžgar, Bevk, brata Vodnik in drugi) so se zanj zavzemali.«⁵⁸ Intervencije so očitno uspele in na dve leti prisilnega dela obsojenega Lovrenčiča so 17. aprila 1946 po skoraj enajstih mesecih ječe preprosto izpustili – vendar brez pravice do pokojnine, do zaposlitve in celo do imena. Njegove knjige so prišle na novoustanovljeni *index librorum prohibitorum*, ki ga je razvila Komisija za pregled knjižnic, in tudi objavljati ni smel več.⁵⁹ V ohranjenih pismih se nekoč korpulentni pisatelj zahvaljuje svojim otrokom za poslano hrano: »Pomisli: zadnjič je tehtnica ugotovila, da nosim le še 57 kg svoje teže. Če bo še padala, ne vem, kako bo. Da bom kdaj dosegel tako linijo, pač nisem

54 SI-ZAL LJU 85 337.9.40, Ko 92/46, »Javna razprava«, 22. februarja 1946; prim. tudi Mlakar, »Lovrenčič in mimohod revolucije«, 35.

55 SI-ZAL LJU 85 337.9.40, »Sodba: v imenu ljudstva« 23. februarja 1946.

56 SI-ZAL LJU 85 337.9.40, »Sodba: v imenu ljudstva« 23. februarja 1946.

57 SI-ZAL LJU 85 337.9.40, »Javnemu tožilcu za ljubljansko okrožje«, 14. marca 1946; podpisani so člani KOFO Srednja Dobrava, KOFO Zgornja Dobrava, KOFO Lipnica in KOFO Otoče.

58 Družinsko izročilo je čez desetletja zapisal pisatelj sin Jože Lovrenčič, »Stoletnica rojstva dr. Joža Lovrenčiča, pesnika, pisatelja in vzgojitelja«, *Meddobje* 25, št. 1–2 (1990): 112–113.

59 Mlakar, »Lovrenčič in mimohod revolucije«, 38; seznam sta podpisala minister Ferdo Kozak in predsednik komisije Bogomil Gerlanc, objavljen je denimo v zborniku, ki ga je uredil Drago Jančar, *Temna stran meseca: kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945–1990; zbornik člankov in dokumentov* (Ljubljana: Nova revija, 1998), 798 in nasl.

ne sanjal. Zdaj sva z mamo približno oba enako 'debela'. No, je pa tako toliko lažje hoditi po svetu! Jaz sicer malo hodim, ker se mi ne ljubi nikamor, še v mesto ne. Grem le, če moram.«⁶⁰

Njegove obupne razmere je med drugim opazil pesnik Edvard Kocbek, predvojni krščanski socialist in Lovrenčičev sodelavec pri reviji *Dom in svet*. Kocbek je bil za svojo dragoceno podporo partizanskemu gibanju po vojni nagrajen s funkcijo, ki je bila očitno manj vplivna, kot bi dal slutiti njen naziv. Le nekaj dni pred zgornjim pismom shujšanega Lovrenčiča je namreč kot »podpredsednik prezidija ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije« skušal pri ministru za prosveto za pisatelja vzbuditi nekaj razumevanja:

Spoštovani tovariš minister, v Tvojem ministrstvu so že bili storjeni koraki, da bi dr. Joža Lovrenčič, književnik iz dominsvetovske generacije in profesor, dobil pokojnino. Lovrenčič je bil po vojni kaznovan, ker je l. 1944 prevzel ravnateljsko mesto na obnovljeni slovenski gimnaziji v Gorici. To je bil prestop, ki smo mu ga šteli v zlo, čeprav je bilo njegovo vedenje in motiviranje vseskozi apolitično. Danes ga tlači težka bolezen, najbolj pa ga muči zavest, da ga hranijo otroci in da na svoja stara leta ne dobi od nikoder niti krajcarja. – Ali bi ga ne mogli nastaviti na nekem zavodu in ga čez kak mesec upokojiti? Drugega izhoda najbrž ne bo. Toliko je mož vseeno vreden zaradi svojega književnega dela in dolgoletnega šolskega napora, da v naši državi nazadnje ne bo umrl kot berač. Ne morem Ti namreč povedati, kako mi je hudo, ko ga srečam raztrganega, upadlega in zmedenega. – Dragi Ivan, prepričan sem, da boš svojemu rojaku uredil zadnja leta življenja.⁶¹

Dokument se je ohranil v arhivu naslovnika, prosvetnega ministra Ivana Regenta, ki je bil s končano komaj osnovno šolo morda nenavadna izbira za svoj položaj,⁶² vendar je bil zato v svojih stališčih do rojaka z doktoratom toliko odločnejši in je problem rešil z jedrnatim pripisom na rob prošnje: »Ne!« Zdi se, da se je Regent odločil čisto pragmatično; Kocbek je bil po vojni politično odpisan, leta 1952 pa slednjič še prisilno upokojen.⁶³

»Upadli« Lovrenčič, ki je velik del svojega predvojnega opusa posvetil antiki,⁶⁴ se je zdaj odločil vrniti k prevajanju klasikov. Zdi se, da ga je v notranjem izgnanstvu nagovorila usoda rimskega pesnika Ovidija, ki je svoja zadnja leta prav tako prebil v jalovih prošnjah na vladarja, naj mu iz daljnega Ponta dovoli vrnitev v prestolnico in v javnost. Njegove *Metamorfoze* v skoraj dvanajst tisoč heksametrih je začel Lovrenčič

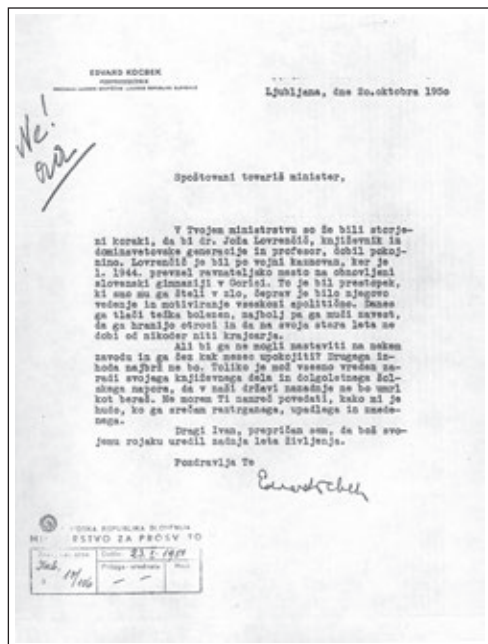
60 Joža Lovrenčič, *Ves Vaš ljubeči očka: Pisma hčerki Nini* (Celje: Mohorjeva, 2010), 127, v pismu 23. oktobra 1950.

61 SI-AS 231.161.K10/106-50, »Pismo Edvarda Kocbeka Ivanu Regentu«, 20. oktobra 1950. Alešu Gabriču se zahvaljujem, da me je opozoril na dokument in mi ga poslal v digitalni obliki.

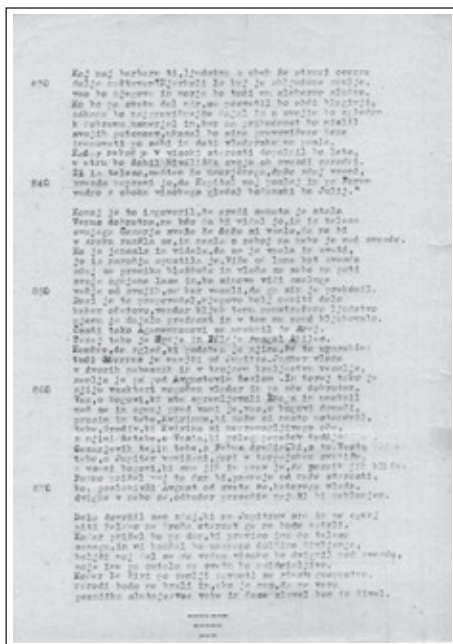
62 Prim. Dušan Kermavner, »Regent, Ivan (1884–1967)«, v: *Slovenska biografija* (Ljubljana: ZRC, 2013).

63 Igor Omerza, *Edvard Kocbek: osebni dosje št. 584* (Ljubljana: Karantanija, 2010), 32–132.

64 Kajetan Gantar, »Joža Lovrenčič in antika«, *Goriški letnik 18* (1991): 102–7.

Pismo Edvarda Kocbeka Ivanu Regentu s prošnjo za pomoč Joži Lovrenčiču ter s kratkim ministrovim odgovorom: »Ne!« (AS 231, 161, K 10/106-50).

Zadnja stran Ovidijevih Metamorfoz, ki jih je Lovrenčič prevedel »23. novembra ob 22.30« in so se po njegovi smrti ohranile v družinskem arhivu.

prevajati leta 1950 in jih dokončal konec novembra 1952, nedvomno tudi v upanju, da si bo družina tako finančno nekoliko opomogla: »Vsak dan prelijem v slovenske heksametre vsaj eno stran; prvi dve knjigi – *libri* – speva – sta že gotovi. V heksametre sem zdaj tako prešel, da bi se lahko kar z njimi igral. Seveda me le nekoliko ima, ko ob tem delu nič originalnega ne pišem. Je pa zanimivo in upam, da bodo založili. Ko bom imel še kak spev, bom povprašal in ponudil. Sicer pa bom le nadaljeval – nekoč bo le ta prevod potreben in pomemben. Ali ne? Saj v celoti *Metamorfoze* večini niso znane in nemara so redki še latinisti, ki bi vseh petnajst knjig prebrali od začetka do konca.«⁶⁵ Opogumljen z dejstvom, da je nekaj njegovih pesmi v Mohorjevem koledarju leta 1952 lahko izšlo pod njegovim pravim imenom,⁶⁶ je Lovrenčič sklenil za prevod, ki ga je končal novembra 1952, poiskati založnika: »Zdaj sem se kar oddahnil. Ravno dve leti me je imelo, seveda so bile vmes tudi dolge pavze. Bomo videli, kaj bo zdaj z njim. Ponudim ga Državni založbi Slovenije in upam, da ga sprejmejo, ko imajo v programu tudi antične klasike. Če ne bi šlo, naj pa čaka, saj vrednosti ne zgubi. Da bi se lotil še kdo prevajati Ovida, skoraj ne verjamem. Zadovoljen sem, da sem vztrajal in da je delo

65 Lovrenčič, *Ves Vaš ljubeči očka*, 132–133, v pismu 20. decembra 1950.

66 Mlakar, »Lovrenčič in mimohod revolucije«, 38.

opravljeno. Seveda bi bilo treba napisati še uvod in komentar, a to za zdaj odložim, dokler ne bom gotov, če ga izdajo.«⁶⁷

Lovrenčič se je obrnil na dr. Franceta Koblarja (1889–1975), literarnega zgodovinarja, ki je na Dunaju diplomiral iz slavistike in latinščine. Koblar je bil Lovrenčičev sodelavec pri reviji *Dom in svet*, med vojno pa je sodeloval z Osvobodilno fronto in je bil – skupaj z Antonom Sovretom – eden od štirih intelektualcev »sopotnikov«, izbranih, da na dan zmage objavijo pozdrav partizanom v *Slovenskem poročevalcu*.⁶⁸ Zdi se, da je bistveno bolje od Lovrenčiča razumel politiko in njeno povezavo z založništvom. Tipkopisu s prevodom *Metamorfoz*, ki ga je Lovrenčič spraval skupaj v svojem notranjem Pontu, bi nedvomno koristil kak uredniški nasvet,⁶⁹ vendar se urednik ni trudil s pripombami za izboljšavo. Pravzaprav nič ne kaže, da se je v besedilo kot tako posebej poglobljajal.

December 1952 je bil namreč za prebivalce Jugoslavije, ki so bili kakorkoli povezani s katoliško Cerkvijo, še posebej težaven mesec. Alojzij Stepinac, zaprti zagrebški nadškof, je bil le nekaj dni prej, 29. novembra 1952, imenovan za kardinala. Jugoslovanska vlada, ki je »opij za ljudstvo« po svojih močeh sicer zatirala že od prevzema oblasti leta 1945, je v tem videla višek provokacije⁷⁰ in je decembra 1952 sredi glasne medijske kampanje prekinila diplomatske odnose z Vatikanom. Katoličanom, še zlasti tistim, ki so imeli karkoli opraviti s politiko, že prej ni bilo lahko, »splošna komunistična ofenziva proti slovenski in hrvaški katoliški Cerkvi«, kot temu danes pravijo raziskovalci,⁷¹ je trajala že od konca vojne, leta 1952 pa so razmere dosegle vrelišče. Tega leta je moral po zrežirani javni gonji v neprostovoljno pozabo Edvard Kocbek, tudi v tujini pa je močno odmeval zažig škofa Antona Vovka v Novem mestu. France Koblar je bil sam pod nadzorom Državne varnosti in je dobro vedel, kaj je pomenilo, če nekoga »niso smatrali kot primerne ga človeka«,⁷² naj je imel še takšne kvalifikacije. S katolištvom povezane teme so bile še posebej kočljive in še skoraj desetletje kasneje je tudi njemu samemu Državna založba preprosto odrekla natis v programu že napo-

67 Lovrenčič, *Ves Vaš ljubeči očka*, 193, v pismu 5. decembra 1952.

68 France Koblar, »Bodimo domovine vredni«, *Slovenski poročevalec*, 9. maj 1945, 1.

69 Gantar, »Joža Lovrenčič in antika«, 102.

70 Vzroke obravnava Miroslav Akmadža, »Uzroci prekida diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije 1952. godine«, *Croatica Christiana Periodica* 52 (2004).

71 Gregor Kranjc, *Hoja s hudičem: okupacija Slovenije in kolaboracija, 1941–1945* (Ljubljana: Ciceron, 2014), 357; Kranjc navaja oceno Tadeje Tominšek Rihtar, da je bilo od konca vojne do februarja 1946 brez sodbe ubitih okrog 57 slovenskih duhovnikov, do začetka petdesetih let pa je bilo obsojenih kar 266 duhovnikov ljubljanske in 88 duhovnikov mariborske škofije.

72 SI-AS 1931-II-026 II-050275, »O Šolarju: prof. France Koblar«, 9. januar 1953, poročilo je podpisal »Andrej«, o katerem več v članku »Fran Bradač, Anton Sovre, Milan Grošelj, Jože Košar in Fran Petre: latinščina in grščina na ljubljanski univerzi v desetletju po vojni«, *Zgodovinski časopis* 68 (2014): 432–477.

vedane monografije o Simonu Gregorčiču.⁷³ Prihajal je nov val aretacij in uničenih usod; in tokrat se je znesel nad ljudmi, ki sta jih oba intelektualca poznala in sta jim bila nevarno blizu. Lovrenčičev in Koblarjev predvojni prijatelj Jakob Šolar, zdaj zaposlen na SAZU, na Sorboni izšolani slavist in duhovnik, ki je bil med vojno zaprt v koncentracijskem taborišču Dachau, je bil že nekaj mesecev tarča zlovesče vztrajnega novinarskega blatenja;⁷⁴ 11. decembra 1952 je bil aretiran in še istega leta obsojen na deset let zavora.⁷⁵

Ni bilo jasno, kdo vse bo prišel v poštev tokrat – in France Koblar, ki ga je po poročanju ovaduhov zgodba s Šolarjem »osebno prizadel«,⁷⁶ je bil najbrž dovolj previden, da se ni hotel izpostavljati nevarnosti, ko mu je v tako občutljivem trenutku na vrata potrkala lastna katoliška preteklost. Tako se je zgodilo, da Jakob Šolar ni bil edina žrtev 11. decembra 1952.⁷⁷ Zgodbo je štirinajst dni kasneje povzela Mimi Lovrenčič, filologova hči, v svojem pretresljivem pismu sestri v tujino:

Kakor Ti je že pisal ali Ti je mamica pripovedovala, je prestavljal dve leti Ovida, *Metamorfoze*, 14.000 verzov je prestavil v pesniško obliko in je ravno 23. novembra ob 22.30 končal, kar je sam napisal. Zelo je bil vesel, ko je končal tako ogromno delo. Upal je le, da bodo izdali in da si bomo s honorarjem pomagali. Ko pa je šel 3. decembra voščit profesorju Koblarju za god, mu je dal kaj malo upanja. Revez je prišel žalosten domov in je kar izgubil veselje za nadaljnje delo – za opombe in pojasnila k verzom. V nedeljo in na praznik je bil še pri sveti maši in obhajilu v cerkvi Sv. Cirila in Metoda (Krištofu), v torek je šel cepit drva in ko sem mu rekla, če se utruji, je rekel, da ne. V sredo 10. tega meseca je vstal zjutraj kot po navadi, dopoldne je čital svoje stvari in še Andrejčku, kosil je z nami kot običajno in še med kosilom čital Andrejčku njegove spomine na Beneško Slovenijo. Seveda smo ga vsi poslušali, ko je znal tako lepo čitati, zlasti še zato, ker je bilo njegovo delo. [...] No, zatem sta še z mamo v kuhinji kot vedno molila rožni venec in ob pol desetih zvečer sta šla spat. Drugače je papa zvečer dolgo delal, do dvanajstih ali pa

73 France Koblar, »Gregorčič – monografija«, *Nova revija* 6 (58–60): 412–419; podobno France Bernek, »Zbrana dela – temelj slovenske literarne vede«, v: *Primerjalna književnost v 20. stoletju in Anton Ocvirk*, ur. Darko Dolinar in Marko Juvan (Ljubljana: ZRC, 2008): 148.

74 Za predstavo zadostujejo naslovi iz *Slovenskega poročevalca*: »Izdajalec Jakob Šolar končno razkrit«, SP 7. septembra 1952; »Kaj je z izdajalcem Šolarjem?« SP 30. septembra 1952; »Kombinacije zagrizenega sovražnika«, SP 23. novembra 1952; »Izdajalec Jakob Šolar pred sodiščem«, SP 30. decembra 1952; »Obsodba Jakoba Šolarja in ostalih obtožencev«, SP 31. decembra 1952.

75 Kocbek si je ob Šolarjevi obsodbi v dnevnik 31. decembra 1952 zapisal: »Časniška poročila vedo sramotno malo povedati o medvojnih zločinskih dejanjih. Sodišče je po vsej priliki izgubilo sapo in seglo po edinem sredstvu, po nesmiselno visoki kazni, da vsaj z njo vzbudi videz, da gre za skrito, ljudem neposredljivo krivdo, kajti samo intenzivnega miselnega, idejno političnega razlikovanja od OF ne more in ne sme nobeno sodišče tako kriminalno kaznovati. Pričevalci mi pravijo, da je Šolar govoril jasno, iskreno in korajžno, da je stal trden, nepremičen in da je vplival nepremagljivo.« Edvard Kocbek, *Dnevnik 1952* (Ljubljana: Cankarjeva, 2003), 370.

76 SI-AS 1931-II-026 II-050275, »O Šolarju: prof. France Koblar«, 9. januarja 1953.

77 Več o kontekstu Šolarjevega procesa Katarina Grabnar, »Jakob Šolar: jezik, literatura, politika in cenzura« (diplomsko delo na FF UL, 2013).

še dalj. [...] Komaj sem dobro bila v postelji, pa prileti mama: me pokliče, da je papanu hudo. Letela sem v sobo in Jelica je ribala papana s kisom, papa je pa samo dvakrat zavzdihnil in odšel od nas ob 0.30 11. decembra k ljubečemu Bogu. Kako smo bili vsi obupani in žalostni, ne morem pisati. Zdravnik, ki je takoj prišel, je le ugotovil kap. Preveč trpljenja je bilo za ljubega papana, moralo mu je počiti srce, ki ni nikomur krivice napravilo, ki je delilo samo dobroto in ljubezen. [...] Pogreb je bil zelo lep, kljub dežju, ki je ves dan lil. Bili so tudi taki, ki so se ga prej izogibali, na primer Bevk. Pokopal ga je pisatelj Finžgar in še štirje gospodi. Na grobu mu je prav lepo govoril profesor France Vodnik. – Tako smo izgubili našega najdražjega, ljubega papana in vsi smo brezmejno žalostni.⁷⁸

Metamorfoze, ki jih je za seboj pustil Lovrenčič, so ostale v rokopisu. V slovenščini je četrto stoletja kasneje izšel izbor te Ovidijeve monumentalne mojstrovine, vendar šele v zadnjem času končno nastaja njen integralni prevod,⁷⁹ več kot šest desetletij po tem, ko ga je neka »neoseba«, kot bi temu rekel George Orwell, že skoraj dokončala.⁸⁰ Edvard Kocbek je prevajalčevo smrt zabeležil v svojem dnevniku, kamor si je na božič 1952 zapisal: »Dora [Vodnik] je pretresljivo pripovedovala o Jožetu Lovrenčiču, kako je nenadoma umrl za angino pectoris. Ni ga uničilo niti tesno življenje niti tragična ljubezen do sina [...] niti težko življenje njegovih hčera, pač pa razgovor s Koblarjem, ki mu baje ni mogel nič pozitivnega obljubiti glede prevoda Ovidijevih pesmi, ki jih je z veliko ljubeznijo ponudil Slovenski matici. To ga je tako potrlo, da je čez dva dni umrl. Strašno mi je žal, da nisem šel na pogreb, čeprav je žalostno deževalo [...]«⁸¹

Begunska gimnazija: Marko Bajuk

Položaj Marka Bajuka (1882–1961),⁸² ki je bil starosta latinskih učiteljev, nekdanji inšpektor za srednje šolstvo, avtor več latinskih učbenikov, predvojni gledališki cen-

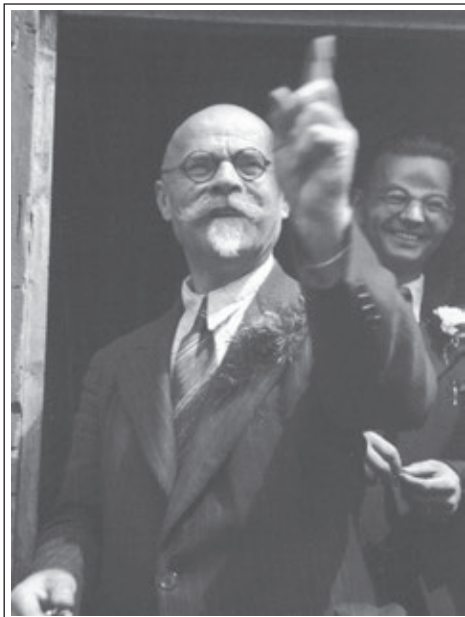
78 Lovrenčič, *Ves Vaš ljubeči očka*, 197–99.

79 Izbor je za zbirko Kondor prevedel Kajetan Gantar, *Publij Ovidij Naso: Metamorfoze* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1977); integralno besedilo prevaja Barbara Šega Čeh, *Publij Ovidij Nazon: Metamorfoze* (Ljubljana: Modrijan, prve tri knjige so izšle 2013, druge tri so v tisku).

80 Orwell je roman *1984*, v katerem je razvil pojem »neosebe« (v novoreku *unperson*), objavil leta 1949. Istega leta je Lovrenčič, ki se je svoje izobčenosti boleče zavedal, sestavil pesniško zbirko, ohranjeno v tipkopisu, kjer sam sebe imenuje *Nič Niče*: »Pa prišli so taki časi, / da historik nič ne ve, / da je pel za rod ob Soči / tudi neki Nič Niče.« Več o tem Vovko, »Knjiga s sedmimi pečati«, 19.

81 Kocbek, *Dnevnik 1952*, 362. Za citat sem hvaležen Alenki Puhar; več o slovenskem kontekstu je v njenem eseju »V polmraku prevajalskega kluba«, objavljenem ob prevodu Stefana Zweiga, *Včerajšnji svet*, izpod peresa še ene neosebe, Angele Vode (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008).

82 Karieri Marka Bajuka ter njegovega sina Božidarja Bajuka sta podrobno dokumentirani v SI-AS 231, »personalne mape« 2. Dodatne dokumente o Marku Bajuku hrani SI-AS 831, »Marko Bajuk, 1919–1942«.

*Marko Bajuk kot ravnatelj begunske gimnazije v Peggezu;
vse fotografije s te gimnazije so iz monografije Cvetiči klas pelina:
slovenski begunci v Avstriji po letu 1945 (Družina: Ljubljana, 2014).*

zor⁸³ ter ravnatelj ljubljanske Klasične gimnazije, je bil v marsičem podoben položaju Josipa Osane. Kot ravnatelj je bil Bajuk prav tako podvržen protikomunističnemu lovu na čarovnice, ki ga je Rupnikova pokrajinska uprava v ljubljanskih šolah sprožila leta 1943, ter je vodil preiskavo, zaradi katere je konferenca 18. decembra s Klasične gimnazije izključila dijake, ki so »delali za Osvobodilno fronto, brali in širili njeno propagandno literaturo, *Slovenski poročevalec* in letake, simpatizirali s partizani in zagovarjali njihova dela.«⁸⁴ Bajuk se je skušal temu početju sprva postaviti po robu in je celo »nahrulil tiste učence, ki so metali iz šole sošolce – simpatizerje OF«,⁸⁵ vendar se je na Rupnikov projekt v celoti odzval drugače kot nekooperativni Osana in na koncu je bilo na Klasični pod obtožbo, »da so simpatizerji partizanov, da odobravajo njihove zločine in jih po svoje podpirajo«,⁸⁶ v primerjavi z drugimi šolami izključenih največ

83 Aleš Gabrič, »Cenzura gledališkega repertoarja v prvi in drugi Jugoslaviji«, v: *Cenzurirano: zgodovina cenzure na Slovenskem od 19. stoletja do danes*, ur. Mateja Režek (Ljubljana: Nova revija, 2010).

84 Zapisnik izredne konference na Klasični gimnaziji 18. decembra 1943, ki ga navaja Škerl, *Ljubljanske srednje šole*, 189.

85 Izjava profesorja Mirka Rupla v zapisniku konference na klasični 25. junija 1945, ki jo citira Škerl, *Ljubljanske srednje šole*, 187.

86 SI-ZAL LJU 184-3 2.062, »Poročilo ravnatelja o stanju šole ob koncu prvega polletja v šolskem letu 1943–1944«, 13. marec 1944.

učencev, kar 45.⁸⁷ Maja 1945 je zato Marko Bajuk presodil, da bo položaj po vkoračkanju partizanske vojske v prestolnico prenevarjen, in se z družino umaknil pod okrilje zavezniških oblasti na avstrijsko Koroško.

To je nato pripeljalo do pedagoškega eksperimenta, ki je po svojskem naključju zelo natančno dokumentiran. Najprej skozi oči ravnatelja, ki je napisal spomine, danes ohranjene v tipkopisu.⁸⁸ A nemara še zanimivejši je zunanji pogled, ki se je prav tako ohranil. V taborišču je bil tudi mlad Britanec John Corsellis, kveker, ki je kot humanitarni delavec organizacije FAU in kasneje UNRRA pomagal britanski osmi armadi in ki ga je zgodba slovenskih beguncev tako prevzela, da je s pomočjo pisem in dnevninskih zapisov ter pričevanj preživelih kasneje ustvaril knjigo ter ji dal naslov *Slovenski feniks*; knjigo *Slovenija 1945: smrt in preživetje po drugi svetovni vojni*, ki je nastala iz njegovih zapiskov, je *Times Literary Supplement* izbral za knjigo leta 2005, osebe v njej pa primerjal z liki v Tolstojevem delu *Vojna in mir*.

Nekaj dni po tem, ko so se slovenski prišleki namestili na Koroškem, je s pomočjo učiteljev v begunskem taborišču tam zrasla prava begunska gimnazija. Za prosvetnega referenta za vse taborišče je bil najprej določen dr. Joža Lovrenčič, ko pa je ta skupaj z domobranci odšel, je to mesto prevzel ravnatelj Bajuk.⁸⁹ Ta se je fasciniranemu angleškemu opazovalcu zdel kot »križanec med Leninom in sirom Thomasom Beechamom, ima neverjetno energijo in entuziazem za širok nabor predmetov, zlasti za glasbo – zbor je že zapel nekaj njegovih pesmi in ljudskih priredb, ki so res dobre.«⁹⁰ Ravnatelj res ni izgubljal časa. »Zapuščeno stavbo smo očistili in v njej uredili razrede,« je kasneje poročal, »pri tem pa smo uporabili vse, kar nam je prišlo pod roko, za stole, nekaj desk pa za mize; angleški major Barre nam je priskrbel tablo. [...] Knjig nismo imeli; iz jezuitskega samostana sem si izposodil nekaj latinskih in grških tekstov in Božidar jih je prepisal na kolenih.«⁹¹ Božidar Bajuk, njegov sin, je bil prav tako klasični filolog. Gimnaziji je dejansko uspelo zbrati profesorski zbor, »kajti priglasilo se je vsaj za vse glavne predmete dovolj popolnoma ali vsaj za silo kvalificiranih učnih moči, in sicer: prof. Božidar Bajuk (klasični jeziki in stara zgodovina), ravn. Marko Bajuk (klas. jeziki, nem., slov. in petje), dr. Franc Blatnik (kl. jeziki), ing. Jože Brodnik (fiz.), prof.

87 Škerl, *Ljubljanske srednje šole*, 189; Bajuk sam je v poročilu napisal, da je bilo »odstranjenih z zavoda 16 učencev, izključenih za eno leto 15, za dve leti 6, za tri leta 1, izgnanih s pravico do privatnega izpita 7 in brez pravice do privatnega izpita 6«; SI-ZAL LJU 184-3 2.063, »Poročilo ravnatelja o stanju šole ob koncu šolskega leta 1943/1944«, 8. julij 1944.

88 Marko Bajuk, »Omnia ad maiorem Dei gloriam: spomini«; citira jih denimo Helena Jaklitsch, »Slovensko begunsko šolstvo v taboriščih v Avstriji in Italiji od 1945 do 1950« (doktorska disertacija na FF UL, 2015), ki na straneh 265–294 posebej obravnava tudi begunsko gimnazijo.

89 Jaklitsch, »Slovensko begunsko šolstvo v taboriščih«, 210.

90 John Corsellis, *Slovenian Phoenix* (Cambridge: samozaložba, dostopno na spletu, 2009), 158–59, v pismu domov 29. septembra 1945; iz Corsellisovih zapiskov je s pomočjo Marcusa Ferrarja nastala knjiga *Slovenia 1945: Memories of Death and Survival after World War* (London: I. B. Tauris, 2005).

91 Bajukovo letno poročilo navaja Corsellis, *Slovenia 1945*, 45.

dr. Kajetan Gantar (slov. in ital.), ki se je nalašč za to preselil iz Lienza v Vetrinj, supl. Janez Grum (kl. jeziki in stara zgodovina), zdravnik dr. Janež (hig.), prof. dr. Franc Jaklič (ver. in filozofija), prof. Milko Jeglič (mat. in filoz.), zdravnik dr. Fr. Kozin (kem.), docent dr. Rajko Ložar (umetn.), supl. Alojzij Luskar (ver.), dr. Fr. Mihelčič (mat. in priir.), abs. glasb. akademije Silv. Mihelič (petje), abs. fil. Fr. Novak (zemlj.), dipl. fil. Roman Pavlovčič (klas. jeziki, stara in nar. zgod.), prof. Janez Sever (slov.) in abs. fil. Maks Šah (zemljepis in zgodovina).⁹² Ravnatelj je bil v svojem elementu; menda je imel navado, da je prišel v razred in mlajše dijake presenečal z vprašanji v latinščini, starejše pa v grščini. Običajno je nekdo stražil na hodniku, in ko je prihajal Bajuk, je stražar zavpil *Hannibal ante portas*.⁹³

Med učbeniki, ki so jih natisnili v taboriščni tiskarni, so bile Ciceronove *Orationes in Catilinam*; Pipenbacherjeva *Latinska sintaksa*; Bučarjeva *Zgodovina Grkov*; *Latinska slovnica*; izbor iz Livija, *Ab urbe condita*; *Temeljne oblike latinskih glagolov*; *Vaje iz latinščine*; ter *Zgodovina Rimljanov*.⁹⁴ Na dijaških akademijah so v grščini deklamirali odlomke iz Platonovega *Fajdona*, na koncu leta pa so pod ravnateljevim vodstvom uprizorili celo Sofoklovo tragedijo *Kralj Ojdip*.⁹⁵

Slovenski begunci so si v Avstriji poleg gimnazije ustanovili tudi vrtec, ljudsko šolo, kmetijsko in gospodinjsko poklicno šolo ter obrtnonadaljevalno šolo.⁹⁶ Rešitev, ki je bila mišljena kot začasna ter je skušala dijakom zgolj rešiti šolsko leto, je trajala vse do leta 1950, saj so srhljive novice o pomorih vrnjenih domobrancev, ki so jih v domovini organizirale nove oblasti, taboriščnikom vzele upanje na hitro vrnitev. Toda njihova gimnazija je kmalu izgubila status začasnosti – po zaslugi nenadejane pomoči ravnateljevega stanovskega kolega. Ko je poverjenik za izobraževanje v okviru Britanske vojaške uprave v Celovcu polkovnik Charles Witcomb Baty (1900–1975), sicer tudi sam klasični filolog, ravnatelj šole v Londonu in pisec vrste latinskih učbenikov za Oxford University Press, prišel pregledat taborišče,⁹⁷ je ravnatelj Bajuk hitro ugotovil, da se pogovarja z nekom iz stroke:

92 Tako Marko Bajuk, *Letno poročilo za šolski leti 1944/45 in 1945/46* (Peggez pri Lienzu: Slovenska begunska gimnazija, 1946); na tej podlagi je izšel tudi njegov članek »Slovensko begunsko šolstvo: naše šolstvo po taboriščih v Avstriji«, *Svobodna Slovenija* 4 (1952), 161, ki navaja tudi naslov šole, preden se je ta junija 1945 preselila v taborišče v Peggez: »S podporo majorja Barryja so bile v prazni hiši Knesebach, po domače Guller, Thal 2, v neposredni bližini taborišča urejene za silo 3 učilnice, v pokritem listnjaku četrta učilnica, v kuhinji pa zbornica in pisarna.«

93 Corsellis, *Slovenian Phoenix*, 114.

94 Jaklitsch, »Slovensko begunsko šolstvo v taboriščih«, 597–599, ki povzema delo Janeza Arneža, *Slovenski tisk v begunskih taboriščih v Avstriji 1945–1949* (Ljubljana: Studia Slovenica, 1999).

95 Jaklitsch, »Slovensko begunsko šolstvo v taboriščih«, 48.

96 Bajuk, »Slovensko begunsko šolstvo«, 160–180; študiji sta tej temi posvetili tudi Rozina Švent, *Slovenski begunci v Avstriji: 1945–1950* (Ljubljana: ZRC, 2007).

97 Prim. A *Progressive Course of Latin Unseens*, selected and edited by H. A. Henderson and C. W. Baty (Oxford: Oxford University Press, 1929); C. W. Baty, *Titi Livi Ab Urbe Condita liber II 1-40*, edited with introduction, notes, and vocabulary by C. W. Baty (Oxford: Clarendon Press, 1933); C. W. Baty, *A Third Year Latin Reader* (Oxford: University Press, 1935); itd.

Ob enajstih zvečer sem bil poklican v pisarno. Ondi je (polkovnik Baty) vse mogoče stvari izpraševal tako natanko, da sem kmalu ugotovil njegov poklic: bil je svoj čas ravnatelj gimnazije v Londonu. Vprašal je tudi o razdelitvi predmetov in posameznih ur. Skočil sem po urnik in mu ga pokazal. Pozorno je bral in del naredniku Corsellisu: »Vse prav tako kot pri nas.« Zanimal se je za pouk naslednjega dne in v resnici prisostvoval vseh pet ur v razredih pri Božidarju grščino in latinščino, pri Pavlovčiču zgodovino, pri Logarju in dr. Zudenigu pri angleščini. Napisal je o našem delu odlično poročilo, ki bi ga noben naš človek ne znal napisati takega.⁹⁸

Poročilo je bilo strukturirano po vzoru britanskih šolskih poročil. Ko je Britanec 10. avgusta 1945 obiskal gimnazijo, je med drugim nadzoroval uro grščine v petem in uro latinščine v osmem razredu ter bil nad doseženim standardom poučevanja vidno presenečen: »Grške stavke so učenci tvorili hitro in pravilno, glavna pravila o kontrahiranih glagolih so bila podana jasno in vidno razumljivo. Prav nič se ne obotavljam priznati, da to znanje dosega višino, ki je spričo starosti učencev višja od one, ki jo je zdaj najti v grških razredih v večini angleških srednjih šol.«⁹⁹ Pri latinščini ni bilo nič slabše: posvetili so se Liviju in »branje v latinščini je izpričalo odlično razumevanje vsebine kot tudi poznavanje naglasa.«¹⁰⁰ Zunanjemu opazovalcu je bilo takoj jasno, da nenavadna ustanova ni zrasla kar sama od sebe: »Ravnatelj Marko Bajuk je mož izredne osebnosti in energije. Po poročilih taboriščnih oblasti in po neposrednem opazovanju je jasno, da je njegovo vodstvo najpomembnejši dejavnik na šoli. Njegova osebna izkušnost kot šolnika, upravitelja in glasbenika je neprecenljiva.«¹⁰¹ V svojem zaključku je bil Charles Baty nedvoumen:

Ta šola vzdržuje kljub velikim težavam najlepše tradicije evropske vzgoje. Že zaradi okoliščin, v katerih se šola nahaja, se ta podvig lahko imenuje herojski in zasluži vse mogoče priznanje in podpora.¹⁰²

Inšpektor je na koncu obiska ravnatelja presenetil z impozantnim darilom, s katerim se je bolj kot vojak in polkovnik izkazal kot kolega in jezikoslovec – podaril mu je veliki Gemollov grško-nemški slovar.¹⁰³

98 Marko Bajuk, »Spomini«, citirani pri Jaklitsch, »Slovensko begunsko šolstvo v taboriščih«, 268.

99 Poročilo citirata Corsellis, *Slovenia* 1945, 104–5, in Bajuk, »Slovensko begunsko šolstvo«, 167. Bajuk je bil glede dosežkov svojega kolektiva suveren: »Taboriščno ravnateljstvo je zahtevalo, da smo dali natisniti svoje letno poročilo za šolsko leto 1944–45 in 1945–46 tudi v angleškem jeziku, da so ga poslali na Angleško, ne v našo sramoto.« Bajuk, »Slovensko begunsko šolstvo«, 170.

100 Corsellis, *Slovenian Phoenix*, 130–133, navaja tudi poročilo, »Headquarters Military Government Land Kaernten Ref: MGK/3870/DP«, ki ga je podpisal Baty 12. avgusta 1945 in je shranjeno v arhivu Studia Slovenica.

101 Corsellis, *Slovenian Phoenix*, 130.

102 Bajuk, »Slovensko begunsko šolstvo«, 170.

103 Marko Bajuk, »Spomini«, citirani pri Jaklitsch, »Slovensko begunsko šolstvo v taboriščih«, 269.

Božidar Bajuk, profesor latinščine in in grščine ter sin Marka Bajuka, je na begunski gimnaziji poučeval klasične jezike; na fotografiji je z družino, tudi z najmlajšim sinom Andrejem, ki je leta 2000 postal predsednik vlade Republike Slovenije.

Kot je kasneje poročal ravnatelj, je bila posledica tega navdušenja s strani angleškega klasičnega filologa najprej naklonjenost angleškega taboriščnega ravnateljstva, ki je postalo na šolo ponosno. Baty pa je »dokazal iskrenost svojega priznanja s tem, da je dovolil ravnatelju nabrati, kolikor najde pripravnih knjig za profesorski zbor in učence v veliki zalogi v Silbereggju nad Št. Vidom, kamor je bilo nemško vojaštvo navozilo ogromno število najrazličnejših knjig. Iz te neprecenljive zaloge je dobil zavod veliko prepotrebnih, dragocenih knjig, en pianino in tri klavirje. Imena tega velikega zavodovega dobrotnika ne sme naša mladina nikdar pozabiti.«¹⁰⁴

Ravnateljve besede o spominu in pozabi zvenijo danes nekoliko trpko; Marko Bajuk se ni nikoli več vrnil v Slovenijo, kjer je bil dejansko takoj obsojen na *damnatio memoriae*.¹⁰⁵ Njegova dela – v glavnem povsem neškodljivi pripomočki za pevovodje, denimo *Slovenske narodne pesmi*, *Slovenska pesmarica*, *Pevske vlozbe k igri Revček Andrejček* in celo *Vodnik po ljubljanskih pokopališčih* – so se znašla na indeksu knjig, ki

104 Bajuk, *Slovensko begunsko šolstvo*, 170.

105 Kontekst obravnava tudi Aleš Gabrič, »Cenzura v Sloveniji po drugi svetovni vojni od komunističnega *Index librorum prohibitorum* do ukinitve verbalnega delikta«, v: *Cenzura v Sloveniji po drugi svetovni vojni*, ur. Marijan Dovič (Ljubljana: Slovensko društvo za primerjalno književnost, 2008).

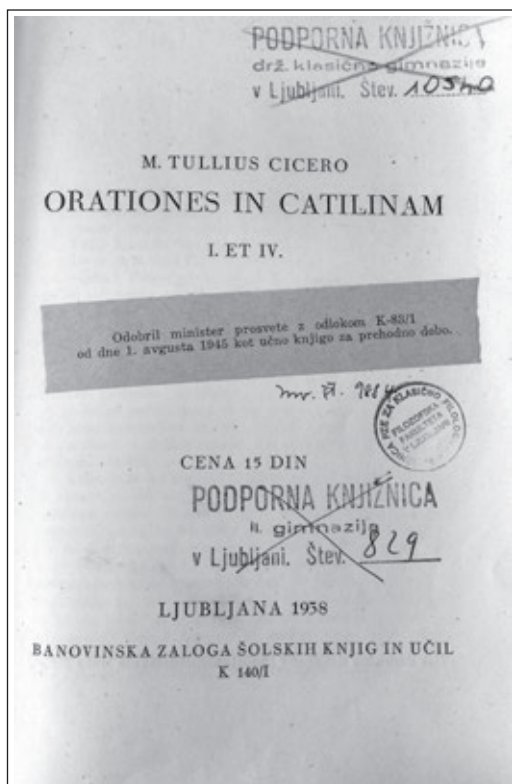
Maturantski sprevod na begunski gimnaziji v Peggezu 1946; s tradicionalnim cilindrom je pokrit Janez Zdešar (1927–2013), ki je na zaključni slovesnosti 8. julija 1946 v grščini recitiral odlomek iz Demostenove prve filipike. Zdešar je bil sicer eden od enajstih zapornikov, ki so 21. junija 1945 pobegnili iz koncentracijskega taborišča na Teharjah; sedem so jih našli in ubili, Zdešar pa je bil eden od štirih, ki so pobeg preživeli, in eden od dveh, ki sta ga opisala. Njegovo pričevanje, Spomini na težke dni, je lahko izšlo šele leta 1990.

jih je bilo treba odstraniti iz knjigarn in knjižnic. Seznam je danes ohranjen v Arhivu Slovenije.¹⁰⁶ Pri šolskih knjigah je bila stvar nekoliko bolj kočljiva, saj so jih šole potrebovale za pouk. Bogomil Gerlanc z novega Ministrstva za prosveto in dr. Stanko Cajnkarič z Verske komisije pri SNOS sta tu našla salomonsko rešitev: »Predlagamo, da se kupovanje in prodajanje takih knjig dovoli, ako se pisateljevo ime prelepi.«¹⁰⁷ Vrsto tako anonimiziranih primerkov Bajukovih učbenikov je še danes mogoče najti v knjižnici Oddelka za klasično filologijo FF UL med lektirami, ki sta jih izdajala z Milanom Grošljem – denimo *Orationes in Catilinam* (1938) in *Bellum Iugurthinum* (1938).¹⁰⁸ Knjižnice so na fakulteto prišle iz podporne knjižnice Klasične gimnazije v Ljubljani, nekdanje Bajukove šole, in pri vseh je avtorjevo ime skrbno prelepljeno.

106 SI-AS 231 37.3159.

107 SI-AS 231 37.3354.

108 Signaturi IV 421 in IV 423; pod vsako je na voljo več primerkov, vsi so enako prelepljeni. – O Bajukovem predvojnem delu piše tudi Hriberšek, *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu*.

Damnatio memoriae: šolske izdaje latinskih klasikov, pri katerih je konec tridesetih let sodeloval Marko Bajuk, je bilo po vojni v pomanjkanju drugih še vedno mogoče uporabljati, vendar so piščevo ime prelepili.

Pred vojno prestavljen, po vojni zaprt: Ivan Dolenc

Ivan Dolenc (1884–1971) je latinščino vzljubil pri svojem gimnazijskem razredniku dr. Josipu Tomišku, temeljito znanje pa si je pridobil pri profesorjih na dunajski univerzi, kjer je latinščino in grščino vpisal kot glavna predmeta in ju med drugim študiral pri Wilamowitzovem učencu Hansu von Arnimu. (»Kdor ni opazil, da dobi otrok tudi na zunaj drug izraz, kadar zna latinsko brati, s tem sploh ne debatiram,« mu je menda nekoč pripomnil ta »mojster plastičnega izraza«.)¹⁰⁹ Sledove Dolencovih dunajskih let je mogoče najti v študiji »Sokrat in Aristofan«, ki jo je objavil v *Času* leta 1909.¹¹⁰ Bil je tudi izvrsten stenograf in kot tak nekaj časa v službi tudi v dunajskem in

109 Ivan Dolenc, *Moja rast* (Celje: Mohorjeva, 1991), 23.

110 Ivan Dolenc, »Sokrat in Aristofan«, *Čas* 3, št. 4–5 (1909): 189–203; prim. tudi Jera Ivanc, »Aristofanov Sokrat in sodni proces leta 399 pr. Kr.«, *Kerla* 3, št. 2 (2001): 153–168.

nato v beograjskem parlamentu. Živo se je zanimal za politiko ter za socialno vprašanje ter je bil že od mladih let prijatelj z Janezom Evangelistom Krekom; po smrti je postal urednik njegove zapuščine in je izdal kar štiri zvezke Krekovih *Izbranih spisov*. Njegovo zanimanje ni bilo zgolj načelno, kmalu po koncu prve svetovne vojne je izdal nekakšen priročnik, duhovito poimenovan kar *Politični katekizem ali Kaj mora vsak državlján vedeti o politiki*,¹¹¹ nastopal je na shodih Slovenske ljudske stranke ter bil leta 1938 celo izvoljen za poslanca narodne skupščine v Beogradu za škofjeloški okraj, sicer za manj kot leto dni, saj je bila po sporazumu Cvetković–Maček ta avgusta 1939 razpuščena.

Politična razgledanost je Dolenca že pred vojno tudi precej stala. Po šestojanuarski diktaturi leta 1929 se je v Jugoslaviji položaj zaostрил; leta 1931 so bile nato volitve, vendar je na njih lahko nastopila samo Jugoslovanska nacionalna stranka, šlo je torej za volitve z enim samim kandidatom – vendar je vlada hotela ustvariti vtis demokratičnosti in je zato pritiskala na volilce, naj se jih vendarle udeležijo. Kot je Dolenc zapisal v spominih, je na Tretji realni gimnaziji, kjer je takrat poučeval, volitve bojkotiralo sedem profesorjev, poleg njega denimo še Marko Bajuk, dr. Stanko Leben in France Vodnik.¹¹² Že naslednje leto se je režim maščeval z upokojitvami, odpuščanji brez pokojnine ter s premestitvami na jug skupne države. Ivan Dolenc je moral v Mostar. (Zaradi »slovenoborstva« je bil tega leta prestavljen tudi Anton Sovre, in sicer najprej v Pančevo ter nato v Sremske Karlovce.)¹¹³ Kot piše sam, je skušal izkušnjo prenesti mirno. V domovino je pošiljal »Pisma iz Mostarja«, ki jih je objavljál v *Slovincu*, čeprav je imel pri tem težave s cenzorji. (»Med take malenkosti spada predvsem to, da mi je prvo Pismo iz Mostarja cenzura tako ostrigla, da je bil spis v celoti komaj meni popolnoma umljiv, ki sem vedel, kakšne vrzeli so v njem. Cenzura je stavek včasih pretrgala kar v sredi. [...] To me je izmodrilo in odslej sem pisal tako previdno, da je menda samo še enkrat cenzura smatrala za potrebno, da me je malo okrtáčila.«)¹¹⁴ Pregarstvu se ni pustil oplašiti; iz Mostarja je leta 1933 obiskal dr. Marka Natlačena, ki je bil konfiniran v Bileći, leta 1934 pa dr. Antona Korošca, ki je bil konfiniran na Hvaru. V Mostarju je dobil osebén vpogled v problem predvojnega jugoslovanskega centralizma. (»Razmerje med Srbi in Hrvati je bilo bolno. Prebivalstvo v mostarskem okrajnem glavarstvu je po večini katoliško. Ob mojem prihodu v Mostar so pa bila skoraj vsa važnejša uradniška mesta zasedena s Srbi.«)¹¹⁵ Mostarski dijaki so ga imeli radi, že prvo uro so ga presenetili z aplavzom in naučil se je predavati »v srbsko-hrvaškem jeziku, ki sem ga lomil pač tako, kakor se večina Slovencev trudi s tem tako sorodnim in vendar tako težkim jezikom – težkim v primeru, da bi ga moral kot učni jezik obvladati popolnoma«. Vendar pa se mu je menda tam vse noči sanjalo

111 Ivan Dolenc, *Politični katekizem ali Kaj mora vsak državlján vedeti o politiki* (Ljubljana: Tajništvo Slovenske ljudske stranke, 1920).

112 Dolenc, *Moja rast*, 62.

113 Kajetan Gantar, »Sovrè, Anton, akademik (1885–1963)«, v: *Slovenska biografija* (Ljubljana: ZRC SAZU, 2013).

114 Dolenc, *Moja rast*, 65.

115 Dolenc, *Moja rast*, 65.

o Sloveniji in Mostarčani so mu v šali govorili, da bi šel domov peš, če bi to le smel. Odpeljal se je z vlakom, po treh letih, jeseni 1935; v začetku tistega leta je namreč izgnani Korošec spet vstopil vlado in njegovi sotrpini so se začeli počasi vračati. Ko je vlak zapuščal postajo, je Dolencu in njegovi ženi mostarski prijatelj v slovo v latinščini zaklical: »*Exilium est finitum.*« Izgnanstvo je bilo končano.¹¹⁶

Konec leta 1939, ob začetku druge svetovne vojne, je Dolenc postal ravnatelj gimnazije v Novem mestu. Bil je več kot kvalificiran, imel je vrsto šolskih izkušenj, poleg poučevanja v Ljubljani in v Mostarju je bil v tridesetih nekaj časa še prosvetni inšpektor pri banski upravi ter ravnatelj na učiteljišču. Toda na dogodke, ki so prihajali zdaj, ga izkušnje niso mogle pripraviti. Novo mesto so zasedli Italijani. Prvega decembra 1941, na jugoslovanski praznik »narodnega zedinjenja«, so nekateri dijaki, približno tretjina, manifestativno vstali. Dolenc je skušal stvar s prigovarjanjem učiteljem in dijakom pred dogodkom preprečiti, po njem pa pomesti pod preprogo, vendar se je razvedela in Emilio Grazioli, komisar ljubljanske pokrajine, je za udeležene zahteval izključitev; novomeški komisar Ottone Griselli jih je resnično izključil kar 134.¹¹⁷ Še bolj so se razmere zaostrele, ko so po kapitulaciji Italije Novo mesto za šest tednov zasedli partizani, ki so najprej razglasili amnestijo, nato pa približno sto Novomeščanov zaprli in jih približno četrtno »postrelili in trupla pometali v pet metrov globok prepad«.¹¹⁸ Dolenc, ki je bil tudi sam zaprt, medtem ko so njegovega prijatelja Franca Keka, duhovnika in profesorja na gimnaziji, ki je mnoge dijake in profesorje rešil iz internacije, celo ustrelili, je bil pretresen, zlasti zaradi preloma obljubljene amnestije: »Vsekakor spada teh šest tednov partizanske vlade med najtežje čase, ki so jih doživeli Novomeščani med drugo svetovno vojsko [...] to je imelo tudi pozneje za posledico nezaupanje do partizanskih obljub in izjav.«¹¹⁹ Ko so ga prišli kasneje domobranci prosit, naj govori na nekaj protikomunističnih zborovanjih, je zato sprejel, vendar je govoril tako, da ga je kasneje napadel »*Informator*, interni list novomeške domobranske obveščevalne službe«.¹²⁰ Njegov osrednji govor je ohranjen in skuša delovati trezno; citira francoskega pisatelja Charlesa Nodierja, ki je Slovence leta 1813 označil za »ljudstvo brez morilcev, brez tatov, brez slabih ljudi [...], narod, ki smo ga skoraj morali učiti rabiti ključavnico in zapah, ki pa je z neomagljivo neustrašenostjo odklonil giljotino«, in se sprašuje, »ali se bo tudi o Slovencih v naši dobi moglo zapisati kaj podobnega«. Nato razmišlja o komunizmu in razmerah v Sovjetski zvezi – in sicer z odkritostjo, ki jo je že čez nekaj let, po sporu z Informbirojem, z zadoščenjem prepoznal v jugoslovanskih časopisih, celo v Titovih govorih.¹²¹ Ko se je februarja 1944 pouk na gimnaziji spet začel, je Dolenc neprijetno presenetil odlok pokrajinske uprave, da po novem dijakov ne smejo sprejemati ravnatelji sami, ampak morajo seznam predložiti oblastem:

116 Dolenc, *Moja rast*, 65.

117 Dolenc, *Moja rast*, 90–96.

118 Dolenc, *Moja rast*, 99–110.

119 Dolenc, *Moja rast*, 112.

120 Dolenc, *Moja rast*, 125.

121 Dolenc, *Moja rast*, 126–27; 132–34.

Okrajno glavarstvo v Novem mestu je iz seznama črtalo 22 odstotkov vseh prijavljenih in jim ni dovolilo vpisa. To postopanje se mi je zdelo dosti prestrogo, saj je zadelo celo učence najnižjih razredov, še tega in onega prvošolca. V teh letih mladenič še ni toliko zrel, da bi mogel biti v polnem obsegu odgovoren za vse, kar je govoril ali storil zlasti ob času partizanske vlade. Saj so bila določena vsak teden po eno uro protikomunistična predavanja po vseh razredih, ki bodo učencem marsikako stvar pokazala v drugačni luči, nego so jo gledali doslej. Povem pa tudi, da sem že takrat računal s tem, da se bo ta stvar domobrancem vrnila in da bo prišel čas, ko njih otroci ne bodo smeli v šolo.¹²²

Ta čas je nastopil maja 1945. Dolenc se je ob prihodu partizanov odločil, da ostane v Novem mestu: »Kar mene zadene, ne grem nikamor, ne samo zaradi tega, ker si nimam ničesar bistvenega očitati, ampak štejem tudi med svoje dolžnosti, da ob času prekucij in nemirov v nobenem primeru svojega mesta ne zapustim, ampak obvarujem in rešim, kar le morem.«¹²³ Kot dobrodušno ugotavlja sam, se je njegov optimizem izkazal za neosnovanega, partizani so ga takoj zaprli. Sledili so grozljivi tedni junija 1945, ko so ječarji brali dolge sezname imen ter klicane nato brez sodbe na tovornjakih vozili v noč. Dolenc je bil pri pogovorih v ječi mnenja, da jih vozijo na delo, vendar sotrpinov ni prepričal: »Pesimisti so optimistom ugovarjali: Če vozijo ljudi samo v druga taborišča ali pa na delo, čemu pa samo ponoči?«¹²⁴ Izkazalo se je, da so imeli njegovi sogovorniki prav, dveh sodelavcev z gimnazije, ki so ju zaprli z njim, ni videl nihče več. »Danes ne dvomim [...] Ne križ ne kamen ne stoji, kjer sta pokopana.«¹²⁵ Čez nekaj mesecev se je nato zdrznil, ko je še v ječi bral Župančiča:

Ko smo v zaporu smeli po štirih mesecih strašne odtrganosti od vsega sveta brati časopise in knjige, mi je prišel v roke tudi Župančičev *Zimzelen pod snegom*. Ostrmel sem, ko sem bral [...]:

Svobode naše jabolko je zlato
nam zakotálilo se v kri in blato,
in preden spet zasije v čisti slavi,
vsi bomo blatni, ah, in vsi krvavi.

Kdaj so nastali ti verzi? Ali se nanašajo že na dogodke v maju in juniju 1945? Vsekakor so pogumni in resnični in bodo za stoletja ostali dokument, kako smo Slovenci osramotili svojo svobodo.¹²⁶

122 Dolenc, *Moja rast*, 136.

123 Dolenc, *Moja rast*, 138. Kasneje si je moral pisec priznati, da se je motil: »Grozote prvih mesecev so tudi dale prav tistim, ki so ob koncu vojne zapustili domovino, tudi če si niso bili svesti prav nikake krivde.« Dolenc, *Moja rast*, 184.

124 Dolenc, *Moja rast*, 143.

125 Dolenc, *Moja rast*, 144.

126 Dolenc, *Moja rast*, 145.

V Novem mestu ni bilo takrat nobenega odvetnika in Dolenc je za zagovor prosil pisatelja Frana Saleškega Finžgarja, ki bi kot priznan kulturni delavec lahko povedal, kaj pomeni svoboda govora in ali je kulturnemu delavcu dovoljena kritika javnih razmer, kakršno si je dovolil v svojem govoru na očitnem zborovanju – vendar ni dobil od njega nobenega odgovora. (Ko je bil prost, ga je obiskal in izvedel, da je poslal Finžgar v jetnišnico pismen zagovor, ki pa mu ga niso nikoli izročili.) Sodišče mu je določilo branilca *ex officio*, ki pa ni bil odvetnik in ni porabil za obrambo »niti pol minute in – komedija je bila končana. Sodba je bila razpravi primerna.«¹²⁷ Novomeški ravnatelj je bil obsojen,

1. da je kot fanatični pristaš in idejni pobudnik domobranstva vodil ves čas okupacije strupeno propagando in agitacijo v škodo narodno-osvobodilnega gibanja, ter s tem z ozirom na svojo službo posebno škodljivo vplival na šolsko mladino in dopuščal sprejem dijakov na gimnazijo po političnem prepričanju; 2. da se je kot tak javno udeleževal na shodih in protikomunističnih zborovanjih in je v svojih govorih blatil in sramotil OF, partizansko gibanje in njegove pristaše ter s tem izpodkopaval zaupanje ljudstva v narodno-osvobodilni pokret, tedaj v času okupacije politično sodeloval in sprejel službo pri organih sovražnikove oblasti ter jih podpiral v izvajanju prisilnih ukrepov proti prebivalstvu Jugoslavije. [...] Nasprotno pa se oprusti, da je leta 1944 sodeloval pri izključevanju dijakov iz gimnazije.¹²⁸

Za isti dogodek je bil torej *hkrati* obsojen in oproščen. Utemeljitev sodbe je bila še bolj slikovita, Dolenc si jo v svojih spominih nekoliko hudobno dovoli prepisati z vsemi slovničnimi niansami: »Obtoženec bi z ozirom na svojo zakrknjenje in nepopravljivost dejansko zaslužil smrtno kazen, toda sodišče je pri odmeri kazni upoštevalo, da obtoženec, tudi če se izloči iz človeške družbe s tem, da se ga oddvoji, vključ temu ne bo opasen in ker je že star preko 60 let, mu je odmerilo kazen pet let omejitve svobode, 10 let izgube akt. in pas. volilne pravice ter zaplembo celotnega premoženja z zak. omejitvami, pri čemer je povdariti, da je izrečena kazen stopnji obtoženčeve obče nevarnosti z ozirom na visoko stopnjo reakcionarnosti primerna.«¹²⁹ Toda navkljub temu ropotanju je bil nato že konec avgusta 1946 izpuščen iz zavora; pri tem se je vedro spomnil anekdote, ki jo je na Dunaju slišal pri Hansu von Arnimu:

Sirakuški tiran Dioniz je povabil filozofa Platona na svoj dvor, da bi se od njega naučil umetnosti vladanja. Toda filozof in tiran sta si kmalu prišla tako navzkriž, da je Dioniz vtaknil svojega učitelja v ječo. Po posredovanju Platonovih prijateljev ga je izpustil in mu pred odhodom celo priredil poslovilno večerjo, pri kateri je rekel: »Kajne, Platon, to boš ti zabavljaj čezme, ko boš prišel v Atenel« Platon ga je pa pomiril: »Nič se ne boj! Ko bom v Atenah, mi ne bo nikdar toliko dolgčas, da bi se

127 Dolenc, *Moja rast*, 159–61.

128 Dolenc, *Moja rast*, 161–62.

129 Dolenc, *Moja rast*, 162–63.

tebe spomnil.« [...] Rad sem šel iz zapora, rad pa tudi danes neham pisati o tej dobi svojega življenja, čeprav je bila zame v marsikakem oziru poučna in koristna. Če hočeš poznati moralno raven kakega režima v določeni dobi, je dobro, če poskusiš tudi njegova sodišča in njegove ječe.¹³⁰

Pokojnine in premoženja ni dobil nazaj; z ženo sta se naselila pri bratu v rojstni Sopotnici pri Škofji Loki. Nekaj časa, do septembra 1952, je Dolenc delal za Inštitut za slovenski jezik SAZU, torej za Jakoba Šolarja, ter izpisoval besede in besedne zveze za današnji SSKJ, zraven pa trmasto vztrajal in na sodišču zahteval svojo pokojnino ter si jo leta 1956 po desetih letih tudi izboril: »Jaz sem pa teh deset let prenesel kar dobro, brez nepotrebnega razburjanja, in brez večjih gmotnih težav. *Paupertas amica!* (Ljuba revščina!) V takratnih nesocialnih zakonskih predpisih nove Jugoslavije, ki so dovoljevali vreči 62 let starega človeka s 36 leti službe brez najmanjše pokojnine na cesto, pa nisem samo jaz upravičeno gledal izkoriščanja človeka po človeku na osnovi zakona.«¹³¹

Ko je napisal svoje spomine, jih je poslal v branje Jakobu Šolarju. Ta besedila kar ni mogel odložiti in je skoraj vzrojil, ko je izvedel, da namerava pisec edini izvod rokopisa poslati Tinetu Debeljaku v Argentino, kamor roka cenzure ni segla: »Zdaj pa poslušaj, Janez! Če pošlješ tale unikat iz Evrope, da ostanemo brez rokopisa doma – sodiš še enkrat v keho. Ta rokopis je treba pretipkati ... in ga hraniti kot čisto zlato ... To je že in še bolj bo branje na potenco, šmarnice najlepšega duha in duhá. Tvoje ječe so me nekoliko razdražile, da bi napisal svoje tudi jaz. Marsikaj je hudo podobno, marsikaj znatno drugače. Zlasti bi bilo vredno popisati zapor pod Nemci in Dachau, ker je tako različen od domačega.«¹³² Med prijatelji, s katerimi se je družil sedaj, je bil tudi zdravnik dr. Bernhard Brendel, ki je bil po vojni zaprt z nemškimi ujetniki v loškem gradu ter je v pomanjkanju zdravnikov zdravil ljudi v hribih okrog Škofje Loke, tudi Dolenceve sorodnike, ter se nanje tako navezal, da je nato po vrnitvi v Nemčijo še večkrat obiskal te kraje. Dolencu je v njegovo hribovsko samoto poslal kup knjig, po njegovi smrti pa je o njem napisal:

Imel sem ga za enega najbolj nadarjenih in interesantnih ljudi, ki sem jih kdaj poznal, pri tem pa je bil človek edinstvene srčne dobrote in pripravljenosti za pomoč in žrtve, pa preudaren in zadovoljen. Ni bilo področja, ki bi ga ne zanimalo. Iz njegovih ust ni bilo pritožbe, ne za to, da je bil poldrugo leto zaprt, ne da je izgubil veliko knjižnico in da ni dobil deset let pokojnine: z lahkim nasmeškom je šel preko vsega tega. Celo to: prav ta težki čas je imel za veliko pridobitev v svojem življenju. [...] Čudim se, kako so zlasti mlajši izobraženci, študentje, s spoštovanjem govorili o njem. Zvečer sem v hotelu Krona, kjer sem stanoval pri svojih obiskih v Škofji Loki, prišel v stik s študenti, ki so ga vsi spoštovali zaradi vednosti in poštenosti. Kljub temu, da so splošno poznali njegovo stališče do novega režima, tudi odkrito priznanje k Cerкви,

130 Dolenc, *Moja rast*, 163–64.

131 Dolenc, *Moja rast*, 181.

132 Šolarjevo pismo z 2. maja 1961 navaja Tine Debeljak, »Beseda o Ivanu Dolencu«, v: Ivan Dolenc: *Moja rast* (Celje: Mohorjeva, 1991), 220.

nisem v vseh teh letih slišal nobenega negativnega glasu o njem. Tudi partizani, tudi ateisti so govorili o njem z rešpektom. Njegova odločnost, njegova poštenost in njegova neomajnost v mišljenju so vzbujali le spoštovanje in jaz sem bil vedno ginjen, če sem šel z njim po maši čez Glavni trg, kako so ga pozdravljali ljudje vseh slojev in kako srečni so bili, če so lahko spregovorili z njim par besed.¹³³

Ko je Dolenc leta 1971 v sedeminosemdesetem letu starosti zadela možganska kap, so sorodniki to sporočili njegovemu prijatelju zdravniku. Ta je takoj prišel iz Nemčije in odločil, da mora bolnik v Ljubljano. Pospremil ga je v bolnico in Dolenc, ki ni mogel več govoriti, ga je prepoznal; menda se mu je ob misli na to, kako dolgo pot je opravil, utrnila solza. Nemeč ga je tolažil, naj bo »junaški, kakor je bil Adenauer«, ki ga je Dolenc zelo spoštoval; ta pa se mu je na to nenavadno spodbudo le rahlo nasmehnil. Naslednji dan je umrl.¹³⁴ Kot je nato napisal njegov obiskovalec: »Slovenija je izgubila z njim osebnost, srčno dobrega in častivrednega moža. Bil je zatočišče mnogih, ki so bili v stiskah svoje vesti. Bil je borec za pravičnost in svobodo, globoko veren človek, resnično zgled vedrosti in skromnosti ... Njegova poštenost in odločnost sta me vedno ganili [...] Bil je najboljši prijatelj svojim prijateljem.«¹³⁵

Od latinščine k matematiki: dr. Josip Ilc

Usoda dr. Josipa Ilca (1900–1980), ki je bil ob koncu druge svetovne vojne ravnatelj na Tretji gimnaziji v Ljubljani za Bežigradom, je bila manj dramatična od zgoraj opisanih, a morda bolj tipična za večino latinistov v slovenskem šolskem sistemu. Ilc je bil verjetno najbolj izobražen gimnazijski latinist v državi. Diplomiral je iz latinščine in francoščine ter po študiju v Zagrebu in Ljubljani odšel na Sorbono, kjer je bil v letih 1922–1924 njegov profesor Jules Marouzeau na *École pratique des hautes études* – torej sloviti francoski latinist, ki je ustanovil *Revue des Études Latines* in *L'Année philologique*. Ilc se je nato vrnil v Ljubljano, kjer je doktoriral z disertacijo o Tibulu ter nato začel poučevati.¹³⁶ Leta 1930 se je poročil z Mirjam Jakopič, edinko Riharda Jakopiča, velika slovenskega modernističnega slikarstva.¹³⁷ Imela sta hčerko Evo.

133 Tine Debeljak, »Beseda o Ivanu Dolencu«, v: Ivan Dolenc: *Moja rast* (Celje: Mohorjeva, 1991), 230–31.

134 Tine Debeljak, »Beseda o Ivanu Dolencu«, v: Ivan Dolenc: *Moja rast* (Celje: Mohorjeva, 1991), 232.

135 Tine Debeljak, »Beseda o Ivanu Dolencu«, v: Ivan Dolenc: *Moja rast* (Celje: Mohorjeva, 1991), 232. Za pomoč pri raziskovanju zgodbe se na tem mestu posebej zahvaljujem Neži Karlin, ki je pri Dolencovi nečakinji Ljudmili Dolenc Maček našla dragocen podatek – zdravnikovo osebno ime. Še več dokumentov s tem v zvezi bo najbrž v zapuščini Tineta Debeljaka, za katero mi je Helena Janežič iz Nuka prijazno sporočila, da se v času nastanka teh vrstic »že vozi po morju v Slovenijo«.

136 SI-ZAL LJU 197 40.381, »Josip Ilc, personalna mapa«.

137 Josip Ilc je kasneje na slikarjevo željo uredil tudi Jakopičevo korespondenco, ki jo danes hrani Moderna galerija.

 Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца
 Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenca

Службенички Лист — Službenički List

I. Име и презиме службеника dr. Josip Ilca
 I. Ime i prezime službenika _____

II. Polje matematička gimnazija mesta Ljubljana (red. št.) _____
 II. Polje _____ mesta _____ (red. št.) _____

III. Narodnost Slovencina (red. št.) _____
 III. Narodnost _____ (red. št.) _____

Додатни у првонамјеној служби, као и остале службе (red. št.) _____
 Додатни у првонамјеној служби, као и остале службе (red. št.) _____

Професија и врста посла (red. št.) _____
 Професија и врста посла (red. št.) _____
 Професија и врста посла (red. št.) _____
 Професија и врста посла (red. št.) _____

Фотографије службеника, омањо до велике величине — Фотографије службеника, омањо до велике величине.
 (red. št.) _____

Година	1926.	Година	1936.	Година	_____	Година	_____
Слика		Слика		Слика	_____	Слика	_____

Број 3 1936.
 Страна 3 1936.

Personalna mapa dr. Josipa Ilca (SI-ZAL LJU 197 40.381).

Ko sta Leon Rupnik in njegova pokrajinska uprava jeseni leta 1943 začela s čistkami po šolah, je bil eden tistih, ki so morali oditi, tudi dr. Adolf Pečovnik, profesor matematike in fizike ter ravnatelj na Tretji gimnaziji v Ljubljani za Bežigradom. Pečovnik je bil rojen 1883 in je bil star že 60 let, zato je bil prikladno upokojen;¹³⁸ ta nenadna odločitev sredi šolskega leta je imela najbrž manj kot z ravnateljevo starostjo opraviti z dejstvom, da je imel dva sinova pri partizanih.¹³⁹ Oba ravnatelja gimnazije pred njim, dr. Valentin Korun in Kuno Hočevnar, ki je šoli pridobil novo poslopje za Bežigradom, sta bila klasična filologa; morda so zdaj tudi zato vodstvo šole znova

138 SI-ZAL LJU 188 37, »Adolf Pečovnik, personalna mapa«; upokojil ga je »šef pokrajinske uprave« 26. novembra 1943, očitno prisilno, ker je bil Pečovnik konec maja 1945 reaktiviran. Prim. tudi SI-ZAL LJU 188 45.1191, »Kronika III. moške realne gimnazije v Ljubljani«.

139 Silvo Kranjec, »Pol stoletja III. ljubljanske gimnazije«, *Kronika* 7, št. 2 (1959): 115.

zaupali latinistu Ilcu, ki je nato šolo vodil skozi najtežje obdobje v njeni zgodovini. Za začetek je suvereno odbil pritisk Rupnikove pokrajinske uprave, ki je tudi na njegovi šoli med dijaki iskala komuniste: »Profesor Ilc se je izkazal posebno takrat, ko je tudi Tretji moški gimnaziji grozilo izključevanje dijakov po dijakih. Tega izključevanja na tej gimnaziji ni bilo, ker ga je profesor Ilc ob podpori nekaterih profesorjev preprečil.«¹⁴⁰ Arhivsko gradivo poleg tega kaže, kako se je trudil rešiti prostore, ki jih je zasedla Wehrmacht, ter skušal nato pouk urediti drugje,¹⁴¹ medtem ko so pogosti bombni alarmi, ki jim je sledilo obvezno kopanje jarkov, praktično onemogočili vsak resen pouk.¹⁴² Po koncu vojne je delegat nove oblasti, matematik dr. Alojz Vadnal, izkazal priznanje Ilčevemu delu za šolo in predlagal, da bi kot pooblaščenec še naprej vodil gimnazijo, kar pa je nastajajoče prosvetno ministrstvo nemudoma zavrnilo.¹⁴³ V procesu, s katerim je partija skušala razbiti skupnost predvojnih profesorjev, so Ilca nato predstavljali s šole na šolo, učiti pa je moral slovenščino, matematiko ter celo fiziko, zraven pa je še »organiziral in predaval na tečaju za borce in aktiviste ter učil na delavski večerni gimnaziji«¹⁴⁴ – dokler ni končno pristal na Poljanah, torej na šoli, ki jo je svoje čase vodil ravnatelj Josip Osana. Da bi ohranil službo, je leta 1947 opravil »preusmerjevalni tečaj za matematiko«. Ohranila se je karakteristika, ki jo je »mestnemu ljudskemu odboru« leta 1949 poslal Ilčev novi ravnatelj Jurij Štante, nekdanji partizan (in celo urednik *Partizanskega dnevnika*, glasila, ki je tako močno vplivalo na usodo Jože Lovrenčiča).¹⁴⁵ V osnovi naklonjena ocena, za katero je Štante poudaril, da je obravnavani ni prečital,¹⁴⁶ daje danes trpko predstavo o tem, kakšna je bila konec štiridesetih lahko videti notranja emigracija intelektualca, odrinjenega na stranski tir:

1. Uspešno se preusmerja v matematično stroko za nižje razrede, kjer je poučeval. Redno obiskuje sindikalne krožke in tudi čita sodobno pedagoško literaturo, v diskusijo o ideoloških vprašanjih ne posega. Referatov ali predavanj ni imel, pač pa je vsak čas na razpolago ravnateljstvu za administrativne naloge, ki jih opravlja vestno in hitro. Pozna se mu praksa gimnazijskega tajnika in ravnatelja. – 2. Poučuje znanstveno pravilno in skuša z opazkami povezati znanje z aktualnim dogajanjem. Tudi v metodičnem pogledu postopa pravilno in je zelo prizadeven. V ideološki

140 Zapisnik izredne konference na Tretji moški gimnaziji 26. junija 1945 povzema Škerl, *Ljubljanske srednje šole*, 192.

141 SI-ZAL LJU 188 44.

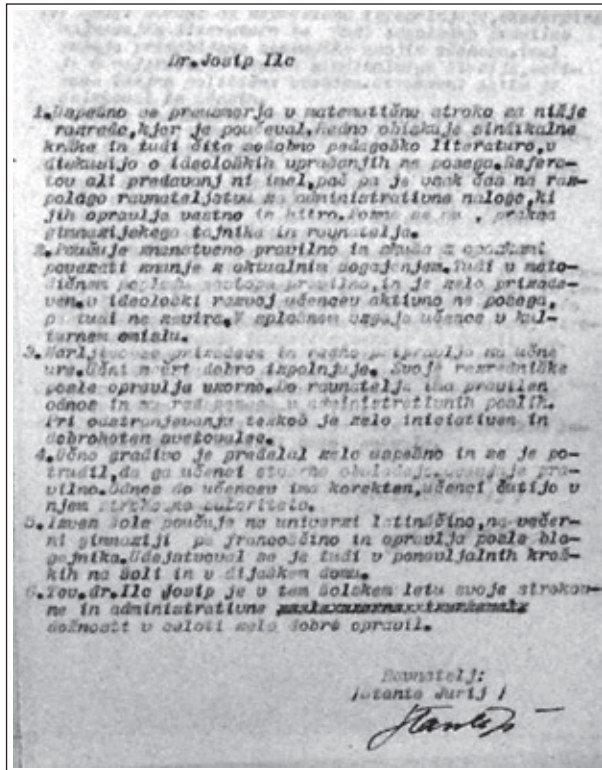
142 Kranjec, »Pol stoletja«, 115.

143 Ministrstvo je zastopal Viktor Smolej, literarni zgodovinar, ki je vztrajal pri tem, da pooblaščenec postane sam Vadnal; SI-ZAL LJU 188 45.1191, »Kronika III. moške realne gimnazije v Ljubljani«, ter SI-ZAL LJU 188 45.1194, Vadnalovo lastno poročilo.

144 SI-ZAL LJU 186 60.1093, »Dr. Josip Ilc, strokovni karton«.

145 Marjeta Čampa, »Partizanski dnevnik 1944–1945«, *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 15–16 (1975–1976), 122.

146 SI-ZAL LJU 186 60.1094, »Dopis Mestnemu ljudskemu odboru«, 10. julij 1949.

Karakteristika dr. Josipa Ilca, ki jo je mestnemu ljudskemu odboru leta 1949 poslal ravnatelj na Poljanah Jurij Štante.

razvoj učencev aktivno ne posega, pa tudi ne zavira. V splošnem vzgaja učence v kulturnem smislu. – 3. Marljivo se prizadeva in redno pripravljva na učne ure. Učni načrt dobro izpolnjuje. Svoje razredniške posle opravlja vzorno. Do ravnatelja ima pravilen odnos in rad pomaga v administrativnih poslih. Pri odstranjevanju težkoč je zelo iniciativen in dobrohoten svetovalec. – 4. Učno gradivo je predelal zelo uspešno in se je potrudil, da ga učenci stvarno obvladajo. Ocenjuje pravilno. Odnos do učencev ima korekten, učenci čutijo v njem strokovno avtoriteto. – 5. Izven šole poučuje na univerzi latinščino, na večerni gimnaziji pa francoščino in opravlja posle blagajnika. Udejstvoval se je tudi v ponavljalnih krožkih na šoli in v dijaškem domu. – 6. Tovariš dr. Ilc Josip je v tem šolskem letu svoje strokovne in administrativne dolžnosti v celoti zelo dobro opravil.¹⁴⁷

147 SI-ZAL LJU 186 60.1094, »Dr. Josip Ilc.«– Za Ilca se je zanimala tudi Državna varnost; njihove zapiske, shranjene pod DMB-0070426, DMB-0070435, in DMB-0096253, bo treba še odkriti; prim. SI-CAE 338656.

Zgodovina in spomin

Iskati jasne poteze v krvavi zmešnjavi »slovenske katastrofe«, kot nekateri imenujejo obravnavano obdobje,¹⁴⁸ je nevhvaležno početje; predvsem zato, ker na področju šolstva resno primanjkuje novih temeljnih študij.¹⁴⁹ Tudi zato je ta raziskava zasnovana kot niz petih vinjet, ki v osnovi govorijo vsaka zase ter skušajo biti predvsem vabilo novim raziskovalcem. A nekatere ugotovitve se vendarle kažejo z bolečo jasnostjo.

Najprej ta, da so bili izvajalci praktično vseh dogodkov, ki so določili življenjske usode obravnavanih klasičnih filologov, kar njihovi rojaki. Res je sicer, da so se njihovi voditelji ob tem nenehno sklicevali na navdih iz tujine. »Jamstvo za uspeh tega boja in za bodočnost našega naroda, ki bo iz tega boja vzknila, nam daje genialni vodnik boja za srečo vseh mladih evropskih narodov, ki jim je za čast in obnovo, Vodja velikonemške države Adolf Hitler,« je denimo v svojem »Proglasu« ob prevzemu oblasti zanosno zapisal Leon Rupnik,¹⁵⁰ medtem ko je partizanska stran svojega idola istega leta opevala že kar v pesmaricah: »Naša vojska je iz jekla, naša pesmica preprosta. Dragi tovariš Staljin, nihče ne bo zapustil svojega mesta [...] Naša moč je nezlomljiva na suhem in na morjih. S tabo, ljubljeni vodja, bomo zmagali v vseh bojih.«¹⁵¹ Toda pri konkretnih dejanjih, zabeleženih skozi arhivske dokumente, se Rim, Berlin, Beograd in Moskva skorajda ne pojavijo, pri zgoraj opisanem dogajanju gre skoraj izključno za posledice državljanskega spopada. Besedo je tu mogoče prepustiti kar enemu od predstavljenih ravnateljev. O turobnem dejstvu, da je demografska izguba Slovenije predvsem zaradi državljanskega konflikta znašala skoraj desetino prebivalstva,¹⁵² je namreč po vojni razmišljal tudi Ivan Dolenc:

V dnevnem časopisu ste lahko brali že leta 1949 statistiko, koliko prebivalstva je v posameznih državah postalo žrtev te vojne. Danci so takrat navajali 3100 izgub, Norvežani nekaj nad 7000. Pri Angležih so šteli enega mrtveca na 100 Angležev, pri Američanih na 500. Tudi izgube Čehov, Nizozemcev in Belgijcev so bile v primeri z našimi (okoli 1,700000) neznatne. Celo velika Francija je izgubila skoraj

148 Tako denimo Janko Kos, *Duhovna zgodovina Slovencev* (Ljubljana: Slovenska matica, 1996).

149 Več kot pol stoletja je že minilo, kar sta na to temo svoji raziskavi objavila Vlado Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem* (Ljubljana: DZS, 1963), in France Škerl, *Ljubljanske srednje šole v letih 1941–1945: prispevki k zgodovini Ljubljane v letih fašistične in nacistične okupacije* (Ljubljana: Borec, 1964); ideološki pritisk tistega časa se obema močno pozna.

150 »Proglas predsednika generala Rupnika«, *Trgovski list* 24. septembra 1943.

151 *Pesmi* (Ljubljana: Okrožna tehnika Komunistične partije Slovenije, 1943), 20; miniaturno pesmarico je zrisal Plečnikov glavni risar Vlasto Kopač (1913–2006), ki ga je domobranska policija jeseni istega leta zaprla in spravila v Dachau, poveljna oblast pa za dobro mero leta 1948 na dachauskem procesu obsodila na smrt.

152 Peter Vodopivec, »Populacijske posledice druge svetovne vojne in povojnega nasilja na Slovenskem«, v: *Žrtve vojne in revolucije*, ur. Janvit Golob et al. (Ljubljana: Državni svet RS, 2005), 97; pisec ocenjuje število slovenskih žrtev na 6%, skupaj z izseljenimi pa demografsko izgubo na 9,8% – torej kar 146.000 prebivalcev.

trikrat manj ljudi nego Jugoslavija. Če so narodi, ki v kulturi in v domoljubju niso za nami, lahko varovali svojo kri in se vzdržali medsebojnega obračunavanja, bi bili pač smeli in morali tako ravnati tudi mi. Morebiti mi laže ubijemo svojega sodržavljana nego drugi narodi?¹⁵³

Težko pa se je izogniti še eni ugotovitvi – da je bila surovost partije, ki je po vojni utrjevala svoje pozicije, vsaj za tokrat obravnavane ravnatelje dejansko hujša od oblastnega nasilja, ki so ga bili deležni med vojno. Histerično stikanje Rupnikovega propagandnega odseka za komunističnimi dijaki po ljubljanskih gimnazijah se je opazovalcem, ki so znali ohraniti trezno glavo, že takrat zdelo odvrtno. (»V duši se mi je gabilo to početje,« je denimo napisal ravnatelj Osana.)¹⁵⁴ A leta 1944, ko je po mestu divjala svetovna in državljanska vojna, se je oblast vendarle zadovoljila z izključitvami iz šole. Po vojni pa je prišlo programirano maščevanje. »Mi ne bomo posekali samo gnilega drevesa, mi bomo tudi njegove korenine izruvali in jih požgali, in zemljo, v kateri je raslo tako drevo, bomo deset klafter globoko prekopali, da ne bo ostalo za takim drevesom niti najmanjše kali. [...] Mi pa bomo in smo že s krvjo vžgali v naša srca maščevanje kot program in vsebino, da to družbo izdajalcev in krvnikov uničimo in stremo«, je ob Titovem obisku v Ljubljani maja 1945 na naslovnici *Slovenskega poročevalca* vzklikal Tone Seliškar.¹⁵⁵ Leta 1945 je bilo vojne *de iure* konec, vendar so se ukrepi navkljub temu poostriili: poljansko dijakinjo Štefanijo Petrič, ki so jo po vojni *in absentia* obtožili zaradi medvojnega ovajanja svojih sošolk, je denimo sodnik Jože Baričevič obsodil na »izgubo narodne časti za tri leta ter odvzem prostosti za eno leto«, vse to zavestno upošteva »okolnost, da je bila obtoženka ob času inkriminiranega ovajanja stara komaj 16 let.«¹⁵⁶ Tudi primerjava z ukrepi, ki so jih bili po vojni deležni ideološko problematični dijaki, je podobno zgovorna. Protikomunistično zaslisevanje ljubljanskih dijakov je bilo v vsej svoji mccarthyjevski obsesivnosti natančno dokumentirano, fokusirano in predvsem individualno. Ena od njegovih žrtev, Breda Pogorelec, se je kasneje spominjala največje grožnje tistega časa, ki pa se tudi pri izključenih dijakinjah na srečo ni nikoli uresničila, namreč da bodo izključenim »gimnazijska spričevala razveljavili.«¹⁵⁷ Po vojni je bil položaj bistveno spremenjen, ukrepi pa kljub temu dosti manj tankovestni. Nova oblast je nemudoma, že junija 1945, z uredbo v uradnem listu razveljavila *vs*a šolska spričevala, pridobljena na ozemlju fe-

153 Ivan Dolenc, *Moja rast* (Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1973; ponatis Celje: Mohorjeva, 1991), 120.

154 SI-ZAL LJU 85 296.9.1, »K 22/45«, izjava Josipa Osane 23. septembra 1945.

155 Tone Seliškar, »Maščevanje je strašna beseda!« *Slovenski poročevalec* 6, št. 30 (1945), 26. maja 1945.

156 SI-ZAL LJU 85 296.9.1, »K 22/45«.

157 Breda Pogorelec, »V Klasični gimnaziji – pred vojno, med vojno, po vojni, v: *Zbornik ob 100-letnici šolskega pouka v zgradbi sedanje Osnovne šole Prežihovega Voranca, Ljubljana*, ur. Aleksandra Pirkmajer Slokan (Ljubljana: Osnovna šola Prežihovega Voranca, 1999), 84. Čeprav izključena, je Breda Pogorelec študirala še naprej, s pomočjo zvezkov svoje sošolke Erike Mihevc, ki je kasneje postala profesorica na Oddelku za klasično filologijo (Erika Mihevc Gabrovec v intervjuju z avtorjem).

deralne Slovenije v šolskih letih 1941/42 do 1944/45, od osnovne šole do univerze; priznala jih je samo, če so jih imetniki »nostrificirali«. Nostrifikacija je bila eksplicitno odvisna »od moralne vrednosti imetnika izpričevala, pri čemer se mora pri zrelejših dijakih posebno upoštevati njih zadržanje do narodno osvobodilnega gibanja«. ¹⁵⁸ Ta čistka je bila radikalna, vendar očitno ni zadoščala. »Precej težak je položaj v srednjih šolah, kjer so fašistični in profašistični elementi,« je v Beogradu 14. januarja 1946 na sestanku CK SKOJ potožil slovenski predstavnik Janez Vipotnik. »Po demonstracijah dijakov v Ljubljani je bilo iz šole vrženih okrog 150 učencev.« ¹⁵⁹

Ravnanje povojnih šolskih oblasti zveni resnično surovo, a še veliko bolj ne- navadne so bile razmere, ki so leta 1945 zavladae v sodstvu. Poleg sodnega spisa Jože Lovrenčiča je v arhivu danes denimo shranjena tudi sodba iz leta 2001, s katero je Vrhovno sodišče Republike Slovenije na zahtevo pisateljevih potomcev po varstvu zakonitosti sodbo iz leta 1946 razveljavilo. Pri tem je suho ugotovilo, da v Lovrenčičevem primeru celo po takratni jugoslovanski zakonodaji sploh ni bilo znakov očitane ga kaznivega dejanja in da obsojenec »ni sprejel službe kot organ sovražnikove oblasti, ker ravnateljstvo gimnazije ni služba v sovražnikovi oblasti«; poleg tega pa obsojencu očitano dejanje pomeni le »prepis abstraktnih znakov kaznivega dejanja« iz ustreznega zakona, ki ni konkretizirano »niti z enim dejstvom ali okoliščino«. Senat je po pol sto- letja lahko zgolj ugotovil, da »v ravnanju obsojenega dr. Jožeta Lovrenčiča ni znakov zločina«, saj »očitek, da je v letu 1944 prostovoljno prevzel ravnateljstvo Gimnazije v Gorici, katere namen je bil rušiti enotnost slovenskega naroda na Primorskem, in je tudi druge nagovarjal, naj stopijo na to gimnazijo kot profesorji, nima elementov navedenega zločina, ko ne vsebuje razen dejstva, da je nastopil službo ravnatelja na gimnaziji v Gorici, nobenega elementa sodelovanja s sovražnikom oziroma vstopanja v njegovo službo zaradi pomoči pri izvajanju rekvizicije, odvzemanju hrane in drugih dobrin ali pri izvajanju kakršnihkoli prisilnih ukrepov proti prebivalstvu«. ¹⁶⁰ Povedano drugače, sodni proces proti Lovrenčiču je bil v celoti skonstruiran; in ugotovitve dana- šnjih sodnikov veljajo tudi za obsodbo Ivana Dolenca, ki je spisana po natanko istem kopitu, celo z nekaterimi identičnimi formulacijami.

158 Marijan Breclj et al., »Uredba o priznanju in veljavnosti v času okupacije opravljenih tečajev in izpitov ter doseženih izpričeval in diplom«, *Uradni list Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije* 1/2, št. 24 (1945): 104. Ko je oblast z »nostrifikacijo« skušala preresetati ljuljko od dobrega zrna, je v tej ilustraciji cele generacije učencev, dijakov in študentov ustvarila množico dokumentov, ki so marsikje še vedno ohranjeni; prim. npr. SI-ZAL LJU 186 59.767 in 59.804 (Poljanska gimnazija); SI-ZAL LJU 184-3 2.119 in nasl. ter 3.121 in nasl. (Klasična gimnazija).

159 Poročilo Janeza Vipotnika je objavil Petar Kačavenda, *Kongresi, konferencije i sednice centralnih organa SKOJ-a (1941–1948)* (Beograd: Komunist, 1984), 103. Skrbni urednik je v opombi poja- snil, kakšni škodljivci so bili izključeni: »Demonstracije dijakov v Ljubljani so organizirali prikriti fašisti in profašisti jeseni 1945. Izpadi sovražne mladine so se v tem obdobju pojavljali tudi v Mariboru, Celju in nekaterih drugih mestih. Pred volitvami 11. novembra so hodili pod geslom »Za Petra Karadjordjevića in monarhijo«, po volitvah pa z gesli proti KPJ in OZNI«. Ibid., 321, op. 75.

160 SI-ZAL LJU 85 337.9.40, Ko 92/46, »Sodba v imenu ljudstva«, 25. 10. 2001; sodba je objavljena tudi v Joža Lovrenčič, *Ves Vaš ljubeči očka: pisma hčerki Nini* (Celje: Mohorjeva, 2010), 263–271.

A morda bolj šokantna od vsega naštetega je odločenost povojne oblasti, da se njenih žrtev ne bo nihče več niti spominjal. *Damnatio memoriae* ni nov koncept in že v starem veku naletimo na brisanje spomina, do te mere, da se v zvezi z na pozabo obsojenimi nesrečniki antični zgodovinar nekje pritožuje, kako so »veliki dogodki, ki so pripomogli k njihovi slavi, od piscev predstavljeni napačno, spet drugi so zamolčani, nihče pa si posebej ne prizadeva, da bi raziskal njihov rod in življenje, saj se zdi dovolj omeniti njihovo drznost, vojno, v kateri so bili premagani, in kazen«. ¹⁶¹ Da se je to po drugi svetovni vojni na slovenski strani železne zavese dogajalo v velikem obsegu, ni seveda nobeno odkritje. Znan je denimo buldožerski ukaz mladega ministra Zorana Poliča (1912–1997), »da se takoj odstranijo (zravnaajo z zemljo) vsa pokopališča kakor tudi posamezni grobovi okupatorjev in domačih izdajalcev in tako izbriše vsaka sled za njimi. Partizanskim grobovom pa morajo posvetiti NO odbori vso potrebno skrb in nego, da bodo resnično postali spomeniki hvaležnosti našim največjim junakom«. ¹⁶² (Zanimivo bi bilo raziskati, ali je minister vedel, da je praktično identičen razglas ob prevzemu oblasti izdal že Kreont v Sofoklovi *Antigoni* 192–208.) A takšna kazn je celo v starem veku doletela predvsem mogočnike; da je partijska fiksacija z brisanjem spomina segla do razmeroma neznanih latinistov in grecistov, za katere že v izhodišču ni vedelo veliko ljudi, in da je denimo Bajuka in Lovrenčiča anatemizirala s posebnimi in zelo učinkovitimi knjižničnimi in učbeniškiimi odloki, je resnično presenetljivo.

Toda brisanje zgodovine se le redko res posreči. Kot je dobro vedel Mihail Bulgakov, rokopisi ne gorijo in Ovidijeve *Metamorfoze*, ki jih je zaman prevajal dr. Joža Lovrenčič, so se po muhi usode in v enem samem izvodu vendarle ohranile. Nekaj podobnega je mogoče reči za drugo žrtev odlokov, s katerimi je oblast izvajala svoj izbris iz javnega spomina, za ravnatelja Marka Bajuka. Njegov vnuk Andrej Bajuk se je leta 2000 v domovino vrnil kot predsednik vlade. »Dijaki begunske gimnazije, ki je delovala vsega nekaj let, so naredili izredne kariere,« se je desetletja kasneje spominjal John Corsellis. »Po naravi sem optimist, ampak moj optimizem ni segel tako daleč, da bi v begunčkih v vetrinskih polj videl kardinale, prefekte in predsednike vlad.« ¹⁶³ Med nadarjenimi dijaki begunske gimnazije, ki jim je Marko Bajuk pomagal do izobrazbe, so bili tudi dr. Alojzij Ambrožič, ki je čez leta postal nadškof in kardinal v Torontu; dr. Franc Rode, ki je postal ljubljanski nadškof ter kardinal in prefekt vatikanske kongre-

161 »Primum enim, quae magna sunt in eorum honorem ab scriptoribus depravantur, deinde alia supprimuntur, postremo non magna diligentia in eorum genere ac vita requiritur, cum satis sit audaciam eorum et bellum, in quo victi fuerint, ac poenam proferre.« *Historia Augusta*, Pesc. Nig. 1.1–2. Več o pojavu samem Eric R. Varner, *Mutilation and Transformation: Damnatio Memoriae and Roman Imperial Portraiture* (Leiden: Brill, 2004).

162 Dokument Ministrstva za notranje zadeve št. 334/45, datiran 12. junija 1945, se sklicuje na nalog zveznega ministrstva za notranje zadeve 18. maja 1945; faksimile je objavil denimo Lovro Šturm, *Brez milosti: ranjeni, invalidni in bolni povojni ujetniki na Slovenskem* (Ljubljana: Nova revija, 2000), 342.

163 Bernard Nežmah, »Dijaki begunske gimnazije ... : John Corsellis«, v: *Mladina*, št. 21 (23. maj 2005): 38–43.

gacije; ter seveda dr. Kajetan Gantar, ki se je vrnil v Ljubljano, bil leta 1949 aretiran in zaprt, nato pa si je izbral študij klasičnih jezikov ter postal prevajalec ter profesor in dolgoletni predstojnik na Oddelku za klasično filologijo, ki je s svojim delom v naslednjih desetletjih odločilno zaznamoval slovensko kulturo. Njegovi *Utrinki ugaslih sanj*, v katerih se z ljubeznijo, prežeto z nenavadno dokumentarno akribijo, spominja »odličnih profesorjev in vrhunskih strokovnjakov, nekateri bi prej sodili na univerzo kot na gimnazijo«, ter njihovega vpliva, so garaškemu ravnatelju in njegovi prizadevni profesorski zbornici postavili svojski spomenik.¹⁶⁴

Morda najbolj nenavaden primer za sociološki zakon o nenačrtovanih posledicah pa je usoda Ivana Dolenca. Njegovo neprostovoljno izgnanstvo v Sopotnici pri Škofji Loki je imelo za posledico vrsto prijateljstev s tamkajšnjimi domačini, ki jih sicer morda ne bi nikoli spoznal. Na sorodnika iz sosednje vasi, mladega Ivana Omana iz Zminca, je »Jamnikov profesor«, kot so Dolencu po hišnem imenu družinske domačije pravili Ločani, napravil tak vtis, da se je rad hodil pogovarjat z njim; v spominih mu pravi kar »moj profesor, moj učitelj, tudi v politiki«. V Dolencu je radovednost mladega prijatelja očitno znova prebudila pedagoško žilico in njuni pogovori so vedoželjnega Omana močno zaznamovali, morda tudi zaradi posebnega mesta, ki mu ga je pozorni filolog izkazal v oporoki: »Zanimiv gospod, poštenjak, pogosto sem hodil na obisk k njemu. Mene je določil, da sem mu na pogrebu nosil papeško odlikovanje *Pro ecclesia et pontifice*. Odlikovanja, ki jih je imel od kralja – ni jih bilo malo – zanj niso bila važna. Samo na papeško odlikovanje je bil ponosen.«¹⁶⁵ Manj kot dve desetletji po profesorjevi smrti, leta 1988, je bil Oman izvoljen za predsednika prve slovenske demokratične stranke, Slovenske kmečke zveze, ki je deloma nastala tudi na izročilih Dolenčeve predvojne Slovenske ljudske stranke in se je čez nekaj let vanjo dejansko tudi preimenovala. Dolenčev varovanec je postal član predsedstva države ter pomemben katalizator v nizu dogodkov, ki so slednjič naredili konec vladavini ene same stranke, tako nesrečno občutljive na simbolni položaj razrednega sovražnika v šolskem sistemu. Slovenske klasične filologije sicer demokratizacija ni kar vrnila na gimnazijski piedestal, s katerega je bila tako učinkovito pahnjena leta 1945; preden bodo latinisti in grecisti spet vodili kar pet slovenskih gimnazij *hkrati*, bo vsekakor preteklo še precej vode. Vendar pa je, kot je danes jasno videti iz retrospektive, pluralizacija šolstva stroki, ki je bila tedaj že dodobra marginalizirana, dejansko vlila novih moči. Če je dobrodušni občudovalec Hansa von Arnima takrat izza svojih večnostnih obzorij še vedno opazoval slovensko dogajanje, se je najbrž – tako kot prijatelju v svojih zadnjih trenutkih – vsaj rahlo nasmehnil.¹⁶⁶

164 Kajetan Gantar, *Utrinki ugaslih sanj: spomini na mladost* (Ljubljana: Slovenska matica, 2005), 92–103.

165 Erika Jazbar in Dejan Valentinčič, *Ivan Oman: za naš dragi dom in rod* (Ljubljana: Družina, 2016), 21–22.

166 Za celovitost zastavljenega mozaika bi kazalo raziskati še usode povojnih ravnateljev, ki so bili klasični filologi; med njimi so bili denimo Ivan Škerlj, Anton Lovše, Danilo Golob, Janez Koncilija in Jože Košar.

Viri in literatura

Viri

- AMSU I-328 (Arhivsko-muzejska služba UL, dekanat FF)
 AS 231 (Ministrstvo za prosveto)
 AS 364 (Poljanska gimnazija v Ljubljani, 1926-1945)
 AS 831 (Marko Bajuk, 1919-1942)
 AS 1589-III (Spisi Centralnega komiteja Zveze komunistov)
 AS 1931-II-026 (Republiški sekretariat za notranje zadeve)
 ZAL LJU 85 (Okrožno sodišče v Ljubljani)
 ZAL LJU 184 (Klasična gimnazija v Ljubljani)
 ZAL LJU 186 (Poljanska gimnazija v Ljubljani)
 ZAL LJU 188 (Bežigradska gimnazija v Ljubljani)
 ZAL LJU 197 (Šubičeva gimnazija v Ljubljani)

Literatura

- »Ravnatelj Josip Osana«. *Svobodna Slovenija* 4 (1952): 193.
 Akmadža, Miroslav. »Uzroci prekida diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije 1952. godine«. *Croatica Christiana Periodica* 52 (2004): 171–202.
 Arnež, Janez. *Slovenski tisk v begunskih taboriščih v Avstriji 1945–1949*. Ljubljana: Studia Slovenica, 1999.
 Bajuk, Marko. »Slovensko begunsko šolstvo: naše šolstvo po taboriščih v Avstriji«. *Svobodna Slovenija* 4 (1952): 160–180.
 ———. *Letno poročilo za šolski leti 1944/45 in 1945/46*. Peggez pri Lienzu: Slovenska begunska gimnazija, 1946.
 Baty, C. W. *A Third Year Latin Reader*. Oxford: University Press, 1935.
 ———. *Titi Livi Ab Urbe Condita liber II 1-40*. Oxford: Clarendon Press, 1933.
 ———, in H. A. Henderson. *A Progressive Course of Latin Unseen*. Oxford: Oxford University Press, 1929.
 Bernik, France. »Zbrana dela – temelj slovenske literarne vede«. V: *Primerjalna književnost v 20. stoletju in Anton Ocvirk*, ur. Darko Dolinar in Marko Juvan, 147–153. Ljubljana: ZRC, 2008.
 Bevk, France. »Fašistični strup«. *Partizanski dnevnik* 23. januarja 1945.
 Breclj, Marijan, et al. »Uredba o priznanju in veljavnosti v času okupacije opravljenih tečajev in izpitov ter doseženih izpričeval in diplom«. *Uradni list Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije* 1/2, št. 24 (1945).
 ———. »Lovrenčičeva bibliografija«. *Goriški letnik* 18 (1991): 125–158.
 Corsellis, John. *Slovenian Phoenix*. Cambridge: samozaložba, 2009.
 ———, in Marcus Ferrar. *Slovenia 1945: Memories of Death and Survival after World War II*. London: I. B. Tauris, 2005.
 Čampa, Marjeta. »Partizanski dnevnik 1944–1945«. *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 15–16 (1975–1976): 121–157.

- Debeljak, Tine. »Beseda o Ivanu Dolencu«. V: Ivan Dolenc: *Moja rast* (Celje: Mohorjeva, 1991), 209–236.
- Doknić, Branka, Milić F. Petrović in Ivan Hofman. *Kulturna politika Jugoslavije 1945–1952: zbornik dokumenata 1*. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2009.
- Dolenc, Ivan. »Sokrat in Aristofan«. *Čas* 3, št. 4–5 (1909): 189–203.
- . *Moja rast*. Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1973; ponatis Celje: Mohorjeva, 1991.
- Dolgan, Marjan. »Ljuba Prenner«. V: *Literarni atlas Ljubljane*, ur. Marjan Dolgan, Jerneja Fridl in Manca Volk. Ljubljana: ZRC, 2014. 162–165.
- Filipović, Ivan. »Semi, Francesco (1910–2000)«. V: *Slovenska biografija*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2013.
- Gabrič, Aleš. »Cenzura v Sloveniji po drugi svetovni vojni od komunističnega *Index librorum prohibitorum* do ukinitve verbalnega delikta«. V: *Cenzura v Sloveniji po drugi svetovni vojni*, ur. Marijan Dović, 63–77. Ljubljana: Slovensko društvo za primerjalno književnost, 2008.
- . »Cenzura gledališkega repertoarja v prvi in drugi Jugoslaviji«. V: *Cenzurirano: zgodovina cenzure na Slovenskem od 19. stoletja do danes*, ur. Mateja Režek, 171–188. Ljubljana: Nova revija, 2010.
- . *Sledi šolskega razvoja na Slovenskem*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2009.
- , Polona Kekec in Brigita Rajšter. *Odvetnica in pisateljica Ljuba Prenner: pogumna, da je bila drugačna*. Ljubljana: Nova revija, 2000.
- Gantar, Kajetan. »Joža Lovrenčič in antika«. *Goriški letnik* 18 (1991): 97–108.
- , prev. *Publij Ovidij Naso: Metamorfoze*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1977.
- . *Utrinki ugaslih sanj: spomini na mladost*. Ljubljana: Slovenska matica, 2005.
- . »Sovrè, Anton, akademik (1885–1963)«. V: *Slovenska biografija*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2013.
- Godeša, Bojan. *Čas odločitev: katoliški tabor in začetek okupacije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2011.
- Grabnar, Katarina. »Jakob Šolar: jezik, literatura, politika in cenzura«. Diplomsko delo na FF UL, 2013.
- Hriberšek, Matej. *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*. Ljubljana: ZRC, 2005.
- Ivanc, Jera. »Aristofanov Sokrat in sodni proces leta 399 pr. Kr. *Keria* 3, št 2 (2001): 153–168.
- Jaklitsch, Helena. »Slovensko begunsko šolstvo v taboriščih v Avstriji in Italiji od 1945 do 1950« (doktorska disertacija na FF UL, 2015).
- Jančar, Drago. *Prerokba*. Ljubljana: Modrijan, 2009.
- . *Temna stran meseca: kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945–1990; zbornik člankov in dokumentov*. Ljubljana: Nova revija, 1998.
- Jazbar, Erika, in Dejan Valentinčič. *Ivan Oman: za naš dragi dom in rod*. Ljubljana: Družina, 2016.

- Kačavenda, Petar. *Kongresi, konferencije i sednice centralnih organa SKOJ-a (1941–1948)*. Beograd: Komunist, 1984.
- Kermavner, Dušan. »Regent, Ivan (1884–1967)«. V: *Slovenska biografija*. Ljubljana: ZRC, 2013.
- Koblar, France. »Bodimo domovine vredni«. *Slovenski poročevalec*, 9. maj 1945, 1.
- . »Gregorčič – monografija«. *Nova revija* 6 (58–60): 412–419.
- Kocbek, Edvard. *Dnevnik 1952*. Ljubljana: Cankarjeva, 2003.
- Kos, Janko. *Duhovna zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Slovenska matica, 1996.
- Kranjec, Silvo. »Pol stoletja III. ljubljanske gimnazije«. *Kronika* 7, št. 2 (1959): 107–116.
- Kranjc, Gregor. *Hoja s hudičem: okupacija Slovenije in kolaboracija, 1941–1945*. Ljubljana: Ciceron, 2014.
- Lovrenčič, Joža. *Ves Vaš ljubeči očka: Pisma hčerki Nini*. Celje: Mohorjeva, 2010.
- Lovrenčič, Jože. »Stoletnica rojstva dr. Joža Lovrenčiča, pesnika, pisatelja in vzgojitelja«. *Meddobje* 25, št. 1–2 (1990): 111–114.
- Marušič, Branko. »Ljudsko štetje 31. decembra leta 1910 na Goriškem«. V: *Zgodovinski pogledi na zadnje državno ljudsko štetje v Avstrijskem primorju 1910: jezik, narodnost, meja*, ur. Barbara Šterbenc Svetina et al., 77–86. Ljubljana: ZRC, 2012.
- Mlakar, Boris. »Dr. Joža Lovrenčič in mimohod revolucije«. *Goriški letnik* 18 (1991): 27–39.
- . »Krogi nasilja med Slovenci v vojnih letih 1941–1945«. V: *Žrtve vojne in revolucije*, ur. Janvit Golob et al., 22–28. Ljubljana: Državni svet RS, 2005.
- . »Vloga in pomen Primorske v delovanju protirevolucionarnega tabora v Sloveniji«. V: *Vojna in mir na Primorskem: od kapitulacije Italije leta 1943 do londonskega memoranduma leta 1954*, ur. Jože Pirjevec et al., 101–112. Koper: Annales, 2005.
- Movrin, David. »Yugoslavia in 1949 and its gratiae plenum« ter »Classics at the University of Ljubljana after 1945«. V: *Classics and Communism: Greek and Latin behind the Iron Curtain*, ur. György Karsai et al. Ljubljana: Znanstvena založba FF, 2013.
- . »Classics in Postwar Secondary Education«. V: *Classics and Class: Greek and Latin Classics and Communism at School*, ur. David Movrin in Elżbieta Olechowska. Varšava in Ljubljana: Fakulteta Artes liberales in FF UL, 2016.
- . »Fran Bradač, Anton Sovre, Milan Grošelj, Jože Košar in Fran Petre: latinščina in grščina na ljubljanski univerzi v desetletju po vojni«. *Zgodovinski časopis* 68 (2014): 432–477.
- . »Gratiae plenum: latinščina, grščina in Informbiro«. *Keria* 12, št. 2–3 (2010): 281–304.
- Nežmah, Bernard. »Dijaki begunske gimnazije ... : John Corsellis«. V: *Mladina*, št. 21, 23. maj 2005: 38–43.
- Omerza, Igor. *Edvard Kocbek: osebni dosje št. 584*. Ljubljana: Karantanija, 2010.

- Osana, Mira. *De genetivo subiectivo et obiectivo, qui in primo, secundo, tertio T. Livii Rerum gestarum libro inveniuntur*. Diplomsko delo na FF UL.
- Pesmi. Ljubljana: Okrožna tehnika Komunistične partije Slovenije, 1943.
- Pogorelec, Breda. »V Klasični gimnaziji – pred vojno, med vojno, po vojni«. V: *Zbornik ob 100-letnici šolskega pouka v zgradbi sedanje Osnovne šole Prežihovega Voranca, Ljubljana*, ur. Aleksandra Pirkmajer Slokan, 80–85. Ljubljana: Osnovna šola Prežihovega Voranca, 1999.
- Prosvetni oddelek kraljevske banske uprave. *Stalež šolstva in učiteljstva ter prosvetnih in kulturnih ustanov v Dravski banovini*. Ljubljana: Banovinska zaloga šolskih knjig in učil v Ljubljani, 1934.
- . *Statistični pregled šolstva in prosvete v Dravski banovini za šolsko leto 1936/37*. Ljubljana: Banovinska zaloga šolskih knjig in učil, 1938.
- Prvo izvestje c. kr. slovenske državne gimnazije 1913/1914* (Gorica: C. kr. slovenska državna gimnazija v Gorici, 1914).
- Puhar, Alenka. »V polmraku prevajalskega kluba«. V: Stefan Zweig, *Včerašnji svet*, prev. Angela Vode, 483–493. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008.
- Rebula, Alojz. »Četrto pismo Edvardu Kocbeku«. V: *Krogi navzven, krogi navznoter*, ur. Niko Grafenauer, 53–61. Ljubljana: Nova revija, 2004.
- Rupnik, Leon. »Proglas predsednika generala Rupnika«. *Trgovski list*, 24. septembra 1943.
- Schmidt, Vlado. *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*. Ljubljana: DZS, 1963.
- Seliškar, Tone. »Maščevanje je strašna beseda!« *Slovenski poročevalec* 6, št. 30 (1945), 26. maja 1945.
- Semi, Francesco. »Bojna komedija ali »osvojitev Ljubljane«. V: *Tovariš* 22, št. 13, 31. 3. 1966, 24–25; št. 14, 7. 4. 1966, 24–25; št. 15, 14. 4. 1966, 25–26; št. 16, 21. 4. 1966, 22–23, št. 17/18, 28. 4. 1966, 42–43; št. 19, 12. 5. 1966, 58–59; in št. 20, 19. 5. 1966, 44–45.
- Šega Čeh, Barbara, prev. *Publij Ovidij Nazon: Metamorfoze*. Ljubljana: Modrijan, 2013–.
- Škerl, France. *Ljubljanske srednje šole v letih 1941–1945: prispevki k zgodovini Ljubljane v letih fašistične in nacistične okupacije*. Ljubljana: Borec, 1964.
- Šturm, Lovro. *Brez milosti: ranjeni, invalidni in bolni povojni ujetniki na Slovenskem*. Ljubljana: Nova revija, 2000.
- Švent, Rozina. *Slovenski begunci v Avstriji: 1945–1950*. Ljubljana: ZRC, 2007.
- Varner, Eric R. *Mutilation and Transformation: Damnatio Memoriae and Roman Imperial Portraiture*. Leiden: Brill, 2004.
- Vodopivec, Peter. »Populacijske posledice druge svetovne vojne in povojnega nasilja na Slovenskem«. V: *Žrtve vojne in revolucije*, ur. Janvit Golob et al. Ljubljana: Državni svet RS, 2005: 95–99.
- Vovko, Andrej. »Knjiga s sedmimi pečati: o življenju in delu dr. Jože Lovrenčiča«. *Goriški letnik* 18 (1991): 7–25.

Ovidijeve Metamorfoze 14

v prevodu dr. Jože Lovrenčiča

Uredniška opomba – Ohranjeni tipkopis z Lovrenčičevim prevodom vseh 15 knjig Ovidijevih *Metamorfóz* še ni šel skozi kritično branje in je v nekem smislu surov, saj niti Lovrenčič sam, ki se je prevajanja heksametrov v njem lotil prvič, pred svojo nenadno smrtjo decembra 1952 ni imel časa, da bi ga znova prebral in pregledal; kaj šele, da bi ga prebral kdo od njegovih strokovnih kolegov, kot je pri takšnih prevodih praksa, ali da bi ga pregledal skrben urednik, ki bi lahko priporočil kakšno spremembo v pristopu. S prevajalčevim vnukom dr. Andrejem Vovkom, ki mi je dokument izročil, sva se zato odločila, da prevod pred objavo nekoliko pregledam ter z uredniško krpo otrkam prah, ki se je na njegovem jeziku nabral v minulih desetletjih. Dela ni bilo veliko in ga je po svoje omogočila prav Lovrenčičeva filološka natančnost. Kar presenečen sem bil nad tem, kako hitro se je iz nekaterih začetniških nespretnosti, kot so denimo na trenutke okoren besedni red, poudarjanje enklitik, občasna mašila, ponekod tudi spregledana stopica ali celo verz, izvilo objavljivo besedilo. Za tokratni poskusni natis sem izbral štirinajsto knjigo, ki je v slovenščini še nimamo, in jo zaradi celovitejše bralske izkušnje opremil z mednaslovi in z lesorezi, ki jih je po zgledu ilustracij Bernarda Salomona (1506-1561) izdelal Virgilij Solis (1514-1562), objavljenimi denimo v *Pub. Ovidii Nasonis Metamorphoseon libri XV, in singulas quasque fabulas argumenta, ex postrema Iacobi Micylli recognitione* (Francofurti ad Moenum: apud Iohannem Feyrabend, 1587). Prevod prihaja na svetlo z večdesetletno zamudo, vendar takorekoč ob jubileju; za leto 2017 je napovedanih kar nekaj znanstvenih konferenc na temo dvatisočletnice Ovidijeve smrti v izgnanstvu. – *David Movrin*

* * *

Preobrazba Skile v pošast in nato v skalo

Že nad Gigantov goltance poveznjeni Etni in tudi poljem Kiklopov, ki niso poznala motike ne pluga niti ne vpreženih volov, da dolžna bila bi jim hvalo, hrbet je kazal Evbojec, nemirnih voda prebivalec; Zanklo in Regij nasproti je tudi že pustil za sabo z morsko ožino, ki ladje razbija in, še med obali

stisnjena dve, Avzonijo loči od zemlje sicilske.
 Potlej čez morje Tirensko z rokami je močnimi plaval,
 h griču, poraslemu s travo, prišel je in k dvorcu, kjer Kirka,
 Sončeva hči, je živela in poln je bil razne zverjadi. 10
 Tam jo zagledal je Glavk; pozdravi, ko ona odzdravi,
 reče ji: »Prosim, boginja, usmili boga se! Ti sama
 moreš ljubezni pomagati moji, če zdim se ti vreden.
 Kolikšna moč je zelišč, o Titanida, znano nikomur
 bolj ni kot meni, ker meni zelišča so vzela podobo.
 Da pa ti vzrok moje blazne ljubezni neznan ne ostane:
 tam na italski obali nasproti mesenskemu mestu
 Skilo sem videl. Kar sram me je, da bi obljube in prošnje,
 sládkanje in še neuslišane svoje besede ponavljal. 20
 Daj, če v zagovorih res kaka moč je, zagovor izreci
 s svetimi usti, sicer pa, če bolje deluje zelišče,
 moč preizkušenih že in silnih zelišč uporabi!
 Vendar ne maram, da meni bi z lekom ozdravila rano,
 še naj ljubezen ostane – a hkrati naj ona se vname!«
 Kirka – nobena dovtetnejša kdaj za tak ogenj bila ni,
 bodisi da ji že v krvi bilo je to ali da jezna
 Venera, ker jo njen oče izdal je, je to povzročila –
 tole mu vrne v odgovor: »Bilo bi še bolje, če dóbil
 tako enakih želja bi in misli in tudi ljubezni. 30
 Vreden že sam si bil tega, da ona bi tebe prosila,
 tudi vprašala te bo, če daš upati, meni verjemi!
 Nič več ne dvomi in najsi lepote bilo ne bi tvoje:
 jaz, ki boginja, ki hči sem blešččega Sonca, ki s čari
 toliko zmorem in zmorem še toliko tudi z rastlinjem –
 tvoja želela bi biti. Prezri prezirljivko prevzetno,
 ljubi ljubečo in hkrati tako obedve poplačaj!«
 Glavk, ko tako ga snubila je, s tem ji odvrne: »Prej v morju
 listnato drevje bo raslo, na gorah najvišjih pa alge,
 preden ljubezen bi moja se menjala, dokler bo Skila.« 40
 Zdaj se boginja užali: ker njemu ni škoditi mogla
 niti hotela v ljubezni, jezila še bolj se je nanjo,
 ki jo bolj cenil kot njo je. Zaradi odbite ljubezni
 brž iz neznanskih zelišč je sokove iztisnila grozne,
 zmešala jih in s Hekatinim čarom jih zraven urekla,
 sinjo oblekla si haljo in mimo krdela zverjadi,
 krotke sedaj pred njo, odhitela je naglo iz dvorca.
 Šla proti Regiju je, ki nasproti zanklejskim je skalam,

šla je po morju, razgretim od sončne pripeke: po njem je
kakor po trdi kopnini hodila in res prehodila
morsko gladino, ne da bi si količkaj noge zmočila. 50

Tam je bil majhen tolmun, ki se v loku je krožil, in bil je
Skili priljubljen kotiček oddiha: hodila je rada
tja ob vročem vremenu in morju, ko sonce največje
sredi neba je bilo in najmanjšo je delalo senco.
Najprej skalila boginja tolmun je s čarovnimi strupi,
potlej še sok iz korena škodljivega vanj je izlila,
v temnem prepletu skrivnostnih, neznanih besed je nato še
trikrat devet urokov mrmrala s čarovniškim glasom.

Skila prišla je in skoraj do pasa stopila je v vodo. 60
Hkrati je že zaznala, da z lajanjem strašne pošasti
ledja kazijo ji, toda spočetka ni mogla verjeti:
to, da je njeno telo? Ne, bala režečih se psov je,
stran jih otepala, tekla, bežeč jih vlekla je s sabo.
Ko na telesu je boke in bedra in noge iskala,
nič več ni videla udov, samo še kerberska žrela:
stala na besnih je psih, na njihove hrbte tiščala
ledja okrnjena s svojim drobovjem, molečim iz trupa.

Scylla monstrum fit (14.51–74)

Glavk je v ljubezni zajokal in Kirke ni maral za ženo,
vse preveč sovražno je čar zeli porabila. 70
Skila ostala na mestu je in je ob priliki prvi
v Kirkinu jezo Uliksu pobrala še par spremljevalcev.
Malo je manjkalo, skoraj bi Tevkrom uničila ladje,
vendar se prej spremenila v pečino je, v to, ki še danes
tamkaj iz morja štrli; mornar se na daleč ji ogne.

Enej nadaljuje s potovanjem; preobrazba Kekropcev v opice

Njej in obenem požrešni Karibdi ušle so z veslanjem
 ladje trojanske, a tam iz bližine avzonske obale
 veter nasproten jih gnal je vse do libijskih bregov.
 Tu je Eneja v srce in v dvorec sprejela Sidonka,
 vendar ločitve od Frigijca svojega ni več prenesla,
 dala grmado napraviti je kot za žrtev in nanjo
 vrgla se je in zabodla: prevarana vse je zavedla. 80

On, Enej, je odšel iz novega mesta v puščavi,
 vrnil se v Erikov kraj je in k zvestemu vrnil Akestu,
 kjer je gomili očetovi žrtev posmrtno namenil.
 Z ladjami, te bi mu skoraj Junonina Iris požgala,
 potlej odplul je, zapustil kraljestvo Ajola in kraja
 hlapa žveplenega, kraja siren Ahelojevih skale.
 Ladja zgubila krmarja je, potlej k Inárimi plula,
 plula k Prohiti, zdrselo nato je še ob Pitekuzah,
 mestu na skalnatem griču, ki svoje ime je dobilo 90
 po prebivalcih. Zaradi prevare in krive prisege
 oče bogov se nekoč na kekropsko je ljudstvo razjezil,
 v grde živali za kazen ljudi je zahrbtno spremenil,
 nič kaj podobne človeku in vendar nekako podobne.
 Ude je skrčil, zavihan jim nos je pod čelom potlačil,
 z gubami starcev ves njihov obraz preoral je, telo pa
 vse jim z rjavkasto dlako pokrtil in take nato je
 v mesto poslal Pitekuze, še prej pa nesrečnikom govor
 vzela je in rabo jezika, ki vajen je krivih priseg bil:
 pustil je le, da hripavo vreščoč se oglašati smejo. 100

Enej obišče podzemlje; zgodba o kumejski Sibili

Mimo teh krajev je šel in pustil na desni je mesto
 partenopejsko, na levi pa grob blagoglasnega pevca,
 sina Ajolovega, ter v pokrajino, polno močvirij,
 tam ob kumejski obali prijadral in stopil v votlino
 stare Sibile in prosil, da priti bi mogel v podzemlje,
 k duši očetovi. Dolgo Sibila kar v tla je strmela,
 potlej navdihnjena z dvignjeno glavo je rekla Eneju:
 »Kar si želiš, je veliko, o mož, ki si slaven po delih,
 ker se desnica ti v boju, ljubezen je v ognju skazala.
 Vendar ne boj se, Trojanec: dosegel boš to, kar želiš si,
 jaz te vodila bom, videl elizijsko boš domovanje, 110

videl poslednje kraljestvo sveta in videl tam tudi
ljubo očetovo senco, saj ni kreposti nobena
pot neprehodna.« Nato mu v gaju Junone Avernске
vejo, bleščéčo se v zlatu, pokaže, naj brž jo odlomi.
Vidi grozotnega Orka bogastvo Enej in pradede,
vidi, ko pride do tja, še očeta, junaka Anhiza,
starčevsko senco. Izvedel je, kakšni zakoni so tamkaj,
hkрати še, kakšne nevarnosti čakajo v novih ga bojih.
Ko po nasprotni je stezi od tam utrujen odhajal, 120
trud si je lajšal v pomenku s prijazno kumajsko vodnico.
V senci somraka je stopal po poti strahotni in rekel:
»Bodi da prava boginja si ali bogovom najljubša,
zame boš vedno boginja in vedno bom tudi priznaval:
moje življenje je tvoj dar, ti si mi dala priložnost,
iti v kraj smrti, ga videti, potlej pa spet se vrniti.
Kadar na zrak pod nebo se povrnem, za tvojo uslugo
tempelj zgradim ti in tebi na čast bom zažigal kadilo.«
Vanj se ozre prerokinja, vzdihne globoko in pravi:
»Nisem boginja in s svetim kadilom ni treba častiti 130
glave človeške. Kar naj ti bo znano in se ne boš motil:
večno življenje brez konca in kraja bi mogla dobiti,
če žrtvovala bi svoje devištvo zaljubljencu Fojbu.
Dokler je upal na to in pridobil bi rad me z darovi,
»Kar le želiš,« je govoril, »izberi, devica kumajska,
vse zaželeno dobiš!« Jaz kupček prahu sem zajela,
nanj pokazala in nora želela, da mogla živeti
toliko let bi še, kolikor drobcenih drobcev je v prahu,
v prošnji pa to pozabila, naj leta ostala bi mlada.
Vse mi je dal in tudi mladost bi mi večno naklonil, 140
če bi se vdala mu. Ker odklonila sem Fojba z darovi,
neomožena ostala sem. Srečnejša doba življenja
hrbet mi že obrnila je, z omahujočim korakom
starost nadležna prihaja. Še dolgo bo treba trpeti.
Sedem že vekov živim; da število prahu bi dosegla,
tristo še žetev in tristo trgatev še videti moram.
Čas bo prišel, ko tole telo mi bo dolgo življenje
skrčilo in ostarelemu in že izžetemu dalo
težo najmanjšo. Da bog me je ljubil in všeč mu bila sem,
tega ne bo verjel nihče. Nemara sam Fojb bo 150
name pozabil takrat, nemara tajil bo ljubezen.
Vsa spremenjena takrat bom, nihče me več ne bo videl,
slišal moj glas bo samo, ker glas po usodi ostane.«

Prihod v Kajeto; Ahajmenid pove, kako je pobegnil Polifemu

To je dejala Sibila. Enej iz pokrajine Stiksa
 v mesto evbojsko nato po strmi se poti je vrnil.
 Tu je v skladu z navado Trojanec opravil daritve.
 Šel je k obali, ki ni še imena rednice imela.
 Tu Makarej je Neritčan, tovariš lisjaka Uliksa,
 sam se ustavil nekoč, utrujen od dolgih naporov.
 Ta Ahajménida, ki so pustili v pečevju ga Etna, 160
 videl nekoč je in, ko ga nenadno je našel, čudeč se,
 da je še živ, ga je vprašal: »Te kak je slučaj, Ahajménid,
 ali te bog je ohranil? Zakaj se kot Grk na barbarski
 ladji prevašaš? In kam je namenjeno vaše brodovje?«
 To ga je vprašal, nakar Ahajménid mu, nič več raztrgan,
 v redu že, ne v oblačilu, ki prej ga je s trni zapenjal,
 rekel je: »Ne, da še enkrat v Polifema moral bi zreti,
 videti gobec njegov, ki ga kri je človeška oblila,
 ljubša od doma in ljubša od Itake ta mi je ladja,
 bolj kot očeta spoštujem Eneja. Nikdar ne bom mogel 170
 dosti hvaležen mu biti, četudi bi vse mu povrnil.
 Glej, govorim in diham ter gledam nebo in pa sonce,
 morem sploh biti za to nehvaležen in to pozabiti?
 On me je rešil, da moja ni duša Kiklopu šla v grlo,
 tudi če luč življenja mi tu, ta trenutek, ugasne,
 v grobu bom ležal lepo pokopan, ne v vampu njegovem.
 Veš, kako je tedaj mi pri srcu bilo – če že strah ni
 vzal mi zavesti – ko tam ste pustili me in sem vas videl
 pluti po morju? Zaklical bi rad, a kaj, ko izdati
 bal sem sovragu se. Tudi Uliksovo vpitje bi vaši 180
 skorajda škodilo ladji. Kiklopa sem videl, ko skalo
 grozno od gore odtrgal in vrgel tja v sredo valov je.
 Videl sem tudi, kako odletela je vržena skala
 kot iz metalnega stroja iz roke orjaku, in bal se,
 ker sem pozabil, da nisem na ladji med vami, da val bo
 ali pa silni udarec vso ladjo razbil in potopil.
 Vi ste mu z begom ušli in rešili pred strašno se smrtjo,
 on pa obšel stokajoč je vso Etno in z roko je grabil
 slep po gozdovih na njej, če koga nemara bo našel.
 Zraven se slep ob skale je ostre zadeval in roke 190
 okrvavljene je k morju molil in preklinjal Ahajce
 s temi besedami: »O, če slučaj bi mi vrnil Uliksa
 ali pa koga njegovih, kako bi si jezo ohladil!

Drob bi pojedel njegov in še živo telo bi raztrgal
s svojo desnico, njegova bi kri omočila mi grlo,
udje iztrgani bi zadržali pod mojim zobovjem.
Potlej bi nič ali malo le dal na oko izgubljeno!«
To in še več je govoril, a jaz od strahu prebledel sem,
zroč mu v obraz, ki še vedno od klanja je bil okrvávljen, 200
v roke njegove okrutne in v prazno očesno votlino,
v ude in v brado, ki trda bila od krvi je človeške.
Smrt mi bila pred očmi je kot zlo, še najmanjše od možnih.
Že sem ga videl, kako me bo zgrabil, kako bo pospravil
moje drobovje si v svoje; v spominu ostal mi prizor je
hipa, ko videl Kiklopa telesi tovarišev dveh sem
trikrat in štirikrat vreči z vso silo neznansko ob zemljo.
Vrgel se nadnju potem je, kot lev kosmati ju trgal,
drob in meso in bele kosti in mozeg in ude,
žive na pol še, okrutnež, v požrešni je tlačil želodec.
Kakor bi bil brez krvi, sem se tresel in žalosten stal sem 210
žročega zroč, ko iz ust zalogaje krvave je metal,
bljuval pijan grizljaje iz ust, pomešane z vinom.
Taka usoda se revežu meni pripravlja, sem mislil.
Mnogo še dni sem se skrival, ob šumu sem vsakem se tresel,
smrti sem hkrati se bal in si želel obenem umreti,
glad sem preganjal z želodom in s travo, pomešano z listjem.
Sam brez moči in brez upa sem čakal na smrt in na kazen.
Ladjo sem tole po dolgem obdobju zagledal in z znaki
prosil rešitve; ko sam sem pritekel do morja k obali,
ganil sem jih: trojanska me ladja je – Grka – sprejela. 220
Daj, še ti mi, predragi tovariš, povej o usodi
našega vodje in spremstva, ki s tabo je plulo prek morja!«

Polyphemus furens (14.165–222)

Makarejeva zgodba: Odisej in meh z vetrovi

»Ajol,« začel Makarej je, »etrurskemu morju kraljuje,
 Ajol, ki vnuk je Hipotov, in brzda zaprte vetrove:
 te je Dulihijec dobil ujete v mehove volovje –
 čudno darilo! – in potlej ob sapi ugodni devet dni
 jadral je dalje in že zaželeno je zemljo zagledal.
 Toda ko dan po deveti deseta se zora prikaže,
 spremstvo prevzame zavist, češ, najbrž zlato je v mehovih,
 v želji po plenu na mah mu razveže ujete vetrove; 230
 z njimi je moral nazaj tja, odkoder priplul je po morju,
 v luki krotilca se Ajola vnovič je z ladjo ustavil.
 V mesto potem Lajstrigonovo staro, tja v Lamo prišli smo,
 kjer Antifát kraljeval je deželi. In jaz in dva druga,«
 nadaljeval Makarej je, »poslani bili smo do njega.
 Komaj rešila sva z begom se jaz in tovarišev eden,
 tretji med nami pordecil je s svojo krvjo Lajstrigoncu
 usta prekleta. Za nama bežečima pa Antifat je
 zbral kar krdelo in šli so in skale in hlode metali,
 moštvo na ladjah in ladje potapljali hkrati. Le ena 240
 ladja ušla je, na njej pa Uliks s peščico še živih.
 Žalostni spričo tovarišev v tožbah in solzah smo končno
 v tisto deželo prišli, ki tukaj jo vidiš od daleč.
 Veruj, od daleč le treba je gledati otok, kjer bil sem.
 Sin boginjin, pošteni Trojanec – po vojni končani
 nič več sovražnik – Enej, sedaj te svarim, da izogni
 temu otoku se, ogni se Kirke nevarni obali!

Kirkin otok

Mi po pristanku na njenem obrežju sploh nismo hoteli
 k njej oditi, preveč Antifata imeli smo v mislih,
 hkrati Kiklopa še divjega, vendar po žrebu izbrani 250
 iti smo morali v dvorec neznani. Izžrebani šli smo
 jaz in prijatelj Polit, Evriloh, Elpenor, ki ljubil
 vino preveč je, in dvakrat devet še tovarišev drugih.
 Ko smo do njenega dvorca prišli, smo obstali pred pragom,
 tisoč volkov in med njimi medvedov in levov navala
 zbali smo se, a je ves ta naš strah bil brez prave potrebe,
 kajti ne eden se ni nas dotaknil, nihče nas ni ranil,
 pač pa veselo so mahali z repi, z dobrikanjem krotkim
 spremljali naše korake, dokler nas služabnice v dvorcu

- niso sprejele in nas odpeljale po marmorni veži 260
 k svoji gospe, ki v lepi dvorani na vzvišenem stolu
 v svetli je halji ogrnjena z zlato tančico sedela.
 Nimfe, ob njih nereide, bile so z njo skupaj v dvorani,
 vendar pa niso ne volne rahljale in tudi ne predle
 z urnimi svojimi prsti: razvrščale ene so trave,
 druge so razne zeli in raztreseno cvetje po barvi
 skrbno prebirale, vse to so sprti pokladale v koške.
 Sama pa nadzorovala je njihovo delo, ker kakšna
 moč je v zelih in kako jih je mešati treba, edina
 vedela je in zato prebrane je pregledovala. 270
- Vidi nas, mi jo pozdravimo, ona odvrne s pozdravom;
 zjasni se Kirkin obraz, kar znamenje dobro bilo je.
 Hitro je zdaj ukazala, naj zmešajo praženi ječmen
 z medom in vinom krepilnim in s kislim usirjenim mlekom,
 k vsemu skrivaj pa dodala je sama še sladke sokove.
 Vzeli smo čaše, ki nudila nam jih je s sveto desnico.
 Ko smo na suha jih usta nagnili in žejni izpili,
 grozna boginja se vseh dotaknila je s šibo vrh glave.
 Sram me je, vendar povem: tedaj so po meni ščetine
 jele sršeče ježiti se in govoriti že tudi 280
 nisem več mogel, namesto besed sem le krulil kot prašič.
 V tla se obraz je povetil in usta postala so riley,
 vrat mi močno je nabrekel, z rokami pa, ki so še pravkar
 čašo držale, tedaj kar na lepem začel sem hoditi.
 Z drugimi, ki so taisto postali – kaj zmorejo čari! –
 v hlev so me svinjski zaprli. Edini pa svinjske oblike
 ni dobil Evriloh, ker čaše ponujene vzel ni.
 Da, ko bi je ne odklonil, jaz sam bi še zdaj bil ščetinar,
 saj o toliki grozni nesreči od njega izvedel
 ne bi Uliks in ne prišel zatem maščevalec bi h Kirki. 290
 Njemu Kilenec je dal mironosec bel cvet, ki bogovi
molij mu pravijo, cvet ki iz črnega vzklije korena.
 S cvetom zaščiten in zraven zaščiten še z božjim napotkom
 stopil je v Kirkin hišo, odklonil zavrtno pijačo,
 branil se, ko mu lase je hotela pogladiti s šibo,
 meč je potegnil in brž bojzljivko dodobra prestrašil.
 Desno nato sta si dala in dala besedo; Uliks je
 terjal tovariše zdaj nazaj kot poročno darilo.
 S sokom neznane rastline, a boljšim, sedaj poškropi nas,
 švrkne po nas z zaobrjneno šibo po glavi in druge, 300
 prejšnjim nasprotne uroke na koncu izreče nad nami.

Dlje ko je čarala, bolj smo dvigali s tal se pokonci,
parklji razklani na nogah izginili so in ščetine,
spet smo dobili človeška ramena in lakte in roke.
Ginjeni ginjenega smo nato Uliksa objeli,
oklepajoč krog vratu ga, in drugega nič govorili
nismo prej, dokler se nismo mu vsi iz srca zahvalili.

*Pikova preobrazba v detla; preobrazba njegovih
spremljevalcev v zveri; preobrazba njegove žene
Kanente v zrak na kraju, poimenovanem po njej*

Leto smo dni pomudili se tam; v tem dolgem obdobju
mnogokaj videl sem, mnogo pa tudi ujel na ušesa. 310
Slišal med drugim sem to, kar v zaupnem pomenku mi rekla
ena je dekel, katerih pri čarih imela je štiri.
Ko se mudil mi gospod je pri Kirki in sama bila je,
bel in marmornat kip mi mladeniča je pokazala
z detlom na glavi. Postavljen pa kip je bil v svetem prostoru,
kjer je s premnogimi venci bil ves okrašen in ozaljšan.
Kdo naj bi bil in zakaj ga v svetem poslopju častijo,
vprašal sem ves radoveden, in kaj da še ptiča prenaša.
»Čuj, Makarej, me in zraven pouči se,« to mi je rekla,
»kolikšno moč ima moja gospa, pozorno poslušaj!«

Circe Picum regem cupit (14.316–415)

Pik Saturnov bil sin je in kralj v avzonski deželi, 320
s konji se vneto je bavil, z živalmi, koristnimi v vojni.
Tak, kot ga vidiš, je bil. Le oglej si njegovo lepoto,
po upodobljeni v kipu lahko si resnično predstavljaš.
Duh je enak bil zunanjosti; ni pa še štirikrat mogel

videti iger, ki vsakih pet let so tam v Elidi grški.
 Nase obrnil oči vseh driad je po latijskih gorah,
 njega bi rade imele povodne boginje, najade,
 kar jih prebivalo v reki je Albuli, kar v Anieniu,
 v Numiku, v kratko tekočem Almonu in v Narvu deročem
 z onimi, ki so živele še v Farfara temnih valovih, 330
 dalje še, kar jih bilo po gozdovih je skitske Diane
 ali po jezerih bližnjih. Vendar pa, ko vse je odklonil,
 ljubil le nimfo je, ki jo baje Venilija nekda
 Janu pravičnemu na palatinskem je griču rodila.
 Ko dozorela je v leta, da čas je prišel za možitev,
 Pika v Lavrentu od vseh so izbrali in njemu jo dali.
 Lepa bila je izredno, izredno izvežbana v petju,
 dali zato so Kanenta ime ji, saj s svojim je glasom
 drevje in skale premikala, divje živali krotila,
 dolge ustavljala reke je v toku in ptice leteče. 340
 Ko pa prepevala z glasom dekliškim je nekega dneva,
 Pik iz dvorca odšel je na polje lavrentsko, da tamkaj
 vepra lovil bi. Prijezdil na iskrem je konju in v levi
 dvoje je kopij imel, v lep plašč škrlatni ogrnjen,
 spet pod vratom z zaponko iz same rumene zlatnine.
 V iste gozdove prišla tudi Sončeva hči je nabirat
 tam po gričevju, bogatem z zelenjem, si nova zelišča.
 Svoja kirkejska je polja, z imenom po njej, zapustila.
 Skrita v grmičju je mladca zaznala, ob njem ostrmela –
 vsa nabrana zelišča ob tem so iz rok ji zletela, 350
 hkrati bilo ji je, kot da bi vnel se bil ji ves mozeg.
 Brž ko je k sebi prišla in je prva vročica minila,
 kaj si želi, bi povedala rada, a k njemu ni mogla,
 ker je prehiter bil konj in bilo preveliko je spremstvo.
 »Vendar ne uideš mi,« rekla je, »tudi, če nosi te veter,
 če se poznam in če ni iz zelišč vsa moč izpuhtela,
 da, če zagovori moji čarovniški še kaj veljajo!«
 S temi besedami že je na videz pričarala vepra,
 dala ukaz, naj drvi, da bi videl ga kralj, in naj plane,
 kakor resnično bi v gosto se hosto zagnal, kjer je največ 360
 drevja in ni nikakor mogoče, da konj bi prodr.
 Pik ni slutil utvare, takoj se podal je za plenom,
 konja spotil, sestopil mu s hrbta, nato pa zablodil
 peš po visoki podrasti, sledeč le varljivemu upu.
 Kirka molila je, zraven mrmrala čarovne besede,

boštva neznana rotila z neznanim urokom, s katerim
 Luni zakrivala beli obraz je in mogla je tudi
 z njim pod očetovo glavo navleči deževne oblake.
 Brž ko izreče urok, se na nebu zgostijo oblaki.
 Zemlja meglé je hlapela, da spremstvo je s tavanjem v mraku 370
 zgubljalo smer po temnih poteh in brez straže bil kralj je.
 Kirka izrabi trenutek in kraj: »Pri tvojih očeh, ki
 moje ujele so, zraven, krasotec, pri tvoji lepoti
 prosim ponižno: boginja sem, mojo ljubezen usliši,
 sprejmi za tasta si Sonce, ki vsepovsod vsakega vidi,
 daj, ne zavrzi nikar trdosrčno Titanide Kirke!«
 To mu je rekla, a on jo ves divji takole zavrne:
 »Bodi kdorkoli,« je rekel, »ne bom tvoj, ker me osvojila
 druga je že in ima me in rad bi, da dolgo bi njen bil.
 Z drugo ljubeznijo dane zvestobe nikdar ne prelomim, 380
 dokler usoda ohrani mi Janovo hčerko Kanento!«
 Ko je Titanija večkrat zaman poskusila s prošnjo,
 »Nekaznovan ne ostaneš,« je rekla, »in tudi h Kanenti
 več te ne bo! Spoznaj, kaj užaljena v svoji ljubezni
 more napraviti ženska! In taka in to sem jaz, Kirka!«
 Dvakrat nato na zahod se obrne in dvakrat na vzhod še,
 trikrat je mladca ošvrknila s šibo in trikrat urekla.
 Pik je bežal in čudil sam sebi se, kaj da hitreje
 kakor sicer gre; naenkrat je perje opazil na sebi:
 zdražen, ker latijski gozd dobil z njim novo je ptico, 390
 kljuvati s trdim je kljunom začel po drevesih surovih,
 dolbel in rane zadajal je dolgo raztegnjenim vejam.
 Perje njegovo dobilo je plašča škrlatnega barvo,
 kar pa zaponka je zlata bilo, da si plašč je zapenjal,
 puh je postalo in kakor zlato je obrobljalo tilnik.
 Piku nič prejšnjega več ni ostalo kot sólo ime še.
 Ko spremljevalci zaman so po polju za Pikom klicali,
 ne da bi kje ga odkrili, so tam naleteli na Kirko.
 Zjasnila ta čas bila že ozračje je in dovolila
 soncu in vetrom, da z zemlje so vso meglo prepodili. 400
 Njo po pravici dolžili so krivde, zahtevali kralja,
 s silo pretili, hoteč jo napasti z okrutnim orožjem.
 Kirka s pogubnim je strupom in s čarnim jih sokom oblila,
 Noč in bogove Noči je iz Ereba in iz podzemlja
 sklicala, Hekato samo pa z dolgimi vzkriki prosila.
 Z mesta – kar čudno je reči – se gozd naenkrat premakne,
 tla zajejala so, drevje v bližini je vse pobledele,

trava vsa rosna bila od krvi je, po njej poškropljene,
 kamenje, kakor se zdelo je, zdaj je zamolklo bobnelo,
 vtis je nastal, kot da lajajo psi; obenem po zemlji 410
 črnih je kač mrgolelo, letele so duše pokojnih.
 Spremstvo, s čudesi prevzeto, vzdrhti; ko tako trepetajo,
 s šibo strupeno se ona dotakne osuplih obrazov;
 mladci ob tem so dotiku v različne pošastne zverine
 vsi spremenili se. Nihče ohranil ni svoje podobe.

Zahajajoči že Fojb je obseval tarteško obalo,
 vendar Kanenta zaman še moža je z očmi in pa s srcem
 pričakovala. Strežaji in posli so šli po gozdovih,
 s sabo so kralju naproti nosili prižgane svetilke. 420
 Jokati in si puliti lase in se biti po prsih
 nimfi, ki vse to je delala, ni še dovolj bilo, z doma
 v latijska polja je šla in po njih kot iz uma blodila.
 Šest jo noči in toliko tudi, ko vstali so, dnevov
 videlo je onemoglo brez spanja in hrane hoditi
 preko gora in dolin, tako, kot slučaj jo je vodil.
 Zadnji jo Tiber je videl od žalosti in potovanja
 trudno, ko tam na njegovem je dolgem počivala bregu.
 Tam je s solzami besede prelivala v mile napeve,
 ki jih nesrečni ubirala sama je žalost, kot včasih 430
 tik pred smrtjo labod si poslednjo je pesem zapela.
 Ko se naposled od žalosti mehki je mozeg raztopil,
 ginila je in polagoma v zrak je lahkotni splahnela.
 Zgodba o tem pa ostala je v kraju, ki stare Kamene
 z vso pravico po nimfi so rekle odslej mu Kanenta. –

Takega praviti mnogo sem slišal in mnogo sem videl
 v letu, ki dolgo bilo je. Od tam spočiti in leni
 morali končno smo zopet na morje in zopet za vesla:
 vožnjo nevarno in dolgo je pot in morje viharno
 Kirka tedaj napovedala. Zdaj vam odkrito priznavam:
 jaz sem se bal in ko to smo dosegli obalo, ostal sem.« 440

Preobrazba Diomedovih tovarišev v ptice

To Makarej je povedal. Dojiljo Enejevo v žari
 marmorni dali so v zemljo s tem kratkim napisom nad grobom:

»TU JE KAJETO, KO REŠIL ME JE IZ ARGOLSKEGA OGNJA
Z ZNANO LJUBEZNIJO, KOT SE SPODOBI, REJENEC UPEPELIL.«

Vrv so nato v pristanišču odvezali in so odpluli,
daleč pustili zasede in dom so zloglasne boginje,
jadrali v kraje, kjer Tiber v mrakotni se senci izliva
v morje in s sabo prinaša z valovi vanj pesek rumeni.
Favna sinu je Latina pridobil tam dvorec in hčerko,
ne brez boja. Z divjaškim plemenom začeli so vojno, 450
Turn je ves pobesnel, ko mu tast je odrekel nevesto.
Vsa je Tirenija v Latij udarila, dolgo se bila
huda je bitka z orožjem zelo vznemirljivo za zmago.
Vsak si od njiju še s tujimi četami moč je pomnožil,
mnogo jih Rutulom, mnogo Trojancem prišlo na pomoč je.
Ni Enej zaman odšel na prag bil k Evandru,
pač pa zaman k Diomedu priseljencu v mesto njegovo
Venul je šel. Diomed pod Japigom je Davnom bil namreč
mesto veliko si zgradil in zraven ozemlje priženil.
Ko naročilo mu Turnovo Venul sporočil je s prošnjo, 460
da bi pomagal, ajtolski junak mu pomoč je odrekel,
češ da ne on in ne tastovo ljudstvo ne marajo bojov,
svojih ljudi pa da nima, da z njimi bi šel pod orožje.
»Vendar ne misli, da vse to izmislil sem si,« mu je rekel.
»Dasi ob bridkem spominu se žalost mi le še obnavlja,
bom le povedal. Ko Ilion bil je visoki zažgan že,
ko pred danajskim je ognjem že Pergam drhtel in se tresel,
kazen, ki sam jo zaslužil nariški junak je, ko vzel je
devo Devici, na vse je Danajce priklical, da veter
nas razkropljene je gnal prek sovražnih valov in čutili 470
v noči med bliski in dežjem smo jezo neba in srd morja,
zlasti pa ob Kafereju, kjer višek je vse bil nesreče.
Žalostnih zgodb vam sedajle po vrsti ne bom več našteval:
z Grčijo Priam še sam takrat čustvovati bi moral.
Mene je skrb bojevite Minerve rešila iz morja,
vendar pa spet iz domače dežele sem moral, ker rane
Venera stare se spomnila je in me brž kaznovala.
Take težave na morju prestal sem in take na kopnem,
kjer sem se moral boriti, da večkrat naglas blagroval sem
vse, ki isti neznanski vihar jih je v morje pogreznil 480
ob Kafereju, za vse nedostopnem, in večkrat sem želel
samemu sebi, da hkrati bi z njimi takrat se potopil.
Ko so prestali tovariši bojov in morske gladine

skrajno nevarnost, omagali so in prosili, da konec bil bi že blodenj. Tedaj ognjeviti je Akmon, razkačen spričo nesreč, spregovoril: »Kaj neki je sploh še ostalo, česar ne boste prestali, junaki? Le kaj naj Kiterka sploh še stori, če že hoče? Še vedno je prostor za rano, dokler bojimo se hujšega: ko pa najhujše prestaneš, strah pod nogami je, varen pred vsakim in slehernim zlom si. Kar naj me sliši in kar naj sovraži, pa ne samo mene, vse z Diomedom! Resnično, kaj mar nam je njeno sovraštvo, drago dovolj nas in dosti je stalo že lastno bahaštvo!«

490

S takimi govori dražil je Venero in jo izzival Akmon Plevronijec, staro ji jezo je z njimi obujal. Redki so dali mu prav, prijatelji drugi smo v glavnem raje svarili ga. V hipu, ko v ustih imel je odgovor, stanjšal se vrat mu in glas je, lasje so se v puh spremenili, puh, ki novi mu vrat je in prsi in hrbet pokrival. Roke njegove ob tem so večja peresa dobile, lakti upognjeni v hipu postali so lahke peruti, prsti zavzeli so velik del nog, a usta strdila v kljun so roženi se; ta se v konico je šilasto zožil. Lik in Idas tedaj in Reksénor in Niktej in Abas vsi se začudijo; v svojem začudenju hkrati še sami isto podobo prevzamejo. S tem je od nas odletelo večje število posadke, ki zdaj je ob veslih letela. Vprašal me boš morda po vrsti teh ptičev nenadnih: niso labodi, a vendar podobni so belim labodom. Vidiš, zato zdaj komaj to mesto in suho ozemlje Davna Japiga kot zet s preostalimi svojimi branim.«

500

510

Preobrazba apulskega pastirja v divjo oljko

To Diomed je povedal. Nato kalidonsko kraljestvo, luko pevketsko in polja mesapska zapustil je Venul. Tam je videl votlino, kjer v senci obilnega drevja sredi trstiča lahko nihajočega Pan kozonogi dom si izbral je. Nekoč tudi nimfe živele so tamkaj. Lepega dne jih prestraši apulski pastir; pobegnile brž so pred njim, a ko prvi se strah je plašljivkam polegel, k sebi so zopet prišle, prezir pokazale plašljivcu, rajale lahkih so nog naokrog po ubranem napevu. Grajal je nimfe pastir, oponašal jih z divjim skakanjem,

520

hkrati po rovtarsko s spolzko besedo od daleč jih zmerjal,
vse dokler grlo umazano ni mu v drevo otrdelo.
Zdaj je drevo in po soku spoznaš njegovo naravo.
Kakšen je jezik imel, oleastrove jagode grenke
kažejo: vanje prešla je besed njegovih grenkoba.

Preobrazba Enejevih ladij v morske nimfe

Ko so od tam vrnili se sli z vestjo, da ne pride
vojska ajtolska, so brez pomoči, kar sami, Rutulci
vojno vodili. Oboji krvi so veliko prelili.
Turn naposled goreče je bakle do ladij prinesel, 530
ognja so zbali se ti, ki jim prej prizaneslo je morje.
Smolo in vosek in drugo netivo je ogenj používal,
šel po visokem je jamboru k jadrom in že se kadil je
ladje ukrivljene krov, ko spomni na lepem se sveta
mati bogov, da zgrajene so ladje iz smrek, ki na Idi
prej jih nekdo je posekal, na gori Kibelini; v hipu
v zrak se razlegel žvenket je medi in piskanje svireli,
s krotkimi levi po lahnem se zraku je tja odpeljala.
»Turn, zaman z bogoskrunsko desnico zažigaš,« je rekla,
»ladje rešila bom; ne, ne pustim, da jih ogenj požrešni 540
zdaj uniči, saj deli in udje iz mojih so gajev.«
To je rekla boginja. Nato zagrmí in po gromu
pride še toča, ki skače po tleh, za njo pa še ploha.
Z vpadom nenadnim sinovi Astrajevi zrak so in morje
zgebali; vsi so se gnali in vsi so posegali v bitko.
Enega samega moč porabila je mati dobrotna,
z njim je pretrgala frigijskim ladjam vrvi iz prediva,
gnala naprej jih in sredi morja jih vse potopila.
Les se zmehčal je in bruna so v vodi postala telesa,
glav obliko dobile tedaj so ukrivljene krme, 550
vesla so v prste in noge se plovne na mah spremenila.
Kar pa so boki bili, so boki ostali, a gredlji
v ladij notranjosti so preobličili se v hrbtenice,
jadra razvila so v voljne lase se, rajne pa v roke;
sinja kot prej jim ostala je barva in, kakor plašile
prej so valov se, veselo po njih so kot morske najade
potlej zarajale. Dasi iz skalnatih gorskih višav so,
v morju mehkobnem prebivajo, ne da bi kaj jih motilo,
kje so doma. A vendarle niso povsem pozabile,

koliko že so prestale na morju viharnem, zato pa
večkrat z rokami podprle so ladje, ki val jih je nagnil,
če so le take bile, da niso vozile Ahajcev.

560

V mislih poraz jim je frigijski, v srcu črtijo Pelazge:
z vedrim obrazom razbito so gledale ladjo neritsko,
gledale vse so vesele, ko ladja postala je skala.

Turnus naves incendit (14.527–565)

Preobrazba mesta Ardeje v čapljo

To, da so ladje tako oživele in nimfe postale,
up je budilo, da v strahu Rutulec bo z bojem prenehal.
Turn pa je vztrajal. Bogove, pogum, ima vsak v tem spopadu,
ne za doto in ne za kraljestvo in tastovo žezlo,
ne za nevesto Lavinijo, temveč za zmago: zato jih
sram je bilo prenehati, sram odložiti orožje.

570

Končno je Venera videla zmagati svojega sina,
Turn pa je padel – in padla je Ardeja, mesto mogočno,
v času, ko bil je še živ. Potem ko dardanski jo ogenj
vso je sežgal in domove še topli pepel je pokrival,
iz razvalin se je dvignila ptica, dotlej nepoznana,
tolkla je s krili in z njimi otresala s sebe pepel je.
Mršavost, glas in boječnost in vse, kar opaziti moreš
v mestu zavzetem, in tudi ime ji je mesta ostalo:
s tleskanjem svojih peruti kot *ardea* sama žaluje.

580

Preobrazba Eneja v boga

Hrabrost Enejeva vse je bogove in z njimi Junono
spravila; glej, pozabili vsi končno na staro so jezo.

Jul je odraščal; Enej mu je dobro utrdil kraljestvo,
čas je dozorel, kitterski junak je bil zrel za nebesa.
Venera vse je bogove obšla in objela očeta,
rekla je: »Nikdar mi nisi ničesar odrekel, o oče,
bodi še zdaj mi naklonjen po svojih močeh, to te prosim.
Mojemu sinu Eneju, ki ded si po moji mu krvi,
milosten čast daj božansko, pa tudi če majhna bila bi,
le da jo daš mu. Dovolj je, da enkrat neljubo kraljestvo 590
videl je in pa da enkrat v podzemlju že šel je prek Stiksa!«
Prošnjo bogovi uslišijo, tudi Junona ostala
ni neprijazna, s prijaznim obrazom ji je pritrdila,
oče pa: »Ti, ki me prosiš, in on, za katerega prosiš,
vredna daru sta nebeškega. Prejmi zdaj, hčerka, kar hočeš!«
To je dejal. Vesela se je zahvalila očetu,
vpregla golobe in brž po ozračju se proč odpeljala
proti lavrentski obali, kjer skrit med trstičjem se vije
Numik in v bližnje se morje narasel vali in izliva.
Njemu veli, naj vse, kar je smrti zapadlo, z Eneja 600
splakne in tiho tekoč odnese ga v morsko globino.
Venerin brž je ukaz rogovilež izpolnil in z vodo
vsega, kar smrtno bilo je, opral in očistil Eneja,
kar pa najboljši, nesmrtni bil del je, le to je ostalo.
Truplo očiščeno mati z božanskim je vonjem natrla,
ust dotaknila z ambrozijo se, ki ji v zmesi dodala
sladki je nektar, da bog je postal. Nato narod Kvirinov
templje z oltarji mu dal je in Indiget ga imenuje.

Apotheosis Aeneae (14.581–608)

Preobrazba Vertumna v starko

Potlej nad Albo in zemljo latinsko dvoimni Askanij
 vladal je, njemu je Silvij sledil, a za njim je pridobil 610
 žezlo si staro Latin, njegov sin, ki ime je obnovil.
 Epit je slavni prišel za Latinom, za njim pa bila sta
 Kapet in Kapis vladarja; od teh je Kapis bil prvi.
 Potlej od njiju dobil Tiberin je svoje kraljestvo,
 Tiberi, reki etrurski, v kateri je slednjič utonil,
 svoje ime je dal. Remul in Akrota hrabri njegova
 sina bila sta. Starejšega, Remula, s svojim udarcem
 strela ubila je – sam po značaju bil tak je kot strela.
 Akrota, zmernejši brat njegov, je žezlo vladarsko
 hrabremu dal Aventinu, ki v grobu na istem je griču, 620
 kjer kraljeval je, in grič se po njem še zdaj imenuje.
 Potlej pod Prokovo vlado bilo palatinsko je ljudstvo.
 V času, ko on je bil kralj, je skrbna Pomona živela,
 skrbneje kakor vse hamadriade latinske je vrte
 obdelovala in tudi nobena tako ni gojila
 sadnega drevja, po čemer ime je dobila. Ljubila
 ni ne gozdov in ne rek, le grudo in drevje, ki sadje
 sočno rodi. Ne kopja, rezač je ukrivljen imela,
 divje poganjke in veje pregoste je obrezovala,
 v skorjo razklano cepila drevesa, da vlila so sok svoj 630
 tujim mladikam, ki dala Pomona jih v nove je špranje.
 Zraven, da teh korenik, ki srkajo vlago hranilno,
 žejalo ne bi, je skrčena vlakna zalivala z vodo.
 To jo zanimalo je, le to veselilo in želje
 ni po ljubezni imela nobene. Boječ se nasilja
 svoje nasade zapira, v njih moškimi skrivaj se ogiblje.
 Česa le satiri mladi, ki plešejo spretno in radi,
 niso storili in pani, ki s smrečjem roge so ovili,
 Silvan, ki s svojimi leti se znova in znova pomlaja,
 dalje še bog, ki tatove straši s spolovilom in srpom, 640
 v želji, da njo bi dobili! V ljubezni jih vendar prekašal
 vse je Vertumen, a nič ni, prav nič ni srečnejši od njih bil.
 Kolikokrat le, oblečen po kmečko kot žanjec, je v košu
 klasje prenašal na hrbtu; zares je bil čisto kot žanjec!
 Večkrat mu tudi v laseh je mrva še sveža ostala,
 kakor bi travo kosil in nato pokošeno raztrosil.
 Večkrat še ostne je v žuljavi roki obdržal, kot pravkar
 – to bi prisegel – utrujene bil bi voliče izpregel.
 »Obrezoval je trte,« bi menil, ko krivec imel je,

kadar je lestev pristavil, bi menil: »Obiral bo sadje.« 650
Z mečem vojak je bil, s trnkom na palici bil je kot ribič.
V raznih podobah tako neovirano večkrat k Pomoni
mogel je priti, da užival z očmi je njeno lepoto.
Čepico pisano nekega dne si dal je na glavo,
sive lase si privzel, se na palico zraven opiral,
kakor bi stara ženica bil. Stopil v obdelani vrt je,
čudil se jabolkom lepim in rekel: »A ti si še lepša!«
Hvalil jo še je in še, jo poljubljal, kot nikdar tako je
starka ne mogla bi. Sključen na tleh nato obsedel je,
gledal na veje, ki k tlom se krivijo pod sadjem jesenskim. 660
Brest je nasproti tam lep bil, ovesen z bleščočim se grozdem;
ta okras je pohvalil in potlej še trdnost njegovo.
»Vendar,« je rekel, »če tukajle brest bi kar sam stal brez trte,
nič razen listja imel ne bi, s čimer ljudi bi privabljal.
Trta podobno, ki vzpenja ob brestu se zdaj in drži ga;
da, če bi združena z njim ne bila, bi na tleh obležala.
Ti ob drevesu se tem ne zgleduješ, ko ni za združitev
nič ti mar; o zakonu ne čuti ne misliti nočeš.
Da le hotela bi! Helena toliko ne bi imela
snubcev, ne ta, ki je vzrok bila za vojno z Lapiti, 670
niti ne žena Uliksa, ki bil je oprezen, a drzen.
Tudi sedaj, ko pred snubci bežiš in jih vedno odklanjaš,
tisoč te moških želi, polbogovi že te, bogovi,
sploh te žele, kar skriva bogov se v Albanskem gorovju.
Toda če modro pomisliš, če zdaj bi dobro hotela
vezati se in poslušati starko, ki bolj kot vsi drugi,
bolj, kot si misliš, te ljubim – zavrni vse snubce navadne,
vzemi Vertumna za druga zakonskega. Pôrok sem jaz zanj,
ker niti sam se tako ne pozna, kot ga jaz. Ta ne klati
nič se okoli po svetu in tudi velikih posestev 680
ne obdeluje in v vsako, ki vidi jo, se ne zaljubi
kakor večina mladeničev drugih. Ti prvi in zadnji
plamen njegov boš, le tebi bo svoje življenje posvetil.
Hkrati še vedi, da mlad je, da lep je po svoji naravi,
vendar pa tudi lahko se v vse spreminja oblike:
kar mu ukažeš, postane – in vse boš lahko ukazala.
Isti konjiček imata, oba vaju sadje zanima;
nima v desnici kdaj tvojih darov, vesel, ker so tvoji?
Toda sedaj ne želi niti sadja, ki trgaš ga z drevja,
niti zelišč s prijetnim okusom, ki v vrtu gojiš jih, 690
niti kaj drugega kakor le tebe. Usmili se torej
njega, ki zate plamti; kar hoče, to prosi po meni.

Boj maščevalnih bogov se in boj se Ramnuzide srda,
 spomni Idalijke se trdosrčne, ki v prsih sovraži!
 Da pa še bolj se boš bala, povem naj – saj v dolgem življenju
 mnogo sem slišala – zgodbo, ki dobro je znana na Kipru,
 ta te morda omehča, morda se naposled ukloniš.

Preobrazba Anaksarete v skalo

Anaksaréto, ki starega Tevkra bila plemenita
 hči je, ugleдал je Ifis, rojen iz preproste družine.
 Videl jo je in do mozga v kosteh se je vanjo zaljubil. 700
 Dolgo boril se je, vendar strasti ni premagati mogel
 s pametjo; šel je ponižno zato do njenega praga,
 tam razodel je dojlji nesrečno ljubezen in prosil,
 naj mu ne bo neprijazna, ko upa na njeno rejenko.
 Drugič se spet je dobrikal služabnicam, vsako med njimi
 prosil je z glasom rotečim, naj prošnjam njegovim pomaga;
 večkrat jim pisma ljubezenska dal je, da njej bi jih nesle.
 Včasih podboje ovesil je z venci, ki bil jih je z roso
 solz poškopil, a sam kar na trdi se prag je ulegel,
 žalosten ves in nevoljen je grajal zapahnjena vrata. 710
 Ona je hujša bila kot razburkano morje, ko Kozla
 toneta, trša kot jeklo, ki noriški ogenj topi ga,
 trša od skale, ki v zemlji tiči globoko vsajena:
 zgolj zaničljiv nasmeh je dobil, prevzetna mladenka
 s svojo oholo besedo zaljubljenču up je jemala.
 Bridkega zbadanja Ifis ni več prenašati mogel,
 zadnje besede v slovo je izrekel pred njenimi vrati:
 »Anaksareta, glej, zmagala si, ne bo ti več treba
 moje prenašati zoprnosti. Triumfiraj veselo,
 kliči Pajana in zdaj z lovoriko se svetlo ovenčaj! 720
 Zmagala si, radovoljno umrem, raduj se, okrutna!
 Nekaj bo le, da hvaliti boš morala mojo ljubezen,
 ker ti ugodil sem, boš pač priznala to mojo zaslugo.
 Vedi pa, moja ljubezen do tebe nič prej ne preneha
 kakor to moje življenje, oboje bom hkrati pogrešil.
 K tebi ne bo prišel glas, ki o smrti bi moji ti pravil,
 sam bom, verjemi, kar sam bom prišel in obstal bom pred tabo,
 krute oči boš lahko napasla na mrtvem telesu.
 Vi pa, bogovi, če gledate kaj na človeška dejanja,
 mene se spomnite – drugega jezik ne more prositi – 730
 dajte, da glas bo o meni ostal, in zraven še, kar ste

vzeli življenja mi, mojemu dajte živeti spominu!«
 To je dejal. Na podboje, ki večkrat krasil jih je z venci,
 vlažne oči je uprl in roke privzdignil je bele,
 potlej pa, ko iz vrvi je napravil nad vrati še zanko,
 rekel je še: »Ti vseč bo ta venec, hudobnica kruta?«
 Vtaknil si glavo je v zanko, še vedno je k njej bil obrnjen;
 težko telo je nesrečno z zadrgnjenim grlom viselo.
 Noge so suvale v vrata, da tresla so se in bobnela,
 kakor bi bala se; brž ko odprli so jih, so izdala,
 kaj se zgodilo je. Posli so kriknili in, ko zaman so
 sneli ga, nesli so materi truplo (ker oče je padel).

740

Iphis et Anaxarete (14.698–764)

Mati ga vzela je v svoje naročje; ko mrzlo telo je
 svojega sina objela, nad njim je tožila z besedo
 žalostnih staršev – in žalostnih mater opravila delo.
 Solzna sprevod je pogrebni vodila po mestu, ko nesli
 bledorumeno so truplo, da se upepeli na grmadi.
 Pot, po kateri pomikal sprevod se je žalni, slučajno
 mimo je hiše šla Anaksarétine. V njej trdosrčna
 slišala je žalovanje – in bog se nad njo maščeval je.
 »Dajmo, poglejmo si žalni sprevod,« je ganjeno rekla,
 v sobo visoko odšla, ki imela široka je okna.
 Toliko da na nosilih je videla Ifisa, že so
 steklo postale oči ji, vsa kri ji je šla iz telesa,
 to pobledelo je; skušala se je zaman odmakniti,
 noge so kar obtičale, ko stran bi se rada ozrla,
 tudi tega ni več mogla. Polagoma vsi so ji udje
 kamen postali, ki prej ga že v trdih je prsah imela.
 Vedi, da to ni izmišljena pravljica: njena podoba
 danes še hrani kot kip v Salamini se v templju z imenom

750

760

Venere Zavarovalke. Zapomni si, nimfa, kar pravim,
 prosim te, daj, nedostopnost opusti, z ljubimcem se združi!
 Mraz naj pomladni zato ne osmodi ti sadja v zarodku,
 niti naj ti ne otresejo hudi vetrovi že cvetja.«
 Bog zaman je vse to govoril dekletu kot starka;
 zopet postal je mladenič, odložil navlako starosti,
 tak se nato je pokazal Pomoni osupli, ker bil je
 kakor podoba bleščččega sonca, ko z neba prežene
 črne oblake in, kadar mu nič ni na poti, zasije.
 S silo jo hotel dobiti je, vendar je ni bilo treba;
 nimfo prevzela lepota boga je – in ga je vzljubila.

770

Preobrazba Romula in Hersilije v božanstvi

Potlej nasilni Amulij Avzoniji vladal je z vojsko,
 dokler od vnukov ni Numitor stari dobil spet kraljestva,
 to je bil čas, ko je Rim nastal, na palilijski praznik.
 Tatij nato in sabinski očetje so vojno začeli,
 pot do gradu je odprla Tarpeja; nato pod orožjem,
 vrženim nanjo, izdihnila je, kaznovana pravično.
 Kurijci zdaj so neslišno in tiho kot divji volkovi
 sleherni šum zadržali in te, ki jih spanec prevzel je,
 speče napadli, pognali se k vratom zaprtim, ki trdno
 Ilijin sin jih zapahnil je. Ena je vendar odprla
 sama Saturnija, ne da v tečajih bi kaj zaškripalo.
 Venera, ta pa je slišala vrata, kako so zapahi
 padli na tla, in bi spet jih zaprla, a kaj, ko ni smela
 dela popravljati drugih božanstev. Najade avzonske
 v Jana bližini imele so dom ob mrzlem izviru.
 Te za pomoč je prosila in nimfe boginjine prošnje
 niso odbile, ker kar je prosila, bilo je pravično.
 Žile pri viru odprle so, vodo so ven izvabile,
 voda narasla pa k Janovim vratom ni vzela dostopa.
 Žveplo rumeno nasule zato so v narasli studenec,
 v žilah pa votlih so smolo zažgale, da dim se je dvigal.
 V notranjost vreca prodrila ob takih je sredstvih vročina,
 kar povzročilo je, da zaostajala nič ni za ognjem
 voda razgreta, ki prej tekmovala je z alpsko mrzloto.
 V šviganju ognja tedaj sta kadila oba se podboja,
 k vratom pa, ki so zaman se ponujala divjim Sabincem,
 nova je voda branila, dokler se ni Marsova vojska
 v boj podala. Ko z njo se postavil je Romul, pokrila
 rimsko so zemljo telesa Sabincev, ob njih pa telesa

780

790

800

rimška so zemljo domačo pokrila; v prepletu te bitke
zetov in tastov se kri pomešala pod bridkim je mečem.
Ne da bi vztrajali v bitki do konca, so nehali z boji,
mir med seboj so sklenili in Tatij prevzel je vladarstvo.

Tatij nato je umrl in Romul obojemu ljudstvu
dal je enake pravice. Tedaj je odložil čelado
Mavors, tako je očeta bogov in ljudi nagovoril:
»Čas je prišel, ko končno na temelju trdnem stoji zdaj
rimška država, pa naj ji poslej kdorkoli že vlada.
Meni in vrednemu vnuku izpolni obljubo z nagrado, 810
kot napovedal si: vzemi ga z zemlje in daj na nebo ga!
V zboru pred vsemi bogovi nekoč si mi rekel, kar pomnim,
saj ljubeznive besede v hvaležnem sem srcu ohranil:
'Eden bo, ki ga v nebesne boš sinje višave prenesel.'
To si mi rekel, zato sedaj, kar si rekel, izpolni!«
Uslišal ga je vsemogočni, prevlekel nebo je z oblaki,
z bliskom in s strelo in z gromom nato ves svet je prestrašil.
Znamenje, da se izpolni mu dana obljuba nagrade,
to je Gradivu bilo; opre se na kopje in skoči 820
brž na voz z neustrašnimi konji pod jarmom krvavim,
z bičem jih še priganja, ko spušča se v strmem poletu
skozi ozračje na grič Palatin, zaraščen z drevesi.
Ilije sina, ko vrnil je vse državljanske pravice
svojim Kviritom, od tam je odnesel. Umrljivo telo je
v redkem ozračju stopilo se, kakor svinčenka, iz prače
sprožena močne, visoko pod nebom začne se topiti.
Lepo zunanost in vrednejšo božjih blazin je dobil tam,
tak je postal kot Kvirin, ko ogrnjen s kraljevskim je plaščem.

Romulus deus fit (14.805–828)

Žena jokala za njim je, kot bil izgubljen bi, tedaj pa
 Iridi je ukazala kraljeva Junona, naj stopi 830
 brž po usločeni poti k Hersiliji, vdovi naj njeno
 tole pove sporočilo: »Gospa, ki okras si najlepši
 v zemlji latinski in v rodu sabinskem, ki vredna bila si
 takega najbolj moža prej, a zdaj si Kvirinova žena –
 žalost opusti; če zdaj soproga bi videla rada,
 pojdi za mano v gozdič na zelenem Kvirinovem griču,
 kjer razprostira se senca nad rimskega kralja svetiščem.«
 Iris boginjo uboga, po pisanem loku na zemljo
 brž je k Hersiliji šla, naročeno je vse izvršila.
 Komaj Hersilija z vsem spoštovanjem se v njo je ozrla, 840
 rekla je: »O boginja – katera si, reči ne morem,
 vendar boginja si – pelji me, pelji in brž mi pokaži
 možev obraz. Če usoda nakloni mi, da bi ga mogla
 videti enkrat še, rekla bi, da sem dobila nebesa.«
 Brž se s Tavmantovo hčerjo na Romulov grič je povzpela,
 tja pa tedaj se naenkrat iz etra je zvezda spustila,
 padla na zemljo, in glej, v bleščeči svetlobi te zvezde,
 v njenem so žaru Hersiliji vneli lasje se in z zvezdo
 skupaj odšli sta v ozračje. V domače roke jo graditelj
 rimskega mesta je vzel in prejšnje ime ji s telesom 850
 hkrati spremenil: zdaj Hora jo kliče in z njim je boginja.

Hersilia, uxor Romuli, dea (14.829–851)

Matej Hriberšek *

*Od Skile proti Karibdi:
Krnjenje slovenskega klasičnega šolstva
(1945–1959)*

*From Scylla to Charybdis: curtailing of Slovenian classical education
(1945–1959)*

Izvleček

Po 2. svetovni vojni so se razmere na področju pouka obeh klasičnih jezikov začele hitro in drastično spreminjati na slabše. Nasprotovanja in različni nasprotujoči jima dejavniki, ki so negativno vplivali na razmere v klasičnem šolstvu v obdobju pred 2. svetovno vojno, so se po vojni še okrepili in kmalu je postalo jasno, da sta oba klasična jezika zaradi svoje naravnosti, zahtevnosti in velikega števila namenjenih jima ur v predmetniku novemu političnemu režimu, njegovim interesom in zahtevam na področju šolstva odveč. Položaj klasičnega šolstva se je z redkimi izjemami slabšal iz leta v leto; spremembe na področju pouka latinščine in grščine, njegova krnitev iz leta v leto, struktura učencev in še marsikaj drugega so dajali slutiti, da se klasičnemu šolstvu ne piše dobro. Vrhunec teh sprememb je bila ukinitvev klasičnih gimnazij l. 1958.

Abstract

After World War Two, the conditions with regard to teaching the two classical languages began to deteriorate rapidly and drastically. Opposition and various negative factors which had had a negative influence on classical education even before the war now became even stronger. It was soon clear that the two classical languages, because of their orientation, complexity and the large number of hours dedicated to them in the syllabus, did not suit the new political regime, its interests and requirements regarding education. With rare exceptions, the position of classical education worsened each year; changes in the teaching of Latin and Greek, the constant curtailment of lessons, the structure of pupils and many other factors suggested that classical education had a bleak future. The height of these changes was the abolition of the classical gimnazija in 1958.

Ključne besede: klasična gimnazija, latinščina, grščina, povojne razmere.

Key words: classical *gimnazija*, Latin, Greek, post-war conditions.

* doc. dr. Matej Hriberšek, Oddelek za klasično filologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, e-pošta: matej.hribersek@ff.uni-lj.si

Prva povojna leta

Prve spremembe na področju klasičnega šolstva v šolstvu segajo v april 1945; 14. aprila 1945 je Ferdo Kozak, načelnik odseka za prosveto SNOS (Slovenskega narodno osvobodilnega sveta), poslal predsedstvu SNOS v pregled in odobritev načrt za spremembe v šolstvu, s katerim so poddržavili vse šole, oblast pa je lahko izvedla čistko v dijaških, študentskih ter učiteljskih in profesorskih vrstah in s tem dosegla vse večje podrejanje šolstva svojim političnim potrebam.¹ Šolam je bilo treba preskrbeti učbenike; 8. junija 1945 je ministrstvo za prosveto poslalo poziv vsem založnikom šolskih knjig, naj pošljejo v pregled učbenike, ki jih še imajo na zalogi. Ferdo Kozak, minister za prosveto, je 11. junija 1945 imenoval komisijo za pregled učbenikov in pripravo učnih knjig za naslednje šolsko leto. Ker je bilo nemogoče v tako kratkem času oskrbeti nove učbenike (tudi finančne razmere tega niso dopuščale), je komisija sklenila, da si bodo v prehodnem obdobju pomagali z učbeniki, ki so bili v rabi v predvojni Jugoslaviji in v času okupacije, da pa je treba »ugotoviti njihovo uporabnost«.² Učbenike so pregledali strokovni odseki za posamezne skupine predmetov in poslali komisiji poročilo o svojem delu. Pri učbenikih za predmete, ki ideološko niso bili tako učinkoviti (med njimi sta bili poleg telesne vzgoje, glasbe, kemije in prirodopisa tudi latinščina in grščina), je omenjena komisija zahtevala le manjše popravke, zlasti črtanje imen avtorjev.³ Nekateri učbeniki so bili sprejeti za prehodno obdobje, dokler niso nastali novi; monopol nad oskrbo z učbeniki in učnimi pripomočki je dobila Državna založba Slovenije.

Že leta 1945 je bila na udaru politike gimnazija, še zlasti klasična gimnazija. Prvi predlog o ukinitvi popolnih gimnazij in ustanavljanju srednjih strokovnih šol je na seji zvezne komisije v Beogradu (21. in 22. novembra) dala voditeljica Jugoslovanske šolske komisije pri CK KPJ in ministrica za prosveto Srbije Mitra Mitrović-Djilas. Radikalni načrt je bil že pripravljen, vendar ga ni bilo mogoče takoj uresničiti zaradi splošnega težkega položaja; ko so bile dane možnosti za izvedbo takšnega načrta, pa

1 Za natančnejši potek reformiranja šolstva v povojnem obdobju gl. Aleš Gabrič, Šolstvo na Slovenskem v letih 1945–1951, *Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete* 24, 1991; Aleš Gabrič, Temeljne značilnosti šolske reforme 1953–1962, *Šolska kronika* 3, 1994; Aleš Gabrič, Slovenske gimnazije po letu 1918, *Šolska kronika* 8, 1999, št. 2.

2 ARS 231 – Ministrstvo za prosveto, fasc. 34: Zapisnik prve plenarne seje komisije za učne knjige dne 26/VI 1945). Prim. tudi Aleš Gabrič, Šolstvo na Slovenskem v letih 1945–1951, str. 73.

3 Tak je primer prof. Marka Bajuka. V njegovi *Latinski čitanki za IV. razred gimnazij*, ki je bila z odlokom ministra prosvete K-83/1 z dne 1. avgusta 1945 odobrena kot učna knjiga za prehodno dobo, in v izborih besedil, pri pripravi katerih je sodeloval, je njegovo ime prelepljeno. Vzrok za izbris njegovega imena je njegova emigracija. Gl. Pernišek, France: Ravn. Marko Bajuk. Umrli je mož. *Zbornik – Koledar Svobodne Slovenije* 14, 1962.

oblast ni več posegla po tako radikalnih ukrepih, kot je sprva nameravala.⁴ V Sloveniji sta bili po vojni dve klasični gimnaziji: v Ljubljani in v Mariboru. Škofijska klasična gimnazija v Šentvidu, ki je bila med vojno spremenjena v vojašnico, je prenehala delovati; 4. junija 1945 je ravnatelj Ivan Knific prejel dopis šolskega ministrstva, da morajo zasebne šole do nadaljnjega prenehati delo. S tem sta gimnazija in Zavod sv. Stanislava za 48 let prenehala delovati, poslopje pa je bilo spremenjeno najprej v zbirni center za vrnjene domobranci, kasneje pa v vojašnico JLA.⁵

V Sloveniji so bila že l. 1945 živa prizadevanja za ukinitvev pouka latinščine in grščine, kar se je pokazalo tudi v začasnem učnem načrtu za gimnazije in klasične gimnazije, pripravljenem za šolsko l. 1945/46.⁶ Grščine v učnem načrtu ni bilo več, za latinščino pa je načrt predvideval:

- a) za gimnazije dvoletno učenje latinskega jezika, in sicer v VII. in VIII. razredu po 1 uro tedensko,
- b) za klasične gimnazije nespremenjeni osemletni cikel: I. 5, II. 5, III. 4, IV. 4, V. 5, VI. 5, VII. 5, VIII. 4.

Za prvo leto pouka latinskega jezika na (splošni) gimnaziji (VII. razred) je bilo predvidenih 25–30 ur; v tem času naj bi se dijaki seznanili z najpomembnejšimi poglavji iz oblikoslovja (deklinacije in pridevniki brez izjem in posebnosti, zaimki, konjugacije pravih glagolov (predvsem v aktivu), pomožnik brez sestavljenk, glavni in vrstilni števniki), ki bi jih spoznavali ob posameznih stavkih ali krajših zaokroženih tekstih (basni, anekdote, kratke zgodbe). Poudarjeno je bilo učenje na pamet (učenje besede in izrekov); dijaki so si morali pridobiti besedni zaklad ok. 450–500 besed, pri tem pa je bila posebej poudarjena razlaga tujk. V VIII. razredu naj bi se ob tekstih znanje oblikoslovja dopolnilo z obravnavo nepravilnih glagolov, obdelala pa bi se tudi najvažnejša poglavja sintakse. V ta namen naj bi se brali prirejeni krajši teksti iz del rimskih prozanih piscev in lažji odlomki iz rimske epike. V obeh razredih je bila predvidena ena šolska naloga na semester.⁷

Klasična gimnazija (za obe klasični gimnaziji je veljal program splošnih gimnazij v modificirani obliki; glavna razlika je bila latinščina od I. razreda naprej) je pri pouku latinščine v precejšnji meri ohranila učni načrt iz predvojnega obdobja:

4 Aleš Gabrič, *Slovenske gimnazije po letu 1918*, str. 266.

5 Jernejčič, Robert Alfonz: *Zavod sv. Stanislava: ob stoletnici gradnje: 1901–2001*. Ljubljana: Zavod sv. Stanislava, 2001, str. 33.

6 *Začasni učni načrt na gimnazijah in klasičnih gimnazijah Slovenije za šolsko leto 1945–1946*. Ljubljana: DZS, 1945, str. 3.

7 *Začasni učni načrt na gimnazijah in klasičnih gimnazijah Slovenije za šolsko leto 1945–1946*. Ljubljana: DZS, 1945, str. 10.

<i>razred</i>	<i>št. ur</i>	<i>snov</i>
I.	5	sklanjatev samostalnika in pridevnika; <i>esse</i> in kompozita; stopnjevanje pridevnika; tvorba in stopnjevanje prislova; glavni in vrstilni števniki; zaimki; 4 konjugacije (aktiv in pasiv) razen glagolov mešane konjugacije na <i>-io</i> ; vzporedno z oblikoslovjem glavna pravila sintakse; od januarja naprej 1 šolska naloga mesečno (prevod iz sl. v lat.)
II.	5	po potrebi nadomestitev zaostanka iz I. razreda; deponentniki in poldeponentniki; glagoli na <i>-io</i> ; opisna sprega, posebnosti v sklanjatvah in spolu (samo najnujnejše); stopnjevanje (dopolnitev); nedoločni zaimki; sklad krajevnih imen; delilni in prislovni števniki; nepravilni in nepopolni glagoli; <i>fero</i> in kompozita, <i>volo, nolo, malo, eo</i> in kompozita, <i>fio</i> ; AcI; NcI; gerundij; gerundiv; supin; vzporedno z oblikoslovjem tudi pravila sintakse; 1 šolska naloga mesečno (prevod iz sl. v lat.)
III.	4	po potrebi nadomestitev zaostanka iz prejšnjih dveh razredov; neodvisni vprašalni stavki; sosledica časov; konjunktiv v neodvisnih in odvisnih stavkih; particip; absolutni ablativ; raba časov in naklonov; atribut in apozicija; raba sklonov (ob lektiri)
IV.	4	ponavljanje oblikoslovja in sintakse ob lektiri; odvisni in neodvisni govor (hkrati z lektiro); 6 šolskih nalog letno (prevod iz lat. v sl.)
V.	5	ponavljanje oblikoslovja in sintakse ob lektiri; 6 šolskih nalog letno (prevod iz lat. v sl.)
VI.	5	ponavljanje oblikoslovja in sintakse ob lektiri; 6 šolskih nalog letno (prevod iz lat. v sl.)
VII.	4	ponavljanje oblikoslovja in sintakse ob lektiri; 6 šolskih nalog letno (prevod iz lat. v sl.)
VIII.	4	ponavljanje oblikoslovja in sintakse ob lektiri

Pri slovnичnem pouku je opazno omejevanje prevajanja iz slovenščine v latinščino v I.–III. razredu, kjer se je pouk kljub temu, da je bilo za šolske naloge predvideno prevajanje iz slovenščine v latinščino, večinoma (z izjemo obravnave glagola *fio*) omejeval na latinske paragafe.

Lektira se ni več začnjala v III., ampak v IV. letniku. Obravnavo rimske literarne zgodovine, ki je bila povezana z lektiro, je od V. razreda dopolnjevala tudi obravnava grške literarne zgodovine, s čimer se je delno zapolnila vrzel, ki jo je prinesla ukinitvev grščine:

<i>razred</i>	<i>lektira</i>	<i>literarna zgodovina</i>
IV	Kornelij Nepot, Kurcij Ruf, Cezar, Fajdrus (vsi v izboru)	obravnava piscev, vključenih v lektiro
V.	Ovidij (izbor); Livij (zlasti 1. in 2. knjiga)	zgodovinopisje do Livija; Livij; Ovidij; pregled grške narodne epike (Homer)
VI.	Vergilij, <i>Eneida</i> (zlasti 1. in 2. spev), izbor iz <i>Georgica</i> , 1. ekloga; izbor iz Salustija, zlasti iz <i>Jugurtinske vojne</i>	Vergilij; Salustij; grški zgodovinarji: Herodot, Ksenofont, Tukidid, Plutarh
VII.	Cicero, <i>Cato Maior</i> ; izbor iz Ciceronovih filozofskih del in iz 4. knjige <i>In Verrem</i> ; po možnosti izbor iz Katula; izbor iz pisem Cicerona in Plinija Mlajšega	Cicero, Plinij Mlajši; pregled grškega govorništva in grške filozofije do Platona (Demosten, Platon)
VIII.	izbor iz Horacija; izbor iz Tacita (zlasti poglavja o uporuh panonskih legij), po možnosti nekaj tekstov iz narodne zgodovine	rimska lirika; zgodovinopisje od Livija naprej; Horacij, Tacit; pregled grške filozofije do konca (Aristotel); pregled grške dramatike (Ajshil, Sofokles, Evripid)

Vojna je pustila pečat tudi na lektiri; učni načrt pri Liviju je izrecno poudarjal, naj se za lektiro ne izbirajo odlomki o vojnah, in priporočal poglavja, ki predstavljajo rimsko življenje ipd. Enako načelo je veljalo tudi za druge pisce. Kljub temu je bila v VI. letniku priporočena Salustijeva *Jugurtinska vojna*; ali zaradi tega, ker je bila vojna tematika v primerjavi s »prevratniško« vsebino *Katilinove zarote* vendarle sprejemljivejša, ostaja zgolj ugibanje. Prav tako pri lektiri iz Cicerona v VII. razredu ni več političnih govorov (npr. *In Catilinam*), ampak je osredotočena na filozofsko tematiko in umetnost (4. knjiga govorov *Proti Veru* je izrecno poudarjena zaradi svojega pomena za umetnost).⁸

Prvo leto še ni bilo izrazitih ideoloških pritiskov; ti so se stopnjevali s šolskim letom 1946/47, ko je že bilo poskrbljeno za osnovne materialne in kadrovske zadeve. Ljudska skupščina FLRJ je 11. julija 1946 je sprejela zakon o obveznem sedemletnem šolanju, s katerim je (delno) poenotila sistem šolstva na področju Jugoslavije;⁹ načrtovane so bile tudi sedemletne gimnazije. V Sloveniji, ki je že imela osemletno obvezno šolanje, je omenjeni zakon za šolstvo pomenil nazadovanje; vendar je pri nas njegovo

8 Začasni učni načrt na gimnazijah in klasičnih gimnazijah Slovenije za šolsko leto 1945–1946. Ljubljana: DZS, 1945, str. 35–36.

9 UL FLRJ, 12. 7. 1946, št. 56.648.

uresničevanje, ki je bilo znotraj republik prepuščeno njim samim, potekalo najhitreje. S šolskim letom 1946/47 je Ministrstvo za prosveto LRS objavilo spremembe k učnemu načrtu za gimnazije.¹⁰ V začasnem predmetniku za gimnazije latinščine ni bilo več; na šolah so jo lahko uvedli kot neobvezni predmet s po dvema urama tedensko. V predmetniku za klasične gimnazije so bile latinščini odmerjene štiri ure tedensko od II. do VIII. razreda; v I. razredu je pouk potekal po predmetniku za (splošne) gimnazije, v katerem latinščine ni bilo. Pouk grščine so lahko uvedli kot neobvezni predmet v višjih razredih s po dvema urama tedensko.¹¹ Ker naj bi z uvedbo sedemletnega obveznega šolanja 4 razredi osnovne šole in 3 razredi nižje gimnazije tvorili celoto, v kateri ni smelo biti razlik med šolami, je bil začetek klasičnega tipa gimnazije predviden šele v IV. razredu; to naj bi se realiziralo s šolskim letom 1949/50, ko bi bili I.–III. razred splošnogimnazijskega, IV.–VIII. pa klasičnega tipa.

Petletni načrt razvoja narodnega gospodarstva FLRJ je bil sprejet 27. aprila 1947, 2. avgusta 1947 pa še slovenska inačica tega načrta.¹² Sprejetje načrta je imelo vpliv tudi na notranjo organizacijo srednjih šol, tudi na organiziranost gimnazije, zlasti klasične gimnazije, ki je začela postopoma izgubljati svoj pomen; politika je s prehodom na plansko proizvodnjo in centralizirano vodstvo pri uresničevanju načrta dajala prednost gospodarstvu in vzgoji kvalificiranega kadra za potrebe gospodarstva.¹³

Za uskladitev učnih načrtov gimnazij FLRJ je Komite za šole in znanost pri vladi FLRJ pozval ministrstva za prosveto republik, naj sestavijo predloge za predmetnik in za učne načrte splošnega tipa gimnazij. Po predložitvi predlogov ministrstev je Komite sklical zvezno konferenco o gimnazijah, ki je potekala od 18. do 21. maja 1948 v Beogradu. Konference so se udeležili zastopniki ministrstev za prosveto vseh republik in strokovnjaki za posamezne predmete; zastopniki so se na delo konference pripravili na republiških konferencah.¹⁴ Konferenca je prvenstveno izpostavila pomen naravoslovnih ved kot najtesneje povezanih z materialnim in tehničnim dvigom dr-

10 *Spremembe k učnemu načrtu za gimnazijo za šolsko leto 1946/47*. Ljubljana: DZS, 1946, str. 3–7; za določitev pravil za malo in veliko maturo gl. *Začasna pravila o višjem tečajnem izpitu na gimnazijah in klasičnih gimnazijah*. Vestnik Ministrstva za prosveto Ljudske republike Slovenije 2 (1947), št. 3 (14. marca 1947), str. 24–25.

11 V učni načrt 1945 in njegove spremembe 1946 grščina ni bila vključena; čeprav je l. 1946 postala neobvezni predmet, zanjo ni bil objavljen učni načrt, medtem ko je hrvaški učni načrt iz l. 1947 (gl. *Nastavni plan i program za gimnazije, klasične gimnazije i više razrede sedmogodišnjih škola za školsku godinu 1947/48*. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske, 1947) vključeval tudi učni načrt za neobvezno grščino. Že na samem začetku so se pokazale razlike v odnosu do pouka klasičnih jezikov med republikami; delovanje proti pouku latinščine in grščine ni bilo nikjer v Jugoslaviji tako rigorozno kot v Sloveniji.

12 UL LRS, 2. 8. 1947, št. 31, 211–226.

13 *Gimnazija u novom sistemu obrazovanja i vaspitanja*. Prilog Deklaraciji o sistemu obrazovanja i vaspitanja u FNRJ. Komisija za reformu školstva. Beograd 1957, str. 10–11.

14 *Učni načrt za gimnazije, nižje gimnazije in više razrede sedemletk*. Ljubljana: Ministrstvo za prosveto LR Slovenije, 1948, str. 3; *Opšteobrazovne škole u FNRJ*. Beograd: Komitet za škole i nauku vlade FNRJ, 1948, str. 3; Melihar, Stane: Ob dvojnem jubileju klasične gimnazije v Ljubljani. *Popotnik* 66, 1949, str. 270.

žave in z oblikovanjem dialektičnomaterialističnega pogleda na svet, poudarila pa je tudi skrb za kvaliteto pouka, za pravilno idejno-politično vzgojo mladine v duhu jugoslovanskega patriotizma in za izgradnjo pouka na znanstvenih temeljih marksizma in leninizma. Vprašanja klasičnih jezikov, zlasti latinščine, se je najbolj dotaknil Ivan Guštak v predavanju o učnih načrtih in programih naših gimnazij. Izhajal je iz zahteve predstavnikov nekaterih univerz po uvedbi obveznega pouka latinščine in sicer: a) zaradi njene splošnoizobraževalne vrednosti in b) zato, ker je bila pogoj za vpis na nekatere fakultete. Prvi razlog je bil *a priori* zavrjen, drugi sprejet, ker je učenje latinščine študentom, ki se je niso učili v gimnaziji, povzročalo težave, še zlasti zato, ker so v njej videli golo formalnost. Latinščino naj bi bilo mogoče uvesti v vseh pet razredov višje gimnazije bodisi s povečanjem števila tedenskih ur bodisi s povečanjem števila ur na račun naravoslovnih predmetov. Ker sta bila oba predloga zavrjena (prvi zaradi pomanjkanja kadra, drugi, ker bi zaviral naloge gimnazije), je ostala edina sprejemljiva rešitev uvedba dveh ur obveznega pouka latinskega jezika v VII. in VIII. razredu (namesto dotedanjih neobveznih 8), ker bi bili učenci zrelejši in bi lahko sami presodili o potrebi učenja glede na to, za kateri univerzitetni študij bi se odločili. Na konferenci so prišli na dan vse mogoči očitki na klasične gimnazije in njenih dijakov, ki so ostali priljubljeno orožje njenih nasprotnikov vse do osemdesetih let:

- da gre za elitno šolo, ki jo obiskujejo (oz. so jo obiskovali) predvsem otroci konzervativcev in reakcionarjev;
- da daje (je dajala) pomanjkljivo znanje naravoslovnih predmetov in matematike;
- da so (da so bili) njeni dijaki oddaljeni od praktičnega življenja, neiznajdljivi in nepraktični. Potrebe nekaterih strok so narekovale potrebo po njej, vendar v nobenem primeru ni bilo pričakovati, da bi jo obudili v njeni tradicionalni obliki. Za dopolnitev pouka tedanjih klasičnih gimnazij je bila predlagana uvedba obvezne grščine, ki je bila do tedaj izbirni predmet; dijaki bi se latinščino učili od 2. polletja 1. razreda naprej (I. 3, II. 3, III. 3, IV. 3, V. 3, VI. 3, VII. 3, VIII. 3), grščino samo v višji gimnaziji (I. –, II. –, III. –, IV. 3, V. 3, VI. 3, VII. 3, VIII. 3), poleg tega pa še en živ jezik (ruščina), umetnostno zgodovino in telovadbo. Prilagojena bi bila potrebam posameznih republik, šolanje na njej pa bi bilo omogočeno otrokom iz vse države, ne le iz krajev, v katerih je klasična gimnazija.¹⁵ Posebej je bilo poudarjeno, da se mora odpreti za dotok dijaštva iz vrst delavstva, ne samo iz »buržoaznega mestnega in kulaškega podeželskega okolja«.¹⁶

Za klasične jezike so bili pomembni trije končni sklepi te konference:

- a) naj se s šolskim l. 1948/49 osemletni sistem gimnazijskega šolanja reorganizira tako, da bo imela gimnazija tri nižje razrede z malo maturo, ki bodo sodili v okvir sedemletnega obveznega šolanja, in pet višjih razredov z veliko maturo (učni na-

15 *Opšteobrazovne škole u FNRJ 1948*, str. 20–30.

16 Melihar, Stane: Ob dvojnem jubileju klasične gimnazije v Ljubljani, str. 270.

- črt in predmetnik je izdelal Komite za šole in znanost, metodološka navodila pa republiška ministrstva za prosveto);
- b) da je zaradi kadrovskih potreb na področju zgodovine, arheologije, klasične filologije, arhivistike itd. treba ustanoviti osemletne klasične gimnazije z latinščino od I. razreda in grščino od IV. razreda, vendar bi bilo odpiranje klasičnih gimnazij omejeno; republiška ministrstva za prosveto bi jo lahko glede na potrebe odprla tudi z drugačnim izborom in razporeditvijo jezikov;
 - c) da je treba v gimnazijah kot nov predmet uvesti latinski jezik (po učnem načrtu po dve uri v VII. in VIII. razredu).¹⁷

Na osnovi okvirnih učnih načrtov za posamezne predmete, ki jih je pripravil Komite za šole in znanost, je prosvetno ministrstvo LRS izdalo učni načrt za šolsko l. 1948/49, ki je bil od tega šolskega leta naprej obvezen za gimnazije in višje razrede sedemletk; načrt je enako kot prejšnja dva (l. 1945 in l. 1946) predvideval za splošni tip gimnazij po dve uri pouka latinščine tedensko v VII. in VIII. razredu. Gimnazije so v skladu s sklepi konference ostale osemletne s triletno nižjo gimnazijo in petletno višjo gimnazijo. Osnovne šole so bile sedemletne; v prvih štirih razredih so bili v veljavi predmetniki in učni načrti osnovnih šol, od V. do VII. razreda pa predmetniki in učni načrti nižjih gimnazij. Spričevalo sedemletke je bilo enakovredno spričevalu nižje gimnazije; z njim so lahko učenci nadaljevali pouk na višji stopnji.¹⁸

Leta 1949 je Ministrstvo za prosveto LRS začelo z veliko naglico uresničevati pobude konference o klasičnih gimnazijah. Ukrepi so skušali na klasični gimnaziji, ki je še vedno veljala za elitno ustanovo, popraviti razmerje med učenci, ki so izhajali iz meščanskih ali premožnejših družin in so bili v večini, ter med dijaki iz vrst delavstva. Na klasičnih gimnazijah v Ljubljani in v Mariboru so revidirali vpisane prvošolce in četrtošolce na osnovi treh kriterijev: učnega uspeha, socialnega porekla in dotedanjega dela v šoli in izven nje; s tem so iz razredov odstranili »moteče elemente«, dijake iz meščanskih in premožnejših družin, ki bi lahko kakorkoli kvarno vplivali na sošolce in na delo v šoli, ter povečali število dijakov iz delavskih vrst. Splošne gimnazije so dobile nalogo, naj čim več dobrih dijakov delavskega porekla preusmerijo na klasično gimnazijo, okrajni in mestni odbori so morali tem dijakom zagotoviti podpore in štipendije, vodstvu obeh klasičnih gimnazij pa sta morali poskrbeti za posebne tečaje latinščine, da bi lahko novi dijaki čim prej dohiteli svoje sošolce.¹⁹ V nobeni drugi republiki ukrepi niso bili tako rigorozni.

17 *Opšteobrazovne šole u FNRJ 1948*, str. 74.

18 Aleš Gabrič, *Šolstvo na Slovenskem v letih 1945–1951*, str. 80–82.

19 Odlok Ministrstva za prosveto LRS II, števil. 5474/1 z dne 16. VII. 1949; zaradi prepozne objave prvo leto ukrepi še niso imeli želenega učinka.

Predstavniki filološke stroke so se v tem obdobju izrazito negativne naravnosti proti klasiki in klasičnim jezikom redko oglasili v zagovor teh. Izjema je Anton Sovrè, ki je l. 1949 v *Popotniku* skušal utemeljiti pomen klasične gimnazije in klasične izobrazbe.²⁰

Po letu 1950

Šolsko l. 1950/51 je bilo zaznamovano z uvajanjem obveznega osemletnega šolstva. Pobuda zanj je bila dana na III. plenumu CK KPJ (29.–30. decembra 1949 v Beogradu), na katerem je načelnik agitpropa CK KPJ Milovan Djilas v svojem uvodnem referatu k prvi točki plenuma (problematika šolstva v boju za socializem) podal oceno dela na področju šolstva, njegove dobre strani in slabosti. V njem je predlagal postopen prehod na osemletno šolanje in uvedbo male mature po končani štiriletni nižji gimnaziji, uvedbo štiriletnih strokovnih srednjih šol, skrajšitev učnih načrtov, revizijo učbenikov ter – ob zagotovitvi idejne enotnosti – več samostojnosti republik pri delu na področju šolstva. Večina njegovih predlogov je bila zajeta v resoluciji plenuma.²¹ Na seji politbiroja CK KPS 11. januarja 1950, namenjeni uveljavljanju sklepov plenuma, je imel uvodni referat Boris Kraigher, ki je kritično predstavil nezavidljive razmere v slovenskem šolstvu: zmeda zaradi uvedbe sedemletk, pomanjkanje predmetnih učiteljev, prevelika centralizacija, slaba pedagoška plat pouka, slabi učni programi, slaba ideološka plat in težave pri kadrovski politiki. Na osnovi tega referata je bila oblikovana posebna komisija, katere člani so bili dr. Jože Potrč, Ivan Regent, Boris Kraigher in France Kimovec; njena naloga je bila, da pripravi predloge za reformo šolstva (uvedba osemletk, revizija učnih načrtov, revizija učbenikov, pregled stanja).²² Vsi ukrepi naj bi veljali že v naslednjem šolskem letu (1950/51). Tedanji minister za prosveto in član komisije Ivan Regent je 24. maja na seji politbiroja CK KPS podal poročilo, v katerem je predlagal, da bi osemletno šolsko obveznost delili na štiri razrede osnovne šole in štiri leta nižje gimnazije; tem bi sledili štirje razredi višje gimnazije. Poročilo je bilo sprejeto in z njim je slovenska delegacija nastopila na zvezni konferenci v Beogradu (29. maja–1. junija 1950). Slovenski predlog je bil osamljen; druge republike so se zavzemale za uvedbo enotne osemletke.²³

Leta 1950 je Ministrstvo za prosveto LRS sklicalo konferenco ravnateljev višjih gimnazij in zastopnikov visokih šol. Ravnatelji so učiteljske zборе seznanili z rezultati, sklicali konference učiteljskih zborov in organizirali diskusijo o vpraša-

20 Sovrè, Anton: Klasična gimnazija in naša stvarnost. *Popotnik* 66, 1949. Prim tudi Baskar, Bojan: *Latinščina in njeno izganjanje na Slovenskem*. Ljubljana: KRT, 1988, str. 132.

21 Petranović, Branko idr. (ur.): *Sednice Centralnog komiteta KPJ (1948–1952)*. (Izvori za istoriju SKJ.). Beograd: Izdavački centar Komunist, 1985, str. 483–489.

22 AS 1598 – CK KPS III/2: Zapisnik seje politbiroja CK KPS 11. 1. 1950.

23 AS 1598 – CK KPS III/2: Zapisnik seje politbiroja CK KPS 24. 5. 1950; Aleš Gabrič, Šolstvo na Slovenskem v letih 1945–1951, str. 88.

njih organizacijske strukture višje gimnazije in o njenih dveh dotedanjih osnovnih tipih (splošna in klasična gimnazija), o umestnosti bifurkacije splošne gimnazije in o predmetniku za predlagani tip višje gimnazije.²⁴ Šolsko leto 1950/51 se je začelo z reorganizacijo številnih sedemletnih osnovnih šol v osemletne; tako smo dobili osemletno šolsko obveznost, ki je bila uzakonjena šele l. 1953.²⁵ Leta 1953 je bila ustanovljena tudi Komisija za reformo šolstva, ki je po navodilih, ki jih je dobivala od Zvezne komisije za reformo šolstva iz Beograda, skrbela za pripravo šolske reforme; celoten potek reforme je nadziral Odbor za prosveto Zveznega izvršnega sveta. Komisija je bila zgolj podaljšani organ oblasti, ki se pri pripravi reforme največkrat ni ozirala na mnjenja strokovnih visokošolskih in pedagoških krogov.

Razlike v pristopu do vprašanja srednjega šolstva, zlasti gimnazijskega šolstva, so tudi zgodovinskega izvora; Hrvaška in Slovenija, ki sta imeli na šolskem področju skupnega predhodnika, avstrijski šolski sistem, sta hoteli ohraniti gimnazijo kot eminentno izobraževalno ustanovo (zagovornik ohranitve klasične gimnazije je bil tudi Boris Kidrič),²⁶ južne jugoslovanske republike, kjer gimnazijska tradicija ni bila tako zakoreninjena, pa so se zavzemale bodisi za njeno odpravo bodisi za preoblikovanje v navadno srednjo šolo. Idejo o ukinitvi gimnazij je na srečanju učiteljskih združenj Jugoslavije aprila 1954 v Sarajevu načel Milivoj Urošević, rektor Višje pedagoške šole v Beogradu. Gimnaziji je očital tipično buržoazni značaj, postavljanje v nenaravne pogoje življenja, priučevanje dvoličnosti, hinavščine, prilizovanja, neznačajnosti, varanja, sumljivo moralno vzgojo, podajanje enostranskega teoretičnega znanja, moralno deformiranost, odvracanje od praktičnega dela, uvajanje v nerealni svet abstrakcij in vzbujanje upanja dijakom, da bodo živeli gosposko življenje, daleč od naporov in težav proizvodnega procesa, njenim dijakom pa posledično nesposobnost vključevati se v gospodarsko ali družbeno življenje.²⁷ V Sloveniji njegove ideje niso podprli.

Junija 1955 je Svet za prosveto in kulturo LRS na svoji 12. seji sprejel nov predmetnik in začasni pravilnik o maturi za gimnazije in klasične gimnazije. Po novem predmetniku je bila v gimnazijah latinščina od V. do VIII. razreda neobvezni predmet, če se je zanj prijavilo vsaj pet dijakov.²⁸ V klasičnih gimnazijah je bil za klasične jezike določen naslednji predmetnik:²⁹

- a) latinski jezik: I. 5; II. 4; III. 4; IV. 4; V. 4; VI. 3; VII. 3; VIII. 3

24 *Objave Ministrstva za prosveto LR Slovenije* 2 (1950), št. 2 (20. novembra 1950), str. 6.

25 Prim. UL LRS, 15. 10. 1953, št. 53, 517.

26 Zapisnik 18. seje Pedagoško-znanstvenega sveta FF v Ljubljani dne 27. 6. 1973, 13 (Gantar, K.).

27 Prosvetni delavec 5, 1954, št. 8 (20.4.)

28 *Objave Sveta za prosveto in kulturo LRS* 6 (1955), št. 3 (20. maja 1955), 1. Z istim odlokom, ki je prinašal določila glede pouka tujih jezikov na gimnazijah, je bila v soglasju z okrajnimi in mestnimi sveti za šolstvo napovedana ustanovitev vzporednic klasičnega tipa gimnazije z latinščino in angleščino (oz. nemščino) od I. razreda naprej in francoščino (oz. italijanščino ali nemščino) kot drugim tujim jezikom od IV. razreda v Ljubljani, Mariboru, Celju in Kranju.

29 *Učni načrt za višje razrede gimnazij in klasičnih gimnazij. Začasni pravilnik o maturi*. Ljubljana: DZS, 1955, str. 3–5; Ciperle, Jože: Maturitetni (zrelostni) izpiti in spričevala v zgodovinskem razvoju. *Šolska kronika* 3, 1994, str. 110.

b) grški jezik: I. –; II. –; III. –; IV. 3; V. 4; VI. 3; VII. 3; VIII. 3.³⁰

Naknadno je bila za klasične gimnazije objavljena še sprememba, da sta pouku grščine v VIII. razredu namenjeni samo dve uri namesto predvidenih treh. Predmetnik je veljal od začetka šolskega leta 1955/56 za vse razrede nižjih gimnazij, za V. in VI. razred gimnazije in za V.–VII. razred klasične gimnazije; na klasični gimnaziji je prenehal veljati s šolskim l. 1956/57, na gimnazijah pa s šolskim l. 1957/58, ko so postopoma začeli uvajati novi predmetnik.

Po začasnem pravilniku o maturi³¹ se je ta opravljala pisno in ustno po razporedu, ki ga je določil ravnatelj šole in ga poslal Svetu za prosveto in kulturo LRS v potrditev. Pisni del so kandidati opravljali iz slovenskega jezika, matematike, enega od tujih jezikov (po izbiri kandidata) in na klasičnih gimnazijah iz latinskega ali grškega jezika po kandidatovi izbiri. Za klasične jezike so učitelji enako kot pri živih jezikih dan pred pisnim delom izpita izročili tri besedila za prevajanje v zaprtih kuvertah ravnatelju, ki jih je zapečatil in shranil, odprl pa jih je naslednji dan neposredno pred začetkom pisnega izpita na seji izpitnega odbora, ki je izbral eno nalogo, imel pa je pravico naloge odkloniti in določiti nove. Naloga za klasične jezike je obsegala prevod v obsegu 25–30 tiskanih vrstic neznanega besedila, ki se je napisalo na tablo ali razmnožilo pod nadzorom izpraševalca ter razdelilo kandidatom, ti pa so lahko pri prevajanju uporabljali samo slovar.³² Ustni del mature so kandidati opravljali najkasneje tri dni po končanem pisnem delu, in sicer na klasičnih gimnazijah iz slovenskega jezika s književnostmi narodov Jugoslavije, iz tujega jezika, zgodovine z zgodovino umetnosti, matematike in latinskega ali grškega jezika; dijaki, ki so VII. razred izdelali z najmanj prav dobrim uspehom, VIII. razred pa z odličnim uspehom in so bili pri pisnem delu mature iz vseh predmetov ocenjeni z vsaj prav dobro oceno, so bili ustnega dela mature oproščeni. Ustni izpit je trajal približno 15 minut, na njem pa je moral kandidat samostojno in brez pomoči odgovarjati na vprašanja izpraševalca; poleg izpraševalca mu je smel vprašanja zastavljati še predsednik izpitne komisije.

30 Učni načrt je predvideval na klasičnih gimnazijah tudi učenje francoščine od IV. do VIII. razreda namesto grščine (*Učni načrt za višje razrede gimnazij in klasičnih gimnazij. Začasni pravilnik o maturi*. Ljubljana: DZS, 1955, str. 65). To je bilo povezano s sklepom 7. redne seje Sveta za kulturo in prosveto LRS z dne 28. januarja 1955, ki je določal, da se na klasični gimnaziji v Ljubljani z novim šolskim letom v IV. razredu odpre paralelka s francoskim jezikom namesto grščine. Način izbire dijakov, ki so bili sprejeti v ta oddelek, in možnost ustanovitve takšnih oddelkov tudi v drugih krajih je določila posebna komisija v sestavi: Miroslav Ravbar, dr. Jože Goričar, dr. Svetozar Ilešič in Miško Kranjec (*Objave Sveta za prosveto in kulturo* 6 (1955), št. 2 (20. marca 1955), str. 1). Na seji sveta 13. aprila 1955 je bil sklep potrjen, predmetnik pa naj bi obveljal tudi za vzporednice na gimnazijah, ki jih določi Svet za kulturo in prosveto na predloge okrajnih in mestnih svetov za prosveto in kulturo v Ljubljani, Mariboru, Celju in Kranju (*Objave Sveta za prosveto in kulturo* 6 (1955), št. 3 (20. maja 1955), str. 1).

31 *Učni načrt za višje razrede gimnazij in klasičnih gimnazij* 1955, str. 129–143. Prim. tudi *Začasni pravilnik o maturi v: Objave Sveta za prosveto in kulturo LRS* 8 (1957), št. 3 (28. maja 1957), str. 32–36.

32 Minimalni obseg pisnega dela se je glede na začasni pravilnik o maturi iz l. 1951. (gl. *Objave Sveta za prosveto in kulturo* 2 (1951), št. 7 (18. maja 1951), str. 4–5) nekoliko povečal.

Primerjava predmetnikov (gimnazije in klasične gimnazije) za obdobje 1945–1956:

šol. leto	šola	jezik	ure/teden								
			I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
1945/46 ³³	gimn.	lat.	–	–	–	–	–	–	1	1	
		kl. gimn.	lat.	5	5	4	4	5	5	5	4
			gr.	–	–	–	–	–	–	–	–
1946/47 ³⁴	gimn.	lat.	–	–	–	–	–	–	–	–	
		kl. gimn.	lat.	–	4	4	4	4	4	4	4
			gr.	–	–	–	–	–	–	–	–
1947/48 ³⁵	gimn.	lat.	–	–	–	–	–	–	–	–	
1948/49 ³⁶	gimn.	lat.	–	–	–	–	–	–	2	2	
1949/50 ³⁷	gimn.	lat.	–	–	–	–	–	–	2	2	
1951/52 ³⁸	gimn.	lat.	–	–	–	–	2	2	2	2	
		kl. gimn.	lat.	5	5	4	4	4	4	4	4
			gr.	–	–	–	4	3	3	3	3
1952/53 ³⁹	gimn.	lat.	–	–	–	–	2	2	2	2	
		kl. gimn.	lat.	5	5	4	4	4	4	4	3
			gr.	–	–	–	3	3	3	3	3
1953/54 ⁴⁰	gimn.	lat.	–	–	–	–	4	2	2	2	
		kl. gimn.	lat.	5	5	4	4	4	4	4	3
			gr.	–	–	–	3	3	3	3	3
1954/55 ⁴¹	gimn.	lat.	–	–	–	–	4	2	2	x	
		kl. gimn.	lat.	5	4	4	4	4	3	3	x
			gr.	–	–	–	3	3	3	3	x
1955/56 ⁴²	gimn.	lat.	–	–	–	–	neobvezno				
		kl. gimn.	lat.	5	4	4	4	4	3	3	3
			gr.	–	–	–	3	4	3	3	3

- 33 Začasni učni načrt na gimnazijah in klasičnih gimnazijah Slovenije za šolsko leto 1945–1946. Ljubljana: DZS, 1945, str. 3.
- 34 Spremembe k učnemu načrtu za gimnazijo za šolsko leto 1946/47. Ljubljana: DZS, 1946, str. 3–4.
- 35 Vestnik Ministrstva za prosveto Ljudske republike Slovenije 2 (1947), št. 12 (13. septembra 1947), str. 1.
- 36 Vestnik Ministrstva za prosveto Ljudske republike Slovenije 3 (1948), št. 5 (14. avgusta 1948), str. 56.
- 37 Objave Ministrstva za prosveto LR Slovenije M LRS 1 (1949), št. 23 (15. avgusta 1949), str. 2.
- 38 Objave Sveta za prosveto in kulturo LRS 2 (1951), št. 9 (15. avgusta 1951), str. 1–2. S posebno odločbo z dne 17. avgusta 1951 (III. števil. 2232/1) je bila v IV. razredu klasičnih gimnazij namesto drugega zahodnoevropskega jezika uvedena grščina. Za učni načrt za latinski jezik gl. Objave Sveta za prosveto in kulturo LRS 2 (1951), št. 10 (25. septembra 1951), str. 2.
- 39 Objave Sveta za prosveto in kulturo LRS 3 (1952), št. 5 (14. avgusta 1952), str. 9.
- 40 Objave Sveta za prosveto in kulturo LRS 4 (1953), št. 5 (5. septembra 1953), str. 2.
- 41 Objave Sveta za prosveto in kulturo LRS 5 (1954), št. 1 (25. januarja 1954), str. 9–10. Zaradi preobremenjevanja učencev se je moralo število ur pri vseh predmetih znižati; o smiselni redukciji števila ur v VIII. razredu so sklepali učiteljski zbori, načeloma pa je število ur ostalo nespremenjeno. Nekaj sprememb predmetnika je bilo objavljenih v: Objave Sveta za prosveto in kulturo LRS 5 (1954), št. 6 (25. avgusta 1954), str. 4–6.
- 42 Objave Sveta za prosveto in kulturo LRS 6 (1955), št. 4 (5. avgusta 1955), str. 3–4; Učni načrt za višje razrede gimnazij in klasičnih gimnazij. Začasni pravilnik o maturi. Ljubljana: DZS, 1955, str. 3–5.

Posvetovanje o klasičnih gimnazijah

Na pobudo Sveta za prosveto in kulturo NR Srbije in NR Hrvaške je sekretarka za prosveto FNRJ Lepa Perović marca 1955 napovedala posvetovanje o problemih klasičnih gimnazij. Glavni razlog za sklic posvetovanja so bile razlike med tremi učnimi načrti, po katerih je potekal pouk v klasičnih gimnazijah (učni načrt NR Srbije, NR Hrvaške in LR Slovenije; sarajevska klasična gimnazija je delovala po hrvaškem učnem načrtu, v Črni Gori in Makedoniji pa so klasični oddelki delovali po srbskem učnem načrtu). Razlike so bile prvenstveno glede pouka latinščine in grščine (neizenačeno število tedenskih ur, razlike glede leta začetka pouka obeh klasičnih jezikov), delno tudi glede pouka zgodovine in tujih jezikov, kar je povzročalo dijakom težave pri prehajanju z ene na drugo gimnazijo. Posvetovanje je bilo v Beogradu, na njem pa so v obliki dveh referatov obdelali problematiko klasičnih gimnazij:

1. njeno vlogo skozi prizmo učnih načrtov in predmetnikov (z diskusijo; referat so pripravili profesorji klasične gimnazije v Beogradu pod vodstvom ravnateljice Grabovčeve, za njegovo pripravo pa so morali z vseh klasičnih gimnazij v državi poslati učne načrte)⁴³ in
2. njeno mesto v tedanjem obdobju in vlogo v prihodnjem razvoju šolstva (z diskusijo).⁴⁴ Prvi referat so beograjski profesorji poslali vsem klasičnim gimnazijam, da so se lahko predstavniki pripravili na diskusijo, in Zveznemu sekretariatu za prosveto. Posvetovanja naj bi se udeležili ravnatelji klasičnih gimnazij, po en učitelj naravoslovnih predmetov z vsake gimnazije in po en filolog ter predstavniki svetov za prosveto in kulturo iz vsake republike in Zveznega sekretariata za prosveto. Točen datum in kraj posvetovanja, ki je bilo 5. in 6. maja 1955 v prostorih Zveznega izvršnega sveta, so sporočili naknadno. Sekretariat za prosveto in kulturo LR Slovenije je za udeležbo na tem posvetovanju določil tri predstavnike: ravnatelja klasične gimnazije v Mariboru Jožeta Košarja, ravnatelja klasične gimnazije v Ljubljani Miroslava Ravbarja in načelnika oddelka za šolstvo Staneta Miheliča.⁴⁵

Teze za prvi referat (*O učnih načrtih in predmetnikih klasičnih gimnazij*), ki so jih poslali iz Beograda, so bile:

1. obstoječi tipi gimnazij pri nas;
2. spremembe našega šolstva po osvoboditvi;
3. pomen in vloga antike v izobraževanju;

43 Po navodilu tedanjega načelnika Oddelka za šolstvo Staneta Miheliča je v Beograd poslala predmetnik samo ljubljanska klasična gimnazija, ker sta obe gimnaziji imeli enak predmetnik in učni načrt.

44 ARS 249 – Svet za kulturo in prosveto LRS, š. 108 - 1127/1-55.

45 ARS 249 – Svet za kulturo in prosveto LRS, š. 108 - 1127/2-55.

4. potrebe za klasično izobraženimi kadri;
5. primerjava učnih načrtov klasičnih gimnazij v posameznih republikah;
6. odnos med humanističnimi in naravoslovnimi predmeti v obstoječih gimnazijah;
7. predlog novega učnega načrta za klasične gimnazije in njegove spremembe:
 - a) klasičnim jezikom in humanistiki naj se nameni več časa,
 - b) učni načrt za naravoslovne predmete naj se omeji na najnujnejše,
 - c) več pozornosti naj se posveti izobraževanju na področju glasbe in umetnosti;
8. problem izdelave učbenikov in oskrbe klasičnih gimnazij z učbeniki, hrestomati-jami, antologijami in slovarji ter učnimi pripomočki, ki jih ta šola zahteva.⁴⁶

Teze za drugi referat (*Položaj in vloga klasičnih gimnazij v sedanjem in prihodnjem šolskem sistemu*) je udeležencem direktno poslal Svet za prosveto in kulturo NR Hrvaške, ker jih je pripravljala ravnatelj zagrebske klasične gimnazije Crvelin v sodelovanju s tamkajšnjimi učitelji:

1. historiat klasične gimnazije;
2. značilnosti klasičnega izobraževanja;
3. klasična gimnazija mora biti ne le splošnoizobraževalna šola, ampak mora tudi specializirati;
4. upravičenost obstoja klasične gimnazije in učenja klasičnih jezikov;
5. pripombe k trenutni organiziranosti klasične gimnazije, k njenemu učnemu načrtu in predmetniku:
 - a) preobremenjenost učencev,
 - b) klasični jeziki so mrtvi jeziki in zato nepotrebni in nekoristni,
 - c) klasična gimnazija je »elitna« šola,
 - d) njen pouk je zastavljen preširoko;
6. naloge, ki jih socialistična družba narekuje gimnaziji in s tem tudi klasični gimnaziji.⁴⁷

Udeleženci posvetovanja so si zastavili tri naloge:

- A. uskladitev predmetnikov in učnih načrtov, s čimer bi odpravili težave, s katerimi so se soočali dijaki (mala in velika matura, prehod v realni tip gimnazij itn.);
- B. vprašanje redigiranja in izdajanja učbenikov, slovarjev in učil za klasične jezike in druge predmete v klasičnih gimnazijah;
- C. izmenjava in uskladitev različnih mnenj o položaju, pomenu in vlogi klasičnih gimnazij tedaj in v prihodnjem šolskem sistemu.

O sklepih posvetovanja so obvestili vsa ravnateljstva klasičnih gimnazij in svete za prosveto in kulturo.

46 ARS 249 – Svet za kulturo in prosveto LRS, š. 108 - 1127/4-55.

47 ARS 249 – Svet za kulturo in prosveto LRS, š. 108 - 1127/5-55.

ad A) Sklepi glede prve zastavljene naloge so bili naslednji:

1. Število ur v predmetniku naj v nižjih razredih ne presega 30 in v višjih ne 32.
2. V vsakem razredu naj poteka pouk latinščine po štiri ure tedensko z izjemo VII. razreda, kjer so ji odmerjene le tri ure.
3. Pouk grščine naj se začne v III. razredu; skupno število ur v vseh razredih se poveča za pet.
4. V I. razred klasičnih gimnazij se uvedeta živi tuji jezik in zgodovina v tistih republikah, v katerih se doslej nista poučevala.
5. Pouk živih jezikov poteka od I. do VIII. razreda po tri ure tedensko; tuji jezik si učenec lahko izbira.
6. V okviru zgodovine v I. razredu naj se predava mitologija, ker se otroci v tej dobi najlažje in z velikim navdušenjem prepuščajo svetu mitov in bajk in jim je s pomočjo mitologije zelo lahko razložiti nastanek religije, kar je v tej starosti zelo koristno. Znanje mitologije v veliki meri podpira tudi razumevanje klasičnih tekstov. Zaželeno bi bilo, da bi klasični filologi poučevali antično zgodovino v I. in V. razredu zaradi povezave zgodovine z gradivom klasičnih jezikov.
7. Mala matura se bo opravljala v klasičnih gimnazijah v tistih republikah, v katerih se opravlja tudi v drugih šolah, vendar se to posvetovanje obrača na Sekretariat za prosveto Izvršnega sveta, da se vprašanje male mature reši v duhu zveznih predpisov enotno za vso Jugoslavijo.
8. Komisija predlaga naslednji predmetnik:

<i>predmet</i>	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
latinski jezik	4	4	4	4	4	3	4	4
grški jezik	–	–	3	3	4	3	3	4

Po predlaganem predmetniku naj bi se zmanjšalo število ur materinščine (v vsakem letniku po štiri) zaradi latinščine in njenega prispevka k slovnici materinega jezika. Pouk latinščine naj bi se izravnal in poenotil v vseh republikah. Grščina bi se uvedla v III. razred v tistih republikah, kjer je doslej ni bilo in skupno število ur v vseh razredih bi bilo večje za pet ur, ker se je do tedaj grškemu jeziku posvečala manjša pozornost kakor latinskemu, čeprav je njegov pomen za šolo te vrste enak pomenu latinskega jezika.

9. Matura naj se opravlja v vseh republikah enako: a) materinščina (pisno in ustno); b) latinski ali grški jezik (pisno in ustno); c) tuji jezik (pisno in ustno); d) zgodovina z zgodovino umetnosti; e) matematika (samo ustno).

Poleg naštetih so bili podani tudi naslednji predlogi:

- a) v predmetnik naj se uvede predmet Uvod v umetnost oz. Umetniški pouk (V.–VIII. razred), ki bi obsegal zgodovino likovne umetnosti in glasbe ter teorijo s področja teh umetnosti, pri čemer bi se več pozornosti posvetilo emocionalno-estetskemu elementu, ki jih likovna umetnost in glasba lahko posredujeta

- mlademu človeku in so v vzgoji tako zelo pomembni; v nižjih razredih naj bi pouk predmeta potekal ob risanju in petju;
- b) nekoliko naj bi se znižalo število naravoslovnih predmetov;
 - c) telovadba in predvojaška vzgoja naj bi bili zastopani enako kot v realnih gimnazijah;
 - d) uvede naj se predmet Družbeno-moralna vzgoja (I.–VI. razred; v V. in VI. razredu jo lahko nadomesti razredna ura), v VII. in VIII. razredu pa naj bo v predmet Filozofija vključena etika.

ad B) Sklepi glede druge zastavljene naloge so bili naslednji:

1. Predlaga se ustanovitev komisije strokovnjakov iz vseh republik, ki bo preštudirala dela antičnih pisateljev in piscev domače srednjeveške latinske književnosti. Komisija bo predlagala najprimernejše tekste, ki prikazujejo antiko in najbolj ustrezajo našim vzgojnim ciljem.
2. Pisanje učbenikov in slovarjev za klasične jezike se zaupa najboljšim strokovnjakom iz vseh republik; ti naj bodo izbrani, vendar ne z razpisom.
3. Komentarji in kratke vsebine ob tekstih naj se pišejo za vsako republiko posebej v učnem jeziku.
4. Tiskanje učbenikov naj bo enotno in koncentrirano; po mnenju komisije bi jih bilo najprimerneje tiskati v Zagrebu, ki ima ustrezno usposobljen kader in tehnično opremo.
5. Izdelajo naj se posebna učila (zemljevidi Grčije in Rima, reprodukcije slik in kipov) za vse klasične gimnazije; tisk in izdelava naj se subvencionira iz zveznih in republiških sredstev. Predlaga se tudi izdelava učnih načrtov in predmetnikov za vse predmete klasičnih gimnazij, ki naj bodo enotni za vso državo.
6. Poleg obstoječih gimnazij naj se odprejo klasične vzporednice na realnih gimnazijah, kjer je mogoče.
7. Sekretariat za prosveto naj poskrbi za kader v Bosni in Hercegovini, Črni gori in Makedoniji.

ad C) Sklepi glede tretje naloge so bili naslednji:

1. Klasična gimnazija ostane do končne rešitve vprašanja reforme šolskega sistema še naprej splošnoizobraževalna osemletna šola z ustreznim ravnotežjem med humanističnim in naravoslovno-matematičnim delom.
2. Nižji razredi klasične gimnazije ustrezajo – razen pri klasičnih jezikih (latinščina od I. razreda naprej, grščina od III. razreda) – številu predmetov in učnemu načrtu osemletnih šol, tako da učenci nemoteno prestopajo iz klasične gimnazije v druge šole.
3. Problematiko klasične gimnazije v prihodnjem šolskem sistemu naj rešuje komisija za reformo šolstva na temelju dveh stališč, ki so ju izoblikovali udeleženci tega posvetovanja, in sicer:
 - a) da je klasična gimnazija splošnoizobraževalna osemletna šola z učnim načrtom,

- v katerem so uravnoreženo zastopani humanistični in naravoslovno-matematični predmeti, in
- b) da je gimnazija tudi šola delno strokovnega značaja, v kateri poteka od V. do VIII. razreda intenzivnejši pouk klasičnih jezikov.⁴⁸

S sprejetjem teh sklepov se je zaključilo posvetovanje, na katerem so teoretično poenotili različna stališča in predlagali izboljšave ali spremembe glede tedanje klasične gimnazije, »nespretnega kompromisa med realno in klasično gimnazijo«, kot jo opisuje peta teza drugega referata. Sklepi so bili sprejeti kot spodbuda republiškim Svetom za prosveto in kulturo, nekatere točke soglasno, vse pa z večino glasov. Slovenska predstavnika sta imela pomisleke le glede grščine v 3. razredu, vendar jih poročilo ne navaja. Zvezni sekretariat za prosveto je prosil republiške svete za morebitne pripombe.⁴⁹

Ukinitev klasičnih gimnazij

Problematika nižjih gimnazij je bila »rešena«, ko je bila uvedena osemletna šolska obveznost; nižje gimnazije so bile ukinjene in izenačene z osemletkami. Odprto je ostalo vprašanje višje gimnazije: ali naj se izenači z drugimi srednjimi šolami ali naj – zlasti klasična gimnazija – ohrani poseben status. Reševanje vprašanja gimnazij je šlo v korak z reševanjem vprašanja strokovnih šol; pri tem je odločilno vplivala usmerjenost celotnega šolskega sistema, ki je bila naravnana v izobraževanje prvenstveno strokovnega kadra za industrijo in proizvodnjo. Od tod tudi predlog Edvarda Kardelja o zmanjšanju števila gimnazij in povečanju števila strokovnih šol, čemur so najbolj nasprotovali univerzitetni profesorji, ker so strokovne šole v primerjavi z gimnazijo dajale preslabo splošno znanje in predznanje za nadaljnje izobraževanje na univerzi, kar je vplivalo na kvaliteto in potek študija.⁵⁰ Ob nasprotujočih si zahtevah stroke, znotraj katere so se kresala različna mnenja, in politike so obveljale zahteve slednje. Pri odločanju, ali gimnazije ukiniti, povsem reformirati ali minimalno reorganizirati, se je Zvezna komisija za reformo šolstva odločila za temeljito reformo, s katero bo gimnazija izgubila svoj primat, doživela številne spremembe (učenje več jezikov, več družboslovnih in naravoslovnih predmetov ter tehnična izobrazba) in ne bo več edina, ki bo omogočala neposreden prestop na univerzo. Klasična gimnazija v reformnih predlogih ni bila omenjena; to je pomenilo, da je nepotrebna in da bo ukinjena.

48 ARS 249 – Svet za kulturo in prosveto LRS, š. 108 - 1127/6-55 (Poročilo Miroslava Ravbarja Oddelku za šolstvo Sveta za prosveto in kulturo LRS); ARS 249 – Svet za kulturo in prosveto LRS, š. 108 - 1127/7-55.

49 Vlado Vodopivec, takratni sekretar Sveta za prosveto in kulturo LRS, je s posebnim dopisom z dne 5. septembra obvestil zvezni Sekretariat za prosveto, da je bil na seji Sveta 15. junija 1955 sprejet nov predmetnik za klasične gimnazije, ki se bistveno ne razlikuje od predloga posvetovanja, in da je bil v skladu s tem predmetnikom izdelan tudi učni načrt, ki pa ga je nemogoče ponovno spreminjati.

50 ARS 1598 – CK ZKS III, š. 7, Stenografski zapisnik IX. plenarne seje CK ZKS, 5. 12. 1958, 63–64.

Komisija za reformo šolstva pri Zveznem zavodu za preučevanje šolskih in prosvetnih vprašanj je v sklopu priprav na šolsko reformo izdelala predlog glede statusa gimnazij v bodoči ureditvi šolstva; predlogi so sklepe in predloge posvetovanja o klasičnih gimnazijah v celoti prezrli. V sklepnem dokumentu, ki ga je komisija izdala, je bilo gimnaziji očitano:

- da je njena zasnova splošnega izobraževanja zastarela;
- da je izobrazba, pridobljena v gimnaziji ohranila enciklopedični značaj in da s tem krepi težnjo, ki vodi k pretežno intelektualistični vzgoji;
- da je v učnih načrtih ohranila nenormalen odnos med tradicionalnim in sodobnim;
- da učencev ne spodbuja dovolj k praktični uporabi znanja;
- da ne posveča dovolj pozornosti razvijanju tehnične kulture kot bistvene komponente vzgoje in izobraževanja sodobnega človeka, zlasti v socialistični družbi;
- da ne upošteva različnih interesov, nagnjenj in sposobnosti učencev;
- da znanje zaradi večinoma verbalistične predavalne metode ne razvija dejavnosti, kritičnosti, samostojnosti in iniciativnosti učencev, ta pasivnost pa se prenaša tudi na študij na fakultetah, ki je le podaljšek neučinkovitosti gimnazijske vzgoje in izobraževanja.

Podobno, kot so pred reformo v avstrijskem šolstvu l. 1909 reformistična gibanja našla idealnega glavnega krivca za slabosti šolskega sistema v filologiji, ga je socializem našel v gimnaziji. Humanizem in humanistična vzgoja, katerih glavni nosilec je vedno bila gimnazija, sta stopila v ozadje; novi ideal je bil materializem, ki ga je spodbujal gospodarski razvoj, ta pa je terjal razmah strokovnega šolstva. Ideja enciklopedične izobrazbe kot pogoja za vsestranski razvoj osebnosti se je sicer ohranila, vendar z namenom, da se z njo posameznik učinkoviteje udejstvuje v proizvodnji in organih družbene uprave. Cilj gimnazijskega pouka je bil oborožitev mladine z znanjem in splošno izobrazbo, z delovno in družbeno disciplino, organiziranostjo, iniciativnostjo, skratka »vsem, kar odlikuje človeka socializma.«⁵¹ Gimnazija naj bi postala štiriletna vzgojna in delovna ustanova, v kateri bi se učenci navzemali socialistične družbene vzgoje, ki naj bi bila vzgoja za delo (sinteza intelektualne in delovne vzgoje), kjer bi si posameznik pridobil celovit marksistični znanstveni pogled na svet, naravo in družbo (in jih skozi to prizmo tudi zrelo vrednotil), dopolnjevala pa bi jo tudi telesna, zdravstvena in estetska vzgoja.⁵²

Klasični jeziki v srednji šoli so bili popolnoma potisnjeni v ozadje. Za klasične gimnazije je bila usodna ugotovitev komisije, da je za novo šolo po meri socialistične ureditve klasična izobrazba s svojim enostranskim organizacijskim sistemom in učilniškim

51 *Stanje i razvoj gimnazija. Dokumentacija uz predloge Komisije za reformu školstva.* Beograd: Savezni zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, 1957, str. 18, 24–25.

52 *Gimnazija u novom sistemu obrazovanja i vaspitanja. Prilog Deklaraciji o sistemu obrazovanja i vaspitanja u FNRJ.* Komisija za reformu školstva. Beograd 1957, str. 6, 8–17.

poukom ne le preozka, ampak je postala celo ovira pri uresničevanju novih socialističnih vzgojnih nalog. »Zato obstaja v trenutnih razmerah le malo razlogov za obstoj posebnega statusa klasične gimnazije kot samostojne šole; da pa bi bil za nadaljnji študij določenih področij znanosti in kulture zagotovljen dotok mladega kadra, ki bi dobro poznal klasične jezike in antiko, se lahko na določenih gimnazijah ustanovijo posebni oddelki, kjer bi bilo pouku latinščine in grščine posvečeno več časa.« V eni republiki naj bi obstajale 2–3 gimnazije s klasičnimi oddelki.⁵³ Sloves gimnazije kot elitne šole je bil zatrt; postala je le ena izmed šol druge stopnje tj. srednjega šolanja. Ni bila več edina šola, ki je pripravljala dijake za študij, ostala pa je edina vrsta srednje šole, katere maturanti so se lahko vpisali na vse visoke šole.⁵⁴

Splošni zakon o šolstvu, s katerim sta bili gimnazija in strokovna šola praktično izenačeni, je bil brez večinske podpore strokovnjakov sprejet 25. junija 1958,⁵⁵ uvajanje njegovih določil in uresničevanje pa je potekalo vse do 1962. S sprejetjem zakona je bilo določanje razvojnih smernic na področju šolstva v rokah Prosvetnega sveta Jugoslavije, ki je že l. 1958 predlagal dve izbirni smeri gimnazije: družboslovno-jezikovno in naravoslovno-matematično, vendar je bil predlog deležen vrste pripomb, največ prav iz Slovenije, kjer so se šolske oblasti prav v tem obdobju posvečale ureditvi strokovnega šolstva, da bi mu bila omogočena premoč nad gimnazijami; usoda gimnazij je bila – po besedah tedanjega šolskega ministra Vlada Majhna – odvisna od ureditve strokovnega šolstva.⁵⁶ Tako naj bi gimnazija ne bila več splošnoizobraževalna, ampak nekakšna strokovna šola, kjer bi se šolali dijaki za stroke, za katere bi kadra ne mogle izobraziti strokovne šole (Filozofska fakulteta, Pravna fakulteta, Pedagoška fakulteta). Načrt učnih programov, ki ga je pripravila Skupina za gimnazije pri Zveznem zavodu za preučevanje šolskih in prosvetnih vprašanj, je v načrtu dokumenta o gimnaziji v posameznih republikah predvidel tudi možnost ustanovitve klasične gimnazije kot pripravnice za določene stroke filozofske fakultete, pri rednem pouku v gimnazijah pa je latinščino predvidel kot izbirni predmet z dvema urama tedensko v vseh štirih letnikih. Skupina je pripravila tudi učni načrt, nastal na osnovi načrta klasične gimnazije, vendar v zelo prirejeni in zgoščeni obliki.⁵⁷

Svet za šolstvo je na svoji 12. redni seji dne 28. maja 1958 potrdil sklep 5. skupne seje obeh Zborov Okrajnega ljudskega odbora Ljubljana, sprejet 15. aprila 1958, glede odprave dotedanjih popolnih gimnazij na območju Ljubljane in ustanovitve štirirazre-

53 *Gimnazija u novom sistemu obrazovanja i vaspitanja*, str. 7 in 18.

54 *Stanje i razvoj gimnazija*, 1957, str. 14.

55 UL FLRJ, št. 28, 16. 7. 1958, str. 746–761.

56 Aleš Gabrič, *Slovenske gimnazije po letu 1918, 1999*, str. 27 in op. 36.

57 Pouk latinskega jezika naj bi imel za Jugoslovane poseben pomen zaradi prežetosti jezika, kulture in civilizacije z antiko, zato naj bi se učenci v osnovnih potezah seznanili z antiko in antično kulturo. Cilj pouka je bil obvladovanje osnov latinske slovnice in sintakse ter pridobitev dovolj velikega besednega zaklada, da bi učenci lahko razumeli izreke in citate v knjižnih delih in da bi se lahko s pomočjo slovarja znašli pri lažjih tekstih rimskih piscev, s čimer bi si pridobili tudi osnovo za razumevanje težjih tekstov, če bi se v teku nadaljnjega dela in študija pokazala potreba. *Gimnazija (nacrt nastavnih planova)*. Beograd: Savezni zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, 1958, str. 1–2, 21 (splošna načela); 21–23 (učni načrt).

dnih gimnazij s tem, da so osemletne osnovne šole nadaljevale z istim učnim načrtom, s katerim so učenci začeli šolanje, kar je veljalo zlasti za organizacijo tujih jezikov, sestava osmih razredov dotedanjih gimnazij pa je kolikor toliko ostala nespremenjena. Zadnja dva sklepa sta obveljala za vso Slovenijo.⁵⁸

Leta 1959 je strokovna skupina Zveznega zavoda za preučevanje šolskih in prosvetnih vprašanj (v njej ni bilo nobenega slovenskega predstavnika) zbrala, obdelala in objavila glavna stališča o reformi gimnazije, novi predmetnik in učne načrte za posamezne predmete, med drugim zaradi potreb po klasično izobrazjenih kadrih tudi učni načrt za štiriletno učenje latinskega jezika.⁵⁹ Vprašanje klasične gimnazije naj bi se rešilo z izbirno skupino klasičnih jezikov, v kateri bi v vseh štirih letnikih poučevali latinščino in grščino po šest ur tedensko; latinščini je učni načrt določal pet, grščini pa eno uro tedensko. Cilji pouka latinskega jezika so se v celoti pokrivali s cilji, predvidenimi v načrtu o gimnaziji, ki ga je pripravila Skupina za gimnazije. Učni načrt za latinski jezik:

<i>razred</i>	<i>učni načrt</i>
I.	deklinacije in glavne izjeme; pridevniki; predlogi; glavni in vrstilni števniki; zaimki; pomožni glagol in sestavljenke; deklinacije; deponentniki in poldeponentniki; aktivna in pasivna opisna sprega; vaje: prevajanje stavkov (iz lat. v sl. in obratno) in krajših vsebinsko povezanih besedil (o pomembnih osebnostih in dogodkih), učenje pregovorov in rekov na pamet; obravnavanje lažjih poglavij latinske sintakse; vsako polletje dve pisni nalogi
II.	ponovitev snovi I. razreda; nepravilni in brezosebni glagoli; pomembnejši glagoli in njihove oblike; sklad krajevni imen; časi; načini; odvisniki; sosledica časov; participi; absolutni ablativ; supin; infinitiv; Acl; Ncl; prevajanje stavkov in krajših vsebinsko povezanih besedil; realije (politične: državna ureditev; ustava; pravo ...); vsako polletje dve pisni nalogi (zlasti basni in anekdote)
III.	ponovitev snovi I. in II. razreda; sklonoslovje; direktni in indirektni govor; metrika (heksameter, pentameter); lažja poglavja iz Nepota, Cezarja, Salustija, Ovidija, odlomki iz besedil, povezanih z našimi kraji (zlasti besedila o družbeni ureditvi); literarna zgodovina: kratek pregled grške in rimske književnosti (zlasti vpliv grške na rimsko) do Avgusta, oblikovanje filozofske misli pri Grkih in Rimljanih; spodbujanje k branju dobrih prevodov iz obeh književnosti; realije (zasebne starine: hiša, družina, sužnji, otroci, šola ...); vsako polletje dve pisni nalogi (prevod iz latinščine v materinščino)

58 *Objave Sveta za šolstvo* 9 (1958), št. 4 (3. novembra 1958), str. 70.

59 *Gimnazija*. Beograd: Savremena škola (Beogradski grafički zavod), 1959, str. 5-27.

IV.

ponovitev snovi I.–III. razreda; lažja poglavja iz Livija, Cicerona, Vergilija, Plinija Mlajšega, Horacija in Tacita ter teksti iz kasnejše latiniete, povezani z našimi kraji (zlati o družbeni ureditvi, še posebej z ozirom na sužnjelastništvo); čitanka naj bo oblikovana na osnovi preverjenih spoznanj v realnih in klasičnih gimnazijah z ustreznim komentarjem ter kratkim pregledom zgodovine književnosti, filozofije in družbene ureditve; literarna zgodovina: književnost od Avgusta do konca rimskega cesarstva ter vpliv rimske književnosti na kasnejšo književnost; spodbujanje k branju dobrih prevodov iz obeh književnosti; realije (meroslovje, verske starine); vsako polletje dve pisni nalogi (prevod iz latinščine v materinščino)

Načrt je na vseh nivojih določal tesno navezovanje slovnicega pouka na pouk materinščine. Bistvo učenja latinščine je bila pridobitev znanja, ki ga bo lahko učenec kasneje s pridom uporabljal, z branjem originalnih tekstov pa naj bi spoznaval vrednost antičnega političnega, intelektualnega in književnega življenja. Posebnost učnega načrta je v tem, da je drugače kot prejšnji izrecno poudarjal prednosti učenja latinščine: lažje učenje modernih jezikov, lažje poglobljanje v njihovo strukturo in besedni zaklad ter v nasprotju z očitki na račun gimnazije pred reformo celo usposabljanje učencev za logično mišljenje in pridobivanje delovnih navad za samostojno delo, ki najbolj razvija pozornost in koncentracijo.⁶⁰

Po naročilu Sveta za šolstvo LRS je junija 1959 Zavod za napredek šolstva sestavil posebno komisijo za preučitev osnovnih stališč za reformo gimnazije; ta je v sodelovanju z univerzo, strokovnimi društvi in nekaterimi gimnazijami izdelala teze o reformi gimnazije, ki jih je svet za šolstvo sprejel na seji 27. januarja 1961, 12. junija 1961 pa še Izvršni svet Ljudske skupščine LRS, ki je Zavodu za šolstvo naročil, naj izdelata tudi predlog resolucije o vlogi in nalogah gimnazije v vzgojno-izobraževalnem sistemu. Resolucija je z določitvijo vloge in nalog gimnazije v gimnaziji uvedla izobraževalna področja;⁶¹ glavni področji sta bili družboslovno-jezikovno in naravoslovno-matematično, ki so ju dopolnjevale še telesna in zdravstvena vzgoja, tehnična vzgoja s proizvodnim delom, praktična znanja (strokovni predmeti, tečajji in praksa) ter prostovoljne dejavnosti učencev. V njej so bila upoštevana glavna načela tez Sveta za šolstvo; Ljudska skupščina LRS jo je sprejela 19. decembra 1961, z njo pa je bil Svet za šolstvo pooblaščen, da določi pogoje glede predmetnika, učnega načrta in verifikacije gimnazij (v skladu z resolucijo je morala biti vsaka gimnazija verificirana). Svet za šolstvo je na svoji 3. seji 28. februarja 1962 z navodilom o minimalnih pogojih za verifikacijo gimnazije sprejel tudi minimalni obseg učne snovi za predmete oz. minimalne pogoje, ki so jih gimnazije morale upoštevati pri

60 *Gimnazija*, 1959, str. 108–110.

61 *Objave Sveta za šolstvo* 13 (1962), št. 3 (september 1962), str. 58–61; *Objave Sveta za šolstvo* 13 (1962), št. 1 (februar 1962), str. 7–9; UL LRS, št. 32–297/61; UL LRS, št. 17–102/61.

izdelavi podrobnih učnih načrtov za posamezne predmete; ti so zajemali glavna področja, ki so jih učiteljski zbori gimnazij morali razčleniti in upoštevati pri sestavljanju učnih načrtov.⁶² Po orientacijskem predmetniku je bilo drugemu tujemu jeziku ali latinščini odmerjenih v I. razredu 3, v II. 2, v III. 2 in v IV. 3 ure tedensko, v vseh štirih razredih skupaj 320 ur.⁶³ Določila so stopila v veljavo s šolskim letom 1962/63.

Z uzakonitvijo štiriletne gimnazije l. 1958 je bila hkrati ustanovljena tudi osemletka, kjer se je drugače kot v gimnaziji, za katero je zakon dopuščal pouk klasičnih jezikov, pouk latinskega jezika ohranjal mimo zakona (npr. v Ljubljani na OŠ Prežihovega Voranca in v Mariboru na OŠ Bojan Ilich). Leta 1962 je latinski jezik v osnovni šoli postal neobvezni predmet, kar je pomenilo, da ga je učenec lahko opustil kadar koli, ocena pa ni vplivala na splošni uspeh; tak položaj se je kljub prizadevanjem stroke ohranil vse do l. 1975, ko je bila z ukinitvijo latinskih paralelk in umikom iz urnika prekinjena osemletna veriga učenja.⁶⁴

Povzetek

S koncem 2. svetovne vojne in nastankom nove države se je klasično šolstvo na Slovenskem znašlo v nezavidljivem položaju; nasprotovanja obema klasičnima jezikoma in klasični gimnaziji kot izobraževalni instituciji, ki je bila glavna nosilka klasično-humanistične izobrazbe, so se pokazala nemudoma, že v prvih letih po vojni. Kmalu je postalo jasno, da vsi ukrepi postopoma vodijo v ukinitje klasične gimnazije. Kljub prizadevanjem učiteljev in klasiki naklonjenih posameznikov, kljub številnim posvetovanjem, konferencam, nastalim odborom in komisijam ter pobudam so se razmere slabšale iz leta v leto; v tem obdobju ni bilo na strani zagovornikov klasične izobrazbe nobenega predstavnika, ki bi ji odločno stopil v bran. Kljub temu, da je v tem obdobju nastalo precej kvalitetnih učbenikov za pouk obeh klasičnih jezikov, pa se je pouk obeh jezikov vedno bolj krčil; ob tem ostaja še vedno nezadostno pojasnjeno dejstvo, da je bil odpor proti klasični izobrazbi najhujši prav v Sloveniji, ki je tudi najbolj radikalno nastopila proti njej; v nobeni drugi od nekdanjih jugoslovanskih republik ni bila gonja proti obema klasičnima jezikoma tako huda. Ta je dosegla vrhunec l. 1958 z ukinitvijo klasičnih gimnazij in postopnim krčenjem pouka latinščine in grščine, umikanjem obeh iz predmetnika in njuno degradacijo na raven izbirnih predmetov.

62 *Minimalni pogoji predmetnika za učni načrt gimnazij*. Ljubljana: Zavod za napredek šolstva, 1962; *Gimnazija. Gradivo za sestavo predmetnika in učnega načrta*. Ljubljana: Zavod za napredek šolstva, 1962, 131–134 (latinski jezik); *Objave Sveta za šolstvo* 13 (1962), št. 4 (november 1962), str. 91–92.

63 *Gimnazija*, 1962, str. 13 in 30.

64 Pirkmajer Slokan, Aleksandra Vesna: *Latinščina v osnovni šoli danes, včeraj, jutri*. *Keria* 3, 2001, št. 1, str. 70.

Viri in literatura

Viri

ARS – ARS - Arhiv Republike Slovenije

Gimnazija (nacrt nastavnih planova). Beograd: Savezni zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, 1958.

Gimnazija u novom sistemu obrazovanja i vaspitanja. Prilog Deklaraciji o sistemu obrazovanja i vaspitanja u FNRJ. Komisija za reformu školstva. Beograd 1957.

Gimnazija. Beograd: Savremena škola (Beogradski grafički zavod), 1959.

Gimnazija. Gradivo za sestavo predmetnika in učnega načrta. Ljubljana: Zavod za napredek šolstva, 1962.

Minimalni pogoji predmetnika za učni načrt gimnazij. Ljubljana: Zavod za napredek šolstva, 1962.

Nastavni plan i program za gimnazije, klasične gimnazije i više razrede sedmogodišnjih škola za školsku godinu 1947/48. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske, 1947.

Objave Ministrstva za prosveto LR Slovenije. Ljubljana: Republiški komite za vzgojo in izobraževanje SRS, 1949–1990.

Objave Sveta za prosveto in kulturo LRS. Ljubljana: Republiški komite za vzgojo in izobraževanje SRS, 1949–1990.

Objave Sveta za šolstvo. Ljubljana: Republiški komite za vzgojo in izobraževanje SRS, 1949–1990.

Opšteobrazovne škole u FNRJ. Beograd: Komitet za škole i nauku vlade FNRJ, 1948.

Spremembe k učnemu načrtu za gimnazijo za šolsko leto 1946/47. Ljubljana: DZS, 1946.

Stanje i razvoj gimnazija. Dokumentacija uz predloge Komisije za reformu školstva. Beograd: Savezni zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, 1957.

Učni načrt za gimnazije, nižje gimnazije in više razrede sedemletk. Ljubljana: Ministrstvo za prosveto LR Slovenije, 1948.

Učni načrt za više razrede gimnazij in klasičnih gimnazij. Začasni pravilnik o maturi. Ljubljana: DZS, 1955.

UL – Uradni list

Začasni učni načrt na gimnazijah in klasičnih gimnazijah Slovenije za šolsko leto 1945–1946. Ljubljana: DZS, 1945.

Literatura

Baskar, Bojan: *Latinščina in njeno izganjanje na Slovenskem*. Ljubljana: KRT, 1988.

Ciperle, Jože: Maturitetni (zrelostni) izpiti in spričevala v zgodovinskem razvoju. *Šolska kronika* 3, 1994, str. 106–111.

Cvetko, Vladimir idr. (ur.): *Gimnazija*. Gradivo za sestavo predmetnika in učnega načrta. Ljubljana: Zavod za napredek šolstva, 1962.

Gabrič, Aleš: Šolstvo na Slovenskem v letih 1945–1951. *Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete* 24, 1991, str. 67–91.

- Gabrič, Aleš: Temeljne značilnosti šolske reforme 1953–1962. *Šolska kronika* 3, 1994, str. 79–89.
- Gabrič, Aleš: Slovenske gimnazije po letu 1918. *Šolska kronika* 8, 1999, št. 2, str. 258–278.
- Jernejčič, Robert Alfonz: *Zavod sv. Stanislava: ob stoletnici gradnje: 1901–2001*. Ljubljana: Zavod sv. Stanislava, 2001.
- Melihar, Stane: Ob dvojnem jubileju klasične gimnazije v Ljubljani. *Popotnik* 66, 1949, str. 269–271.
- Pernišek, France: Ravn. Marko Bajuk. Umrli je mož. *Zbornik – Koledar Svobodne Slovenije* 14, 1962, str. 173–177.
- Petranović, Branko idr. (ur.): *Sednice Centralnog komiteta KPJ (1948–1952). (Izvori za istoriju SKJ.)*. Beograd: Izdavački centar Komunist, 1985.
- Pirkmajer Slokan, Aleksandra Vesna: *Latinščina v osnovni šoli danes, včeraj, jutri. Keria* 3, 2001, št. 1, str. 69–83.
- Prosvetni delavec : glasilo delavcev v vzgoji, izobraževanju in znanosti Slovenije*. Ljubljana: Republiški odbor sindikata delavcev vzgoje, izobraževanja in znanosti, Izobraževalna skupnost Slovenije, 1950–1991.
- Sovrè, Anton: Klasična gimnazija in naša stvarnost. *Popotnik* 66, 1949, str. 264–268. *Vestnik Ministrstva za prosveto Ljudske republike Slovenije*. Ljubljana: Ministrstvo za prosveto LRS, 1946–1949.

Aleksandra Pirkmajer Slokan*

Pregled pouka latinščine v slovenski javni osnovni šoli (1958–2016)¹

An overview of Latin lessons in the Slovene state primary school (1958–2016)

Izveček

Osnovnošolski pouk latinščine je kljub nenaklonjenim razmeram prispeval – upamo si trditi – pomemben delež v slovenskem izobraževalnem sistemu. Članek prinaša pregled pouka latinščine v slovenski javni osnovni šoli od njegovega začetka do danes (1958–2016). Latinščina, tradicionalno gimnazijski predmet, se je začela poučevati v osnovni šoli po ukinitvi osemletne klasične gimnazije leta 1958, ko sta bili uzakonjeni enotna osemletna osnovna šola in štiriletna gimnazija. Tedaj je pouk klasičnih jezikov utrpel nepopravljivo škodo. Stara grščina se je prenehala poučevati, latinščina pa je za učence v starosti od enajst do petnajst let dobila status fakultativnega predmeta in bila potisnjena na obrobje. Kljub vse slabšim razmeram se je njen pouk ohranjal dalje, v različnih obdobjih na različnih šolah in v različnih oblikah, kontinuirano vse do danes pa le na Osnovni šoli Prežihovega Voranca, Ljubljana.² V devetletnem programu so se razmere še zaostriale in pouk latinščine se je znašel v hudi krizi – kljub in-

Abstract

In spite of unfavourable conditions, it can be claimed that primary school Latin lessons have made an important contribution to the Slovene educational system. The article offers an overview of Latin lessons in the Slovene state primary school from their beginning until today (1958–2016). Latin, traditionally a gymnasium subject, began to be taught in primary school after the abolition of the eight-year classical gymnasium in 1958, when new legislation introduced the unified eight-year primary school and four-year gymnasium. At that time, the teaching of classical languages suffered irreparable damage. Old Greek stopped being taught, while Latin acquired the status of an elective subject for pupils between the ages of eleven and fifteen and was thus pushed to the margins. In spite of the worsening conditions, Latin teaching persisted at different times at different schools and in different forms, while the Prežihov Voranc Primary School in Ljubljana is the only school where it has been taught continuously to this day. When

* Aleksandra Pirkmajer Slokan, prof., od leta 1988 do upokojitve leta 2014 učiteljica latinščine in angleščine na OŠ Prežihovega Voranca, Ljubljana, soavtorica razstave in kataloga Lingua Latina: razstava o latinščini v javni osnovni šoli 1958–2015, e-pošta: apirkmajerslokan@gmail.com.

1 Članek bo zaradi obsežnega gradiva objavljen v dveh delih: prvi del (1.–4. desetletje, 1958–1998) in drugi del (5.–6. desetletje, 1998–2016). Prvemu delu je dodan kratek oris zadnjih dveh desetletij. Drugi del bo objavljen v eni od naslednjih številki revije Šolska kronika.

2 Ime Prežihovega Voranca nosi sedem osnovnih šol, pet v Sloveniji in dve v zamejstvu; latinščina se je poučevala le na OŠ Prežihovega Voranca, Ljubljana (v nadaljevanju: OŠ Prežihovega Voranca).

teresu javnosti, da se klasično-humanistični izobraževalni program ohranja ne le v zasebni, ampak tudi v javni osnovni šoli.

nine-year primary school was introduced, the situation worsened even further and Latin lessons faced a real crisis – in spite of the public interest that the classical-humanities educational programme continue not only in private schools but also in state public schools.

Ključne besede: latinski jezik, javna osnovna šola, fakultativni predmet, izbirni predmet, interesne dejavnosti

Key words: Latin language, state primary school, optional subject, elective subject, extra curricular activities

Uvod

Pregled predstavlja prvi poskus zaokroženega prikaza osnovnošolskega pouka latinščine v Sloveniji od njegovega začetka v šolskem letu 1958/59 do vključno šolskega leta 2015/16,³ dogajanju pa zaradi lažjega pregleda sledi po desetletjih. Omejuje se na javno osnovno šolo,⁴ in sicer na njene višje razrede, kjer je imela latinščina v osemletnem programu status štiriletnega fakultativnega predmeta (5.–8. razred, 11–15 let),⁵ v poznejšem devetletnem pa triletnega izbirnega predmeta (7.–9. razred, 12–15 let). Poudarek daje predvsem razširjenosti osnovnošolskega pouka latinščine v Sloveniji skozi njegovih prvih šest desetletij, s čimer osvetli tudi sam način njegovega obstajanja in preživetja v nenaklonjenih osnovnošolskih razmerah, manj pa se posveča drugim vidikom pouka. *Pregled* je nastal v upanju, da se ustvari osnova za nadaljnje raziskovanje osnovnošolskega pouka latinščine ter da se manjkajoče sčasoma dopolni,⁶ predvsem pa z željo, da bi poznavanje preteklega dogajanja pripomoglo k reševanju sedanje in bodoče problematike na tem področju.

3 Poglobljen celostni prikaz pouka latinščine na Slovenskem prinašata deli: Bojan Baskar, *Latinščine, prosim : latinščina in njeno izganjanje na Slovenskem : 1849–1987*, Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS : Knjižnica revolucionarne teorije, 1988, 158 str.; Matej Hriberšek, *Analiza metodičnega pristopa v slovenskih osnovnošolskih in srednješolskih učbenikih in priročnikih za klasične jezike od 1850 do 2000 : doktorska disertacija*, Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani : Oddelek za klasično filologijo, 2002, 317 str.

4 Edina zasebna osnovna šola z možnostjo učenja latinščine (od 2011) je OŠ Alojzija Šuštarja v okviru Zavoda sv. Stanislava v Šentvidu, ustanovljena 2007 (pouk od 2008).

5 Učenci, ki so v šolo vstopili predčasno (pred dopolnjenim 7. letom), so se začeli učiti latinščino pri desetih letih.

6 Dopolnitve bosta omogočila predvsem vpogled v predvidoma kmalu izpopolnjeni za osnovnošolski pouk latinščine pomembni del arhiva ZRSŠ (vir: Katja Pavlič Škerjanc) in pregled vsega arhivskega gradiva vseh šol z latinščino.

Pridobivanje podatkov

V letih 1988–2016 je avtorica na lastno iniciativo zbirala podatke o osnovnošolskem pouku latinščine, med drugim tudi na osnovi vsakoletnih vprašalnikov, poslanih učiteljem latinščine oziroma izjemoma šolskim vodstvom, in sicer v letih 1988–1990 v okviru šolske sekcije Društva za antične in humanistične študije Slovenije in v letih 1994–2003 kot vodja Študijske skupine za latinščino v osnovni šoli, sicer pa zasebno.⁷ Podatki za obdobje pred letom 1988 so bili pridobljeni iz objavljene literature, s pregledom arhivskega gradiva OŠ Prežihovega Voranca, od posameznih šolskih vodstev, naprošenih za posredovanje svojih arhivskih podatkov,⁸ in od nekdanjih oziroma sedanjih učiteljev ter nekdanjih učencev. Vodstva vseh slovenskih osnovnih šol, ki so v skladu z razpoložljivo evidenco kadarkoli izvajale pouk latinščine, in vsi, ki so kadarkoli poučevali na njih, so bili s strani avtorice v letih 2014–2016 naprošeni, da prispevajo nove oziroma dopolnijo že pridobljene podatke.⁹ Vsem, ki so se ljubeznivo odzvali, gre posebna zahvala, saj brez njihovega prispevka nastanek *Pregleda* ne bi bil mogoč.

Pridobivanje podatkov je bila zanimiva, hkrati pa – predvsem za obdobje pred letom 1988 – pogosto tudi nevhvaležna naloga. Osnovne šole so namreč fakultativni pouk latinščine v določenih obdobjih osemletnega programa izredno pomanjkljivo dokumentirale oziroma ga neredko sploh niso evidentirale. Zato celo na šolah z nekdanj večletno tradicijo pouka latinščine sedanja šolska vodstva razpolagajo le s skopimi podatki in latinščina se pri zgodovinskem orisu šolskega dela v njihovih tiskanih in spletnih publikacijah omenja le izjemoma. Za marsikatero šolo so tako pri nastajanju *Pregleda* poglavitni vir podatkov predstavljali njeni učitelji in učenci. Nasprotno pa je v primeru OŠ Prežihovega Voranca avtorici uspelo pridobiti izjemno veliko gradiva.¹⁰ Tudi zato – in ne le zaradi dejstva, da ta šola zaseda v zgodovini slovenskega osnovnošolskega pouka latinščine prav posebno mesto, je v *Pregledu* pouk latinščine na OŠ Prežihovega Voranca opisan veliko podrobneje kot na drugih šolah.

Zbrani podatki so zaradi specifične problematike neobveznih predmetov brez dvoma delno nepopolni. Na Zavodu za šolstvo je bilo na primer v šolskem letu 1995/96 ocenjeno celo, da »podatkov o obsegu (osnovnošolskega pouka latinščine, op. a.) ni mogoče niti zbrati niti oceniti, saj je fakultativno učenje latinščine v osnovni šoli organizirano na različne načine« in da »podatki o fakultativnem pouku latinščine v drugih krajih Slovenije niso dosegljivi«.¹¹ Pri podatkih, ki se nanašajo na število

7 Zasebni arhiv avtorice (v nadaljevanju: ZAA), hrani SŠM.

8 Za OŠ B. Iliča in OŠ A. Aškerca je del arhivskih podatkov posredovala prof. Katjuša Kolar.

9 Za namen *Pregleda* in razstave *Lingua Latina*, odprte 28. maja 2015 v SŠM. (ZAA)

10 Pregledano je bilo tudi gradivo, ki ga hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL) pod oznakami: SI ZAL LJU 463, OŠ Prežihovega Voranca, t. e. 1, a. e. 1–5 (v nadaljevanju: ZAL 463, t. e. 1); SI ZAL LJU 463, OŠ Prežihovega Voranca, t. e. 8, a. e. 35–54 (v nadaljevanju: ZAL 463, t. e. 8); SI ZAL LJU 463, OŠ Prežihovega Voranca, t. e. 13, a. e. 92–99 (v nadaljevanju: ZAL 463, t. e. 13); SI ZAL LJU 463, OŠ Prežihovega Voranca, t. e. 15, a. e. 107–117 (v nadaljevanju: ZAL 463, t. e. 15).

11 Katja Pavlič Škerjanc, Osnovne šole s poukom latinskega jezika (priloga k poročilu v op. 273), Ljubljana, december 1995. (ZAA, hrani SŠM)

učencev latinščine v posameznih šolskih letih, je treba v osemletnem programu (in enako pri interesnih dejavnostih v devetletnem) upoštevati določena odstopanja, kajti status neobveznega predmeta je omogočal izpis tudi med šolskim letom, šole pa so praviloma registrirale vse k latinščini prijavljene (več učencev, kot se jih je dejansko učilo). Zanesljivejši bi bili podatki s konca šolskih let, a te so šole le redko sporočale.¹²

Za velik uspeh si torej lahko štejemo predvsem to, da nam je v *Pregledu* uspelo evidentirati glavnino osnovnih šol z latinščino in ugotoviti okvirni obseg njenega pouka v preteklih osemindesetih šolskih letih. Prav gotovo je bil fakultativni pouk latinščine v določenih obdobjih tudi na drugih šolah, ki v *Pregledu* niso omenjene, ker se zanje – največkrat zaradi nezadostnega medšolskega povezovanja in pomanjkljive uradne evidence – ni vedelo. Po drugi strani pa so navedene osnovne šole morda imele pouk latinščine tudi druga šolska leta, za katera ne obstaja evidenca oziroma se jih učitelji in učenci, s katerimi je avtorici uspelo priti v stik, ne spominjajo.

Zgodovinski okvir

Medtem ko sega na Slovenskem tradicija klasično-humanističnega izobraževanja v daljne leto 1563¹³ in začetek splošne osemletne šolske obveznosti v leto 1869,¹⁴ lahko o osnovnošolskem pouku latinščine govorimo šele od leta 1958 dalje. Pred tem je bila latinščina izključno gimnazijski predmet in njen pouk se je začel pri enajstih letih v prvem razredu klasične (in pogosto tudi realne) gimnazije. Leta 1958 je bila uzakonjena osemletna osnovna šola, osemletna gimnazija pa spremenjena v štiriletno. Tedaj sta bili ukinjeni tudi edini klasični gimnaziji, ki sta po letu 1945 še delovali v Sloveniji, ljubljanska in mariborska.¹⁵ Vsi nižjegimnazijski oddelki (1.–4. razred, t. i. nižja gimnazija, 11–15 let) so bili priključeni osnovni šoli (5.–8. razred, t. i. predmetna stopnja), s čimer sta se težišče in sam način izobraževanja za učence v starosti od enajst do petnajst let bistveno spremenila.

Za to starostno stopnjo je vsaka nova šolska oblast želela vzpostaviti svoj lasten, enovit šolski sistem in vedno znova je bil na udaru tudi pouk klasičnih jezikov. Ta je bil v slovenskih šolah do konca avstro-ogrske monarhije izredno močno zastopan,¹⁶

12 OŠ P. Voranca je objavila poimenski seznam vseh svojih učencev, ki so zaključili (sic) štiriletni program latinščine v letih 1958–2014. Gl. *Zbornik ob 100-letnici šolskega pouka v zgradbi sedanje Osnovne šole Prežihovega Voranca, Ljubljana* (ur. Aleksandra Pirkmajer Slokan et al.), Ljubljana 1999 (v nadaljevanju: *Zbornik ob 100-letnici* 1999), str. 195–252; Dopolnilo k Zborniku za 2000–2014, str. 4–18 (hrani arhiv OŠ P. Voranca).

13 Najstarejši predhodnici ljubljanske Klasične gimnazije sta bili protestantska stanovska šola (1563–1598) in jezuitska šola (1597–1773); cerkvenemu je sledilo civilno šolstvo (državne gimnazije). Gl. *Ljubljanski klasiki 1563–1965* (ur. Živka Črnivec et al.), Ljubljana 1999, 725 str. (v nadaljevanju: *Ljubljanski klasiki* 1999).

14 V Avstro-Ogrski je 3. osnovnošolski zakon z dne 14. maja 1869 razširil šolsko obveznost s šest na osem let (6–14 let).

15 Škofijska klasična gimnazija v Šentvidu l. 1945 ni mogla obnoviti delovanja (to je storila 1993).

16 Med slovenskimi srednješolci se je »razmerje med humanisti in realci ob koncu monarhije gibalo okoli 4 : 1«, na Hrvaškem pa je bilo v korist realnih šol. (Baskar 1988, str. 97.) V Srbiji tedaj osemletne klasične gimnazije ni bilo.

šolska oblast »stare Jugoslavije«, kjer se je odpor proti latinščini in grščini pogosto enačil z odporom proti »rajnki Avstriji«, pa ga je bistveno osiromašila.¹⁷ Slovenski klasični gimnaziji je ob reformi nižje srednje šole leta 1924, ki je pomenila prilagoditev srbski nižji gimnaziji, sicer še uspelo, a le z veliko težavo, obdržati svojo nižjo stopnjo (t. i. nižjo klasično gimnazijo), s tem pa je – kot izjema – postala še dodatno izpostavljena sovražnim kritikam.¹⁸ Proces poenotenja nižje srednješolske stopnje se je nadaljeval in končal za časa »nove Jugoslavije«. Medtem ko je šolska zakonodaja iz leta 1958 štiriletni gimnaziji v določenih primerih še dovoljevala klasično-humanistično usmeritev,¹⁹ osnovni šoli v obveznem predmetniku ni dopuščala diferenciacije: stara grščina (v nadaljevanju: grščina) se je prenehala poučevati, latinščina pa se je znašla med fakultativnimi predmeti. Kot posledica je v gimnaziji leta 1982 zamrl nadaljevalni program latinščine in s tem njeno osemletno učenje.²⁰

V samostojni Republiki Sloveniji je bila v srednji šoli uvedena »nova klasična gimnazija«,²¹ osemletni osnovni šoli pa je sledila devetletna, kjer so se razmere za pouk latinščine v praksi, kljub morda v teoriji dobrim namenom, še dodatno poslabšale. Osnovnošolski program latinščine se je za četrtno skrajšal, kar je imelo za posledico prepozen začetek učenja in zmanjšanje že tako premajhnega fonda ur,²² status izbirnega predmeta je preprečeval oblikovanje latinskih oddelkov,²³ a hkrati ni zagotavljal kontinuitete pouka, povrh vsega pa je med obveznimi izbirnimi predmeti, predvsem med latinščino in živimi tujimi jeziki, zavladala še izločilna konkurenca.²⁴ OŠ Prežihovega Voranca je odgovorne šolske organe na zniževanje standardov zaman opozarjala že od devetdesetih let dalje.²⁵ Zavzemala se je za vzpostavitev mreže osnovnošolskih področnih centrov s homogenimi latinskimi oddelki, kjer bi v okviru klasično-humanističnega izobraževalnega programa potekal štiriletni pouk latinščine kot obveznega drugega tujega jezika, pri čemer naj bi se latinščini kot pomembnemu delu skupne

17 Kraljevina SHS je na Slovenskem podedovala deset humanističnih gimnazij, od katerih so kmalu ostale le štiri: ljubljanska, mariborska, kranjska in škofijska v Šentvidu; l. 1925 je bila tudi kranjska spremenjena v realno. Gl. Baskar 1988, str. 97–105.

18 Nasprotniki klasične gimnazije so že tedaj pouk latinščine (iz političnih razlogov) avtomatično povezovali s Cerkvijo in klerikalizmom. Gl. Hriberšek 2002, str. 155–168.

19 Brez obvezne grščine in z zmanjšanim fondom ur nadaljevalne oz. začetne latinščine.

20 Nadaljevalni program je bil ponovno realiziran v nekaj primerih v devetdesetih letih (v okviru oddelkov z začetno latinščino) na Gimnaziji Poljane ter dvakrat tudi na Prvi gimnaziji Maribor (vpis 1997 in 1998).

21 »Nova klasična gimnazija« je glede na predmetnik (štiriletna obvezna latinščina, izbirna grščina) prej naslednica realne kot tradicionalne klasične gimnazije (gl. Hriberšek 2002, str. 242). Škofijska klasična gimnazija je program uvedla l. 1993, javna gimnazija pa l. 1998 (poskusno 1996).

22 Osemletka: štiriletni program (274 ur), začetek v 5. razredu (11 let). Devetletka: triletni program (204 ure), začetek v 7. razredu (12 let).

23 V osemletki je praksa oblikovanje latinskih paralelk v letih 1958–1974 in od 1987 dalje dopuščala.

24 V osemletki konkurenca med fakultativnimi tujimi jeziki ni bila nujno izločilna (učenec se je npr. poleg latinščine lahko učil tudi nemščino, če so starši pisno pristali na večjo tedensko učno obremenitev svojega otroka).

25 Gl. Marjan Gorup, Aleksandra Pirkmajer Slokan, Osnovna šola s poudarkom na poučevanju latinščine, *Kerla IV/1* (2002), str. 83–89.

evropske dediščine dodelil poseben status »klasičnega jezika«. ²⁶ Kljub kritični situaciji ter prošnjam in pobudam za ureditev razmer šolske oblasti do vključno šolskega leta 2015/2016 niso ukrepale.

PRVO IN DRUGO DESETLETJE (1958–1978)

Dediščina klasične gimnazije. Fakultativna latinščina. Konec pouka grščine. Slovo klasičnih oddelkov. OŠ Prežihovega Voranca – neuradni latinski center. Opustitev latinskih paralelk.

Prvi dve desetletji po šolski reformi iz leta 1958 predstavljata posebno poglavje na poti klasično-humanističnega izobraževanja za starostno stopnjo od enajst do petnajst let, katerega osrednji predmet je bila in ostaja latinščina. Zamejujeta ga mejnika z daljnosežnimi posledicami: leto 1958 je z ukinitvijo klasične gimnazije za to starostno stopnjo pomenilo konec možnosti obveznega pouka latinščine (in grščine) v okviru klasičnih oddelkov in hkrati začetek neobveznega, fakultativnega pouka, leto 1978 pa je zaznamoval odhod poslednjih tradicionalnih latinskih paralelk ²⁷ z osnovne šole, kar je botrovalo zamrtju kontinuiranega nadaljevalnega programa latinščine v srednji šoli po letu 1982. ²⁸ Prvo in drugo desetletje predstavljata čas, ko je bila dediščina ukinjene nižje klasične gimnazije še dovolj živa, da lahko osnovnošolske latinske paralelke s fakultativnim poukom latinščine, oblikovane v letih 1958–1974, imenujemo za njene neposredne dediče.

Leta 1958 se je torej latinščina za starostno stopnjo od enajst do petnajst let iz obveznega, v klasični gimnaziji osrednjega gimnazijskega predmeta spremenila v fakultativni, obrobni osnovnošolski predmet, grščina pa je bila iz osnovnošolskega programa v celoti izbrisana. ²⁹ Od tedaj dalje, vse do konca polstoletnega obdobja osemletne osnovne šole leta 2008, ³⁰ izraz »osnovnošolski pouk latinščine« označuje

26 Prim.: Osnutek poročila o večjezičnosti : prednost Evrope in skupna zaveza, Evropski parlament 2008/2225(INI), str. 6; Sklepi Sveta Evrope o večjezičnosti in razvoju jezikovnih kompetenc, *Uradni list Evropske unije* C 183/26, str. 1 (dostopno: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614\(06\)&from=SL](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614(06)&from=SL), pridobljeno 25. 5. 2016); *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* (ur. Janez Krek, Mira Metljak), Ljubljana 2011, str. 135–136; Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018, Državni zbor RS, str. 22 (dostopno: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO91#>, pridobljeno 25. 5. 2016).

27 V *Pregledu* ločimo »tradicionalne latinske paralelke« (oblikovane v letih 1958–1974) in »nove latinske paralelke« (oblikovane v letih 1987–1998).

28 Svoje je pripomoglo tudi usmerjeno izobraževanje (1981–1990). Gl. op. 20.

29 Izjema so bili klasični oddelki 8. razreda v šol. l. 1958/59, ki so izbirali med grščino in francoščino kot 3. tujim jezikom (pouk tega se je začel v 8. razredu in nadaljeval v gimnaziji). Naslednja generacija je imela le francoščino, pozneje so 3. tuji jezik zamenjali tečaji italijanščine, tedaj popularnega esperanta idr. (Vir: Tatjana Culiberg, Andreja Grošelj, Cvetana Tavzes; v *Pregledu* akademski nazivi pri virih niso navedeni.)

30 Obdobje 1999–2008 je bil čas sobivanja osemletke in devetletke.

štiriletni *fakultativni* pouk na predmetni stopnji (5.–8. razred, 11–15 let). Edina izjema v osnovni šoli z *obveznim* poukom latinščine (in v šolskem letu 1958/59 v osmem razredu tudi grščine) so bili v Ljubljani v letih 1958–1962³¹ in v Mariboru v letih 1958–1961³² klasični oddelki, vpisani v program klasične gimnazije pred uveljavitvijo nove zakonodaje, ki jim je bilo dovoljeno dokončati šolanje po začetem programu. V *Pregledu* so zaradi lažjega razlikovanja v tem začetnem obdobju osnovnošolski oddelki z obvezno latinščino poimenovani »klasični oddelki«, oddelki s fakultativno latinščino »latinske paralelke« in oddelki brez latinščine »realni oddelki«. ³³ Izraz »pravi klasiki« označuje učence z obveznim poukom obeh klasičnih jezikov, latinščine in grščine.

Uveljavljanje nove šolske zakonodaje

V Jugoslaviji je do šolske reforme leta 1958 prišlo po večletnem obdobju sprememb in negotovosti na šolskem področju. *Splošni zakon o šolstvu* je bil sprejet brez večinske podpore strokovnjakov 25. junija 1958 (Uradni list FLRJ, št. 28, 16. 7. 1958, str. 746–761).³⁴ V veljavo je stopil 1. septembra istega leta, »uvajanje njegovih določil in uresničevanje pa je potekalo vse do 1962«. ³⁵ V zadnjem odstavku 8. člena uvodnega zakona za splošni zakon o šolstvu je pisalo: »Od dneva, ko začne veljati splošni zakon o šolstvu, bo gimnazija organizirana kot šola, na kateri traja pouk štiri leta (39. člen splošnega zakona o šolstvu).« 6. člen splošnega zakona o šolstvu pa se je glasil: »Vsi državljani, stari od sedem do petnajst let, so dolžni obiskovati osnovno šolo. Obvezno šolanje traja osem let.«³⁶ S pričetkom šolskega leta 1958/59 so se nižji razredi bivše osemletne gimnazije združili z dotedanjo štiriletno osnovno šolo v enotno osemrazredno osnovno šolo.

Glede predmetnika in učnega načrta je uvodni zakon za splošni zakon o šolstvu v 6. členu navajal: »Predmetnik in učni načrt za osnovno šolo predpišejo republiški sveti za prosveto v enem letu od dneva, ko začne veljati ta zakon.« Novi predmetnik in učni

31 Na 2. osnovni šoli sta bila zadnja klasična oddelka oblikovana l. 1958 (5.a, 5.b); osnovno šolo sta zaključila po klasičnem programu l. 1962. Gl. Pavla Strmole, Iz kronike Osnovne šole Prežihovega Voranca, *Zbornik ob 100-letnici* 1999, str. 30; ZAL 463, t. e. 1: Šolska kronika OŠ P. Voranca za šol. l. 1958/59 in 1959/60).

32 Osnovna šola III je l. 1958 oblikovala latinsko paralelko s fakultativno latinščino in jo poimenovala »5. razred« (brez zaporedne črke abecede). V Mariboru so bili zadnji klasični oddelki vpisani l. 1957 (gimnazijske paralelke 1.a–d); l. 1958 so se »vrnili« v osnovno šolo in jo po klasičnem programu zaključili 1961. Gl. *Klasična gimnazija v Mariboru : 1940–1941, 1945–1959* (ur. Aleš Arih et al.), Maribor 1992, str. 87–88 (v nadaljevanju: *Klasična gimnazija v Mariboru 1992*).

33 Po prenehanju oblikovanja latinskih paralelek l. 1975 se oddelki niso več delili v »latinske« in »realne«, ampak so postali »kombinirani« (del oddelka se je učil latinščino, del pa ne).

34 »Čeprav so k reševanju pritegnili strokovnjake in so do šolske reforme leta 1958 obstajala različna mnenja o slovenskem šolstvu in o vlogi posameznih predmetov, njihovih mnenj večinoma niso upoštevali.« (Stane Okoliš, *Zgodovina šolstva na Slovenskem*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2009, str. 109.)

35 Hriberšek 2002, str. 221.

36 Osemletna obveznost za Slovenijo ni bila novost (gl. op. 14); od 1946 do 1950 je izjemoma veljala sedemletna obveznost.

načrt za osnovno šolo sta bila sprejeta junija 1959 in objavljena avgusta leta 1959.³⁷ »Učni načrt v enotni osnovni šoli je bil manj zahteven kot v nekdanjih nižjih gimnazijah, s tem pa so ostali prikrajšani bolj sposobni učenci. O dodatnih predmetih ali paralelkah za zahtevnejše učence v tistem času prosvetna oblast še ni premišljevala.«³⁸ Slednje so se pravzaprav samooblikovale, zakonodaji navkljub, v obliki osnovnošolskih latinskih paralelk.

Slovenski *Zakon o osnovni šoli* je bil sprejet 1. oktobra 1959. Osnovnošolci, vpisani v klasično gimnazijo pred uveljavitvijo nove zvezne oziroma republiške zakonodaje, so nadaljevali šolanje po klasičnem programu. Večina se je po zaključku osnovne šole v gimnaziji naprej učila latinščino (in del prve generacije tudi grščino) znotraj klasičnih oddelkov z nadaljevalnim programom. Gimnaziji je novi zakon tudi sicer dopuščal klasične oddelke z obvezno latinščino. Zadnji odstavek 37. člena splošnega zakona o šolstvu se je glasil: »Posamezne gimnazije imajo lahko nalogo, da dajo tudi širše znanje iz klasičnih jezikov in poglobijo izobrazbo iz humanističnih znanosti.«³⁹ V orientacijskem predmetniku za gimnazijo iz leta 1962 je bilo na primer drugemu tujemu jeziku ali latinščini odmerjenih deset ur tedensko (v prvem in četrtem razredu po tri ure, v drugem in tretjem po dve uri),⁴⁰ grščina pa se je poučevala le v obliki neobveznega tečaja. Za osnovno šolo novi zakon možnosti klasično-humanističnega izobraževanja ni omenjal. Enotna osnovna šola je pomenila *enoten* predmetnik, kjer v obveznem delu za pouk klasičnih jezikov ni bilo prostora.

Izginjevanje sledi za osemletno klasično gimnazijo

Klasična gimnazija v Ljubljani je bila ukinjena konec avgusta 1958, Klasična gimnazija v Mariboru pa leto pozneje, avgusta 1959,⁴¹ potem ko ji je bila leta 1958 odvzeta nižja stopnja. Obe gimnaziji sta uživali velik ugled in imeli dolgo tradicijo. Mariborska je v šolskem letu 1958/59 že okrnjena, brez nižje stopnje, slavnostno obhajala svojo dvestoletnico (1758–1958), ljubljanska pa bi pet let pozneje zaznamovala štiristoletnico klasično-humanističnega izobraževanja (1563–1963).⁴² Njuni oddelki so bili v skladu s sklepom Sveta za šolstvo LRS priključeni šolam splošnega tipa, nižja stopnja osemletni osnovni šoli, višja pa štiriletni gimnaziji splošnega tipa. Šolski po-

37 *Predmetnik in učni načrt za osnovne šole*. V: Objave Sveta za šolstvo. Posebna izdaja. Ljubljana, avgusta 1959.

38 Aleš Gabrič, *Šolska reforma 1953–1963*, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2006, str. 6.

39 To možnost je v celoti izkoristila le II. gimnazija v Ljubljani (t. i. Šubičeva gimnazija), ki je do l. 1982 ohranjala poleg začetnega tudi nadaljevalni program latinščine ter organizirala tečaje grščine.

40 Gl. Hriberšek 2002, str. 224. Za primerjavo: v šol. I. 1957/58 je bilo v višjih razredih klasične gimnazije latinščini namenjenih 13 ur tedensko (4, 3, 3, 3) in prav toliko grščini (ali francoščini). Gl. *Klasična gimnazija v Mariboru 1992*, str. 66.

41 Gl. *ibid.*, str. 86.

42 Gl. op. 13.

sloplji na Prežihovi ulici 8 v Ljubljani in na Mladinski ulici 9 v Mariboru, ki sta bili sezidani – v Mariboru leta 1892 in v Ljubljani leta 1899 – za potrebe klasične gimnazije, sta bili dodeljeni drugim šolam.

Sledile so združitve in razdružitve šol, preimenovanja, selitve in programske spremembe, zaradi česar so se sledi za ljubljansko in mariborsko klasično gimnazijo počasi, a vztrajno izgubljale. Šole, ki so jim bili dodeljeni njuni oddelki in matični posloplji, so poleg učil in inventarja prejele tudi dele njunih bogatih knjižnic, arhivov in zbirk, ki so ob premestitvah doživljali različne usode in nekateri utrpeli veliko škodo.⁴³ Za mnogimi se je z leti izgubila vsaka sled. V tem prelomnem času je bil ravnatelj mariborske Klasične gimnazije njen nekdanji dijak, profesor Jože Košar,⁴⁴ ravnatelj ljubljanske pa prav tako njen nekdanji dijak, profesor Miroslav Ravbar.⁴⁵ Oba sta se zaman zavzemala za njeno ohranitev. Prof. Ravbar je o tem zapisal: »Prenehanje ni bilo presenečenje. Pripravljalo se je že nekaj let po vsej državi – šolska reforma! Pri nas se je začelo z opuščanjem grščine in novim režimom tujih jezikov ... Kljub sporazumnim ugovorom ravnateljev klasičnih gimnazij v Jugoslaviji in številnim sestankom (imeli smo debatni klub) ter z delno podporo javnosti se ni dalo nič doseči. Iz Slovenije sva hodila na sestanke Jože Košar iz Maribora in jaz, podpiral naju je ugledni klasični filolog profesor Anton Sovrè.«⁴⁶

Dediščina nižje klasične gimnazije

Ljubljana⁴⁷

S šolskim letom 1958/59 je bilo štirinajst klasičnih oddelkov nižje stopnje Klasične gimnazije v Ljubljani priključenih novoustanovljeni 2. osnovni šoli, katere ravnatelj je postal profesor Rudi Bajželj.⁴⁸ 2. osnovna šola je poleg klasičnih prevzela tudi tri realne gimnazijske oddelke ter pet oddelkov od prvega do četrtega razreda z OŠ Ledina.⁴⁹

43 Ob ukinitvi Klasične gimnazije v Mariboru so se učila »porazdelila med I. in II. gimnazijo, inventar je bil deloma preseljen na II. gimnazijo, deloma pa posojen Višji komercialni šoli; prav tako se je porazdelila dijaška knjižnica, medtem ko je bila knjižnica Klasične gimnazije kot posebno telo predana Študijski knjižnici, arhiv pa je prevzela mariborska arhivska ustanova.« (*Klasična gimnazija v Mariboru* 1992, str. 87.)

44 Prof. J. Košar, klasični filolog, prevajalec in založnik (Založba Obzorja), je Klasično gimnazijo vodil v šol. l. 1946/47 in v letih 1951–1959; 1959/60 je bil ravnatelj Prve gimnazije Maribor.

45 Prof. M. Ravbar, slavist, prevajalec in literarni zgodovinar, je Klasično gimnazijo vodil v letih 1951–1958; v šol. l. 1958/59 je bil ravnatelj IV. gimnazije in 1959–1964 II. gimnazije (»selil« se je skupaj s klasičnimi oddelki višje stopnje).

46 Miroslav Ravbar, O šoli in ravnatelju, *Zbornik ob 100-letnici* 1999, str. 48–50.

47 Gl. *ibid.*, 279 str.; *Zbornik ob 50-letnici Osnovne šole Prežihovega Varanja, Ljubljana* (ur. Damjan Perš et al.), Ljubljana 2008, 64 str.

48 R. Bajželj je pred tem poučeval na VI. gimnaziji v Šubičevi ulici, ki so jo zaradi intenzivnega osemletnega pouka francoščine poimenovali »francoska gimnazija«.

49 V šol. l. 1958/59 je imela 22 oddelkov (705 učencev), od tega 17 na predmetni stopnji. »Zavod je prevzel 17 oddelkov bivše klasične gimnazije, od teh 3 realne ... 5. razred 2 klasična (*sic*), 6. razred 8 (5 klasičnih, 3 realni), 7. razred 4 klasični in 8. razred 3 klasični.« (ZAL 463, t. e. 1: Šolska kronika OŠ P. Varanja za šol. l. 1958/59.)

Tega leta je 2. osnovna šola delovala skupaj s prav tako novoustanovljeno IV. gimnazijo v poslopju Klasične gimnazije v Prežihovi ulici. Vse učilnice, razen treh, vse zbirke, upravne in pomožne prostore je uporabljala osnovna šola skupno z »novo«, zdaj štiriletno gimnazijo, ki je dalje upravljala šolsko poslopje.⁵⁰ S pričetkom šolskega leta 1959/60 se je IV. gimnazija izselila, osnovna šola pa je dobila 12 srbohrvaških oddelkov (kot so imenovali oddelke s srbohrvaškim učnim jezikom) s 5. osnovne šole Ljubljana–Center⁵¹ v Šubičevi ulici in se preimenovala v OŠ Prežihovega Voranca. Šola je to leto imela kar 36 oddelkov (1100 učencev), od tega 24 slovenskih.⁵² Slovenski in srbohrvaški oddelki so delali vsak po svojem programu in nekaj let tudi vsak v svojem »turnusu«.

Njena predmetna stopnja je imela v letih 1959–1962 poleg srbohrvaških⁵³ tri vrste slovenskih oddelkov: klasične oddelke (z obvezno latinščino), latinske paralelke (s fakultativno latinščino)⁵⁴ in realne paralelke (brez latinščine). Pri vsej programski pestrosti je v šolskem letu 1961/62 prišlo še do dodatnih sprememb: več kot dvesto učencev je bilo prešolanih na novozgrajeno OŠ Toneta Čufarja, z OŠ Majde Vrhovnik pa je več kot sto učencev prišlo na OŠ Prežihovega Voranca, kjer je bila tolikšna prostorska stiska, da sta imela eden ali dva razreda kar nekaj let pouk v tretji izmeni. V latinske paralelke – enako kot v srbohrvaške oddelke – so bili učenci sprejeti ne glede na sicer od leta 1959 obvezni šolski okoliš.⁵⁵ Klasični oddelki so od tod odšli junija 1962, srbohrvaški pa so ostali štirideset let (1959–1999).

Zadnji pravi klasiki z obvezno latinščino in grščino so zaključili šolanje na 2. osnovni šoli leta 1959 (matura 1963 na II. gimnaziji v Ljubljani).⁵⁶ V tej generaciji so bile tri klasične paralelke, kjer si je v osmem razredu za tretji tuji jezik izbralo grščino za en oddelek učencev, ostali pa francoščino. Zato sta imela v šolskem letu 1958/59 oddelka 8.a in 8.b (8.c je imel v celoti francoščino) vzporedne ure grščine in francoščine ter sta bila v Ljubljani zadnja osnovnošolska oddelka, kjer je del učencev še imel obvezno grščino (v Mariboru je bil zadnji takšen oddelek istega leta 8. a na Osnovni

50 Gl. Pavla Strmole, Iz kronike Osnovne šole Prežihovega Voranca, *Zbornik ob 100-letnici 1999*, str. 29.

51 Njen ravnatelj je bil Miloš Poljanšek (pozneje ravnatelj Gimnazije I. Cankarja), ki je 1. 10. 1959 prišel kot prof. pripravnik (slavist) na OŠ P. Voranca. Gl. ZAL 463, t. e. 1: Šolska kronika OŠ P. Voranca za šol. l. 1959/60.

52 Prim.: v šol. l. 2015/16 je na šoli, ki ima od 1977 tudi velik prizidek, 18 oddelkov (449 učencev).

53 Latinščina se v njih ni poučevala, z izjemo redkih primerov po l. 1975. Štiriletni program latinščine je v štiridesetih letih zaključila ena sama učenka srbohrvaškega oddelka (8.A 1979/80).

54 Prvi latinski paralelki 5. razreda s fakultativno latinščino sta bili oblikovani l. 1959. Ravnatelj je tega leta v kroniko zapisal: »V 5. razred je bil uveden novi učni načrt. Latinski jezik se v 5. razredu poučuje kot neobvezen predmet, vendar se uče celi oddelki, ki imajo ta predmet v rednem urniku.« Oddelka 5.a in 5.b 1959/60 je poimenoval »slovenska oddelka z latinskim jezikom« (za razliko od »slovenskih klasičnih oddelkov« v 6., 7. in 8. razredu) in paralelko 5.c 1959/60 »slovenski oddelek brez latinskega jezika« (za razliko od 7.f in 7.g 1959/60, ki sta bila »slovenska realna oddelka«). (ZAL 463, t. e. 1: Šolska kronika OŠ P. Voranca za šol. l. 1959/60.)

55 To leto so »vpisali učence strogo po novo določenem šolskem okolišu...dočim so bili v srbohrvatske (sic) in klasične (sic) slovenske oddelke sprejeti učenci ne glede na šolski okoliš.« (ZAL 463, t. e. 1: Šolska kronika OŠ P. Voranca za šol. l. 1959/60.)

56 Gl. Nada Grošelj, Iz osemletne gimnazije v osemletno osnovno šolo: leto 1958, objavljeno v tej številki revije *Šolska kronika*.

šoli III). Skupaj z njimi je leta 1959 z osnovne šole odšla tudi grščina. Zadnja klasična oddelka (brez grščine) sta zaključila šolanje na OŠ Prežihovega Voranca leta 1962 (matura 1966 na II. gimnaziji v Ljubljani), v Mariboru pa se je to zgodilo že leto prej (1961). Do precejšnjih sprememb je prišlo leta 1958 tudi v profesorskem zboru.⁵⁷ OŠ Prežihovega Voranca še vedno deluje v matičnem poslopju nekdanje Klasične gimnazije v Ljubljani in nadaljuje s poukom latinščine.

Leta 1962 je bilo v slovenski javni osnovni šoli konec klasičnih oddelkov z obvezno latinščino. Dediščino nižje klasične gimnazije so po svoje nadaljevale osnovnošolske latinske paralelke s fakultativnim poukom latinščine, ki so jih šole oblikovale v letih 1958–1974,⁵⁸ in sicer kontinuirano, v večjem številu in pretežno iz »zunanjih« učencev le OŠ Prežihovega Voranca, nekatere druge pa le občasno oziroma v majhnem obsegu ter večinoma iz matične šolske populacije.⁵⁹

Maribor⁶⁰

S šolskim letom 1958/59 je bilo devet oddelkov nižje stopnje Klasične gimnazije v Mariboru priključenih Osnovni šoli III s sedežem na Mladinski ulici 13, ki je po novem zasedla tudi pritličje in polovico prvega nadstropja Klasične gimnazije na Mladinski ulici 9. Do sprememb je prišlo tudi med profesorskim kadrom.⁶¹ V šolskem letu 1958/59 je »klasična predmetna stopnja« Osnovne šole III – vodila jo je ravnateljica Zdenka Košar – imela po dva oddelka osmega in sedmega razreda, štiri oddelke šestega in en oddelek petega razreda, skupno devet oddelkov, od tega osem klasičnih (6.–8. razred) z obvezno latinščino. V oddelku 8.a je imel del učencev tudi grščino, del pa si je za tretji tuji jezik izbral francoščino. V latinski paralelki petega razreda, kjer so se zaradi latinščine zbrali učenci iz različnih mariborskih šolskih okolišev, je bila latinšči-

57 V šol. l. 1958/59 se je nekaj profesorjev Klasične gimnazije zaposlilo na 2. osnovni šoli, med njimi klasične filologinje Lilijana Avčín (do 31. 8. 1978, zadnja tri leta z zmanjšano obveznostjo; poučevala tudi angleščino), Olga Gnjezda (do 31. 8. 1979, zadnja tri leta honorarno; poučevala tudi slovenščino) in Ana Šašel (do 16. 6. 1963). Nekaj profesorjev, po novem zaposlenih na IV. gimnaziji, je to leto na 2. osnovni šoli dopolnjevalo učno obveznost, med njimi klasični filologi Danilo Golob, dr. Josip Ilc in Silvester Kopriva. Gl. ZAL 463, t. e. 1: Šolska kronika OŠ P. Voranca (sic) za šol. l. 1958/59.

58 Dejansko so bile oblikovane mimo zakona, vendarle se je to (do ugovora l. 1975) v praksi dopuščalo, ker so fakultativni pouk latinščine šteli le za organizacijski povezovalni dejavnik.

59 Nekatere šole so skupine, kjer so združevale učence različnih oddelkov le dvakrat ali trikrat tedensko pri urah latinščine, imenovalle kar »latinski oddelki«. Te so ponekod napačno imeli za »latinske paralelke«.

60 Gl. *Klasična gimnazija v Mariboru* 1992, str. 80–85, 87–88.

61 L. 1958 sta se zaposlili na Osnovni šoli III gimnazijska profesorja (klasična filologa) Breda Filo (do 1. 2. 1960) in Rafael Stauber (v 8.a 1958/59 je poučeval tudi grščino) ter dopolnjevala obveznost na gimnaziji. Obratno pa sta ostala zaposlena na gimnaziji in dodatno poučevala latinščino na osnovni šoli profesorja Anton Kolar (romanist) in Ciril Miklič (klasični filolog). Gl. *Klasična gimnazija v Mariboru* 1992, str. 69 in 75.

na že v šolskem letu 1958/59 fakultativni predmet⁶² – drugače kot v Ljubljani, kjer se je to zgodilo leto pozneje (1959/60).⁶³ Leta 1959 se je Osnovna šola III preimenovala v OŠ Bojana Iliča, v okviru katere je do januarja 1961 delovala samostojna klasična šola OŠ Bojana Iliča II. OŠ Bojana Iliča še vedno deluje v Mladinski ulici, a že dobra tri desetletja in pol nima več pouka latinščine.

Zadnja mariborska generacija pravih klasikov (obvezna latinščina in grščina) je zaključila osmi razred na Osnovni šoli III leta 1959 (matura 1963 na Prvi gimnaziji Maribor in II. gimnaziji Maribor)⁶⁴, torej istega leta kot v Ljubljani. Zadnji štiri klasični oddelki (brez grščine) so osnovno šolo zaključili leta 1961 (matura 1965 na Prvi gimnaziji in Gimnaziji Tabor, kot se je tedaj imenovala II. gimnazija Maribor). S tem je bilo v Mariboru konec ne le osnovnošolskih klasičnih oddelkov (1961), ampak tudi nadaljevalnega⁶⁵ programa latinščine v gimnaziji (1965). V osnovni šoli je sicer sledilo obdobje fakultativnega pouka latinščine, ki pa se mu – v nasprotju z Ljubljano – ni nikjer uspelo obdržati strnjeno za več kot poldrugo desetletje.⁶⁶

Dediščina višje klasične gimnazije

Osnovnošolski in gimnazijski pouk latinščine sta, čeprav formalno ločena, v praksi še nekaj časa delovala povezano. Zato moramo na tem mestu vsaj na kratko omeniti tudi usodo višje klasične gimnazije. Tako v Ljubljani kot v Mariboru so njeni oddelki v šolskem letu 1958/59 še ostali v matičnem poslopju, in sicer v Mariboru kot okrnjena Klasična gimnazija, v Ljubljani pa kot del nove IV. gimnazije. V naslednjih letih so sledile selitve in nadaljnje korenite spremembe.

Ljubljana⁶⁷

Devet oddelkov višje klasične gimnazije (5.–8. razred) je bilo v šolskem letu 1958/59 dodeljenih novoustanovljeni IV. gimnaziji, ki je poleg klasičnih dobila še pet realnih oddelkov s VI. gimnazije⁶⁸ v Šubičevi ulici. IV. gimnazija se je leta 1959, potem ko je eno leto delovala (skupaj z 2. osnovno šolo) v Prežihovi ulici, preselila v Šubičevo

62 »Že v tem letu (1958/59, op. a.) je bila latinščina v 5. razredu le še neobvezen predmet, v naslednjem letu pa se v 6. razredu sploh ni več poučevala.« (*Klasična gimnazija v Mariboru* 1992, str. 87–88). V nasprotju s tem podatkom je latinščina navedena v dnevniku in redovalnici oddelka 8. c 1961/62 OŠ B. Iliča (vpis v 5. r. 1958) (vir: Katjuša Kolar). Sprva je v urniku vpisana 3-krat tedensko, od 27. 10. 1961 pa dvakrat 6. šolsko uro s pripisom »neobvezno«; učilo se jo je 16 od 27 učencev (povprečna ocena 2,6); poučeval je R. Stauber.

63 Po sprejetju predmetnika in učnega načrta za osemletko I. 1959. Gl. op. 37.

64 Gimnaziji zapisujeta svoje ime kot: Prva gimnazija Maribor, II. gimnazija Maribor.

65 Gl. op. 20.

66 V Mariboru so fakultativni pouk latinščine najdlje izvajale: OŠ B. Iliča (1958–1980, nestrnjeno), OŠ L. Pliberška (1989–1999), OŠ S. Klavore (1991–2006) in OŠ b. Polančičev (1991–2005).

67 Gl. *Ljubljanski klasiki* 1999; *Zbornik ob 100-letnici* 1999.

68 Gl. op. 48.

ulico in se združila z II. gimnazijo⁶⁹ s Poljan. Nova šola je dobila ime II. gimnazija v Ljubljani, a že leta 1963 sta se šoli spet združili. Gimnazija, ki je ostala v Šubičevi ulici in ohranila ime II. gimnazija v Ljubljani, je imela splošne in klasične oddelke ter bila več let najmočnejša »latinska« šola v Sloveniji. Leta 1971 na primer, je imela enaintrideset oddelkov, od tega petnajst realnih in šestnajst klasičnih, in sicer v vsakem razredu po štiri paralelke, od tega po eno z nadaljevalnim programom latinščine iz osnovne šole⁷⁰, in dva tečaja grščine.⁷¹ Leta 1976 se je II. gimnazija preimenovala v Gimnazijo Ivana Cankarja in leta 1981, v času usmerjenega izobraževanja, v Srednjo šolo Ivan Cankar za splošno kulturo in elektroenergetiko. A s tem za »Šubičevo gimnazijo«, prvotno dedinjo višje stopnje Klasične gimnazije v Ljubljani, še ni bilo konec sprememb.⁷² Naslednica ljubljanske Klasične gimnazije je sčasoma postala Gimnazija Poljane.⁷³

Na II. gimnaziji v Ljubljani so zadnji pravi klasiki maturirali leta 1963 v paralelki 4.a, kjer je poleg nadaljevalne latinščine imela grščino le približno polovica dijakov, preostali pa francoščino.⁷⁴ Pozneje je francoščina v celoti prevladala, grščina pa se je poučevala le še v obliki tečaja. Leta 1961 je zaradi nadpovprečno številne generacije⁷⁵ klasični oddelek z nadaljevalno latinščino izjemoma (le za to generacijo) odprla tudi I. gimnazija Ljubljana–Bežigrad.⁷⁶ Zadnji klasični oddelki z osemletno obvezno latinščino (brez grščine) so maturirali na II. gimnaziji leta 1966. Dijaki poznejših klasičnih oddelkov (matura 1967–1982) so se sicer še lahko učili latinščino osem let, le da to ni bil več enovit blok osemletnega obveznega pouka, ampak sestavljen iz štiriletnega fa-

69 Pred 1958 V. gimnazija Ljubljana–Poljane. Do l. 1963 se je iz Šubičeve nazaj v Strossmayerjevo ulico preselilo dovolj oddelkov, da je spet zaživela Gimnazija Poljane (od 1977 Gimnazija Vida Janežič).

70 Hriberšek 2002, str. 226. V šol. l. 1967/68 je imela v 4. razredu še dva (čeprav majhna) nadaljevalna klasična oddelka (4.a, 4.b). Med »nadaljevalci« je bilo poleg učencev OŠ P. Voranca, ki so bili vsako leto v veliki večini, največkrat tudi nekaj učencev OŠ M. Jarca, redki pa so prišli od drugod (z drugih slovenskih šol oz. iz tujine; nekaj se jih je v osnovni šoli latinščino učilo tudi privatno). Oddelki z nadaljevalno latinščino so bili vse do konca (1980) v drugem turnusu kot oddelki z začetno.

71 Začetni in nadaljevalni, dvakrat tedensko ob 7. uri. Tečaje je vodil prof. Silvester Kopriva, ki je na šoli poučeval latinščino. Za dijake iz bolj oddaljenih okolišev sta bili jutranji preduri predvsem pozimi huda preizkušnja.

72 L. 1982 se je del za splošno kulturo (tudi oddelki z latinščino kot 2. tujim jezikom) preselil na Poljane in se združil z Gimnazijo Vida Janežič v Srednjo šolo za družboslovje in splošno kulturo. V Šubičevo ulico se je vselila Srednja zdravstvena šola, ki je 1990 postala Srednja zdravstvena šola in gimnazija Ljubljana ter spet uvedla oddelke z latinščino. Po izselitvi zdravstvene šole l. 1997 je šola postala Gimnazija Jožeta Plečnika, kamor pa »nova klasična gimnazija« ni bila uvedena (1997 so sicer oblikovali klasično paralelko). Latinščina se tu od l. 2003 poučuje kot 3. tuji jezik (vir: Nada Pakiž).

73 Srednja šola za družboslovje in splošno kulturo Vide Janežič (1984–1990) je uvedla družboslovno-jezikovni program že v času usmerjenega izobraževanja. L. 1990 se je preimenovala v Gimnazijo Poljane, ki je začela l. 1998 (poskusno 1996) izvajati program »nove klasične gimnazije«. Gl. glej Hriberšek 2002, str. 240–245. Gl. op. 20, 21.

74 Nadaljevalni program. Prvo leto so se 3. tujega jezika učili v 8. razredu osnovne šole. Gl. op. 29.

75 L. 1961 je samo na OŠ P. Voranca 8. razred končalo pet klasičnih oddelkov.

76 Pod ravnateljem Francem Čemažarjem: paralelka 1.k 1961/62 (matura 1965); latinščino je poučeval prof. Janez Fašalek. (Vir: Cvetana Tavzes.)

kultativnega programa v osnovni šoli in štiriletnega nadaljevalnega v gimnaziji. Po letu 1982 je tradicija osemletnega pouka latinščine v Sloveniji zamrla.⁷⁷ V letih 1959–1982 so »Šubičevo gimnazijo« vodili profesorji Miroslav Ravbar, Danilo Golob, Slavko Podmenik, Miloš Poljanšek in Marjeta Štrukelj.⁷⁸

Maribor⁷⁹

Klasična gimnazija v Mariboru je v šolskem letu 1958/59 sicer še obdržala svoje ime, a je obsegala le osem oddelkov nekdanje višje stopnje (5.–8. razred), ki so zdaj postali oddelki 1.–4. razreda. Večina profesorjev je morala učno obveznost dopolnjevati na drugih šolah, predvsem na Osnovni šoli III, kjer so bili po novem nižjegimnazijski klasični oddelki. Leta 1959 je bilo vseh osem klasičnih oddelkov preseljenih in priključenih splošni gimnaziji, pet Prvi gimnaziji Maribor na Trgu generala Maistra 1 in trije II. gimnaziji Maribor na Trgu Miloša Zidanška 1.⁸⁰ Poslopje Klasične gimnazije je bilo leta 1959 dodeljeno Višji komercialni šoli, zdaj pa v njem deluje Pravna fakulteta Univerze v Mariboru.

Zadnji oddelek pravih klasikov (4.e), kjer so imeli še vsi dijaki tudi grščino, je zaključil šolanje na Prvi gimnaziji leta 1960. Pravi klasiki so bili na obeh gimnazijah tudi naslednja tri leta (matura 1961, 1962 in 1963), a to so bili že kombinirani oddelki, kjer se je grščino učil le del dijakov, del pa francoščino. Zadnji štirje klasični oddelki z nadaljevalno latinščino iz osnovne šole (brez grščine) so bili vpisani leta 1960 in 1961, in sicer trije na Prvi gimnaziji in eden na II. gimnaziji.⁸¹ Zadnji mariborski klasiki so torej maturirali leta 1965 na Prvi gimnaziji in na Gimnaziji Tabor (kot se je tedaj imenovala II. gimnazija)⁸². V teh letih sta Prvo gimnazijo vodila profesorja (klasična filologa) Jože Košar in Ivan Rudolf, II. gimnazijo pa profesorja Janez Malnarič in Alfonz Fekonja.⁸³ II. gimnazija je po odhodu klasičnih oddelkov v svojem programu

77 Gl. op. 20.

78 M. Ravbar 1959–1964 (gl. op. 45), D. Golob do 1971 (1948–1958 poučeval latinščino na Klasični gimnaziji v Ljubljani), S. Podmenik do 1976 (v času reforme učil na Klasični gimnaziji v Mariboru), M. Poljanšek do 1980 (gl. op. 51) in kot zadnja M. Štrukelj (čas selitve na Poljane).

79 Za več glej *Klasična gimnazija v Mariboru* 1992; Martina Polajžar, *Mariborske gimnazije : diplomsko delo*, Maribor: Univerza v Mariboru : Filozofska fakulteta, 2014, 82 str.

80 Gl. op. 64. Prva gimnazija je dobila klasične oddelke 1.f, 2.d, 3.d, 4.e in 4.f (vsi 1959/60), II. gimnazija pa klasične oddelke 1.g, 2.f in 3.e (vsi 1959/60). Gl. *Klasična gimnazija v Mariboru* 1992, str. 87.

81 Prva gimnazija: 1.e 1960/61, 1.d 1961/62 in 1.e 1961/62; II. gimnazija: 1.g 1961/62. Gl. *ibid.*, str. 87.

82 II. gimnazija je nekajkrat spremenila ime (in program): Gimnazija Tabor (1964–1971), Gimnazija Miloša Zidanška (1971–1983), Srednja naravoslovna šola Miloš Zidanšek (1983–1990) in nato spet II. gimnazija Maribor.

83 Prva gimnazija Maribor: J. Košar 1959/60 (gl. op. 44), po 1960 I. Rudolf; II. gimnazija: J. Malnarič 1952–1960, I. Rudolf, A. Fekonja (slavist) 1960–1977 (vir: Tatjana Polajner).

še nekaj časa obdržala pouk latinščine.⁸⁴ Naslednica mariborske Klasične gimnazije je sčasoma postala Prva gimnazija.⁸⁵

Konec tradicionalnega klasično-humanističnega izobraževanja

Z maturo zadnjih pravih klasikov v Ljubljani in Mariboru leta 1963 je tradicionalni klasično-humanistični izobraževalni program prav ob štiristoletnici (1563–1963) doživel svoj konec. Nova šolska zakonodaja iz leta 1958 ga je dodobra oklestila (odvzela mu je grščino in zmanjšala fond ur latinščine), osemletni pouk latinščine razdelila v dve med seboj slabo povezani polovici (začetni osnovnošolski in nadaljevalni gimnazijski program) ter mu – z dodelitvijo fakultativnega statusa osnovnošolskemu programu – porezala korenine. Le še vprašanje časa je bilo, kdaj bo v takšnih razmerah zamrl tudi osemletni pouk latinščine. V Mariboru se je to zgodilo leta 1965 z maturo zadnjih klasičnih oddelkov, v Ljubljani pa delno leta 1980 in dokončno leta 1982.⁸⁶

Fakultativnost

»Prostovoljni«,⁸⁷ fakultativni predmeti so se poučevali praviloma zunaj rednega urnika, učenci so jih lahko načeloma opustili kadarkoli in brez kakršnihkoli posledic, ocene – postale naj bi opisne – pa niso imele vpliva na splošni učni uspeh. Tudi pred letom 1958 je bil klasično-humanistični program prostovoljen, danes bi rekli izbiren, toda za učenca, ki se je zanj odločil, je z vpisom v klasično gimnazijo postal za čas šolanja na njej obvezujoč. Fakultativni status po letu 1958 pa je pomenil predvsem pravice brez dolžnosti in ne le da ni ustrezal, ampak je bil v popolnem nasprotju s samo naravo pouka latinščine, njegovimi cilji in metodičnimi izhodišči. Na srečo so mnogi starši in učenci do latinščine še dalje ohranjali enak odnos kot do obveznih

84 Kot edina naravoslovna gimnazija je redno vpisovala oddelke z latinščino kot 2. tujim jezikom; z uvedbo splošne gimnazije l. 1990 se je latinščina poučevala kot 3. tuji jezik (do 1996). L. 2008 je bil uveden latinski tečaj (vir: Tatjana Polajner).

85 Prva gimnazija Maribor se je v času usmerjenega izobraževanja (1981–1990) imenovala Srednja družboslovna šola; l. 1988 je kot novost uvedla klasično-humanistične oddelke. Od 1990 se spet imenuje Prva gimnazija Maribor in od 1998 izvaja program »nove klasične gimnazije«. Gl. Polajžar 2014, str. 26–28. Gl. op. 20.

86 L. 1980 je na »Šubičevi gimnaziji« maturiral zadnji klasični oddelek, kjer so imeli vsi dijaki nadaljevalno latinščino (vir: Ivan Urban Pregelj), l. 1982 pa zadnji klasični oddelek, kjer je imela približno polovica nadaljevalno, ostali pa začetno latinščino (vir: Metoda Kokole). Poučeval je prof. Matija Pogorelec. Gl. op. 20 in 21.

87 Namesto »fakultativen/neobvezen« se je pogosto uporabljal izraz »prostovoljen« (občasno tudi »svoboden«). Npr. kronika OŠ P. Voranca navaja (nepodpisano): »V šol. l. 1961/62 sta končala šolanje zadnja dva oddelka 8. razreda z obveznim latinskim jezikom. Od tedaj dalje so se za pouk latinščine prijavi prostovoljno. Latinščina je bila v 8 oddelkih.« (ZAL 463, t. e. 1: Šolska kronika OŠ P. Voranca za šol. l. 1961/62.)

predmetov, seveda pa je fakultativnost povzročila, da je bilo tudi vse več takšnih, ki so latinščino predčasno opuščali.⁸⁸

Odrinjenost na obrobje lepo ponazarja učni načrt iz leta 1975, ki je latinščino uvrstil med »druge prostovoljne dejavnosti učencev«, med »predmetne krožke« (kjer je latinski – in še nekateri jezikovni – predstavljal nadomestek rednega pouka, drugi, vključno s srbohrvaškim, pa njegovo nadgradnjo).⁸⁹ Fakultativni pouk latinščine je lahko izvajala vsaka šola, če je le imela dovolj zainteresiranih učencev in usposobljene učitelja, s čimer so sicer vsi slovenski osnovnošolci res dobili teoretično enake možnosti za njen pouk, v praksi pa je bila, nasprotno, ta možnost marsikomu, ki se je želel učenja lotiti resno, celo vzeta. Le maloštevilnim šolam se je namreč uspelo notranje tako organizirati, da so pouku latinščine zagotovile – fakultativnosti navkljub – ustrezno kvaliteto in kontinuiteto. Pri tem so ključno vlogo odigrali starši, ki so predstavljali – poleg šolskih vodstev, svetovalnih služb⁹⁰ in učiteljev latinščine – glavni motivacijski faktor ne le pri usmerjanju otrok k latinščini,⁹¹ ampak tudi pozneje pri preprečevanju osipa. Dobro pretehtan vpis s strani staršev in otrok, ob upoštevanju vpisnih kriterijev, priporočenih s strani šole,⁹² je bil v razmerah fakultativnosti ključni mehanizem za zagotavljanje uspeha.

Dve smeri

Fakultativnost latinščini tudi sicer ni prinesla nič dobrega. Število ur se je v prvih dveh desetletjih zmanjšalo za več kot polovico, najprej na tri, nato na dve uri tedensko.⁹³ Do leta 1974 si je sicer nekaj osnovnih šol, med njimi kontinuirano in v večjem

88 Npr. OŠ P. Voranca: v prvi generaciji »fakultativcev« je štiriletni program zaključilo v 8.a 1962/63 vseh 29 učencev, v 8.b 1962/63 pa 24 od 31; tolikšen osip (ok. 20 odstotkov) je že takoj postal nekaj običajnega.

89 V poglavju Druge za šolo obvezne vzgojnoizobraževalne dejavnosti so navedeni: »1. Dopolnilni pouk, 2. Dodatni pouk, 3. Zborovsko petje, 4. Gospodinjska praksa, 5. Druge prostovoljne dejavnosti učencev.« Pod točko 5 so naštetih »predmetni krožki, kot so jezikovni (srbohrvaški, latinski ali drugi tuji jeziki), biološki, zgodovinski, zemljepisni, kemijski, fizikalni, matematični, tehnični, gospodinjski in drugi«. V nadaljevanju sledijo »dejavnosti po posebnem programu«. (*Osnovna šola : Vsebina vzgojno-izobraževalnega dela*, Ljubljana 1975, str. 11).

90 Večina svetovalnih služb zaradi premalo tovrstnih izkušenj ni bila dovolj usposobljena za usmerjanje k latinščini.

91 Glede vpisa je odločal interes učencev in staršev, ne vpisni kriteriji.

92 Šole so priporočale (da se učencem z učnimi težavami ne bi nalagalo še dodatnih bremen): odličen ali prav dober splošni uspeh ter oceno 5 ali 4 iz slovenščine v 4. razredu, dobre delovne navade, motivacijo za štiri- oz. osemletno učenje latinščine, pogosto tudi zanimanje za jezike in zgodovino. V primeru prešolanja je bilo običajno pridobljeno tudi mnenje matične šole (razrednika oz. svetovalne službe).

93 Po učnem načrtu je bilo mogoče organizirati tečaje po eno do dve uri tedensko od 5. do 8. r. V latinskih paralelkah je prišlo do odstopanj: latinščini je tedensko namenila OŠ P. Voranca tri ure (vsa leta), OŠ M. Jarca pa dve uri in pol (podatek za 1971/72). Gl. Hriberšek 2002, str. 226–228. Prim.: v šol. l. 1957/58 je bilo v štirih razredih nižje klasične gimnazije latinščini namenjenih 17 tedenskih ur (5, 4, 4, 4) in v 8. razredu tudi tri ure grščini (ali francoščini). Gl. *Klasična gimnazija v Mariboru* 1992, str. 66.

obsegu le OŠ Prežihovega Voranca, dovolilo izjemo in oblikovalo homogene latinske paralelke⁹⁴ z urami latinščine v rednemu urniku (to je omogočalo tudi obstoj nadaljevalnega programa latinščine v gimnaziji), a po intervenciji Zavoda za šolstvo januarja 1975 so morale to prakso opustiti. Po tem ukrepu se je latinščina dobro desetletje poučevala izključno v obliki krožkov,⁹⁵ ki so jih obiskovali enako ali različno stari učenci, občasno tudi z različnih šol, pouk pa je potekal zunaj rednega urnika in zanj so morali občasno kriti stroške sami starši.

Osnovnošolski pouk latinščine je v spremenjenih okoliščinah kmalu krenil v dve smeri. Predvsem na šolah z daljšo tradicijo in večjim številom učencev (z velikim deležem zunanjih), kjer so bile učne skupine starostno homogene in ure latinščine priključene temeljnemu pouku, so še lahko sledili učnemu načrtu in dosegali zastavljene standarde znanja. Drugod pa, kjer je bilo učencev malo (pretežno matična šolska populacija) in je pouk potekal v starostno heterogenih skupinah, ob popoldnevih in pogosto v blok urah, se je obseg jezikovnih vsebin postopoma zmanjševal v korist kulturno-civilizacijskih, dokler niso te ponekod povsem prevladale. Za zgodnje klasično-humanistično izobraževanje sta bili obe zvrsti pouka, vsaka po svoje, zelo pomembni.⁹⁶

Razširjenost

Kljub teoretični možnosti, da lahko fakultativni pouk latinščine organizira vsaka slovenska osnovna šola, se to seveda ni zgodilo. Marsikje pa, kjer so brez predhodnih izkušenj le poskusili, se je pogosto obdržal le za čas ene generacije ali celo manj. V Ljubljani se je prvi dve desetletji ohranjal le na peščici osnovnih šol, zunaj Ljubljane pa kljub prizadevanjem latinistov ni in ni mogel zaživeti, še več, že sredi šestdesetih let je začasno zamrl celo v Mariboru. »Klasični osnovni šoli«⁹⁷ se je z vsakoletnim odpiranjem dveh novih latinskih paralelk petega razreda in s kontinuiranim sodelovanjem z II. gimnazijo v Ljubljani pri ohranjanju nadaljevalne latinščine od vseh slovenskih šol najbolj približala OŠ Prežihovega Voranca. Vseeno ji šolske oblasti njenega dejanskega statusa osnovnošolskega latinskega centra niso nikoli uradno priznale.⁹⁸ Nasprotno, leta 1975 je bilo na zahtevo Zavoda za šolstvo opuščeno še zadnje, kar se je uspelo ohraniti kot dediščina nekdanje nižje klasične gimnazije – osnovnošolske latinske paralelke s fakultativnim poukom latinščine. To je pouku latinščine prizadejalo najhujši udarec po letu 1958.

94 Gl. op. 58.

95 V letih 1975–1986 ni bilo na novo oblikovane nobene latinske paralelke.

96 Šele zasebna OŠ A. Šuštarja je l. 2011 uvedla poimenovanje predmeta v skladu z njegovo vsebino: Klasična kultura (6.–9. razred) in Klasična kultura z latinščino (7.–9. razred).

97 Namesto »klasična osnovna šola« so se uveljavili izrazi »področni latinski center«, »osnovna šola s poudarkom na poučevanju latinščine«, »magneta šola za latinščino« idr.

98 To bi zahtevalo vsaj uvedbo eksperimentalnega projekta, če ne kar spremembo šolske zakonodaje.

Osnovne šole s fakultativno latinščino

V prvih dveh desetletjih osemletnega programa (1958–1978) je fakultativni⁹⁹ pouk latinščine izvajalo devet osnovnih šol (a nikoli vse hkrati), kar je v primerjavi s poznejšim obdobjem malo, in še te, razen OŠ Prežihovega Voranca in delno OŠ Mirana Jarca, v glavnem za kratka strnjena časovna obdobja in za majhno število učencev. Zunanaj Ljubljane in Maribora je imela latinščino le OŠ Mozirje v šolskem letu 1971/72.¹⁰⁰ Med šolami je že od samega začetka izstopala OŠ Prežihovega Voranca, tako glede števila učencev in organizacije pouka kot tudi na kadrovske področju. Medtem ko druge šole zaradi majhnega fonda ur in negotovega položaja fakultativnega predmeta latinistom niso mogle zagotavljati redne zaposlitve, je bil na OŠ Prežihovega Voranca v obdobju osemletnega programa¹⁰¹ vedno polno zaposlen najmanj en učitelj latinščine, v prvih dveh desetletjih pa v kombinaciji z drugimi predmeti celo dva.¹⁰² Na drugih osnovnih šolah so največkrat honorarno poučevali gimnazijski profesorji, nekateri že upokojeni, vse pogosteje pa tudi absolventi oziroma študenti višjih letnikov klasične filologije.

Maribor¹⁰³

Fakultativni pouk latinščine so v prvih dveh desetletjih izvajale OŠ Bojana Iliča (do leta 1961 je šola imela tudi klasične oddelke), OŠ Antona Aškercja in zelo kratek čas OŠ Ivana Cankarja. OŠ Bojana Iliča v Mladinski ulici (v šolskem letu 1958/59 Osnovna šola III) je prvo latinsko paralelko s fakultativnim poukom latinščine vpisala leta 1958.¹⁰⁴ V njej je poučeval profesor Ciril Miklič, naslednja leta (verjetno do 1966) pa je fakultativno latinščino učil profesor Rafael Stauber.¹⁰⁵ Šolo je do leta 1965 vodila ravnateljica Ema Robnik, za njo pa skoraj tri desetletja ravnatelj Marjan Cigoj.¹⁰⁶ OŠ Bojana Iliča je latinščino – glede na dolgo tradicijo klasično-humanističnega izobraževanja v Mariboru – obdržala sorazmerno kratek čas (nestrjneno do leta 1980)¹⁰⁷

99 Glede obveznega pouka v klasičnih oddelkih gl. Dediščina nižje klasične gimnazije.

100 Gl. Hriberšek 2002, str. 226. Zaradi pomanjkanja podatkov ni jasno, ali je OŠ Mozirje izvajala pouk latinščine samo to leto. Gl. op. 6.

101 V devetletki je posamezna šola, tudi OŠ P. Voranca, učitelju lahko zagotovila največ šest tedenskih ur latinščine (ter k temu morda občasno dodala še eno uro iz fonda dopolnilnega oz. dodatnega pouka).

102 Glede obdobja s klasičnimi oddelki gl. op. 57.

103 Vir: Vanda Brvar Kanop, Barbara Damjan, Katjuša Kolar, Marija Kosi, Štefan Muraus, Tatjana Polajner, Marija Strašek Vrecl.

104 Gl. op. 32 in 62.

105 Glede obdobja s klasičnimi oddelki gl. op. 61.

106 V kronikah OŠ B. Iliča do l. 1979 ter v dnevnikih in redovalnicah 8. razreda do l. 1980 latinščina razen v začetnem obdobju ni dokumentirana (vir: Katjuša Kolar). Gl. op. 6.

107 Ravnatelj OŠ B. Iliča prof. Štefan Muraus (na šoli od 1979, ravnatelj od 1993) se spominja, »da je poučeval fakultativni pouk latinščine gospod Žužek. Pouk predmeta je potekal še v šolskem letu 1979/80«.

in v majhnem obsegu. Fakultativni pouk latinščine je na tej šoli prvič začasno zamrl verjetno že leta 1966,¹⁰⁸ se nato v sedemdesetih letih vrnil (najverjetneje leta 1972)¹⁰⁹ ter obstal, morda s krajšo prekinitvijo, do leta 1980, ko je dokončno zamrl. V drugi polovici sedemdesetih let je latinščino na OŠ Bojana Iliča poučeval profesor Franc Žužek,¹¹⁰ po letu 1980 pa na tej šoli ni bilo več pouka latinščine in sčasoma je spomin nanjo, predvsem med mlajšimi generacijami, povsem ugasnil.¹¹¹

V Mariboru se je latinščina z gotovostjo poučevala tudi v šolskih letih 1972/73 in 1973/74, verjetno na OŠ Bojana Iliča, ki je tedaj še veljala za dedinjo nižje klasične gimnazije, lahko pa tudi na kateri od drugih mariborskih šol. Poročilo o delu aktiva za latinski jezik,¹¹² napisano na OŠ Prežihovega Voranca v drugem polletju šolskega leta 1973/74, namreč imena šole ne omenja, navaja pa, da iz Ljubljane pošiljajo ciklostirano gradivo *Fundamenta Latina II*¹¹³ tudi profesorici Mariji Hrastnik,¹¹⁴ ki v Mariboru poučuje latinščino v šestem razredu osnovne šole. V obdobju neposredno po ukinitvi Klasične gimnazije sta imeli fakultativni pouk latinščine tudi dve šoli, ki bi ju danes v Mariboru zaman iskali:¹¹⁵ OŠ Antona Aškerca (najmanj v letih 1959–1963, poučeval profesor Ciril Miklič)¹¹⁶ in OŠ Ivana Cankarja (verjetno le v prvih mesecih šolskega leta 1959/60, poučevala profesorica Breda Filo). Skupina učencev latinščine z OŠ Ivana Cankarja je bila priključena latinski skupini na OŠ Antona Aškerca, kjer so lahko zaključili štiriletni program. Po zaključenem osmem razredu mariborski učenci, drugače kot v Ljubljani, po letu 1961 niso imeli možnosti, da bi se v gimnaziji vključili v nadaljevalni program latinščine, ki je v Mariboru zamrl že z maturo leta 1965.

108 V izkazu učenca, ki je na OŠ B. Iliča l. 1966 zaključil štiriletni program, je ocena iz latinščine (s pripisom »neobvezno«) vpisana le v 5. razredu (5.c 1962/63), v 6., 7. in 8. razredu pa nič več (vir: Barbara Damjan).

109 V šol. l. 1971/72 v Mariboru osnovnošolski pouk latinščine ni bil evidentiran (gl. Hriberšek 2002, str. 225–226).

110 Najmanj v letih 1978–1980, verjetno že prej. V kronikah OŠ B. Iliča 1973–1979 je zabeleženo le, da je F. Žužek dopolnjeval učno obveznost kot učitelj angleščine (vir: Katjuša Kolar).

111 Celotno marsikdo od klasično izobraženih Mariborčanov, s katerimi je avtorica prišla v stik pri pisanju *Pregleda*, ni vedel za obstoj fakultativnega pouka latinščine v Mariboru v 60. in 70. letih.

112 Gl. ZAL 463, t. e. 13: Poročilo o delu aktiva za latinski jezik (1 tipkana stran A4, brez datuma). Glede na vsebino je bilo napisano v 2. polletju 1973/74; podpisali sta ga profesorici O. Gnjezda in L. Avčin.

113 *Fundamenta Latina II* je izšel z zamudo (1976), zato so gradivo pretipkavali. Učenci so morali pred tem (v 5. razredu 1972/73) usvojiti snov *Fundamenta Latina I*. Podatkov o tem, ali se je tečaj nadaljeval 3. in 4. leto, ni bilo mogoče pridobiti.

114 M. Hrastnik je poučevala latinščino in grščino do l. 1959 na Klasični gimnaziji, nato na II. gimnaziji Maribor.

115 OŠ A. Aškerca v Aškerčevi ulici (do 1960 Osnovna šola V) se je l. 1972 združila z OŠ b. Polančičev in prevzela njeno ime. OŠ I. Cankarja je bila l. 2008 združena z OŠ F. Rozmana – Staneta.

116 Na OŠ A. Aškerca so bile ure latinščine dvakrat tedensko ob 7. uri zjutraj (vir: Vanda Brvar Kanop). V redovalnici 1961/62 so vpisane ocene iz latinščine brez dopisa »neobvezno« (vir: Katjuša Kolar). Gl. članek Vande Brvar Kanop, objavljen v tej številki revije *Šolska kronika*.

Ljubljana

V prvih dveh desetletjih po reformi zasledimo fakultativni pouk latinščine na petih osnovnih šolah v štirih različnih predelih Ljubljane.¹¹⁷ V prvem desetletju so imele latinščino OŠ Prežihovega Voranca v centru mesta, OŠ Mirana Jarca za Bežigradom in OŠ Spodnja Šiška, v drugem desetletju pa sta jo imeli poleg OŠ Prežihovega Voranca in OŠ Mirana Jarca še OŠ Riharda Jakopiča v Šiški in OŠ dr. Jožeta Potrča na Vodmatu.

OŠ Prežihovega Voranca je prvi paralelki petega razreda s fakultativno latinščino vpisala leta 1959 (do leta 1962 je imela tudi klasične oddelke). Prav posebnega pomena je, da je tej šoli uspelo skupaj II. gimnazijo v Šubičevi ulici (ob delni pomoči OŠ Mirana Jarca) kontinuirano ohranjati osemletni pouk latinščine celih šestnajst let po odhodu zadnjih dveh klasičnih oddelkov (zadnji dve latinski paralelki s fakultativno latinščino sta zaključili osnovno šolo leta 1978 in del učencev se je vključil v nadaljevalno latinščino ter maturiral leta 1982).¹¹⁸ Čeprav je OŠ Prežihovega Voranca zaradi prenapolnjenosti, ki jo je povzročila priključitev srbohrvaških oddelkov leta 1959,¹¹⁹ delovala v posebno težkih razmerah (enoizmenski pouk je na primer uvedla šele po dograditvi prizidka leta 1977), kar je marsikaterega zunanjega učenca odvrnilo od prešolanja v njene latinske paralelke, je postala in ostala najmočnejša »latinska osnovna šola« v Sloveniji. Na OŠ Prežihovega Voranca je zaradi fakultativne latinščine prihajalo dovolj učencev z različnih koncev Ljubljane in njene okolice,¹²⁰ da je lahko do vključno šolskega leta 1974/75 vsako leto oblikovala po dve novi latinski paralelki petega razreda – in bi jih še dlje, če ne bi januarja 1975 Zavod za šolstvo zahteval njihove opustitve.¹²¹ V letih 1958–1976 je šolo vodil profesor Rudi Bajželj, nasledila ga je profesorica Vilma Šega (pomočnica ravnateljica v letih 1965–1976, ravnateljica v letih 1976–1984). Latinščino sta vsa leta poučevali profesorici Lilijana Avčin in Olga Gnjezda,¹²² sredi sedemdesetih let pa se je OŠ Prežihovega Voranca na področju latinščine prvič za kratko obdobje srečala tudi s kadrovsko problematiko.¹²³

117 V Ljubljani je vpis v 5. razredu celo v času, ko je bila tradicija klasične gimnazije še izredno močna, zadoščal le za tri ali štiri latinske paralelke letno, od tega največ dve »zunanji«. Obstoj teh bi bil brez upoštevanja regionalnosti ogrožen.

118 Gl. op. 86.

119 Slovenski (sl.) in srbohrvaški (sh.) oddelki so sobivali 40 let (1959–1999). Število sh. učencev je v nekaterih primerih celo nekoliko preseгло število sl., npr. v 8. razredu 1981/82, 1987/88, 1989/90 (vpis v 5. razred 1978, 1984, 1986). Brez priliva zunanjih učencev zaradi latinščine bi število sh. učencev občasno močno prevladalo.

120 Učenci so prihajali tudi iz oddaljenih okolišev (in to v času, ko je večina uporabljala le javni prevoz), izjemoma celo z Vrhnike in iz Kamnika.

121 Latinske paralelke je OŠ P. Voranca spet oblikovala v letih 1987–1998.

122 Gl. op. 57.

123 Zaradi občasne odsotnosti prof. L. Avčin in upokojitve prof. O. Gnjezda (31. 8. 1976). Slednja je nato še tri leta poučevala honorarno, L. Avčin pa sta nadomeščali profesorici latinščine in angleščine (tedaj študentki) Katja Pavlič Škerjanc (2. polletje 1974/75) in Majda Brezočnik Kukulj (2. polletje 1975/76).

OŠ Mirana Jarca (do leta 1960 III. osnovna šola)¹²⁴ je z nekaj prekinitvami v različnih organizacijskih oblikah (latinske paralelke, skupine, krožki) in v različnem obsegu ohranjala pouk latinščine od leta 1958 do leta 2010,¹²⁵ torej poleg OŠ Prežihovega Voranca najdlje v Sloveniji. Šola se je v svoje novozgrajeno poslopje preselila v letih 1965–1966, do tedaj pa je gostovala v prostorih I. gimnazije Ljubljana - Bežigrad. Latinščino je sprva več let poučeval profesor Janez Fašalek, klasični filolog in prevajalec, sicer zaposlen na bežigradski gimnaziji, za njim pa z nekaj izjemami študenti višjih letnikov oziroma absolventi klasične filologije.¹²⁶ OŠ Mirana Jarca je občasno oblikovala tudi homogene latinske paralelke (zadnje leta 1988), v šolskem letu 1971/72 na primer se je latinščina poučevala »v 2 paralelkah 5. razreda in 1 paralelki 6.–8. razreda po 5 ur/14 dni«. ¹²⁷ Precej učencev OŠ Mirana Jarca je učenje latinščine nadaljevalo na II. gimnaziji v Šubičevi ulici v klasičnih oddelkih z nadaljevalnim programom.¹²⁸ Med »nadaljevalce« na II. gimnaziji sta se leta 1962 vključila tudi eden ali dva učenca z OŠ Zvonka Runka, kot se je leta 1960 poimenovala OŠ Spodnja Šiška, ki je fakultativni pouk latinščine izvajala le kratko obdobje, najverjetneje samo v letih 1958–1962. Poučeval je tedaj že upokojeni klasični filolog, profesor Ivan Sivec, ki je pred tem dolga leta učil latinščino in grščino na Klasični gimnaziji v Ljubljani (s prekinitvijo od leta 1926 do 1958).¹²⁹

V sedemdesetih letih sta fakultativni pouk latinščine za kratko oziroma nestrjneno obdobje uvedli še dve šoli: OŠ Riharda Jakopiča v Šiški in OŠ dr. Jožeta Potrča na Vodmatu. Na obeh so poučevali predvsem absolventi klasične filologije. OŠ Riharda Jakopiča je leta 1972 na željo staršev odprla celo latinsko paralelko, da učencem zaradi latinščine ne bi bilo treba hoditi v center Ljubljane na OŠ Prežihovega Voranca.¹³⁰ Tedaj je šolo vodil Štefan Žargi (ravnatelj 1965–1973), ki si je z uvedbo latinščine po zbranih podatkih nakopal zamero oblasti. Najpozneje leta 1976 je OŠ Riharda Jako-

124 Vir: Martin Benedik, Vladimir Erjavec, Dragica Fabjan Andrićsakos, Marko Ilašič, Marko Potočnik. V času nastanka *Pregleda* vodstvo OŠ M. Jarca ni razpolagalo s podrobnejšimi podatki o preteklem pouku latinščine.

125 Uvedba latinščine je bila na vseh šolah odvisna predvsem od ravnatelja. OŠ M. Jarca so vodili: Danica Hudales (1958–1962), Dušan Mazgon (1962–1973), Milena Rankel (1973–1978), Franc Brečko (1978–1985), Vladimir Erjavec (1985–1998), Francka Petek (1998–2008) in Danica Večerič (od 2009). Gl. *OŠ Mirana Jarca : 50 let najbolj zelene šole v beli Ljubljani* (ur. Iris Kolenc Slabe), Ljubljana 2015, 48 str., str. 18 (publikacija ima poudarek na arhitekturi šole, pouka latinščine ne omenja).

126 V prvi polovici 70. let je poučeval prof. Viktor Merc, ki ga je za eno leto nasledil prof. Martin Benedik (tedaj absolvent). Podatki o drugih predavateljih v 70. letih niso bili dosegljivi.

127 Gl. Hriberšek 2002, str. 226. Glede »1 paralelke 6.–8. razreda« ni jasno, ali so bile to tri starostno homogene latinske paralele ali (verjetneje) en starostno heterogen *ad hoc* »latinski oddelek« oz. »skupina« (gl. op. 59).

128 Gl. op. 70.

129 Vir: Marija Šteblaj Meden.

130 Gl. Hriberšek 2002, str. 227.

piča latinščino opustila (znova jo je, tudi tedaj le za kratko obdobje, spet uvedla čez tri desetletja kot izbirni predmet).¹³¹ OŠ dr. Jožeta Potrča na Vodmatu (od leta 1992 OŠ Vodmat) je pouk latinščine izvajala, verjetno nestrnjeno, v desetletju 1974–1984, ko je šolo vodil dolgoletni ravnatelj Milan Simić (1964–1988).¹³²

Klasični filologi so si prizadevali, da bi se pouk latinščine razširil na osnovne šole po vsej Sloveniji. Dr. Kajetan Gantar je imel, na primer, novembra 1971 na Zavodu za šolstvo sestanek, katerega rezultat je bila okrožnica, ki je pod prvo točko obsegala »vprašanje ustanavljanja latinskih paralelk tudi na osnovnih šolah izven Ljubljane, ki naj bi se ustanovile, če bi se prijavilo vsaj 15 učencev (Zavod naj bi poslal okrožnico na nekaj šol v Mariboru, Celju, Novem mestu, Ravnah, Novi Gorici, Murski Soboti, Kopru, Kranju, Ptuj in Kočevju)«. ¹³³ Decembra 1971 je bil nato na pobudo Zavoda za šolstvo sklican sestanek strokovnega aktiva profesorjev latinskega jezika,¹³⁴ ki sta se ga udeležila tudi predstavnika OŠ Prežihovega Voranca in OŠ Mirana Jarca in kjer so med drugim oblikovali »besedilo za priporočilo osnovnim šolam glede uvedbe latinskih paralelk« ter »priporočali tudi navezavo osebnih stikov z ravnateljji (od katerih je bila uvedba latinščine v šolo največkrat odvisna)«. ¹³⁵ Potek dogodkov je sprva zbujal optimizem, toda predlogi pozneje niso bili uresničeni. Dr. Kajetan Gantar je v članku Kam zidam svoje upe, objavljenem 24. marca 1973 v časopisu Delo, med drugim zapisal, da »kot ima vsaka slovenska občina svojo glasbeno šolo, tako bi morala imeti vsaj vsaka večja občina tudi osnovno šolo z latinskimi paralelkami«. ¹³⁶ V nadaljevanju je dodal, da se dobro zaveda »raznih odporov, na katere lahko naletijo takšne zamisli«. Ni se zmotil. Čez slabi dve leti, 28. januarja 1975, je na vse ljubljanske osnovne šole prišla zaupna okrožnica Zavoda za šolstvo,¹³⁷ ki je pomenila konec tradicionalnih osnovnošolskih latinskih paralelk in posledično prenehanje kontinuiranega osemletnega pouka latinščine.

131 Š. Žargija sta nasledila ravnatelja Anton Sigulin (do 1975) in Majda Lenič. Po do sedaj zbranih podatkih ni gotovo, ali je pouk potekal tudi 4. leto (1975/76). Poučevali so: v šol. l. 1972/73 profesorja (tedaj absolventa klasične filologije) Jasna Hrovat (1972) in Martin Benedik (1973) ter v letih 1973–1975 prof. angleščine in francoščine Cvetka Kham (vir: Martin Benedik, Cvetka Kham).

132 Poučevale so profesorice (tedaj absolventke klasične filologije): Katja Pavlič Škerjanc (1974/75), Nada Pakiž (najverjetneje 1978–1980) in Breda Čop (1983/84) (vir: Breda Čop, Kajetan Gantar, Katja Pavlič Škerjanc). Za druga šolska leta podatkov ni bilo mogoče pridobiti.

133 Hriberšek 2002, str. 225.

134 Aktiv profesorjev latinskega jezika (v 50. letih s sedežem na Klasični gimnaziji in pozneje na OŠ P. Voranca) je bil nekakšen predhodnik Društva za antične in humanistične študije Slovenije, ki je bilo ustanovljeno l. 1975. (Ibid., str. 229.)

135 Ibid., str. 225–226.

136 Kajetan Gantar, Kam zidam svoje upe, *Delo* 24. 3. 1973. Prim.: OŠ P. Voranca se je v predlogu programa Osnovna šola s poudarkom na klasično-humanističnem izobraževalnem programu (2010/11) zavzemala, da bi imelo »območni latinski center« najmanj vsako slovensko mesto, kjer deluje »nova klasična gimnazija«.

137 Okrožnica Organizacijske enote Ljubljana Zavoda SRS za šolstvo, št. 38/75 z dne 18. 1. 1975. Gl. Hriberšek 2002, str. 230.

Tradicionalne latinske paralelke

V letih 1958–1974 je peščica slovenskih osnovnih šol na predmetni stopnji oblikovala – največkrat na željo staršev, končna odločitev pa je bila na strani ravnateljev – starostno homogene latinske paralelke z urami latinščine priključenimi rednemu urniku, z namenom, da bi kvalitetneje in organizacijsko lažje izvajale pouk latinščine. To se je dogajalo dejansko mimo črke zakona,¹³⁸ saj zakonodaja možnosti takšne diferenciacije ni nikjer izrecno omenjala (dopuščala je le izjemo v primeru klasičnih oddelkov z obvezno latinščino, vpisanih pred uveljavitvijo nove zakonodaje). Latinske paralelke, kjer je bila latinščina seveda prav tako le fakultativni predmet (predstavljala je samo organizacijski faktor),¹³⁹ so delale po programu enotne osnovne šole, le da so imele dve do tri¹⁴⁰ dodatne tedenske ure fakultativne latinščine. Izjema pa so bile v tem, da so se v njih lahko – kljub od leta 1959 dalje obveznemu šolskemu okolišu – vključevali tudi zunanji učenci.¹⁴¹ Večina šol je imela v skupnem seštevku le zelo majhno število latinskih paralelk,¹⁴² včasih eno samo, oblikovano le za eno generacijo učencev, na primer OŠ Bojana Iliča (1958), OŠ Spodnja Šiška (1958) in OŠ Riharda Jakopiča (1972). OŠ Mirana Jarca pa jih je oblikovala skozi daljše obdobje, vendar ne kontinuirano. Osnovna šola z največjim številom latinskih paralelk je bila OŠ Prežihovega Voranca, ki je imela v šestnajstih letih (1959–1975) 32 latinskih paralelk, po dve novi vsako leto (5.a in 5.b).

OŠ Prežihovega Voranca

Ravnatelj Rudi Bajželj ni v šolskih kronikah¹⁴³ nikoli pozabil vsaj na kratko omeniti pouka latinščine, čeprav »le« fakultativnega. V šolskem letu 1958/59 je na primer zapisal, da se latinščina poučuje v štirinajstih klasičnih oddelkih, v šolskem letu 1959/60 pa v enajstih klasičnih in dveh »slovenskih oddelkih z latinskim jezikom«, kot je poimenoval prvi latinski paralelki petega razreda s fakultativno latinščino. Po odhodu klasičnih oddelkov leta 1962 je vsako leto zapisal, da se latinščina poučuje v osmih oziroma v šolskem letu 1965/66 izjemoma sedmih¹⁴⁴ slovenskih oddelkih, in

138 Gl. op. 58.

139 Učenci, ki so latinščino predčasno opustili, so ostali v oddelku (latinščina je bila »le« fakultativni predmet oz. prostovoljna dejavnost).

140 Na OŠ P. Voranca izjemoma tri ure tedensko. Gl. op. 93.

141 Po l. 1959 so v latinskih paralelkah zunanji učenci predstavljali večino le na OŠ P. Voranca, drugod pa (po do sedaj dosegljivih podatkih) matična populacija.

142 Bilo jih je morda celo manj, kot je zabeleženo. Gl. op. 59 in 127.

143 Šolske kronike OŠ P. Voranca za šol. l. 1958/59–1983/84 hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana pod oznako: SI ZAL LJU 463, OŠ Prežihovega Voranca, t. e. 1, a. e. 1–5 (v nadaljevanju: ZAL 463, t. e. 1). Manjkajo kronike za 1960/61–1962/63 in 1973/74–1975/76, ki ZAL niso bile izročene (za nekatera leta so vloženi kratki, nepopolni povzetki dogodkov). OŠ P. Voranca hrani le šolske kronike od 80. let dalje (vir: Karmen Cigale Kunič, pomočnica ravnatelja OŠ P. Voranca).

144 V šol. l. 1965/66 je bila v 8. razredu ena sama latinska paralelka (8.a 1965/66, 28 učencev), ki je nastala (zaradi osipa) z združitvijo dveh paralelk 7.a in 7.b 1964/65 (vpis v 5. razred 1962, 5.a in 5.b). (Vir: Barbara Žargi.)

največkrat dodal »neobvezno, vendar v rednem urniku«, za šolsko leto 1959/60 pa »vendar se uče celi oddelki, ki imajo ta predmet v rednem urniku« in za šolsko leto 1972/73 »neobvezno, vendar v okviru rednega pouka«.

V slovenskih oddelkih osmega razreda je štiriletni program latinščine v desetletju 1958–1968 uspešno zaključilo 61 odstotkov vseh učencev (598 od 980 osmošolcev), v desetletju 1968–1978 pa 52 odstotkov (425 od 826 osmošolcev). Še dodatno je bilo z leti vse več tudi učencev, ki so se latinščino učili le eno, dve ali tri leta, nekaj pa tudi takšnih, ki so vztrajali do konca osmega razreda, a niso dosegli pozitivne ocene. Tako visok delež (61 odstotkov) v prvem desetletju je bil posledica izjemno močnih generacij klasikov in predvsem dejstva, da je imel »slovenski del« šole prva štiri leta, z izjemo šolskega leta 1960/61, v osmem razredu le klasične oddelke.¹⁴⁵ Po njihovem odhodu se je s šolskim letom 1962/63 stanje na šoli »stabiliziralo«: vsako leto do vključno 1974/75 – z delno izjemo leta 1961/62¹⁴⁶ – so odprli po dve novi latinski paralelki (5.a in 5.b) in vsako leto do vključno 1977/78 – z edino izjemo leta 1965/66 – sta štiriletni program latinščine zaključili prav tako po dve latinski paralelki (8.a in 8.b). Predvsem zaradi zahtevnosti programa (v kombinaciji s fakultativnostjo) je bil osip pri latinščini nekaj običajnega, zato so bili v latinskih paralelkah v višjih razredih – praviloma v manjšini¹⁴⁷ – tudi učenci, ki so latinščino predčasno opustili. Med urami latinščine so dobili tiho zaposlitev ali pa jih je učitelj pritegnil k skupnemu ponavljanju slovenske slovnice, kar je bil pri pouku latinščine pogost korak. Obstajala je sicer možnost internega popravnega izpita (v junijskem in jesenskem roku), ki pa je nekateri niso izkoristili oziroma izpita niso naredili.¹⁴⁸

Na OŠ Prežihovega Voranca je v prvih dveh desetletjih končalo osmi razred¹⁴⁹ skupno 67 slovenskih oddelkov, od tega 14 klasičnih z obvezno latinščino (8.a–e), 31 latinskih paralel s fakultativno latinščino (8.a, b)¹⁵⁰ in 22 realnih (8.c, d), ter 27 srbohrvaških oddelkov (8.A, B). V začetku šestdesetih let je vpis v latinske paralelke zaradi strukturnih sprememb, ki jih je doživljala šola (predvsem ustavitve vpisa v klasične oddelke in priključitve srbohrvaških) precej upadel,¹⁵¹ nato pa se je stanje spet

145 V nižjih razredih tudi realne (od 1958) in srbohrvaške (sh.) (od 1959). Sestava oddelkov 8. razreda: 1958/59 3 klasični (8.a, b, c; 80 učencev); 1959/60 4 klasični (8.a, b, c, d; 100); 1960/61 5 klasičnih (8.a, b, c, d, e; 144), 2 realna (8.f, g; 65), 1 sh. (8.A; 21); 1961/62 2 klasična (8.a, b; 57) in 1 sh. (8.A; 33).

146 V 5.b 1961/62 se je k latinščini vpisala le slaba polovica oddelka. V tej generaciji je štiriletni program zaključilo 31 učencev (8.a 23, 8.b 8).

147 Večino so predstavljali le v redkih izjemah, npr. v 8.b 1970/71, kjer je štiriletni program zaključilo 13 od 31 učencev. Gl. tudi op. 146.

148 V tem obdobju so se starši v primeru slabih ocen še zelo pogosto odločali za pomoč v obliki inštrukcij že tudi sredi šolskega leta (pozneje se je ta praksa v osnovni šoli v glavnem opustila).

149 Vpis v 1. razred osemletne gimnazije v letih 1955–1957 oz. 5. razred osnovne šole v letih 1958–1974.

150 Latinske paralelke so na OŠ P. Voranca ohranile poimenovanje po prvih črkah abecede do l. 1994.

151 V letih 1963–1966 (vpis v 5. razred 1959–1962) je štiriletni program zaključilo po posameznih letih 53, 41, 31, 28 učencev.

postopoma izboljšalo.¹⁵² V latinske paralelke petega razreda se je v zadnjih petih letih pred njihovo ukinitvijo (1975) vpisalo letno v povprečju 58 učencev, od katerih jih je vsako leto 46 tudi uspešno zaključilo štiriletni program.¹⁵³

Nove spremembe

V začetku sedemdesetih letih se je zanimanje za pouk latinščine spet povečalo ne le na OŠ Prežihovega Voranca, ampak tudi drugod. Pouk latinščine se je po krajšem premoru leta 1972 vrnil v Maribor, leta 1971 ga je imela tudi OŠ Mozirje, v Ljubljani sta ga na novo uvedli OŠ Riharda Jakopiča leta 1972 in OŠ dr. Jožeta Potrča leta 1974. OŠ Mirana Jarca je leta 1971 na primer oblikovala kar dve latinski paralelki petega razreda in je skupaj z OŠ Prežihovega Voranca pomagala še dalje ohranjati nadaljevalni program latinščine na II. gimnaziji (od 1976 Gimnazija Ivana Cankarja). Tudi pogovori s šolskimi oblastmi so stekli na videz ugodno, kar vse je zbuvalo nekaj optimizma.

Po drugi strani pa so se v šolstvu že pripravljale nove spremembe, ki so med drugim ogrozile obstoj osnovnošolskih latinskih paralelk, na kar je opozoril dr. Kajetan Gantar prvič že v šolskem letu 1971/72, ko je v imenu Oddelka za klasično filologijo Filozofske fakultete v Ljubljani protestiral proti njihovi ukinitvi ter se zavzel za odprtje novih, in nato spet proti koncu šolskega leta 1972/73. Oddelek za klasično filologijo je podprla tudi Filozofska fakulteta in izvoljena je bila komisija za sestavo spomenice (pozneje opuščene zaradi navidezno ugodnega poteka dogodkov), ki naj bi javnost opozorila na perečo problematiko in pozvala odgovorne, naj osnovnošolske latinske paralelke javno potrdijo oziroma demantirajo njihovo ukinitve. V obeh primerih so sledili sestanki na Zavodu za šolstvo in sprejetih je bilo nekaj predlogov, ki so sicer bili naklonjeni osnovnošolskemu pouku latinščine, toda pozneje nikoli uresničeni.¹⁵⁴ Med drugim so razpravljali celo o »eksperimentalnem projektu«,¹⁵⁵ ki naj bi pomagal najti najustreznejšo obliko poučevanja latinščine v osnovni šoli, a tudi v tem primeru je ostalo le pri obljubah. Tudi v poznejših letih¹⁵⁶ je vse prepogosto prihajalo do razkora med ustnimi dogovori s šolskimi oblastmi na eni strani in njihovimi naknadno (nepričakovano in pogosto anonimno) sprejetimi odločitvami na drugi.

152 V letih 1967–1973 (vpis v 5. razred 1963–1969) je štiriletni program zaključilo po posameznih letih: 44, 32, 32, 43, 39, 40, 40 učencev. Vpisanih v 5. razred je bilo najmanj sto več (povprečni osip je znašal ok. sedem učencev na razred).

153 V letih 1974–1978 (vpis 5. razred 1970–1974) je štiriletni program zaključilo po posameznih letih 51, 41, 52, 39, 48 učencev.

154 Gl. Hriberšek 2002, str. 224–229.

155 Gl. *ibid.*, str. 228–229. Izdelan je bil celo pisni predlog: oblikovana naj bi bila po dva eksperimentalna paralelna latinska oddelka s tremi tedenskimi urami latinščine v rednem urniku na eni šoli v Ljubljani in eni zunaj nje. V marsičem podoben projekt je ZRSŠ realiziral dvajset let pozneje v okviru priprav na devetletko (1991–1999).

156 Npr. l. 2008 je latinščina izpadla iz nabora obveznih drugih tujih jezikov 3. triade (z obrazložitvijo, da ni živ jezik) in l. 2012 (tokrat po zbranih podatkih pomotoma, ne namerno) iz nabora izbirnih tujih jezikov 2. triade.

Elitizem

Latinskim paralelkam so nasprotniki¹⁵⁷ očitali predvsem elitizem in socialno diferenciacijo ter rušenje načela enotne osnovne šole. Z dvema oziroma tremi tedenskimi urami fakultativne latinščine, dodanimi enotnemu osnovnošolskemu programu, so res predstavljale »obogatitev in požlahtnitev obstoječega togega šolskega sistema«¹⁵⁸ ter bile v tem smislu elitne, kar bi morale biti pohvalno in zaželeno. Glede socialne diferenciacije pa je treba poudariti, da se je vanje lahko vključil vsakdo, ki je bil pripravljen na dodatno obremenitev nekaj ur latinščine tedensko. Res pa je, da marsikdo za njihov obstoj sploh ni vedel, kaj šele da bi bil seznanjen z možnostjo menjave šolskega okoliša. Dolžnost šolskih oblasti bi bila, da se socialne diferenciacije lotijo z ozaveščanjem¹⁵⁹ širše javnosti o možnostih vključitve v klasično-humanistični izobraževalni program, ne pa z njegovo ukinitvijo.

Zelo realno podobo tradicionalne latinske paralelke iz prve polovice šestdesetih let podaja – s stališča učenca – naslednji opis: »V našem latinskem oddelku (5.a) smo se zbrali učenci z vseh koncev Ljubljane in bližnje okolice – tja do Vevč ... Naši starši so opravljali vse mogoče poklice – od šoferja in pleskarja do univerzitetnega profesorja.¹⁶⁰ Materialne razlike med družinami, iz katerih so prihajali moji sošolci, so bile precejšnje. Vendar pa je bilo povojno pomanjkanje še preblizu in smo bili pravzaprav vsi navajeni na zelo skromen način življenja. Sestava razreda se je nekoliko spreminjala. Latinščina poleg vsega drugega je bila za nekatere prehud zalogaj. Vendar je bila šola prilagodljiva ... Vsekakor sem se tu počutil bolje kot v prejšnji šoli. S sošolci nas je združevala želja po večjem znanju in šola je našim težnjam tudi ustregla. Deležni smo bili dokaj individualne obravnave, od nas pa so tudi precej zahtevali ...«¹⁶¹ Učence v latinskih paralelkah je resnično družila predvsem želja po odkrivanju novega, po dodatnem znanju.

Ukinitve latinskih paralelk

V tedanjih razmerah ni bilo nobenega dvoma, da brez osnovnošolskih latinskih paralelk, kjer so se za otroke v starosti od enajst do petnajst let postavljali temelji klasično-humanističnega izobraževanja, ne bo mogoče ohraniti niti kvalitete niti

157 Nasprotnikov klasično-humanističnega izobraževalnega programa je bilo že od časov Avstro-Ogrske dalje vedno precej, razlogi, ki so jih navajali, pa raznoliki. Gl. op. 3 in 18.

158 Besede akademika prof. dr. Kajetana Gantarja v pismu z dne 2. 3. 2000, naslovljenem na ravnatelja OŠ P. Voranca glede predloga programa Osnovna šola s poudarkom na poučevanju latinščine. (ZAA, hrani SŠM)

159 V ta namen bi bil treba izdelati poseben nacionalni program. Vodstva »nelatinskih« šol bi, predvsem v letih upadanja osnovnošolske populacije, na ozaveščanje o možnostih menjave šolskega okoliša verjetno težko pristala.

160 Med starši učencev v latinskih paralelkah jih je bilo tudi precej na pomembnih (političnih) položajih, ki so dobro poznali prednosti zgodnjega klasično-humanističnega izobraževanja.

161 Peter Legiša, V latinskem oddelku od 1960 do 1964, *Zbornik ob 100-letnici* 1999, str. 108–109 (odlomek). Za dodatne opise latinskih paralelk gl. *ibid.*, str. 108–122; *Zbornik ob 50-letnici* 2008, str. 33–36.

kontinuitete pouka latinščine – ne le začetnega osnovnošolskega, ampak tudi nadaljevalnega gimnazijskega ne. Zato je bil boj za njihov obstoj še toliko večjega pomena. Toda vsi argumenti strokovnjakov in zainteresirane javnosti so bili zaman, tedaj – kot že mnogokrat prej in pozneje – se je odvijala »debata gluhih«. ¹⁶²

Pouku latinščine je po letu 1958 najhujši udarec zadala okrožnica Organizacijske enote Ljubljana Zavoda za Šolstvo, št. 38/75 z dne 28. januarja 1975 (v nadaljevanju: Okrožnica), ki jo je podpisala Ana Tomić ¹⁶³ in se je glasila: »Analiza dosedanjih latinskih oddelkov na nekaterih osnovnih šolah v mestu Ljubljana je pokazala, da so se v teh oddelkih združevali učenci staršev intelektualcev z urejenimi družinskimi razmerami in z najvišjimi intelektualnimi sposobnostmi. Prevladoval je odličen in prav dober uspeh. Tako so ti oddelki prerasli v selekcionirane skupine, kjer otrok nekvalificiranih delavcev ni, kar ocenjujemo kot zunanjo diferenciacijo vzgoje in izobraževanja. Vse to ni združljivo s samoupravno socialistično angažirano šolo in s temeljnimi principi marksistične pedagogike. Zato naročam šolam, da v šolskem letu 1975/76 ne odpirajo novih latinskih oddelkov in da dosedanje razformirajo in oblikujejo heterogene oddelke glede na intelektualne sposobnosti, učni uspeh in izobrazbeno strukturo staršev. Latinščina se lahko poučuje kot fakultativna dejavnost v okviru dodatnega pouka. Ravnatelje šol, ki imajo latinske oddelke, prosimo, da nam najkasneje do 15. junija 1975 sporočijo, kako bodo v šolskem letu 1975/76 realizirali zahteve te okrožnice.«

Okrožnica, ki je šolskim vodstvom naročala, da razpustijo že obstoječe latinske paralelke in v šolskem letu 1975/76 ne odpirajo novih, je bila zaupno ¹⁶⁴ poslana na ljubljanske osnovne šole, kjer se je v šolskem letu 1974/75 učilo latinščino več kot tri-sto učencev, od tega skoraj dve tretjini na OŠ Prežihovega Voranca. Imena avtorjev in rezultati analiz, ki naj bi pripeljale do takšne odločitve, niso bili objavljeni. Pomembno je, da ni bilo niti v Okrožnici niti v poznejših pogovorih na Zavodu za šolstvo zaslediti nobene resnične skrbi za nadaljnjo usodo osnovnošolskega pouka latinščine. ¹⁶⁵⁻

Najbolj je Okrožnica prizadela OŠ Prežihovega Voranca (proti kateri je bila očitno v resnici tudi uperjena), ki je v šolskem letu 1974/75 imela, kot v povprečju vsa leta, osem latinskih paralel z dobro utečenim fakultativnim poukom. Vsebina in ton Okrožnice sta sprožila veliko ogorčenje in 17. aprila 1975 je bil na šoli sklican zbor staršev. Med 141 udeleženci so bili tudi predstavniki Zavoda za šolstvo, nekaj klasičnih

162 Hriberšek 2002, str. 230; Peter Srakar, Predhodniki usmerjenega izobraževanja, *Mladina*, št. 12, 23. 3. 1986, str. 22–23.

163 Z izjemo prof. Ane Tomić so nasprotniki pouka klasičnih jezikov »ostajali anonimni; nikoli niso javno nastopali z argumenti (razen Tomičeve v primeru okrožnice, ker je prišla v javnost; na njene argumente se je Zavod skliceval še več kot 10 let)«. (Hriberšek 2002, str. 235.)

164 »Okrožnica je prišla v roke Društva za antične in humanistične študije Slovenije preko osebnih zvez društvenega tajnika Matije Pogorelca (prof. M. Pogorelec je poučeval latinščino na II. gimnaziji v Ljubljani, op. a.) ... Na pobudo Matije Pogorelca, ki je tvegala največ, se je Društvo odzvalo na ta dopis.« (Hriberšek 2002, str. 231). Gl. tudi Kajetan Gantar, Spomini na ustanovitev Društva za antične in humanistične študije Slovenije, *Keria* II/2 (2000), str. 240.

165 Gl. Hriberšek 2002, str. 230–235.

filologov in drugih zagovornikov pouka latinščine. Na prošnjo ravnatelja Rudija Bajžlja je podpisnica Okrožnice Ana Tomić pojasnila stališča Zavoda. Po njenih besedah naj bi šlo »za nesporazum, ker naj bi Zavod ne nasprotoval pouku jezika, ampak združevanju boljših učencev« in da na OŠ Prežihovega Voranca »naj bi diferenciacija ne bila tako velika; huje naj bi bilo drugod«, a ni navedla, kje naj bi to bilo.¹⁶⁶ Poudarila je, da »z nastopom proti združevanju v selekcionirane skupine boljših učencev zastopa tudi stališče Občinskega komiteja ZK in Izvršnega sveta CK ZKS in da latinščina kot predmet ni uzakonjena za poučevanje v osnovni šoli«. Zbor staršev je predlagal, naj Zavod odloži ukinitvev latinskih oddelkov in »priskrbi strokovno argumentirano mnenje univerze in ustreznih fakultet«. ¹⁶⁷ Zavod je na škodljive posledice zahtevanih ukrepov že pred tem zaman pisno opozorilo tudi novoustanovljeno Društvo za antične in humanistične študije Slovenije.¹⁶⁸

Časopisna polemika¹⁶⁹

Zavod za šolstvo, ki ni odstopil od stališč in zahtev Okrožnice, in Društvo za antične in humanistične študije Slovenije, ki je dalje nastopalo proti ukinitvi osnovnošolskih latinskih paralelk, nista našla skupnega jezika. Tako je polemika dne 18. aprila 1975, dan po zboru staršev na OŠ Prežihovega Voranca, prešla v časopisje, a ukinitve latinskih paralelk ni zadržala. Dr. Kajetan Gantar, tedanji predsednik Društva, se je na sklep o ukinitvi latinskih paralelk odzval s člankom Zavržena klasika, objavljenim v časopisu Delo dne 18. aprila 1975. Po objavi članka, ki je odražal stališče društva, so v Poštni predal 29 časopisa Delo prispela številna pisma bralcev v podporo prizadevanjem Društva¹⁷⁰ in v polemiko so se vključili še drugi časopisi in revije.¹⁷¹ Odzvali so se tudi člani Osnovne organizacije Zveze komunistov na Zavodu za šolstvo v Ljubljani in v časopisu Komunist dne 19. maja 1975 objavili prispevek z naslovom Nihče ne preganja latinščine iz osnovne šole, ki ga je nato kot pojasnilo številnim pismom bralcev povzel in objavil tudi časopis Delo dne 31. maja 1975. V skladu z napisanim naj bi latinščino v osnovni šoli še naprej poučevali in njen pouk celo razširili, a ne v okviru rednega urnika. Skratka, latinščina naj bi ostala, latinske paralelke pa ne.

166 V šol. l. 1974/75 so v Ljubljani po zbranih podatkih imele pouk latinščine poleg OŠ P. Voranca le OŠ M. Jarca, OŠ R. Jakopiča in OŠ dr. J. Potrča, latinske paralelke pa le prve tri.

167 Ibid., str. 232–233; Zapisnik seje zbora staršev osnovne šole Prežihov Voranc v Ljubljani dne 17. aprila 1975, str. 1–7 (zasebni arhiv akademika prof. dr. Kajetana Gantarja). Glede šolske kronike OŠ P. Voranca za šol. l. 1974/75 gl. op. 143.

168 Gl. op. 134.

169 Gl. Hriberšek 2002, str. 231–235.

170 Gl. Kajetan Gantar, Zavržena klasika, *Delo* 18. 4. 1975; Primož Simoniti, Zavržena klasika: Delo 18. 4., *Delo* 26. 4. 1975; Kajetan Gantar, Zavržena klasika: Delo 18. 4., 26. 4., 31. 5., *Delo* 7. 6. 1975; Ana Tomić, Zavržena klasika: Delo 18. 4., 26. 4., 31. 5., *Delo* 7. 6. 1975.

171 Gl. Martin Casagrande-Richter, Latinščina, *Dnevnik* 29. 4. 1975; Marjan Sedmak, Prava pot in bližnjica: Tečna tema, *ITD* 11. 5. 1975; *Pavliha* 12. 5. 1975, str. 19; Nihče ne preganja latinščine iz osnovne šole, *Komunist* 19. 5. 1975.

Sledil je odgovor dr. Kajetana Gantarja in v časopisu Delo dne 7. junija 1975 je svojo interpretacijo razmer objavila tudi podpisnica Okrožnice Ana Tomić. Iz njenega prispevka se je dalo med drugim razumeti celo, da se učenci v latinskih paralelkah OŠ Prežihovega Voranca latinščine sploh niso učili prostovoljno. Skratka, šolnikom se je očitalo, »da so zahtevali tisto, kar je nujni pogoj uspešnega učenja latinščine (in ne le latinščine): pretehtan vpis in kontinuiteto pouka med letom. Zamerili so jim, ker fakultativnega pouka latinščine niso organizirali tako, da bi nujno propadel«. ¹⁷² Šolske oblasti niso bile pripravljene prisluhniti strokovnim argumentom in prevladala je politična odločitev. Zavod za šolstvo je nadaljeval reorganizacijo osnovnošolskega pouka latinščine in ob začetku šolskega leta 1975/76 o tem javnosti ni bil pripravljen dati pojasnil. ¹⁷³ Osnovnošolske latinske paralelke so bile ukinjene in latinščina se je začela poučevati po dve uri tedensko v okviru latinskih krožkov zunaj rednega urnika.

OŠ Prežihovega Voranca

Ravnatelj Rudi Bajželj je problematiko latinskih paralelk uvrstil na dnevni red učno-vzgojne konference šele 28. maja 1975, in sicer pod drugo točko (»2. Latinski oddelki«), takoj za celodnevno šolo in pred poročilom o 7. srečanju šol »Bratstvo edinstvo (*sic*)«. V zapisniku navedene konference piše: »Ta točka je na dnevnem redu, da bi lahko obvestili starše. Okrožnica, ki smo jo dobili konec januarja, zahteva, da moramo do 15. junija odgovoriti, kako bomo zadevo z latinskimi oddelki rešili. Tov. ravnatelj predlaga, da razmislimo o rešitvi, ki jo bomo potem na prihodnji konferenci sprejeli.« ¹⁷⁴

Naslednja učno-vzgojna konferenca je bila 9. junija 1975, torej le slab teden pred rokom, določenim za odgovor v januarski Okrožnici. Problematika latinskih paralelk je prišla tokrat na vrsto pod tretjo točko dnevnega reda (»3. Pouk latinskega jezika v prihodnjem šolskem letu«), za petdesetletnico pisane partijske besede in celodnevno šolo. V zapisniku konference piše: »Po krajši diskusiji je učiteljski zbor sprejel glede pouka latinskega jezika naslednje stališče: 1. V šolskem letu 1975/76 ne bomo več formirali v 5. razredu »latinskih« oddelkov. Učencem, ki se bodo želeli učiti latinski jezik, bomo to omogočili kot svobodno dejavnost izven rednega urnika. 2. Oddelki 6.–8. razreda bodo nadaljevali oz. dokončali pouk latinskega jezika na dosedanji način. Tako bo ustrezno želji staršev in osnovnim pedagoškimi načelom. Zaradi pomanjkanja prostora in popolne dvojne izmene tudi ne bi bilo možno naenkrat prenesti vse latinščine na čas izven pouka. Da bi se v bodoče mogle zadovoljivo razvijati svobodne dejavnosti, posebno v celodnevni šoli, je nujna dograditev šole.« ¹⁷⁵ Ravnatelj je zahteve Okrožnice

172 Gl. Baskar 1987, str. 137–138.

173 Gl. Hriberšek 2002, str. 234; Marjan Sedmak, Prava pot in bližnjica : Po sledih naših člankov, *ITD* 14. 9. 1975.

174 ZAL 463, t. e. 13: Zapisnik učno-vzgojne konference OŠ P. Voranca z dne 28. 5. 1975.

175 ZAL 463, t. e. 13: Zapisnik učno-vzgojne konference OŠ P. Voranca z dne 9. 6. 1975. Glede na vse obtožbe, ki so tedaj letele na latinščino, ne bi bilo čudno, če bi jo kdo okrvil tudi za veliki zeleni prizidek (dograjen maja 1977), katerega arhitektura, čeprav nagrajena, je v javnosti sprožala polemike. Ta je bil seveda posledica številnosti šolske populacije zaradi dvojnosti šole (slovenski in srbohrvaški oddelki).

izpeljal dovolj diplomatsko: novih latinskih paralelk OŠ Prežihovega Voranca ni več odpirala, že obstoječih pa ni razpustila.

S šolskim letom 1975/76 je morala – v skladu z zahtevami Okrožnice – tudi OŠ Prežihovega Voranca na novo vpisane učence latinščine razporediti po vseh paralelkah petega razreda in fakultativni pouk latinščine organizirati v skupinah zunaj rednega urnika (latinski krožki). Za tretjino se je zmanjšal tudi fond latinščini namenjenih ur, s treh tedenskih ur v latinskih paralelkah na dve uri v latinskih krožkih. Šolski letni delovni načrt, sprejet 17. decembra 1975, je v skladu s sklepom konference z dne 9. junija 1975 sledil zahtevam Okrožnice v celoti le za peti razred, v treh višjih razredih pa je ostalo po starem, z izjemo urnika (ne pa tudi števila tedenskih ur) za šesti razred: »V predmetniku 7 a, 7.b ter 8.a, 8.b imamo vključene po 3 ure pouka latinskega jezika tedensko. V 5. razredu letos organiziramo pouk latinskega jezika kot prostovoljne dejavnosti. Iz 5. a se je prijavilo 22 učencev, iz 5.b in 5.A pa 26. Vsak latinski predmetni krožek ima po 2 tedenski uri izven predmetnika oz. urnika. Prav tako je izven predmetnika organiziran pouk latinskega jezika v 6.a in 6.b.«¹⁷⁶ Pri tem je treba poudariti, da sta oddelka 6.a in 6.b (vpis v peti razred leta 1974) do konca osnovne šole ostala latinski paralelki in imela latinščino po tri ure tedensko,¹⁷⁷ toda »izven predmetnika oziroma urnika«, kar je pomenilo, da se je latinščina poučevala po koncu temeljnega pouka.

Čeprav je Okrožnica ravnateljem osnovnih šol naložila, da morajo razpustiti tudi že obstoječe latinske paralelke, so na OŠ Prežihovega Voranca te dokončale osnovno šolo v takšni sestavi, v kakršni so bile v letih 1972, 1973 in 1974 vpisane v peti razred: za vse tri generacije sta paralelki a in b ostali »latinski« (z nekaj običajnega osipa), paralelka c pa »realna«, torej brez učencev latinščine.¹⁷⁸ Prav učenci teh treh generacij, ki so se na »Šubičevi gimnaziji«¹⁷⁹ vključili v nadaljevalni program latinščine, predstavljajo poslednje slovenske »klasičke« z osemletnim poukom latinščine (matura 1980, 1981, 1982).¹⁸⁰ Nekateri učenci latinskih paralelk 8.a in 8.b OŠ Prežihovega Voranca pa so leta 1976 ob vpisu v nadaljevalni program latinščine na Gimnaziji Ivana Cankarja, kot se je tega leta poimenovala II. gimnazija,¹⁸¹ naleteli na težave. Nekdanji učenec je o tem zapisal: »Seveda pa so to bili časi ..., ko so latinski razredi predstavljali nezaželeno elito ter povzročili ob koncu osmega razreda nekaterim od nas hude težave. Šele ko so

176 ZAL 463, t. e. 8: Delovni načrt OŠ P. Voranca za leto 1975/76. Tu prvič zasledimo poskus vključitve srbohrvaških oddelkov k latinščini (5.A; gl. op. 53) ter spremenjeno izrazje in drugačen ton zapisa.

177 Za šol. l. 1977/78 je bilo latinščini v 8. razredu dodeljenih 6 ur (8.a 3 ure O. Gnjezda, 8.b 3 ure L. Avčin). Gl. ZAL 463, t. e. 13: Zapisnik 1. seje učiteljskega zbora v šol. l. 1977/78 z dne 31. 8. 1977.

178 V šol. l. 1975/76 se je latinščino učilo v 8.a (30) 26 in 8.b (27) enako 26 učencev; 8.c (32) je bil realen. V šol. l. 1976/77 se je učilo v 8.a (28) 20 in 8.b (27) 19 učencev; 8.c (25) realen. V šol. l. 1977/78 se je učilo v 8.a (35) 23 in v 8.b (34) 25 učencev; 8.c (23) realen.

179 II. gimnazija v Ljubljani se je l. 1976 preimenovala v Gimnazijo Ivana Cankarja in l. 1981 v Srednjo šolo Ivan Cankar za splošno kulturo in elektroenergetiko.

180 Gl. op. 20 in 86.

181 L. 1976 je vodstvo Gimnazije I. Cankarja prevzel prof. M. Poljanšek. Gl. op. 51 in Hriberšek 2002, str. 234–235.

bila vsa mesta na ostalih ljubljanskih gimnazijah popolnjena, je namreč vodstvo Šubičeve gimnazije objavilo spisek sprejetih učencev v edini nadaljevalni latinski razred. S to pozno objavo bi nekaterim izmed nas kmalu onemogočili vpis na gimnazijo. Seveda so bila na voljo še mesta na poklicnih srednjih šolah v omejenem številu ..., a se je vsaj zame – razen pokvarjenih počitnic – srečno končalo. Oba latinska razreda s Prežihova sta se zlila v en gimnazijski razred ...»¹⁸²

Kročki

V »tekstualnem delu poročila Osnovne šole Prežihov Voranc v Ljubljani ob zaključku šolskega leta 1975/76« je bilo pod prvo točko navedeno, da se je vse leto »urejalo vprašanje šolskega vodstva. 1. avgusta 1975 je odpovedal delovno razmerje ravnatelj šole tov. Rudi Bajželj, 15. junija 1976 je prišel sklep občinske skupščine, da je razrešen«, pod drugo točko pa je pisalo: »To je bilo šolsko leto, v katerem smo spremenili organizacijsko obliko poučevanja latinskega jezika. Ob utemeljevanju in uvajanju novega je bilo potrebno dosti naporov za spreminjanje stališč prizadetih kategorij.«¹⁸³

S šolskim letom 1975/76, dokončno pa z odhodom zadnjih dveh latinskih paralelek junija 1978 (vpis v peti razred leta 1974), je OŠ Prežihovega Voranca prešla v novo fazo svojega razvoja, ko je bila pretrgana njena močna navezanost na klasično-humanistično tradicijo nekdanje Klasične gimnazije v Ljubljani. Še naprej pa so se nanjo vpisovali zaradi latinščine tudi učenci iz drugih šolskih okolišev, le da sčasoma v manjšem številu. Ker šola od leta 1975 ni več odpirala novih latinskih paralelek, se je sestava njenih oddelkov bistveno spremenila. Odpravljena je bila tradicionalna delitev na latinske in realne paralele in že v šolskem letu 1978/79 so bili vsi oddelki »kombinirani«, kjer se je del učencev učil latinščino, del pa ne.¹⁸⁴ Generacija, ki je osnovno šolo zapustila junija 1979 (vpis v peti razred leta 1975), je bila prva generacija »kročkarjev«,¹⁸⁵ ki v gimnaziji ni več imela nadaljevalnega programa latinščine.

Uradno naj bi se po letu 1975 uporabljal le izraz »latinski kroček« (izjemoma tudi »latinska skupina«), ki pa se je v šolski dokumentaciji uporabljal nedosledno. Razredničarka¹⁸⁶ 6.a 1975/76 je na primer v poročilu zapisala, da je bilo šest učencev negativno ocenjenih iz »neobveznega predmeta latinščine«, da dva iz razreda nista obiskovala »la-

182 Boštjan Gomišček, Prežihov Voranc v šolskih letih 1972/73 do 1975/76, *Zbornik ob 100-letnici 1999*, str. 115–116 (odlomek).

183 ZAL 463, t. e. 13: Tekstualni del poročila OŠ P. Voranc v Ljubljani ob zaključku šolskega leta 1975/76.

184 Po novem so bili učenci latinščine (tudi zunanji) porazdeljeni po vseh oddelkih in običajno nikjer v večini: npr. v 8. razredu 1978/79 (vpis v 5. r. 1975) se je latinščino učilo 28 učencev, od tega 15 v 8.a (30) in 13 v 8.b (32); 1979/80 (vpis v 5. r. 1976) se je latinščino učilo 25 učencev, od tega 7 v 8.a (29), 12 v 8.b (27) in 6 v 8.c (24) itd.

185 Prva generacija »kročkarjev«: osip 42-odstoten; od 48 učencev, vpisanih k latinščini v 5. razredu, jih je štiriletni program končalo 28 (8.a 15, 8.b 13).

186 Prof. Vida Matičetova (slavistka). Gl. ZAL 463, t. e. 1: Razrednikovo poročilo, 6.a 1975/76.

tinskega krožka« in da so se učenci »živahno udeleževali v petih krožkih: biološkem, literarnem, matematičnem, prometnem in srbohrvaškem«. Omenjeni oddelek 6 a je bil latinska paralelka ali vsaj »oddelek z latinskim jezikom«, a izraza nista bila več dobrodošla. Zato je bil uporabljen izraz »latinski krožek«, a hkrati latinščina med krožki ni bila naštetja. Skratka, novo izrazoslovje je med učitelje vnašalo negotovost.¹⁸⁷

S šolskim letom 1975/76 se je spremenil tudi ton pisanja šolskih kronik, ki jo je za to leto pisala že profesorica Vilma Šega, pomočnica ravnatelja, ki je s šolskim letom 1976/77 prevzela vodstvo šole. Spremembo so brez dvoma narekovala družbene razmere, kjer se je latinščina – da preostalih šestih latinskih paralelk v višjih treh razredih niti ne omenjamo – očitno znašla na črni listi.¹⁸⁸ Latinščina, zreducirana na predmetni krožek, se po letu 1975/76 – kljub po novem vse obširnejšim, z najrazličnejšim gradivom preobloženim letnim poročilom – dejansko ni več omenjala, doletela jo je neke vrste *damnatio memoriae*. Izpuščali so jo celo pri navedbi šolskega okoliša, čeprav je izjema (v praksi) še dalje veljala tudi zanjo.¹⁸⁹

V šolski kroniki za leto 1976/77 na primer, ki se je začela s fotografijo Klasične gimnazije¹⁹⁰ iz leta 1899 in ki je bila v počastitev devetega srečanja skupnosti šol »Bratstvo enotnost« izredno obsežna, je bila latinščina omenjena – če odmislimo navedbo poklica ob imenih obeh profesoric latinščine – le v vlepljenem časopisnem članku.¹⁹¹ Nekaj več besed ji je bilo namenjenih v naknadno priloženem povzetku kronik, kjer je za leto 1976/77 pisalo: »Latinščino smo poučevali po pouku v 5. razredu 2 skupini s skupaj 30 učenci in v 6. razredu prav tako 2 skupini z 42 učenci ... V tem šolskem letu so končali zadnji razredi,¹⁹² ki so imeli pouk latinskega jezika v urniku.«¹⁹³ Latinski paralelki 7.a 1976/77 in 7.b 1976/77, od koder so izšli (poleg redkih izjem v devetdesetih letih) poslednji slovenski »klasiki« z osemletnim poukom latinščine,¹⁹⁴

187 Gl. op. 87 in 89. Takšno izrazje je pri nepoznavalcu lahko vzbudilo vtis, da je šlo (drugače od latinskih krožkov) v latinskih paralelkah za »neprostovoljno«, torej prisilno obliko pouka, kar je seveda popoln nesmisel. Prim.: Ana Tomič, Zavržena klasika : Delo, 18. 4., 26. 4., 31. 5., *Delo* 7. 6. 1975; Baskar 1987, str. 137–138.

188 Prim. op. 106.

189 »Šolski okoliš za slovenske oddelke krajevna skupnost Ajdovščina in vse mestno področje za srbohrvatske oddelke.« (ZAL 463, t. e. 1: Šolska kronika OŠ P. Voranca za šol. l. 1977/78.) Prim. op. 55.

190 Ob njej se omenja »klasična gimnazija«, ne pa tudi pouk klasičnih jezikov. Gl. ZAL 463, t. e. 1: Šolska kronika OŠ P. Voranca za šol. l. 1976/77.

191 Stanko Kokole, *Moj poklic*, Ljubljanski dnevnik, 28. 5. 1977.

192 Latinski paralelki 8.a in 8.b 1976/77 (vpis v 5. razred 1973) sta delali še »po starem« (tri tedenske ure latinščine v rednem urniku); del učencev se je v gimnaziji vključil k nadaljevalni latinščini (matura 1981). Gl. op. 86.

193 Tipkan in nepodpisani povzetek vsebuje kratek, nesistematičen in pomanjkljiv izbor podatkov za leta 1960–1980. Gl. ZAL 463, t. e. 1: Šolska kronika OŠ P. Voranca za šol. l. 1960–1980.

194 Latinski paralelki 7.a in 7.b 1976/77 (vpis v 5. razred 1974) sta do konca osnovne šole delali delno »po starem« (tri tedenske ure latinščine, toda po koncu temeljnega pouka); del učencev se je vključil k nadaljevalni latinščini (matura 1982). Gl. op. 20, 86 in 177.

v zapisu nista bili omenjeni. Tudi v kroniki za šolsko leto 1978/79, ko je slovenska osnovna šola obhajala svojo dvajsetletnico (tej je bilo v primerjavi z drugimi rečmi¹⁹⁵ namenjene izredno malo pozornosti), je bil njen pouk latinščine omenjen le posredno v skopem zapisu, da je »Olga Gnjezda¹⁹⁶ končala svoje poučevanje z odhodom njenih zadnjih dveh 8. razredov z latinskim jezikom«. ¹⁹⁷ V kronikah iz tega obdobja latinščine ni zaslediti niti med predmetnimi krožki niti med številnimi interesnimi in drugimi dejavnostmi.¹⁹⁸

Drugače od šolskih kronik pa je bil fakultativni pouk latinščine omenjen v letnih delovnih načrtih (čeprav le krožki, ne pa tudi latinske paralelke). Delovna načrta za šolski leti 1976/77 in 1977/78¹⁹⁹ sta ga uvrstila med interesne dejavnosti. Prvi mu je namenil 288 ur, od tega 144 ur za dve skupini petega razreda (skupno 30 učencev) in 144 ur za dve skupini šestega razreda (skupno 42 učencev).²⁰⁰ Za leto 1977/78 je bila latinščina zabeležena kot interesna dejavnost v petem, šestem in sedmem razredu (skupno 234 učencev) z dopisom, da se izvaja po koncu rednega pouka. Kar se tiče štirih latinskih paralelek v šolskem letu 1976/77 (7.a, 7.b, 8.a in 8.b) in dveh v šolskem letu 1977/78 (8.a in 8.b),²⁰¹ tudi v delovnih načrtih niso bile navedene.

Prenapolnjena dvojna, slovenska in srbohrvaška šola, s postopoma odhajajočim profesorskim kadrom iz časov Klasične gimnazije, ki po letu 1975 ni več oblikovala novih latinskih paralelek, je začela počasi izgubljati svojo privlačnost za zunanje učence in njihove starše. Nekateri med njimi so se skušali znajti po svoje, predvsem kot pobudniki ustanavljanja latinskih krožkov v matičnih šolskih okoljih (s čimer so se izognili tudi težavam, povezanim s vsakodnevnim prevozom otrok k pouku v primeru prešolanja).²⁰² Opustitev latinskih paralelek je pomenila hkrati tudi začetek konca gimnazijskega nadaljevalnega programa. Pomen tradicionalnih osnovnošolskih latinskih paralelek je bil neprimerno večji in njihova ukinitvev leta 1975 zdaleč usodnejši ukrep, kot bi se utegnilo zdeti poznavalcu.

195 V spomin na prvi srbohrvaški oddelek 1. razreda na 5. osnovni šoli v Šubičevi ulici je bila npr. priložena celo fotografija (gl. op. 51). Gl. ZAL 463, t. e. 1: Šolska kronika OŠ P. Voranca za šol. l. 1978/79.

196 Prof. O. Gnjezda je učila latinščino in slovenščino na OŠ P. Voranca 21 let (1958–1979), pred tem pa že pet let latinščino, grščino in slovenščino na Klasični gimnaziji (kjer je l. 1936 maturirala).

197 To je bila prva generacija »krožkarjev« in prva brez nadaljevalne latinščine v gimnaziji. Gl. op. 184 in 185.

198 Navedeni pa so drugi krožki, npr. živih tujih jezikov in esperanta.

199 ZAL 463, t. e. 8: Delovni načrt OŠ P. Voranca za leto 1976/77; Delovni načrt OŠ P. Voranca za leto 1977/78.

200 Prim. op. 193.

201 Vpis v 5. razred 1973 in 1974. Gl. op. 192 in 194.

202 Predvsem v času zmanjševanja osnovnošolske populacije je vse več šol uvajalo latinske tečaje predvsem zato, da bi preprečile prešolanje (odličnih in prav dobrih) učencev, le redke pa so zagotovile tudi kontinuiteto pouka.

Učbeniki

V drugi polovici prejšnjega stoletja je metodika pouka latinščine za starostno stopnjo enajst do petnajst let doživljala velike spremembe, ki jim je sčasoma sledila tudi slovenska učbeniška literatura. V Sloveniji so dodatne prilagoditve narekemale tudi spremenjene razmere za pouk latinščine, predvsem fakultativnost predmeta, zmanjšan fond ur in ne nazadnje tudi opustitev pouka grščine. Klasični oddelki, vpisani pred uveljavitvijo nove zvezne in republiške šolske zakonodaje iz leta 1958 in 1959, so nadaljevali učenje po tradicionalnem klasičnem programu.²⁰³ Tudi učenci fakultativne latinščine so še več kot desetletje uporabljali nekatere učbenike iz časov klasične gimnazije: prvi del *Latinske vadnice* (1959) Rudolfa Južniča in Silvestra Koprive ter drugi del *Latinske vadnice za klasične gimnazije* (1955) istih avtorjev, ki pa ga v osnovni šoli kmalu niso več mogli v celoti predelati (snov so dokončali pri nadaljevalni latinščini v prvem razredu gimnazije).

Prve generacije s fakultativno latinščino so si pri učenju še vedno pomagale tudi z *Latinsko slovnico* (1952) Rudolfa Južniča in Silvestra Koprive (delo po njej je spodbujala predvsem profesorica Ana Šašel) in z *Latinsko-slovenskim slovarjem* (1955) ter *Slovensko-latinskim slovarjem* (1957) Frana Bradača. Toda osnovnošolci so jih že kmalu prenehali samostojno uporabljati in so se začeli slovnico učili le še iz zapiskov v zvezkih, besede pa iz slovarčkov v učbenikih. Tudi *Latinsko berilo za gimnazije s komentarjem* (1953) so v osnovni šoli z uvedbo fakultativne latinščine opustili (po njem so delali pri nadaljevalni latinščini v gimnaziji). Ko so leta 1961 izšla za tedanje čase metodično izredno napredna skripta *Fundamenta Latina* Ane Šašel, zasnovana kot prvi od treh delov učbeniškega kompleta, namenjenega uporabi v osnovni šoli (11–15 let), so jih nekateri profesorji začeli uporabljati kot dopolnilo k *Latinski vadnici*, po letu 1972, ko so po enajstih letih končno izšla tudi v knjižni obliki, pa vsi kot samostojen učbenik.

Učbeniku *Fundamenta Latina I* brez dvoma pripada osrednje mesto med vsemi osnovnošolskimi latinskimi učbeniki. Avtorica Ana Šašel ga je sestavila v šolskem letu 1960/61 med svojim poučevanjem na OŠ Prežihovega Voranca. V uvodu k prvi tiskani izdaji je maja 1972 zapisala: »V šolskem letu 1960–1961 smo v Sloveniji prvič poskušali uvesti modernejšo in zmanjšanemu številu tedenskih učnih ur primernejšo metodo pri pouku latinščine na 2. osnovni šoli Prežihovega Voranca v Ljubljani. Ker ni bilo na razpolago knjig, je bilo treba sproti sestavljati lekcije in tako je v tem šolskem letu nastajal v praksi sami učbenik, ki ga je tedanji Zavod za prosvetno-pedagoško službo OLO Ljubljana dal ob koncu šolskega leta razmnožiti. Izvodov je bilo malo in so dokaj hitro pošli, klasični filologi pa, vajeni davno ustaljene metode, so v glavnem dalje učili kot do tedaj, zlasti ker so imeli za stari način pouka na razpolago

203 Učbenike, ki jih je uporabljala poslednja generacija »pravih klasikov« v letih 1955–1959, je podrobno opisala prof. Andreja Grošel, nekdanja dijakinja Prve državne realne gimnazije in Klasične gimnazije v Ljubljani ter nato učenka 2. osnovne šole v Prežihovi ulici. Gl. Andreja Grošel, *Latinski učbeniki, Lingua Latina : razstava o latinščini v javni osnovni šoli 1958–2015* (razstavni katalog SŠM), Ljubljana 2015, str. 6.

zelo dober učbenik. Vendar je bilo v zadnjem času vse pogosteje slišati željo, da bi se Slovenci približali metodam, ki so danes v veljavi po vsem svetu, in ko je stara knjiga pošla, je slovenski aktiv klasičnih filologov letos sklenil, naj se natisne učbenik z novo metodo, in predlagal to Zavodu za šolstvo, ki je predlog sprejel. Žal je zaradi pomanjkanja časa knjiga ostala z malimi spremembami in dodatki v svoji prvotni – bolj skicirani kot izdelani – obliki iz leta 1961. Vseeno upajmo, da bo vsaj prehodno služila svojemu namenu.«²⁰⁴

Fundamenta Latina I je svojemu namenu služil vse prej kot le prehodno, saj je ostal v uporabi cela tri desetletja (1972–2002)²⁰⁵ in po njem so se učile generacije osnovnošolcev – in tudi srednješolcev. Pri prvi izdaji iz leta 1972, ki je šla v tisk brez avtoričinih popravkov, jo je tiskarski škrat kar dvakrat zagodel: na naslovnici je bilo *latina* zapisano z malo začetnico in v učbeniku je bil za tedanje čase neustrezen zemljevid, ki je sprožil precej »šuma« na relaciji tiskarna – Zavod za šolstvo. Na OŠ Prežihovega Voranca so morali v šolskem letu 1972/73 petošolci svoje nove latinske učbenike izročiti profesorici,²⁰⁶ ki jih je naslednjo uro vrnila brez zemljevida in tudi brez pojasnjevanja (večina učencev spremembe sploh ni zaznala, saj so zemljevid opazili le najbolj zvedavi). Tudi v latinski paralelki petega razreda na OŠ Riharda Jakopiča (in gotovo tudi drugod) so ravnali podobno: sporni zemljevid sta iz učbenikov družno odstranila ravnatelj in učitelj latinščine.²⁰⁷ Žal je bil v naslednjih izdajah skupaj z zemljevidom odstranjen tudi seznam geografskih imen.

Drugi del učbeniškega kompleta *Fundamenta Latina II* je izšel šele leta 1976, kar je profesorjem, ki so začeli delati po prvem delu že leta 1972, povzročalo precejšnje težave. Profesorici latinščine na OŠ Prežihovega Voranca Lilijana Avčin in Olga Gnjezda sta na začetku leta 1974 v poročilu aktiva²⁰⁸ takole opisali težave z zamudo pri izidu *Fundamenta Latina II*: »S knjigo Južnič-Kopriva Lat. vadnica II. del v 7. in 8. razredu nimava problemov, ker jo uporabljava že vsa leta. V 5. razredu pa sva lansko šolsko leto (1972/73, op. a.) začeli učiti po novi knjigi Ane Šašel Fundamenta Latina I. V lanskem šol. letu smo z učenci predelali in utrdili 15 lekcij iz te knjige, zato letos s to snovjo v 5. razredu ni težav. V 6. razredu sva letos nadaljevali – po predhodnem ponavljanju – s 16. lekcijo in I. knjigo v celoti predelali do konca decembra 1973. Potem pa je nastala težava. Obljubljena Fundamenta Latina II. niso izšla – knjiga je v pripravi – zato si morava pomagati s skripti, ki nama jih sproti izročila avtorica tov. Šašlova. Lekcije te II. knjige, ki so zelo zgoščene glede latinskih tekstov, gramatike in novih besed, pretipkavamo in razmnožujemo na ciklostil za naše učence in tov. Čopovo²⁰⁹ v

204 Ana Šašel, *Fundamenta Latina I*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1972, str. 5.

205 S šol. l. 1999/2000 se je začel v osnovno šolo za poskusno dobo treh let postopno uvajati ilustrirani učbeniški komplet *Latinščina za vsakogar*, ki je s šol l. 2002/03 v osnovni šoli nadomestil *Fundamenta Latina*.

206 Prof. Avčinovi v 5.b 1972/73 (vir: Ivan Urban Pregelj).

207 Ravnatelj Štefan Žargi in učitelj latinščine Martin Benedik (vir: Martin Benedik).

208 Gl. op. 112.

209 Prof. Cvetka Čop por. Kham. Gl. op. 131.

Ljubljani in tov. Hrastnikovo²¹⁰ v Mariboru, ki tudi poučujeta latinščino v 6. razredu.« Poročilu sta profesorici priložili kratka zapisnika,²¹¹ naslovljena »Poročilo o 1. sestanku prof. latinskega jezika (za 6. r.) : razgovor o 1. lekciji II. knjige – skript avtorice tov. Ane Šašel« z dne 7. januarja 1974 in »Poročilo o 2. sestanku prof. latinskega jezika (za 6. r.) : razgovor o 2. in 3. lekciji istih skript.« z dne 11. februarja 1974, iz katerih lahko glede na datuma in podnaslova sklepamo na približno hitrost usvajanja učnih vsebin.

Tretji in zadnji del *Fundamenta Latina III* je izšel leta 1977 kot začasna izdaja in je dokončno obliko dobil v prvem ponatisu leta 1979. V osnovni šoli so uporabljali predvsem prva dva dela, in sicer so sprva (v okviru latinskih paralelk)²¹² snov *Fundamenta Latina I* predelali v letu in pol ter sredi šestega razreda prešli na snov *Fundamenta Latina II*, pozneje pa so, predvsem zaradi manjšega števila tedenskih ur in dodajanja kulturno-civilizacijskih vsebin, za usvojitev iste snovi potrebovali vse več časa.²¹³ Leta 1976 je izšla tudi prenovljena *Latinska slovnica* Silvestra Koprive, toda osnovnošolci je v glavnem niso več uporabljali, saj so se slovnico lahko po novem učili ne le iz zvezkov, ampak tudi iz učbenika – lekcije v *Fundamenta Latina* so namreč vsebovale tudi slovnično razlago in vaje.

TRETJE DESETLETJE (1978–1988)

Slovo tradicionalnih latinskih paralelk. Konec osemletnega pouka latinščine. Predmetni krožki. Nove latinske paralelke.

Šolsko kolesje se vrti počasi, zato je bilo posledice predhodnih, za osnovnošolski pouk latinščine škodljivih ukrepov, predvsem dodelitve fakultativnega statusa (1958) in ukinitve latinskih paralelk (1975), najmočnejše občutiti prav v tretjem desetletju, ko so bile razmere za pouk latinščine v celotnem obdobju osemletne osnovne šole najslabše.²¹⁴ Poleg tega se je tedaj v srednji šoli že pripravljalo in nato v letih 1981–1990 tudi izvajalo klasičnim jezikom nenaklonjeno usmerjeno izobraževanje. Skratka, tretje desetletje je latinščini prineslo več slabega kot dobrega. Med drugim bi leta 1980 – ob pripravah novega učnega načrta – skorajda izgubila četrtno že tako premajhnega fonda ur (240 ur v štirih letih). Predmetna komisija za tuje jezike za prenovo učnega

210 Prof. Marija Hrastnik. Gl. op. 113 in 114.

211 Skupni obseg obeh zapisnikov je 1 tipkana stran A4. Podpisali sta ju profesorici O. Gnejzda in L. Avčin.

212 Prve tri generacije (vpis v 5. r. 1972, 1973, 1974), ki so delale po tem učbeniku, so imele na OŠ P. Voranca tri tedenske ure latinščine. Gl. op. 93.

213 Gl. poglavje Četrto desetletje : Učbeniki.

214 V povprečju se je v 3. desetletju v Sloveniji učilo latinščino le ok. 180 osnovnošolcev letno.

načrta v osnovni šoli²¹⁵ je namreč sklenila, da se bo pouk latinščine po novem začel šele v šestem razredu. Po posvetu s profesorico dr. Eriko Mihevc Gabrovce z Oddelka za klasično filologijo Filozofske fakultete v Ljubljani in profesorjem Matijo Pogorelcem z Gimnazije Ivana Cankarja pa je predsednica Predmetne komisije predlagala »v celoti nespremenjen učni načrt ter priporočala pouk v manjših skupinah in ob primernejšem času«. ²¹⁶ Tako se je latinščina do nastopa devetletnega programa²¹⁷ še naprej poučevala od petega do osmega razreda po dve uri tedensko.

OŠ Prežihovega Voranca

Že na samem začetku tretjega desetletja je prišlo na šoli do kadrovskih sprememb, potem ko sta prenehali poučevati dolgoletni profesorici Lilijana Avčin (1978) in Olga Gnjezda (1979).²¹⁸ Od njune upokojitve dalje je OŠ Prežihovega Voranca zaposlovala le še največ enega²¹⁹ učitelja latinščine. Leta 1978 se je zaposlila profesorica latinščine in angleščine Stanislava Krapež,²²⁰ leta 1980 pa jo je nasledila profesorica latinščine in francoščine Barbara Šega Čeh,²²¹ ki je na šoli poučevala latinščino do konca šolskega leta 1987/88. Sredi osemdesetih let je prišlo do zamenjave tudi v šolskem vodstvu: leta 1984 je po upokojitvi ravnateljice Vilme Šega vodstvo šole prevzel profesor Martin Žgajnar²²² (ravnatelj v letih 1984–1997). Prav ravnatelju Martinu Žgajnarju in profesorici Barbari Šega Čeh gredo – poleg staršev in učencev – največje zasluge za ponovno oblikovanje homogene latinske paralelke leta 1987, že pred tem pa – ob podpori nekaterih članov Društva za antične in humanistične študije Slovenije – tudi za ohranitev številčnih ocen pri pouku latinščine na OŠ Prežihovega Voranca.

V tretjem desetletju je OŠ Prežihovega Voranca bistveno spremenila svojo podobo, čeprav je še dalje, kot edina v Sloveniji, kontinuirano izvajala štiriletni program latinščine (vsako leto ga je končalo povprečno 25 učencev, najmanj (17) leta 1983 in največ (33) leta 1985). Šolsko leto 1978/79 je namreč prvič od svoje ustanovitve začela – zaradi zahtev Zavoda za šolstvo iz leta 1975 – brez latinskih paralelk in tega leta je

215 Predsednica prof. Fedora Umek. Članice Predmetne komisije za latinski jezik: prof. dr. Erika Mihevc-Gabrovce, prof. Barbara Šega in prof. Nevenka Seliškar. Gl. *Učni načrti za fakultativne predmete* (3. zvezek), Ljubljana 1982.

216 Gl. Hriberšek 2002, str. 235–236.

217 Devetletka je latinščini odvzela 6. razred (5. razred osemletke) in s tem dobro četrtino ur. Gl. op. 22.

218 Gl. op. 57 in 123.

219 Gl. op. 101. V letih 2004–2014 sta bili na OŠ P. Voranca spet zaposleni dve latinistki, čeprav prof. Tea Kranjc izključno, avtorica *Pregleda* pa delno za poučevanje angleščine. Toda velikega pomena je bilo že sodelovanje pri nekaterih interesnih dejavnostih.

220 V šol. l. 1979/80 sta jo nadomeščala prof. Vida Pust Škrkulja (tedaj absolventka) in prof. Matija Pogorelec z Gimnazije I. Cankarja (2. polletje).

221 V šol. l. 1982/83 sta jo nadomeščali absolventki klasične filologije Breda Čop in Tatjana Polajner. Profesorici B. Šega Čeh in B. Čop sta bili nekdanji učenki latinske paralelke na tej šoli.

222 Pred tem je na šoli v letih 1967–1969 poučeval glasbo. Pomočnica ravnatelja je bila v letih 1984–2002 Silva Tovornik (na šoli od 1970 kot razredna učiteljica).

bila pretrgana tudi njena dvajsetletna povezava s »Šubičevo gimnazijo«, ki je omogočala osemletni²²³ pouk latinščine. Zadnji tradicionalni latinski paralelki (oblikovani leta 1974) sta iz osnovne šole odšli junija 1978²²⁴ in z maturo te generacije (leta 1982 na »Šubičevi gimnaziji«) je v Sloveniji zamrl gimnazijski nadaljevalni program latinščine (v Mariboru se je to zgodilo že leta 1965).

Na OŠ Prežihovega Voranca so v dvanajstih šolskih letih (1975–1987), ki so sledila opustitvi latinskih paralelk, vpisali skupno dvaintrideset oddelkov petega razreda, a med njimi nobene latinske paralelke. Po letu 1975 so bili v latinske krožke povabljeni tudi učenci srbohrvaških oddelkov, a so se vključili v zelo majhnem številu.²²⁵ Po novem so bili učenci latinščine (tudi zunanji) razporejeni po vseh oddelkih²²⁶ in, razen izjemoma, povsod v manjšini. Pouk latinščine je potekal izključno v obliki latinskih krožkov, po dve uri tedensko zunaj rednega urnika, največkrat po koncu temeljnega pouka. Zaradi spremenjenih razmer je na OŠ Prežihovega Voranca delež učencev latinščine močno upadel. V desetletju 1978–1988 je v slovenskih oddelkih osmega razreda od skupno 765 učencev štiriletni program latinščine uspešno zaključilo le 248 učencev (33 odstotkov), kar je v primerjavi s prvim in drugim desetletjem, ko je delež znašal 61 oziroma 52 odstotkov, predstavljalo ogromen padec.²²⁷

Proti koncu osemdesetih let se je zaradi spremenjene družbene klime začel izboljševati tudi odnos do klasično-humanističnega izobraževanja, tako na osnovnošolski kot srednješolski stopnji. Na področju pouka latinščine je med srednjimi šolami prevzela pobudo Srednja šola za družboslovje in splošno kulturo Vida Janežič, poznejša Gimnazija Poljane,²²⁸ med osnovnimi pa OŠ Prežihovega Voranca, kjer so se leta 1987 odločili za prelomen korak in po dvanajstih letih premora oblikovali homogeno latinsko paralelko 5.a 1987/88.²²⁹ Slednja je bil prva v nizu 38 »novih latinskih paralelk«,²³⁰ ki so jih slovenske osnovne šole odprle v letih 1987–1998, od tega OŠ Prežihovega Voranca šestnajst. Z oblikovanjem te prve »nove latinske paralelke« se je tok razvoja pouka latinščine na OŠ Prežihovega Voranca leta 1987 za naslednjih šestnajst let (do začetka uvajanja devetletke²³¹ leta 2003) končno spet obrnil v pozitivno smer.

223 Štiriletni začetni program v osnovni šoli (tri ure tedensko) in štiriletni nadaljevalni v gimnaziji (tri oz. dve uri tedensko). Tudi pozneje so se nekateri učili latinščino osem let, a so imeli v gimnaziji ponovno začetni program. Gl. op. 20.

224 Gl. op. 194.

225 Gl. op. 176.

226 Gl. op. 184.

227 V desetletju 1958–1968 je štiriletni program končalo 598 od 980 osmošolcev (61 odstotkov), v desetletju 1968–1978 pa 425 od 826 osmošolcev (52 odstotkov).

228 Gl. Hriberšek 2002, str. 238. Gl. op. 73 in 85.

229 Gl. Pavla Strmole, iz kronike Osnovne šole Prežihovega Voranca, *Zbornik ob 100-letnici* 1999, str. 35.

230 Gl. op. 27.

231 Devetletka je bila dokončno uvedena l. 2008, priprave nanjo pa so se začele l. 1991. Po sprejetju nove zakonodaje (marca 1996) so prve šole začele postopni prehod l. 1999, zadnje, med njimi tudi OŠ P. Voranca, pa l. 2003; za slednje je bilo obdobje 2003–2008 čas sobivanja osemletke in devetletke.

Ravnatelj Martin Žgajnar je za šolski zbornik takole opisal tedanje razmere: »V slovenskih oddelkih se je vsako šolsko leto od petega do osmega razreda prijavilo k fakultativnemu pouku latinskega jezika preko 50 odstotkov učencev. Seveda so zainteresirani starši nenehno poudarjali, da mora šola omogočiti pouk latinščine. Šolska oblast in ustanovitelj (občina) latinščini nista bila naklonjena. Nekajkrat sem bil poklican na zagovor, ker sem omenjeni fakultativni pouk podpiral. Na smeh mi je šlo, ko so mi dejali, da pripravljamo kader za »farje«. Šele v šolskem letu 1988/89 in 1989/90 smo dobili za organizacijo fakultativnega pouka latinščine uradno potrditev šolskih oblasti. Vremena Kranjcem so se počasi jasnila.«²³²

Druge šole

Zunaj Ljubljane osnovnošolski pouk latinščine tudi v tretjem desetletju ni mogel zaživeti. V skladu z zbranimi podatki ga je leta 1980 dokončno opustila celo OŠ Bojana Iliča²³³ in za šolsko leto 1982/83 na primer, je bilo ugotovljeno, da »v območjih enotah Kranj, Novo mesto, Maribor, Murska Sobota, Dravograd, Nova Gorica, Koper in Celje v osnovnih šolah ni bilo pouka latinskega jezika.«²³⁴ Nasprotno pa se je v Ljubljani (pogosto na pobudo staršev) zanj odločalo vse več osnovnih šol,²³⁵ a le malokateri je uspelo vzpostaviti kontinuiteto pouka in realizirati štiriletni program. V desetletju 1978–1988 zasledimo latinske krožke – pogosto za starostno mešane skupine ali celo za učence različnih šol (navadno iste občine) – na kar enajstih osnovnih šolah. Štiri od teh so pouk latinščine uvedle za manj kot pet let:²³⁶ OŠ Majde Vrhovnik (1982–1984), OŠ Milana Šuštaršiča (1986–1990), OŠ Vide Pregarc (1986/87) in OŠ Toneta Seliškarja (1987–1990). Sedem šol pa je izvajalo pouk latinščine daljše obdobje: poleg OŠ Prežihovega Voranca in OŠ Mirana Jarca, ki sta ga imeli že od leta 1958 (OŠ Mirana Jarca nestrnjeno), še OŠ dr. Jožeta Potrča (1974–1984, nestrnjeno), OŠ Ledina (1986–2006), OŠ Toneta Čufarja (1987–2006, v začetku nestrnjeno), OŠ Valentina Vodnika (1987–2013, v začetku nestrnjeno) in OŠ Marjan Novak – Jovo (1987–2006).²³⁷ Tečaja latinščine, namenjena osnovnošolcem, sta bila tudi na Teološki fakulteti in v Pionirskem domu.

Številčno stanje

V šolskem letu 1982/83, na primer, se je v Sloveniji učilo latinščino 165 osnovnošolcev.²³⁸ Na OŠ Prežihovega Voranca so imeli osem starostno homogenih skupin od

232 Martin Žgajnar, Nekaj mojih spominov na Prežihovo šolo, *Zbornik ob 100-letnici* 1999, str. 58–59.

233 Gl. op. 107.

234 »Dokumentacija iz zasebnega arhiva zasl. prof. dr. Erike Mihevc Gabrovec.« (Hriberšek 2002, str. 237.)

235 Gl. op. 202.

236 Nekatere od teh šol so latinščino pozneje (spet za kratko obdobje) znova uvedle, npr. OŠ M. Vrhovnik, OŠ M. Šuštaršiča, OŠ V. Pregarc.

237 L. 1992 so se mnoge šole preimenovala: OŠ dr. Jožeta Potrča v OŠ Vodmat, OŠ X. SNOUB Ljubljanske v OŠ Trnovo, OŠ Marjan Novak – Jovo v OŠ Vič, OŠ Alojza Kebeta v OŠ Šentvid, OŠ Toneta Seliškarja v OŠ Prule itd.

238 »Dokumentacija iz zasebnega arhiva zasl. prof. dr. Erike Mihevc Gabrovec.« (Hriberšek 2002, str. 237.)

petega do osmega razreda (skupno 114 učencev): v petem in sedmem razredu po dve skupini, v šestem tri in v osmem eno²³⁹ (štiriletni program je zaključilo 17 učencev).²⁴⁰ Na OŠ Mirana Jarca se je tega leta učilo latinščino petnajst učencev, in sicer je bil to starostno heterogen začetni tečaj, ki so ga obiskovali učenci od petega do sedmega razreda z več osnovnih šol občine Bežigad.²⁴¹ Na OŠ dr. Jožeta Potrča so imeli tri latinške skupine po deset učencev: po eno skupino petega in šestega razreda ter združeno skupino sedmega in osmega razreda.²⁴² Na OŠ Majde Vrhovnik je potekal začetni tečaj, v katerega se je vključilo šest učencev petega in šestega razreda.²⁴³ Na OŠ Prežihovega Voranca so stroške fakultativnega pouka latinščine krili iz sredstev izobraževalne skupnosti, namenjenih za interesne dejavnosti, medtem ko so na preostalih treh šolah pouk plačevali sami starši.²⁴⁴ Z namenom, da bi se uredilo sofinanciranje osnovnošolskega pouka latinščine,²⁴⁵ je Društvo za antične in humanistične študije Slovenije septembra 1985 naslovlilo na Mestno izobraževalno skupnost prošnjo, ki je bila po dolgotrajnih pogajanjih ugodno rešena šele decembra 1986, denar pa nakazan aprila 1987.²⁴⁶

Učni načrt za fakultativno latinščino iz leta 1982 je navajal, da se štiriletni osnovnošolski pouk latinščine deli v dve stopnji zahtevnosti, nižjo (peti in šesti razred) in višjo (sedmi in osmi razred) ter da se »pouk latinščine v okviru fakultativnih dejavnosti po svoji didaktično-metodični in snovni obravnavi močno razlikuje od pouka tujega jezika po rednem programu, saj mora biti pouk ne le prilagojen zrelosti učencev in njihovim psihofizičnim sposobnostim, ampak tudi tematsko mobilen glede na večjo ali manjšo sposobnost učencev«.²⁴⁷ V desetletju 1978–1988 so na osnovnih šolah poučevali z nekaj izjemami, na primer na OŠ Ledina in OŠ Prežihovega Voranca, študenti oziroma absolventi klasične filologije.²⁴⁸

239 Gl. ibid.

240 8.a 4 učenci, 8.b 9 učencev, 8.c 4 učenci. Gl. *Zbornik ob 100-letnici* 1999, str. 228.

241 »Dokumentacija iz zasebnega arhiva zasl. prof. dr. Erike Mihevc Gabrovec.« (Hriberšek 2002, str. 237.)

242 Gl. ibid.

243 Gl. ibid.

244 Gl. ibid.

245 Ta naj bi se sicer financiral iz sredstev za dodatni pouk. Okrožnica ZRSŠ z dne 28. 1. 1975, ki je zahtevala ukinitve latinskih paralelek, je namreč navajala, da »se lahko latinščina poučuje kot fakultativna dejavnost v okviru dodatnega pouka«. (Hriberšek 2002, str. 239.)

246 Gl. ibid.

247 Učni načrti za fakultativne predmete (3. zvezek), Ljubljana 1982, str. 74.

248 V 3. desetletju so poučevali latinščino: *ŌŠ P. Voranca*: Stanislava Krapež (1978–1980), Vida Pust Škrkulja (1979/80), Matija Pogorelec (1980), Barbara Šega Čeh (1980–1988), Breda Čop (1982/83), Tatjana Polajner (1982/83); *ŌŠ M. Jarca*: Barbara Kranjc Bratož (verjetno 1981), Miran Špelič (verjetno 1982), Breda Čop (1984/85), Aleksandra Pirkmajer Slokan (1986–1988); *ŌŠ Ledina*: Andreja Grošelj (1986–1993); *ŌŠ T. Čufarja*: Maja Dovjak-Koderman (1987/88); *ŌŠ V. Vodnika*: Nataša Homar (1987/88); *ŌŠ M. Novak –Jovo*: Brane Senegačnik (1987/88); *ŌŠ M. Vrhovnik*: Barbara Šega Čeh (1982/83), Tatjana Polajner (1983/84); *ŌŠ dr. J. Potrča*: Nada Pakiž (verjetno 1978–1980), Breda Čop (1983/84); *ŌŠ V. Pregarc*: Dragica Fabjan Andritsakos (1986/87); *ŌŠ M. Šuštaršiča*: Maja Dovjak-Koderman (1986–1988); *ŌŠ T. Seliškarija*: Irena Česnik (1987/88). Preostalih podatkov ni bilo mogoče pridobiti.

Zaradi naraščanja števila osnovnih (in srednjih šol) s poukom latinščine je Društvo za antične in humanistične študije Slovenije pod predsedstvom dr. Rajka Bratoža leta 1988 ustanovilo šolsko sekcijo z namenom, da se omogočita medšolsko povezovanje in izmenjava izkušenj. Kratka anketa o fakultativnem pouku latinščine, narejena v okviru šolske sekcije junija 1988, je pokazala, da je ob zaključku tretjega desetletja, v šolskem letu 1987/88, osnovnošolski pouk latinščine potekal le v Ljubljani, in sicer se je latinščino učilo najmanj 240 učencev, od tega 136 na OŠ Prežihovega Voranca (kjer je bil oddelek 5.a 1987/88 homogena latinska paralelka z dvema tedenskima urama latinščine, vključenima v redni urnik). Na vseh osnovnih šolah so delali po učbeniškem kompletu *Fundamenta Latina* avtorice Ane Šašel, ki so ga ponekod dopolnjevali še z drugimi, predvsem tujimi ilustriranimi učbeniki. Glede izgovarjave si učitelji niso bili enotni, ponekod so uporabljali avtentično (Kikero), drugod pa tradicionalno (Cicero) izgovarjavo.²⁴⁹

ČETRTO DESETLETJE (1988–1998)

Rast števila »latinskih šol« in učencev latinščine. Latinske paralelke, skupine in krožki. Pouk latinščine tudi zunaj Ljubljane. Interesne dejavnosti *Per vias antiquas*. Eksperimentalni projekt – priprava na devetletni program. Osnovnošolska študijska skupina. Državno tekmovanje *Certamen Latinum*. Poskusi oživitve osemletnega učenja latinščine.

To je bilo desetletje velikih sprememb tudi na šolskem področju: konec je bilo srednješolskega usmerjenega izobraževanja (1990), v samostojni državi so se začele priprave na devetletno osnovno šolo in v tem okviru eksperimentalni projekt Zavoda za šolstvo Pouk latinščine v osnovni šoli (v nadaljevanju: Projekt) (1991), znova je začela delovati zasebna Škofijska klasična gimnazija (1993), sprejeti so bili šolska zakonodaja za devetletno osnovno šolo (1996) in novi učni načrti, med njimi tudi za latinščino v devetletnem programu (1998), in uveden je bil javni program »nove klasične gimnazije« (1998, poskusno 1996). Predvsem pa je bil to čas, ko so družbene razmere postale neprimerno manj nenaklonjene klasično-humanističnemu izobraževanju kot v predhodnem obdobju. Vse to je močno vplivalo tudi na pouk latinščine v osnovni šoli, kjer so bile spet oblikovane latinske paralelke, in ne nazadnje tudi na njegovo povezavo s srednjo šolo. V devetdesetih letih so se učenci – v Ljubljani prvič po letu 1978, v Mariboru pa prvič po letu 1961 – po zaključenem štiriletnem osnovnošolskem programu latinščine občasno spet lahko vključili v nadaljevalni gimnazijski program. Ta je bil realiziran v okviru klasičnih oddelkov z začetno latinščino v nekaj primerih na

249 Aleksandra Pirkmajer, dva dopisa kolegom (vsak v obsegu 1 tipkane strani A4) z dne 22. 9. 1988 in 1. 2. 1989. (ZAA, hrani SŠM.)

Gimnaziji Poljane ter za generaciji, ki sta zaključili osnovno šolo leta 1997 in 1998, tudi na Prvi gimnaziji Maribor.

Na pragu četrtega desetletja

Za šolsko leto 1988/89 poročilo²⁵⁰ šolske sekcije Društva za antične in humanistične študije Slovenije navaja: »Glavna novost so letos trije ljubljanski peti razredi (oddelki petega razreda, op. a.), ki imajo latinščino kot fakultativni predmet vključeno v redni urnik (5.a in 5.b na Prežihovem Vorancu in 5.a na Miranu Jarcu) (skupno 74 učencev). Že lansko leto so na P. Vorancu formirali en takšen homogen oddelek – letošnji 6.a (31 učencev), tako da se letos v Ljubljani uči latinščino v okviru rednega urnika – čeprav le fakultativno – skupno 105 učencev. V dogovoru z vodstvom šol se njihovo znanje latinščine ocenjuje s številčnimi ocenami. Ti štirje homogeni oddelki na področju fakultativne osnovnošolske latinščine izstopajo ... Izven Ljubljane še vedno ni nobenega latinskega tečaja. P. Voranc ima poleg že omenjenih homogenih oddelkov še šest ... skupin od petega do osmega razreda²⁵¹ (skupno 80 učencev). Začetni tečaji so letos še na V. Vodniku, M. Šuštaršiču, T. Seliškarju,²⁵² nadaljevalni pa na M. Jarcu, V. Vodniku in M. Šuštaršiču (skupine so majhne, tako da je v vseh šestih skupno 50 učencev). Tečaja sta še na Ledini in T. Čufarju ... Tečaja na V. Pregarc in M. Novaku sta zamrla (na M. Novaku je bilo učencev dovolj, a v drugem polletju so ostali brez predavatelja) ... Osnovnošolci se lahko učijo latinščino že nekaj časa tudi v okviru tečaja Teološke fakultete (tu imajo že 3. nadaljevalno skupino; 3. nadaljevalno skupino ima tudi OŠ Ledina) in letos je latinščino uvrstil v svoj program tudi Pionirski dom.«

Poročilo²⁵³ šolske sekcije o stanju osnovnošolskega pouka latinščine na začetku šolskega leta 1989/90 že prej naštetim šolam na novo dodaja OŠ X. SNOUB Ljubljanske (začetni tečaj). To leto je uspelo začetni tečaj ponovno organizirati tudi OŠ Marjan Novak-Jovo, ponekod pa je bilo zanj premalo prijav (OŠ Ledina, OŠ Mirana Jarca). Na OŠ Milana Šuštaršiča je bilo zanimanja dovolj, a so starši za vpis otrok v začetni tečaj postavili pogoj, da se v naslednjem letu zagotovi nadaljevanje pouka. Nekaj drugih šol je imelo dovolj prijav, a niso našle predavatelja (začetni tečaj na OŠ Toneta Čufarja, prvi in drugi nadaljevalni tečaj na OŠ Milana Šuštaršiča, začetni, prvi in drugi nadaljevalni tečaj na OŠ Valentina Vodnika). Na OŠ Mirana Jarca so imeli to leto latinsko paralelko šestega razreda (6.a) in v sedmem razredu drugi nadaljevalni tečaj (tretje leto učenja). Na OŠ Ledina so imeli celo tristopenjski – prvi, drugi in tretji nadaljevalni tečaj (drugo, tretje in četrto leto učenja). Največ učencev se je, kot vsa

250 Aleksandra Pirkmajer, Rezultati februarske »ankete«, Ljubljana, 14. 4. 1989, str. 1–2. (ZAA, hrani SŠM)

251 Starostno homogene skupine, sestavljene iz učencev enega ali največ dveh oddelkov istega razreda.

252 Glede preimenovanja OŠ Toneta Seliškarja, OŠ Marjan Novak-Jovo in OŠ X. SNOUB Ljubljanske gl. op. 237.

253 Aleksandra Pirkmajer, Poročilo o stanju fakultativne latinščine na ljubljanskih osnovnih šolah v začetku šol. l. 1989/90, Ljubljana, 9. 11. 1989, str. 1–3. (ZAA, hrani SŠM)

leta, latinščino učilo na OŠ Prežihovega Voranca, kjer so imeli v šolskem letu 1989/90 poleg šestih latinskih paralelk (5.a, 5.b, 5.c, 6.a, 6.b, 7.a; skupno 148 učencev)²⁵⁴ tudi štiri nadaljevalne skupine, kjer je pouk potekal drugo, tretje oziroma četrto leto (6.c, 7.a/b, 8.a, 8.b; skupno 45 učencev). V omenjenem poročilu manjka omemba uvedbe latinščine na OŠ Ludvika Pliberška v Mariboru, za kar se v začetku šolskega leta 1989/90 v Ljubljani očitno še ni vedelo.

Iz poročil šolske sekcije lahko razberemo naslednje tri posebnosti osnovnošolskega pouka latinščine v njegovem četrtem desetletju: organizacijsko raznolikost (latinske paralelke, skupine in krožki), kadrovsko problematiko (pomanjkanje učiteljev latinščine oziroma njihovo pogosto menjavanje) in rast števila šol, ki so na novo uvajale latinščino – zaradi česar je število učencev po padcu, ki je sledil opustitvi latinskih paralelk leta 1975, spet začelo naraščati, sprva počasi, nato pa vse hitreje, po letu 1991 v veliki meri tudi po zaslugi Projekta. Medtem ko je bilo v tretjem desetletju v Sloveniji letno v povprečju le okoli 180 učencev latinščine, je njihovo število v četrtem desetletju naraslo z 270 v šolskem letu 1988/89 na 735²⁵⁵ v šolskem letu 1997/98.

Paralelke, skupine, krožki

Po letu 1987 so obstajale tri organizacijske različice pouka latinščine – v vseh je bila latinščina fakultativni predmet z dvema tedenskima urama (izjemoma združenima v blok uro): homogene latinske paralelke (celoviti oddelki, oblikovani po načelu zunanje diferenciacije), latinske skupine (oblikovane v »nelatinskih« oddelkih po načelu fleksibilne diferenciacije²⁵⁶) ter latinski krožki.²⁵⁷ Latinske skupine so predstavljale zametek poznejših skupin pri izbirnem predmetu Latinščina I–III,²⁵⁸ krožki pa so bili predhodniki poznejših interesnih dejavnosti kot nadomestka rednega pouka.²⁵⁹ Najpomembnejšo novost četrtega desetletja so brez dvoma predstavljale »nove latinske paralelke«²⁶⁰ z dvema tedenskima urama latinščine v rednem urniku, oblikovane v letih 1987–1998. Nastale so na podlagi kombinacije zelo različnih izkušenj in pričakovanj iz časa tradicionalnih latinskih paralelk (pred 1975) na eni strani in poznejšega obdobja latinskih krožkov (po 1975) na drugi.

254 Do vpisa treh notranjih latinskih paralelk 5. razreda v šol. l. 1989/90 je prišlo pod pritiskom staršev in učencev. Pričakovano je sledil zelo visok osip.

255 591 učencev je bilo na šolah, vključenih v Projekt, od tega 184 na OŠ P. Voranca.

256 Šole so hkrati z latinščino ponudile učencem v izbiro tudi računalništvo, žive tuje jezike, športne igre idr. (kar je predstavljalo zametke izbirnih predmetov v devetletki).

257 Marsikatera šola je za krožke namenjala sredstva iz fonda za interesne dejavnosti; fakultativni pouk sta sicer največkrat financirala Mestna izobraževalna skupnost in šolsko ministrstvo, slednje tudi vsem šolam v Projektu. Gl. op. 245.

258 V devetletki ni bilo več latinskih paralelk, obstajale so le skupine z latinščino, integrirano v redni pouk.

259 V devetletki je bil fakultativni pouk v celoti ukinjen; nekatere šole so namesto izbirnega predmeta Latinščina I–III uvedle nesistematizirane latinske interesne dejavnosti (ure niso štejele v učno obveznost, manjši letni fond ur).

260 »Nove« latinske paralelke v nasprotju s »tradicionalnimi« niso zrasle neposredno iz tradicije klasične gimnazije.

Novo latinske paralelke so bile med seboj podobne le navidezno. Po strukturi so se delile na »zunanje« in »notranje« (slednje dalje na »prave« in »neprave«) in med njimi so bile velike razlike. Deleži notranjih učencev v zunanjih paralelkah in zunanjih učencev²⁶¹ v notranjih so bili od šole do šole in iz leta v leto zelo različni, v vseh primerih pa manjši od polovice. Med »novimi« so bile edine prave naslednice »tradicionalnih« zunanje latinske paralelke, kjer so večino predstavljali učenci, zaradi latinščine prešolanani v petem razredu iz drugih šolskih okolišev (ob upoštevanju vpisnih kriterijev).²⁶² Zunanjo latinsko paralelko je uspelo občasno (po letu 1991 v povprečju vsako drugo leto) odpreti le OŠ Prežihovega Voranca, vse druge šole so oblikovale le notranje.²⁶³ Te so bile oblikovane iz pretežno matične šolske populacije, in sicer so »prave« sestavljali učenci različnih oddelkov petega razreda, ki so zaradi latinščine zamenjali svoje matične oddelke in oblikovali novega, latinskega (ob upoštevanju vpisnih kriterijev). Takšno prestrukturiranje oddelkov je med starši in šolo povzročalo vrsto nesporazumov, med učenci pa veliko čustvene prizadetosti. Nasprotno pa oblikovanje zunanjih latinskih paralelk ni povzročalo resnejših zapletov. »Neprave«²⁶⁴ pa so sestavljali učenci enega samega oddelka, oblikovanega že na razredni stopnji, ki se je v petem razredu (skoraj) v celoti vpisal k latinščini (brez upoštevanja vpisnih kriterijev), del iz resničnega interesa, del pa iz bojzani pred spremembo oddelčne strukture. Lahko rečemo, da so bile »prave« oblikovane zaradi latinščine, »neprave« pa so latinščini navkljub obstale. Oblikovanje notranjih latinskih paralelk je bilo že v samem načelu sporno, in sicer »pravih« iz povsem drugih razlogov (poglavitni je bilo siromašenje²⁶⁵ »nelatinskih« oddelkov) kot »nepravih«, ki so se zaradi osipa v praksi največkrat že zelo kmalu spremenile v »nelatinske« oddelke. Šole pa so s formalno spremembo njihovega statusa vse prepogosto predolgo odlašale (zaradi pritiska staršev in delno tudi iz finančnih razlogov), kar je učitelju latinščine nalagalo vrsto dodatnih nalog.

Latinske skupine so bile običajno starostno homogene (učenci istega razreda),²⁶⁶ po strukturi pa so bile lahko homogene (učenci enega oddelka) ali heterogene (učenci

261 Za »zunanje« so šteli le učenci, prešolanani v 5. razredu, ne pa tudi učenci, vpisani (prav tako zaradi latinščine) že na razredni stopnji (največkrat v 1. razredu); na OŠ P. Voranca je bilo slednjih z leti vse več, a šola njihove evidence ni vodila oz. podatki niso dosegljivi.

262 Gl. op. 91 in 92.

263 V 1. fazi Projekta (1991–1995) je imela precej zunanjih učencev tudi OŠ b. Polančičev (a ne dovolj za odprtje zunanje paralelke), vse druge šole pa manj ali nobenega (npr. OŠ S. Klavore 2). »Učenci so prihajali iz Maribora, veliko se jih je vozilo s starši iz okoliških krajev, vse do Pragerskega, Ruš itd.« (Vir: Marija Strašek Vrecl.)

264 Te so se »samooblikovale« (po do sedaj zbranih podatkih) le na OŠ P. Voranca. Njihova struktura je ostala v jedru enaka od 1. do 8. razreda, npr. »nepravo« notranjo lat. paralelko 5. a 1995/96 so sestavljali učenci 4.a 1994/95 in štirje zunanji učenci; štiriletni program je zaključilo 16 od 26 učencev (62 odstotkov).

265 Za menjavo matičnega oddelka in odhod v latinsko paralelko so se (zaradi zahtevnosti programa) odločali predvsem učno uspešni učenci.

266 Lahko tudi starostno heterogene (enako kot pri izbirnem predmetu v devetletki), kar pa je bilo v praksi redko (npr. OŠ P. Voranca takšnega primera ni imela).

dveh ali več oddelkov istega razreda).²⁶⁷ Ure latinščine so imele priključene rednemu urniku²⁶⁸ in skozi vsa štiri leta so (z nekaj osipa) ohranile enako sestavo, zaradi česar so jih ponekod imenovali kar »latinski oddelki«.²⁶⁹ Šole, ki so se leta 1991 vključile v Projekt, so učenje latinščine integrirale v redni pouk (latinščina je bila tudi v tem primeru fakultativni predmet) in ga organizirale v obliki latinskih paralelk in skupin. Sicer pa se je največ šol odločalo za tretjo organizacijsko obliko, starostno homogene ali heterogene krožke, ki so jih obiskovali učenci ene ali več osnovnih šol (običajno iste občine), pouk pa je potekal zunaj rednega urnika, največkrat v popoldanskem času in pogosto v blok uri. V njihovem okviru so potekali enoletni in dveletni latinski tečaji (začetni in prvi nadaljevalni), najuspešnejši pa so trajali tri ali celo štiri leta²⁷⁰ (začetni ter prvi, drugi in tretji nadaljevalni tečaj).

Za posamezno generacijo učencev so šole organizirale le po eno obliko pouka. Edina izjema je bila OŠ Prežihovega Voranca, ki je v letih 1987–1998 petošolcem vsako leto ponudila dve obliki (pouk je v obeh potekal po istem programu): vključitev v latinsko paralelko in v vsakem »nelatinskem« oddelku tudi možnost učenja latinščine v okviru latinske skupine.²⁷¹ Prva oblika je zahtevala menjavo matičnega oddelka, druga pa ne, zato je bila za marsikoga privlačnejša. Posledica tako široke ponudbe je bil sorazmerno visok osip, predvsem v notranjih latinskih paralelkah in skupinah, zaradi katerega so prve pogosto prešle v drugo obliko (»nelatinski« oddelek z latinsko skupino). Takšnemu vzorcu je šola sledila do leta 1999, ko je zaradi premajhnega priliva zunanjih učencev opustila oblikovanje latinskih paralelk in v celoti prešla na fleksibilno organiziran pouk (skupine). Latinskih krožkov OŠ Prežihovega Voranca v tem obdobju ni oblikovala.

Vpisni kriteriji

Priporočeni kriteriji za vključitev v pouk latinščine so skozi leta – in tudi v okviru Projekta v devetdesetih letih – ostajali nespremenjeni: odličen ali prav dober splošni

-
- 267 OŠ P. Voranca je načeloma oblikovala za vsak oddelek svojo skupino, druge šole pa le eno skupino na razred.
- 268 Tik pred začetkom ali takoj po koncu temeljnega pouka, na OŠ P. Voranca pogosto celo v rednem urniku (za »nelatince« je bila medtem, s soglasjem staršev, organizirana druga vodena zaposlitev); do 2002 se je OŠ P. Voranca izogibala preduri in 7. šolski uri (če je bilo le mogoče, tudi 6. šolski uri) kot neprimernima za latinščino.
- 269 Gl. op. 59. OŠ Šentvid je latinske skupine 5.a/b 1993/94, 5.a/b 1994/95 in 5.a/b 1995/96 imenovala »latinski oddelki« (vir: Andreja Šilc-Marinčič), enako OŠ T. Čufarja svojo skupino 5.a/b/c 1994/95 (Mojca Samardžija, *Latinski jezik v osnovni šoli*, Ljubljana, 10. 10. 1995, str. 1.) (ZAA, hrani SŠM)
- 270 Gl. Nada Grošelj, *Začetki pouka latinščine na OŠ Ledina*, objavljeno v tej številki revije *Šolska kronika*.
- 271 Npr. l. 1991 je OŠ P. Voranca oblikovala dve latinski paralelki, zunanjo 5.a (25 učencev) in notranjo 5.b (26, pozneje 27 učencev), ter dve skupini, 5.c (19) 11 učencev in 5.d (21) prav tako 11 učencev. L. 1992 je formirala dve notranji latinski paralelki, 5.a (29) in 5.b (28, naknadno 29), ter dve skupini, 5.c (26) 13 učencev in 5.d (23) 10 učencev.

učni uspeh ter ocena odlično ali prav dobro iz slovenščine v četrtem razredu, dobre delovne navade, motivacija za štiriletno oziroma osemletno učenje latinščine idr.²⁷² Oblikovani so bili z namenom, da bi pomagali staršem in otrokom pri odločanju glede vpisa k pouku latinščine, da se učencem z učnimi težavami ne bi nalagala še dodatna bremena in da bi se preprečil velik osip ter zagotovila kontinuiteta pouka. V skladu z zakonodajo je imela šola pri usmerjanju k latinščini izključno svetovalno vlogo, odločilno pa je igral interes učencev in njihovih staršev. Vpisni kriteriji so se »nemalokrat izkazali za sporne, saj so jih marsikje, zlasti v manj poučeni javnosti, razumeli napačno: ne kot za učenca neobvezujoči svetovalni mehanizem, pač pa kot formalni pogoj za vpis, kar bi seveda pomenilo bistven poseg v šolski sistem.«²⁷³ OŠ Prežihovega Voranca je v devetdesetih letih pod ravnateljem Martinom Žgajnarjem vsako leto spomladi objavila časopisni oglas (včasih tudi dva ali več), s katerim je vabila k vpisu v latinsko paralelko petega razreda. Zaradi javne objave vpisnih kriterijev in formiranja latinskih paralelek se je ob dveh priložnostih znašla celo (napadena) v časopisju,²⁷⁴ češ da s selekcioniranjem učencev na osnovi učnega uspeha uvaja v naš šolski sistem zunanjo diferenciacijo. Tudi po vključitvi v Projekt se problematika vpisnih kriterijev kljub prizadevanjem ni mogla zadovoljivo rešiti.

Pod velikim pritiskom staršev (ki so v latinskih paralelkah pogosto napačno videli zagotovilo za rešitev nakopičenih problemov slovenskega šolstva) in učencev (ki so se upirali prestrukturiranju matičnih oddelkov) je OŠ Prežihovega Voranca občasno ravnala tudi nesmotrno. Leta 1989 je na primer dovolila vpis kar trem »nepravim« notranjim latinskim paralelkam (5.a, 5.b, 5.c 1989/90), namesto da bi oblikovala eno »pravo« in dve latinski skupini oziroma, ker je bil odpor proti prestrukturiranju matičnih oddelkov to leto izredno močan (vpis zunanjih učencev pa majhen), le tri latinske skupine. Že na začetku šestega razreda (6.a, 6.b, 6.c 1990/91) je prišlo do (pričakovanega) velikega osipa in štiriletni program je junija 1993 zaključilo le 43 odstotkov učencev teh treh (prvotno latinskih) paralelek.²⁷⁵ Za učitelja latinščine je bilo delo v takšnih »nepravih« latinskih paralelkah – v občasno skoraj kaotičnih razmerah, ki sta jih povzročala velik osip ter heterogenost interesov in sposobnosti – izredno naporno. Tolikšna notranja diferenciacija je predenj postavljala vrsto dodatnih nalog, med

272 Gl. op. 92.

273 Katja Pavlič Škerjanc, Projekt Učenje latinščine v osnovni šoli : Poročilo o dosedanjem poteku, Ljubljana, december 1995, str. 1–3. (ZAA, hrani SŠM.)

274 Gl. Lada Zorn, Jula Gruden in Maja Biber: Latinščina in elitni razredi, *Prosvetni delavec* št. 17, 11. 11. 1991; Marjan Šetinc: Odprto pismo predsedniku odbora državnega zbora za kulturo, šolstvo in šport, *Delo* 12. 6. 1993 (odgovor na objavo vpisnih kriterijev v časopisu *Delo* 22. 4. 1993). (ZAA – fasc. Časopisni članki, hrani SŠM)

275 Avtorica *Pregleda* je na seminarju marca 1991 s strani staršev »izsiljeno« situacijo opisala takole: »V 6.a sedi (s tiho zaposlitvijo, op. a.) pri latinščini kar osem učencev, ki se je ne učijo. V 6.c je z »nelatinci« v času latinščine pedagoginja, za 6.b pa je urnik prilagojen tako, da učenci, ki se je ne učijo, odhajajo domov. Najboljša je rešitev v 6.c, v vseh treh primerih pa seveda le še težko govorimo o homogenem razredu (latinski paralelki, op. a.). V petih, sedmih in osmih razredih je teh primerov manj ali pa jih sploh ni, ker je bil vpis bolj pretehtan.« Gl. op. 254.

katerimi je eno najpomembnejših predstavljalo vzdrževanje dovolj visoke motivacije učencev z dobrimi in nadpovprečnimi rezultati.

Upoštevanje oziroma neupoštevanje vpisnih kriterijev na eni strani in poznejši manjši oziroma večji osip na drugi sta bila v najtesnejši medsebojni povezavi. Učenci, ki so bili pripravljene zaradi vključitve k latinščini zamenjati matični oddelek ali celo šolo, so vpis skupaj s starši, ki so imeli pri tem ključno vlogo,²⁷⁶ praviloma izredno dobro pretehtali in bili motivirani, da čim uspešneje zaključijo štiriletni program, mnogi pa tudi, da učenje latinščine nadaljujejo v gimnaziji. V latinskih skupinah in »nepravih« notranjih latinskih paralelkah pa, kjer za vključitev k latinščini menjava matičnega oddelka ni bila potrebna, je bil vpis s strani učencev in staršev pogosto bistveno manj premišljen in zato osip neprimerno višji.²⁷⁷

Šole z latinščino²⁷⁸

Fakultativni pouk latinščine je (v treh organizacijskih različicah) na začetku četrtega desetletja izvajalo enajst osnovnih šol (deset v Ljubljani in ena v Mariboru, a ne vse hkrati),²⁷⁹ ob koncu desetletja pa šestnajst (deset v Ljubljani, tri v Mariboru in tri v Murski Soboti). V šolskih letih 1988/91 do 1990/91 zasledimo latinščino na naslednjih šolah (v oklepaju je navedeno leto uvedbe latinščine): OŠ Prežihovega Voranca (1958), OŠ Mirana Jarca (1958), OŠ Ledina (1986), OŠ Milana Šuštaršiča²⁸⁰ (1986), OŠ Toneta Čufarja (1987), OŠ Marjan Novak-Jovo (1987), OŠ Toneta Seliškarja (1987), OŠ Valentina Vodnika (1987), OŠ Ludvika Pliberška (1989), OŠ X. SNOUB Ljubljanske (1989) in OŠ Alojza Kebeta (1990). V šolskih letih 1996/97 in 1997/98 so imele latinščino vse zgoraj naštetih šole razen OŠ Toneta Seliškarja,²⁸¹ na novo pa so jo uvedle OŠ bratov Polančičev (1991) in OŠ Slave Klavore (1991), OŠ Oskarja Kovačiča²⁸² (1995), OŠ Murska Sobota I (1995), OŠ Murska Sobota II (1995) in OŠ Murska Sobota III (1995). Nekatere od omenjenih osnovnih šol je treba še posebej predstaviti.

OŠ Mirana Jarca je leta 1988, za časa ravnatelja profesorja Vladimira Erjavca, spet odprla homogeno latinsko paralelko – kot druga v Sloveniji po letu 1975, takoj za OŠ Prežihovega Voranca, ki je to storila leta 1987. To je bil oddelek 5.a 1988/89 s

276 Gl. tudi poglavje Prvo in drugo desetletje: Fakultativni predmet.

277 Prim.: na OŠ P. Voranca je štiriletni program končalo v zunanji paralelki 8.a 1994/95 22 od 25 učencev (88 odstotkov), v notranji 8.b 1994/95 20 od 27 (74 odstotkov), v skupini 8.c/d 1994/95 5 od 22 (23 odstotkov) (v 8.c 1 učenec od 11).

278 Glede preimenovanja šol l. 1992 gl. op. 237.

279 V šol. l. 1988/89 osem šol (vse naštetih razen OŠ X SNOUB Lj., OŠ A. Kebeta in OŠ L. Pliberška), 1989/90 deset šol (vse razen OŠ A. Kebeta), 1990/91 sedem šol (vse razen OŠ T. Čufarja, OŠ V. Vodnika, OŠ M. Šuštaršiča, OŠ T. Seliškarja).

280 OŠ M. Šuštaršiča je latinščino uvedla in opustila trikrat: 1986–1990, 1995–1997 in 2002–2004. V šol. l. 1998/99 so imeli začetni in nadaljevalni tečaj (16 učencev). Predavatelji so se menjali na eno ali dve leti.

281 OŠ T. Seliškarja je imela pouk latinščine tri leta (1997–1990). V šol. l. 1998/99 je bilo v začetnem tečaju devet učencev. V treh letih so se zamenjali trije predavatelji.

282 OŠ O. Kovačiča je imela pouk latinščine 2 leti (1995–1997).

sedemnajstimi učenci,²⁸³ ki je bil na OŠ Mirana Jarca hkrati tudi poslednja homogena latinska paralelka. Pozneje je šola pouk latinščine izvajala le še v obliki skupin ali krožkov in se v Projekt ni vključila, uspešno pa se je udeležila dveh državnih tekmovanj.²⁸⁴ Ob koncu četrtega desetletja, v šolskem letu 1997/98, je imela le krožek z dvanajstimi učenci, v naslednjem desetletju pa se je število učencev začasno spet povečalo²⁸⁵ in tudi učiteljski kader je bil sorazmerno stalen, toda svoje nekdanje dolgoletne bogate tradicije pouka latinščine ni mogla več vzpostaviti in v devetletnem programu je leta 2010 latinščino v celoti opustila.

OŠ Trnovo (do leta 1992 OŠ X. SNOUB Ljubljanske) je pouk latinščine uvedla leta 1989 in se tako pridružila osmim ljubljanskim osnovnim šolam, ki so ga imele že najmanj v šolskih letih 1987/88 in 1988/89. Prvo leto je pouk potekal v obliki popoldanskega krožka (enkrat tedensko v blok uri), ki ga je obiskovalo šestnajst učencev od četrtega do osmega razreda. Pozneje je začelo število učencev naraščati, oblikovale so se starostno homogene skupine in uveljavil se je štiriletni program. V devetdesetih letih je šola tesno sodelovala s Projektom (ne sicer kot njegova izvajalka, ampak kot pridružena šola) in udeležila se je tudi šestih državnih tekmovanj.²⁸⁶ Pouk latinščine je izvajala do leta 2011, po letu 2008 tudi kot tridelni izbirni predmet Latinščina I–III. Leta 1994 je poučevanje prevzela študentka latinščine Ana Ratajc, ki je ostala na šoli sedemnajst let in bila izredno dejavna tudi kot mentorica interesnih dejavnosti.²⁸⁷

OŠ Ludvika Pliberška je leta 1989 – po skoraj desetletje dolgem premoru – v Maribor vrnila osnovnošolski pouk latinščine. V obdobju 1989–1999 je oblikovala starostno homogene skupine, ki so združevale povprečno po petnajst učencev s treh ali štirih osnovnih šol. Šola se v Projekt ni vključila (prvo leto je bila med pogoji za vključitev homogena latinska paralelka).²⁸⁸ Večina učencev je uspešno zaključila štiriletni program²⁸⁹ in vsem so številčne ocene iz latinščine na matičnih šolah vpisali tudi v spričevalo. Za uvedbo pouka latinščine na tej šoli je bila zaslužna pomočnica ravnatelja

283 Oddelek je (po dosegljivih podatkih) končal štiriletni program brez osipa. Gl. tudi članek Dragice Fabjan Andritsakos, objavljen v tej številki revije *Šolska kronika*.

284 Iz generacije, vpisane k latinščini l. 1995, sta učenca OŠ M. Jarca na 5. državnem tekmovanju (8. 4. 1999) dosegla 1. in 3. mesto (med 17 dobitniki zlatih Sovretovin priznanj in pohval).

285 Na največ 52 učencev (vsi začetna skupina) v šol. l. 2001/02.

286 OŠ Trnovo je imela v šol. l. 1994/95 35 učencev latinščine, 1997/98 56, 2000/01 80, 2003/04 90, nato je število spet počasi upadalo. Na šestih državnih tekmovanjih je dosegla pet pohval (1 1998, 1 1999, 3 2000); nagrajena je bila tudi na ameriškem mitološkem tekmovanju Medusa Examination.

287 OŠ Trnovo je organizirala dvajset večdnevni ekskurzij v tujino, sodelovala pri mednarodnih projektih, izdelala raziskovalno nalogo (1998/99) itd. Gl. članek Ane Ratajc, objavljen v tej številki revije *Šolska kronika*.

288 Šola se državnega tekmovanja ni udeleževala (sprva so na njem sodelovale le s Projektom povezane šole).

289 Nove učence so prenehali vpisovati l. 1996. Tako so lahko vsi učenci končali štiriletni program.

profesorica Marija Kosi, ki je latinščino tudi poučevala in bila mentorica interesnih dejavnosti.²⁹⁰ Z njeno upokojitvijo leta 1999 je tečaj zamrl.²⁹¹

OŠ Šentvid (do leta 1992 OŠ Alojza Kebeta) je uvedla latinščino leta 1990 po zaslugi ravnatelja profesorja Marjana Cedilnika, ki jo je sprva tudi sam poučeval. Prva tri leta in v letih 1996–2007 je pouk potekal v obliki krožkov²⁹² in v sedemnajstih letih (1990–2007) so se zamenjali le trije predavatelji. Šola se v Projekt ni vključila,²⁹³ vendar je v šolskih letih 1993/94, 1994/95 in 1995/96 oblikovala tri »latinske oddelke« (kot so poimenovali starostno homogene latinske skupine), ki so z nekaj običajnega osipa uspešno zaključili štiriletni program.²⁹⁴ Leta 2007 je latinščino opustila, nato pa jo za generacijo 2011–2014 spet uvedla kot tridelni izbirni predmet Latinščina I–III. Od devetdesetih let dalje je občasno izvajala tudi latinske interesne dejavnosti.²⁹⁵

OŠ bratov Polančičev in OŠ Slave Klavore sta uvedli latinščino in oblikovali vsaka svojo prvo latinsko paralelko leta 1991 zaradi vključitve v Projekt. V Mariboru je odpiranje notranjih latinskih paralelk povzročilo manj konfliktnih situacij kot v Ljubljani, zato sta šoli vztrajali pri njihovem oblikovanju do leta 1998. V letih 1991–1998 je OŠ bratov Polančičev formirala devet latinskih paralelk²⁹⁶ (vsako leto po eno in leta 1994 dve) s skupno 206 učenci, od katerih jih je štiriletni program zaključilo 188 (91 odstotkov).²⁹⁷ OŠ Slave Klavore pa jih je oblikovala osem²⁹⁸ (vsako leto po eno) s skupno 162 učenci, od katerih jih je štiriletni program zaključilo 148 (91 odstotkov). Obe šoli sta občasno izvajali tudi latinske interesne dejavnosti²⁹⁹ in se udeležili vsaka devetih državnih tekmovanj.³⁰⁰ Po zaključku Projekta sta prešli na fleksibilno organizi-

290 Izlet po Italiji, izlet na Sicilijo itd. Gl. članek Marije Kosi, objavljen v tej številki revije *Šolska kronika*.

291 V šol. l. 1998/99 je bil na šoli v okviru jezikovne šole Studium organiziran začetni tečaj (5. razred, 10 učencev), ki ga je vodila prof. Katjuša Kolar (tedaj študentka klasične filologije). (Vir: Marija Kosi, Katjuša Kolar.)

292 V letih 1998–2005 se je latinščino učilo v povprečju 40–50 učencev letno; pozneje se je število zmanjšalo.

293 Udeležila se je enega državnega tekmovanja.

294 Gl. op. 59. L. 1993 se je k latinščini vpisalo ok. 50 odstotkov učencev 5. razreda (skupina 5.a/b 1993/94), 1994 ok. 40 odstotkov učencev 5. in 6. razreda (skupini 5.a/b in 6. a/b 1994/95), 1995 ok. 35 odstotkov učencev 5., 6. in 7. razreda (skupine 5.a/b, 6. a/b in 7.a/b 1995/96). (Vir: Andreja Šilc-Marinčič.)

295 Izlet v Rim (mentor M. Cedilnik), raziskovalna naloga (2013/14, mentorica Živa Kham Omahen). Gl. članka Maje Gril Juvan in Žive Kham Omahen, objavljena v tej številki revije *Šolska kronika*.

296 OŠ b. Polančičev: 5.d 1991/92 (18 učencev), 5.d 1992/93 (27), 5.d 1993/94 (26), 5.c 1994/95 (21), 5.d 1994/95 (23), 5.b 1995/96 (26), 5.a 1996/97 (28), 5.d 1997/98 (17) in 5.c 1998/99 (14). Šest učencev se je vpisalo naknadno.

297 Podatki so iz arhiva Študijske skupine. Po podatkih iz arhiva OŠ b. Polančičev je bilo učencev več, osip pa manjši. (Vir: Barbara Damjan, Brigita Smogavec.)

298 OŠ S. Klavore: 5.c 1991/92 (13 učencev), 5.c 1992/93 (19), 5.c 1993/94 (19), 5.c 1994/95 (23), 5.b 1995/96 (28), 5.c 1996/97 (24), 5.c 1997/98 (23), 5.c 1998/99 (13). (Vir: Mojmir Pintarič.)

299 Med drugim izlet v Rim in Pompeje. Gl. članka Marije Strašek Vrecl in Tatjane Polajner, objavljena v tej številki revije *Šolska kronika*.

300 Nagrajenih je bilo devet učencev OŠ b. Polančičev in dva OŠ S. Klavore.

ran pouk (latinske skupine), OŠ Slave Klavore leta 1999 in OŠ bratov Polančičev leta 2000, potem ko v šolskem letu 1999 v petem razredu izjemoma sploh ni imela vpisa k latinščini. Nato sta latinščino v nekaj letih v celoti opustili, OŠ bratov Polančičev³⁰¹ leta 2005 in OŠ Slave Klavore leta 2006. S tem je v Mariboru osnovnošolski pouk latinščine ponovno zamrl in se do danes (2015/16) ni vrnil.

OŠ Ledina in OŠ Toneta Čufarja sta oblikovali vsaka svojo prvo latinsko paralelko leta 1991 zaradi vključitve v Projekt, s poukom latinščine pa sta začeli že pred tem (v obliki krožka, prva leta 1986 in druga 1987). Obe sta oblikovanje latinskih paralelek zelo kmalu opustili (prva po enem letu in druga po treh) ter prešli na fleksibilno organiziran pouk (starostno homogene latinske skupine 5.a/b/c), OŠ Ledina leta 1992 in OŠ Toneta Čufarja³⁰² leta 1994. Obe šoli sta kljub opustitvi latinskih paralelek ostali do konca Projekta njegovi izvajalki. Na OŠ Ledina je v edini latinski paralelki,³⁰³ oblikovani leta 1991, štiriletni program zaključilo 27 od 32 učencev (84 odstotkov); nato je šola v letih 1992–1998 oblikovala sedem latinskih skupin s 104 učenci, od katerih je štiriletni program končalo 75 učencev (72 odstotkov). OŠ Toneta Čufarja je v letih 1991–1993 oblikovala tri latinske paralelke³⁰⁴ z 79 učenci in vse tri so štiriletni program zaključile brez osipa; v letih 1994–1998 je oblikovala pet latinskih skupin s 112 učenci, od katerih je štiriletni program končalo 109 učencev (97 odstotkov). Leta 1995 je poučevanje latinščine na OŠ Toneta Čufarja za naslednjih deset let prevzela dr. Janja Žmavc (tedaj absolventka klasične filologije), ki je bila dejavna tudi kot mentorica interesnih dejavnosti.³⁰⁵ Obe šoli sta se udeleževali tudi državnih tekmovanj, OŠ Ledina je sodelovala na osmih in OŠ Toneta Čufarja na dvanajstih.³⁰⁶ Leta 2006 sta obe latinščino v celoti opustili.

Vseh 22 omenjenih latinskih paralelek na OŠ Mirana Jarca (1), OŠ Slave Klavore (8), OŠ bratov Polančičev (9), OŠ Ledina (1) in OŠ Toneta Čufarja (3) je bilo oblikovanih iz pretežno matične šolske populacije (»notranje« latinske paralelke z manj kot

301 Prenehanje je v veliki meri povzročil preširok nabor ponujenih izbirnih predmetov ob uvedbi devetletke.

302 »Zaradi močnega pritiska staršev smo v šolskem letu 1994/95 pričeli združevati učence treh paralelek dvakrat tedensko. Tako formiran oddelek (skupino, op. a.) obiskuje 24 učencev, osipa v letošnjem šolskem letu ni. V šolskem letu 1995/96 pa spet združujemo učence dveh paralelek – dvakrat tedensko, latinski jezik obiskuje 24 učencev. Mislim, da je sedanja organizacija združevanja boljša, saj smo morali zaradi očitanja elitizma sprejeti veliko kritike.« (Mojca Samardžija, *Latinski jezik v osnovni šoli*, Ljubljana, 10. 10. 1995, str. 1.) (ZAA, hrani SŠM)

303 Verjetno oddelek 5.c. Gl. *Ledina : osnovna šola v Ljubljani od leta 1855 : jubilejni zbornik ob 150-letnici šole* (ur. Gabrijela Škraba), Ljubljana 2005, 163 str. (zbornik vsebuje le kratko omembo latinščine).

304 OŠ T. Čufarja: 5.c 1991/92 (27 učencev), 5.c 1992/93 (28) in 5.c 1993/94 (24). (Vir: Mira Reya Dobernik.)

305 OŠ T. Čufarja je med drugim realizirala latinski tabor (2001/02) in izdelala dve raziskovalni nalogi (2005/06, J. Žmavc kot zunanja mentorica).

306 Nagrajenih je bilo 25 učencev OŠ T. Čufarja in 5 OŠ Ledina. Najboljše uvrstitve OŠ T. Čufarja: 2. mesto 2001; 1., 2., 3. in 4. mesto 2002; 1. in 4. mesto 2003; 4. mesto 2004 in 2005.

polovičnim deležem učencev iz drugih šolskih okolišev ali celo brez njega).³⁰⁷ Izmed vseh petih omenjenih šol je največ učencev iz drugih šolskih okolišev pritegnila OŠ bratov Polančičev, a vseeno premalo za oblikovanje »zunanje« latinske paralelke.³⁰⁸

OŠ Valentina Vodnika in OŠ Vič (do leta 1992 OŠ Marjan Novak-Jovo) sta izvajali pouk latinščine v obliki krožkov (začetni in nadaljevalni tečaji), ki so jih obiskovali poleg učencev predmetne tudi učenci razredne stopnje in so bili le izjemoma starostno homogeni. OŠ Valentina Vodnika v Kosezah je – po krajšem premoru³⁰⁹ – pouk latinščine nadaljevala v letih 1993–2013 in v njene krožke se je vključilo v povprečju okoli dvajset učencev letno. Leta 1994 je poučevanje prevzela študentka latinščine Mojca Mikuž, ki je tečaje vodila devetnajst let. Nekoliko manjše, po sestavi pa zelo podobne krožke je v letih 1987–2006 organizirala tudi OŠ Vič, kjer je latinščino več kot desetletje poučevala profesorica angleščine in španščine Marija Kus. Šoli se v Projekt nista vključili in tudi državnega tekmovanja se zaradi specifične strukture svojih krožkov nista udeleževati. V devetletnem programu je pouk latinščine na obeh šolah sčasoma zamrl, na OŠ Vič leta 2006 in na OŠ Valentina Vodnika leta 2013.

OŠ Murska Sobota I, OŠ Murska Sobota II in OŠ Murska Sobota III so leta 1995 uvedle vsaka svoj starostno homogen latinski tečaj (leta 2000 pa jim je sledila tudi OŠ Gornja Radgona), in sicer po zaslugi predavatelja dipl. teologa Cirila Koštrica.³¹⁰ Tako se je osnovnošolski pouk latinščine končno le razširil tudi zunaj Ljubljane in Maribora.³¹¹ Šole se v Projekt niso vključile, so pa z njim tesno sodelovale. Vzdrževale so majhen, a konstanten vpis k latinščini, štiriletni program je uspešno zaključila približno tretjina vpisanih učencev, ki so se udeleževali tudi državnega tekmovanja.³¹²

OŠ Prežihovega Voranca

V četrtem desetletju je prišlo na šoli do številnih kadrovskih³¹³ in tudi siceršnjih sprememb, tudi na področju latinščine. Po odhodu profesorice Barbare Šega Čeh na Filozofsko fakulteto sta se s šolskim letom 1988/89 kot učiteljici latinščine zaposlili (vsaka za polovični delovni čas) študentka klasične filologije Maja Dovjak-Koderman in avtorica *Pregleda*, prva za eno šolsko leto, druga pa je kot učiteljica in mentorica in-

307 Oblikovanje »notranjih« latinskih paralelek je bilo v načelu sporno. V skladu s preteklimi izkušnjami bi morali večino v latinskih paralelkah predstavljati »zunanji« učenci (iz drugih šolskih okolišev).

308 Gl. op. 263.

309 Pouk latinščine je izvajala v letih 1987–1989 in 1993–2013.

310 C. Koštric je poučeval latinščino tudi na OŠ S. Klavore (1995–2000) ter na gimnazijah v M. Soboti in Ljutomeru. Zaradi njegove bolezni in smrti je l. 2004 osnovnošolski pouk latinščine v tem delu Slovenije zamrl.

311 Zasluge za uvedbo latinščine so imeli tudi ravnateljci: Angela Novak (OŠ III), Ludvik Nemeč (OŠ II), Jože Brumen (OŠ I) in Dušan Zagorc (OŠ G. Radgona).

312 OŠ I se je udeležila štirih državnih tekmovanj, OŠ III štirih, OŠ II treh in OŠ G. Radgona enega.

313 Po l. 1991 se je zaradi upadanja števila oddelkov s srbohrvaškim učnim jezikom sestava učiteljskega zbora OŠ P. Voranca v nekaj letih povsem spremenila in število učiteljev prepolovilo.

teresnih dejavnosti ostala na šoli šestindvajset let.³¹⁴ Šola je začela leta 1988 postopoma uvajati – kot nadgradnjo rednega pouka – latinske interesne dejavnosti pod skupnim imenom *Per vias antiquas* in leta 1991 se je z dvema latinskima paralelkama in dvema latinskima skupinama³¹⁵ vključila – kot edina od »starih latinskih šol«, skupaj s še štirimi »novimi«³¹⁶ – v eksperimentalni projekt Zavoda za šolstvo Pouk latinščine v osnovni šoli (Projekt). Tega leta je tudi prenehala vpisovati novince v srbohrvaške oddelke in njihovo število se je začelo postopoma zmanjševati, dokler ni junija 1999 zaključil šolanja še zadnji od njih.³¹⁷ Konec šolskega leta 1996/97 se je po trinajstih letih zaradi številnih sprememb zelo zahtevnega vodenja šole upokojil ravnatelj Martin Žgajnar in nasledil ga je Marjan Gorup,³¹⁸ ki vodi šolo še zdaj (2015/16).

Na OŠ Prežihovega Voranca je v letih 1988–1998 delež učencev, ki so uspešno zaključili štiriletni program latinščine, glede na vse učence v slovenskih oddelkih osmega razreda znašal 41 odstotkov (329 od 811 osmošolcev), kar je pomenilo precejšnje povečanje v primerjavi s predhodnim desetletjem (33 odstotkov).³¹⁹ Na tej šoli se je lahko k latinščini – ki je ob spremenjenih družbenih razmerah in tudi po zaslugi *Per vias antiquas* spet postala sorazmerno »popularen«³²⁰ predmet – vključil resnično vsakdo (ne glede na vpisne kriterije), kar je bilo zelo pomembno v splošnoizobraževalnem smislu, hkrati pa je tako široka ponudba pomenila tudi (pričakovan) visok osip (predvsem v notranjih latinskih paralelkah in skupinah).³²¹ V letih 1987–1998 je bilo v petem razredu oblikovanih 16 latinskih paralelek in 22 latinskih skupin, od tega v letih 1987–1990, torej pred začetkom Projekta, sedem paralelek³²² in pet skupin.

V letih 1991–1998 je OŠ Prežihovega Voranca v okviru Projekta formirala devet latinskih paralelek (razen 1997 vsako leto po eno, leta 1991 in 1992 celo dve) in 17

314 Do upokojitve (16. 9. 2014). Avtorica *Pregleda* (nekdanji tudi sama učenka latinske paralelke na tej šoli) je bila 1988/89 polovično zaposlena še na Srednji šoli za elektroniko in naravoslovje (Gimnazija Šentvid), kjer je ravnatelj Jure Grgurevič to leto v 1. letnik uvedel latinščino kot obvezen splošnoizobraževalni predmet, kar je bila novost.

315 Gl. op. 271 in 277.

316 OŠ b. Polančičev, OŠ S. Klavore, OŠ Ledina, OŠ T. Čufarja.

317 1990/91 je bilo 19 sh. oddelkov, 1991/92 15 itd.; zadnji (8.E 1998/99) je štel le deset učencev.

318 M. Gorup je bil od l. 1984 na šoli zaposlen kot socialni delavec (dejaven pri oblikovanju latinskih paralelek in realizaciji latinskih taborov); v šol. l. 1997/98 je bil v. d. ravnatelja in od vključno 1998/99 ravnatelj.

319 Na OŠ P. Voranca je delež »latincev« z zaključenim štiriletnim programom med osmošolci znašal po desetletjih: 1958–1968 61 odstotkov (598 od 980); 1968–1978 52 odstotkov (425 od 826); 1978–1988 33 odstotkov (248 od 765); 1988–1998 41 odstotkov (329 od 811); 1998–2008 52 odstotkov (308 od 595); 2008–2013 (1. polovica 6. desetletja) 21 odstotkov (54 od 252).

320 Proti koncu osemletke se je na OŠ P. Voranca k latinščini vključilo tudi do 90 odstotkov vseh učencev 5. razreda.

321 V letih 1991–1998 se je v 5. razredu k latinščini vpisalo po posameznih letih: 73, 80, 38, 60, 68, 48, 52, 52 učencev (skupno 471: 225 v latinske paralelke, 246 v skupine); štiriletni program je končalo 282 učencev (osip 40-odstoten); 169 v latinskih paralelkah (osip 25-odstoten) in 113 v skupinah (osip 54-odstoten). V zunanjih latinskih paralelkah je bil osip 11-, v notranjih 36-odstoten.

322 OŠ P. Voranca: 5.a 1987/88; 5.a in 5.b 1988/89; 5.a, 5.b in 5.c 1989/90; 5.a 1990/91; skupno 188 učencev, štiriletni program jih je zaključilo 100 (53 odstotkov).

latinskih skupin (vsako leto po dve, leta 1994 tri). Med devetimi latinskimi paralelkami, oblikovanimi v letih 1991–1998, so bile štiri zunanje in pet notranjih. V štiri zunanje se je vpisalo 92 učencev (od tega dobri dve tretjini iz drugih šolskih okolišev), od katerih je štiriletni program zaključilo 82 učencev (89 odstotkov). V pet notranjih pa se je vpisalo 136 učencev, od katerih je štiriletni program zaključilo 87 učencev (64 odstotkov). Na poti od petega do osmega razreda je osip v štirih od petih notranjih paralelkah presegel petino oddelka. Velika razlika v osipu med zunanjimi (11 odstotkov) in notranjimi (36 odstotkov) je bila predvsem posledica boljše pretehtanega vpisa in doslednejšega upoštevanja vpisnih kriterijev v primeru prvih.

Štiri zunanje latinske paralelke, kamor se je vpisalo tudi nekaj za latinščino najbolj motiviranih notranjih učencev, so bile učno nadpovprečno uspešne – ne le na jezikovnem, ampak tudi na drugih področjih (enako kot nekdanji »tradicionalne latinske paralelke«) in so predstavljale posebnost OŠ Prežihovega Voranca v republiškem merilu. V letih 1991–1998 so bile oblikovane: 5.a 1991/92³²³ (25 učencev; štiriletni program končalo 22), 5.a 1993/94³²⁴ (18 učencev, naknadno 23; končalo 21), 5.d 1994/95³²⁵ (24 učencev; končalo 21) in 5.c 1996/97³²⁶ (20 učencev; končalo 18). Iz prvih treh oddelkov se je precej učencev vključilo v nadaljevalni program latinščine na Gimnaziji Poljane,³²⁷ iz vseh štirih pa nekateri tudi (znova) v začetnega.³²⁸ Leta 1994 je OŠ Prežihovega Voranca svojo zunanjo latinsko paralelko petega razreda, kjer se je zaradi latinščine zbralo 24 učencev s 17 (*sic*) osnovnih šol, prvič poimenovala 5.d (tradicionalno so se latinske paralelke na tej šoli imenovala 5.a in 5.b). Do spremembe v poimenovanju je prišlo delno iz praktičnih razlogov³²⁹ in delno zaradi očitkov elitizma, ki so bili občasno prisotni tudi na tej šoli in v tem obdobju.

Zunanje latinske paralelke so bile praviloma uspešnejše tudi od najboljših notranjih. Zanimiva je na primer primerjava med zunanjo paralelko 5.a 1991/92 (25 učencev, od tega 19 zunanjih in 6 notranjih učencev)³³⁰ in notranjo 5.b 1991/92 (27

323 Gl. dalje primerjavo z notranjo latinsko paralelko 5.b 1991/92.

324 5.a 1993/94: 14 zunanjih učencev; povprečna ocena iz latinščine v 8. razredu 3,7; na državnem tekmovanju I. 1997 nagrajenih 6 učencev te paralelke in 1 učenec 8.d 1996/97 OŠ b. Polančičev.

325 5.d 1994/95: učenci iz 17 šolskih okolišev; povprečna ocena iz latinščine v 8. razredu 3,5; na državnem tekmovanju I. 1998 nagrajenih 10 učencev OŠ P. Voranca, od tega 6 iz te paralelke (ter 2 OŠ b. Polančičev, 1 OŠ T. Čufarja, 1 OŠ Ledina in 1 OŠ Trnovo); na gimnaziji se je k začetni oz. nadaljevalni latinščini vključilo 16 učencev te paralelke.

326 5.c 1996/97: 9 zunanjih (dodatno najmanj 3 vpisani zaradi latinščine v 1. razred); povprečna ocena iz latinščine v 8. razredu 4,0; na državnem tekmovanju I. 2000 nagrajenih 13 učencev te paralelke (ter 3 OŠ Trnovo, 2 OŠ Ledina in 2 OŠ T. Čufarja).

327 Gl. op. 20 in 21.

328 Na Gimnaziji Poljane in Škofijski klasični gimnaziji ter izjemoma Gimnaziji J. Plečnika (»Šubičevi gimnaziji«).

329 Tako so lahko »nelatinski« oddelki na predmetni stopnji ohranili poimenovanje z razredne stopnje.

330 Od šestih notranjih učencev so se najmanj trije vpisali na OŠ P. Voranca zaradi latinščine že na razredni stopnji (eden v 1. razredu (1987) in dva v 3. razredu (1989) iz okoliša OŠ X. SNOUB Ljubljanske – Cvetko Močnik-Florijan (pozneje OŠ Kolezija)).

učencev, od tega 1 naknadno vpisani zunanji učenec), oblikovanima na OŠ Prežihovega Voranca ob vstopu v Projekt. Štiriletni program je zaključilo v 8.a 1994/95 22 učencev (88 odstotkov) s povprečno oceno 3,7 in v 8.b 1994/95 20 učencev (74 odstotkov) s povprečno oceno 3,4. Na prvem državnem tekmovanju v znanju latinščine v osnovni šoli je bilo med trinajstimi dobitniki zlatih Sovretovih priznanj in pohval osem učencev 8.a in trije 8.b,³³¹ k nadaljevalni latinščini na Gimnaziji Poljane³³² pa se je vpisalo sedem učencev 8.a in dve učenki 8.b. Obe latinski paralelki sta bili torej tudi v republiškem merilu učno zelo uspešni, toda zunanja bolj od notranje. Poudariti je treba, da je oblikovanje notranje latinske paralelke 5.b 1991/92 – drugače od zunanje – spremljala cela vrsta nesporazumov in težav.³³³

V pet notranjih latinskih paralelk³³⁴ iz tega obdobja je OŠ Prežihovega Voranca, kot vedno, pritegnila tudi nekaj zunanjih učencev (največ v letih, kadar ji ni uspelo oblikovati zunanje paralelke) in tudi nekateri učenci notranjih latinskih paralelk so se v gimnaziji vključili v začetni ali nadaljevalni program latinščine. Med notranjimi latinskimi paralelkami so bile precejšnje razlike, ki sta jih pogojevala predvsem oddelčna struktura (»prave« in »neprave« latinske paralelke) ter dobro oziroma slabo pretehtan vpis. Še prav posebej očitne razlike so nastopile v sedmem in osmem razredu med notranjima latinskima paralelkama, oblikovanima leta 1992 (5.a in 5.b 1992/93), ki sta imeli vsaka po 29 učencev (15 deklic in 14 dečkov).³³⁵ Že samo njuno formiranje je zaradi prestrukturiranja matičnih oddelkov povzročilo številne težave in med učenci veliko osebne prizadetosti.³³⁶ Medtem ko je paralelka a vsa štiri leta dobro delala, se je v paralelki b v sedmem razredu glavnina dečkov odločila latinščino opustiti.³³⁷ V paralelki a je triletni program zaključilo 28 učencev (97 odstotkov), štiriletnega pa 22 (76 odstotkov) s povprečno oceno 3,8. V paralelki b pa je triletni program zaključilo 23 učencev (79 odstotkov), od tega šest s popravnim izpitom, štiriletnega pa le devet deklic in en deček (35 odstotkov) s povprečno oceno 3,3. Pri eksternem preverjanju

331 Certamen Latinum I (6. 4. 1995) na OŠ S. Klavore v Mariboru: med 13 nagrajenimi sta bili dve učenki OŠ T. Čufarja (6. in 13. mesto) in 11 učencev OŠ P. Voranca (8.b 2., 4. in 11. mesto; 8.a preostalih osem mest).

332 Nadaljevalni program znotraj oddelka z začetno latinščino. Ta generacija (matura 1999) še ni delala po programu »nove klasične gimnazije«. Gl. op. 21.

333 Gl. op. 274.

334 Notranje latinske paralelke: 5.b 1991/92 (26, naknadno 27; štiriletni program končalo 20), 5.a 1992/93 (29; končalo 23), 5.b 1992/93 (29; končalo 10), 5.a 1995/96 (26; končalo 16) in 5.c 1998/99 (25; končalo 18).

335 Latinsko paralelko 5.a so v približno enakem deležu sestavljali učenci 4.a in 4.c 1991/92, latinsko paralelko 5.b pa je sestavljalo 21 učencev 4.b 1991/92 in osem zunanjih. (Vir: Anja Sbrizaj, Milanka Fabjančič, Ana Herman.)

336 OŠ P. Voranca je l. 1992 namesto zunanje latinske paralelke (prešolalo se je le osem učencev) odprla novo »nelatinsko« paralelko 5.d; poleg dveh latinskih paralelk (5.a, 5.b) je oblikovala tudi dve latinski skupini (5.c, 5.d). Gl. op. 271.

337 V 5. in 6. razredu je bila paralelka b brez osipa. Opustitev fakultativnega predmeta ni vplivala na točke za srednjo šolo; stanje je delno poslabšalo tudi to, da je paralelka b v 7. in 8. razredu dvakrat zamenjala razredničarko.

znanja latinščine³³⁸ na začetku šolskega leta 1995/96 so od 60 možnih točk učenci paralelke a dosegli povprečno 43 točk, učenci paralelke b pa 28. Na državnem tekmovanju³³⁹ je zlata Sovretova priznanja in pohvale prejelo šest učencev 8.a 1995/96 in dve učenki 8.b 1995/96. (V skupnem seštevku se je OŠ Prežihovega Voranca udeležila trinajstih državnih tekmovanj (1995–2007) in prejela skupno sto Sovretovih priznanj in pohval.)³⁴⁰

Opustitev latinskih paralelk

Od vključno šolskega leta 1999/2000 dalje ni bilo v Sloveniji oblikovane več nobene latinske paralelke (zadnje tri so leta 1998 oblikovale OŠ bratov Polančičev, OŠ Slave Klavore in OŠ Prežihovega Voranca). Priliv učencev iz drugih šolskih okolišev je bil namreč premajhen za odpiranje zunanjih, formiranje notranjih pa se je izkazalo za sporno in poleg tega je že bila na obzoru devetletna osnovna šola z množico izbirnih predmetov. Vse šole so v celoti prešle na fleksibilno organizacijo pouka (latinske skupine znotraj »nelatinskih« oddelkov) ali pa so uvedle latinske krožke, ob prehodu na devetletni program pa z izjemo OŠ Prežihovega Voranca latinščino prej ali slej v celoti opustile (*sic*). »Novodobne latinske paralelke« so bile torej kratkega daha, najdlje, dobro desetletje, so se obdržale le na OŠ Prežihovega Voranca. Njihovo zamrtje – v nasprotju z ukinitvijo »tradicionalnih latinskih paralelk« leta 1975 – v javnosti ni povzročilo velikega pretresa, saj zavest o pomenu zgodnjega klasično-humanističnega izobraževanja (11–15 let) in navezanost na tradicijo klasične gimnazije zaradi dogodkov v letu 1958 in v letu 1975 nista bili več tako živi.

Per vias antiquas³⁴¹

V tem obdobju sta v Sloveniji sobivali dve vrsti latinskih interesnih dejavnosti – »prave«, ki so predstavljale nadgradnjo rednega pouka, in »neprave«, ki so bile njegov nadomestek.³⁴² Slednje so na marsikateri šoli že v predhodnih desetletjih predstavljale edino obliko pouka latinščine,³⁴³ »prave« pa so doživele razmah v četrtem desetletju, ko so iz leta v leto postajale vse bolj »modne«. OŠ Prežihovega Voranca je

338 Na šolah v Projektu so vsi učenci latinščine sprva dvakrat in pozneje enkrat letno pisali eksterne oz. standardizirane preizkuse znanja, katerih analiza je omogočala medšolsko primerjavo in poenotenje standardov znanja. Uradno dokumentacijo hrani ZRSŠ.

339 2. državno tekmovanje je bilo 16. 12. 1995 na OŠ P. Voranca; nagrajeni so bili tudi trije učenci OŠ b. Polančičev.

340 OŠ P. Voranca (100 nagrajениh) se je glede dosežkov zelo približala le OŠ T. Čufarja (25 nagrajениh), najbolj v letih 1998–2003 (Certamen Latinum IV–IX), ko je prva dosegla 53, druga pa 20 pohval in priznanj; tekmovali so 8. razredi, kjer je v teh šestih letih imela OŠ P. Voranca 206 in OŠ T. Čufarja 134 učencev latinščine.

341 Per vias antiquas – Po starodavnih poteh.

342 OŠ P. Voranca je »prave« (Per vias antiquas) uvedla l. 1988, »neprave« (nadomestek pouka v 6. razredu devetletke) pa šele l. 2009. »Prave« je uvrščala med dodatni pouk oz. so večji del opravili mentorji gratis, »neprave« pa je financirala kot interesne dejavnosti.

343 Latinski krožki kot nesistematizirane interesne dejavnosti. Gl. op. 257 in 259.

svoje raznovrstne latinske interesne dejavnosti v funkciji nadgradnje rednega pouka poimenovala s skupnim imenom *Per vias antiquas*. Njihova pobudnica in mentorica je bila avtorica *Pregleda*,³⁴⁴ udeleževali pa so se jih, vsaj občasno, vsi učenci latinščine. *Per vias antiquas* so se prvič javno predstavile leta 1989³⁴⁵ in že v nekaj letih so s svojo razvejanostjo postale posebnost OŠ Prežihovega Voranca. Izvajale so se sistematično, v povprečju najmanj dve uri tedensko, pogosto pa tudi deset in več, praviloma v prostem času, največkrat ob popoldnevih, sobotah in med počitnicami. Sestavljale so jih naslednje dejavnosti (v oklepaju je dodano leto uvedbe): arheološko-zgodovinska (1988), dramsko-recitacijska (1989), likovna (1991), epigrafska (1992), novinarska (1993) in najzahtevnejša med njimi – raziskovalna, ki je obsegala raziskovalne tabore (1991) in projektne oziroma raziskovalne naloge (1994).

Arheološko–zgodovinska sekcija³⁴⁶ se je posvečala predvsem spoznavanju antike na Slovenskem s posebnim poudarkom na programu *Colonia Iulia Emona*. Učenci latinščine so za terenske ogleda Emone izdelali posebne itinerarije, na enodnevni izletih pa so prekržarili velik del Slovenije in izjemoma tudi nekaj bližnjega zamejstva (večdnevni izletov *Per vias antiquas* niso vključevale).³⁴⁷ Dramsko-recitacijska sekcija je pripravila vrsto odmevnihi internih in javnih nastopov, leta 2013 in 2014 celo praznovanju³⁴⁸ celovečernih dramskih iger, in je bila od vseh sekcij za javno promocijo pouka latinščine najpomembnejša (delo drugih sekcij je bilo bolj strokovnega, internega značaja). Likovna sekcija je postavila nekaj priložnostnih razstav z antično tematiko (risbe in upodobitve v glini); pogosti so bili prerisi antičnih kamnitih spomenikov, največkrat v dvojniku (z latinskim napisom in njegovim slovenskim prevodom). Epigrafska dejavnost³⁴⁹ je vključevala epigrafske delavnice po različnih slovenskih krajih, najpogosteje v lapidariju Narodnega muzeja Slovenije. Televizija Slovenije je epigrafsko dejavnost *Per vias antiquas* vključila celo v svoj izobraževalni film.³⁵⁰

Novinarska sekcija je izdala dvanajst letnikov glasila *Rustica Latina*, in sicer so bili letniki 1–6 v rokopisu ali tipkani ter fotokopirani v mahnem številu, letniki 7–12

344 Avtorica *Pregleda* je bila glavna mentorica *Per vias antiquas* v letih 1988–2014; s šol. l. 2014/15 je to postala prof. Tea Kranjc.

345 Recital v Društvu slovenskih književnih prevajalcev l. 1989 ob 80-letnici prof. Silvestra Koprive (šolska somentorica Maja Dovjak-Koderman). Gl. ZAA – fasc. Časopisni članki, hrani SŠM.

346 Zunanja somentorica dipl. arheol. Eva Kocuvan (Narodni muzej Slovenije, do 1996); šolska somentorica prof. Tea Kranjc (po 2004).

347 Izjema so bile dvodnevne nagradne ekskurzije za mlade raziskovalce v organizaciji MOL (Verona – Gardaland).

348 Komedija *Sodobni dan Marka Tulija Cicerona* in tragedija *Rim ≠ miR* (avtorica obeh, režiserka in dramaturginja Katja Markič, nekdanja učenka latinščine na OŠ P. Voranca).

349 Zunanja somentorica dr. Marjeta Šašel Kos (SAZU, do 2007), šolska somentorica prof. Tea Kranjc (po 2004).

350 *Rimski lapidariji na Slovenskem* (režiser Jadran Sterle, kamera Pavel Jurca; Izobraževalni program RTV Slovenija, oddaja Humanistika 2002). (ZAA – fasc. Video gradivo, hrani SŠM).

pa računalniško obdelani in tiskani v nakladi petsto izvodov.³⁵¹ Prav posebno mesto pa je zavzemala raziskovalna dejavnost. V letih 1991–2016 je bilo realiziranih 25 latin-skih raziskovalnih taborov na devetih različnih lokacijah, v skupnem trajanju 123 dni in s 757 udeleženci.³⁵² Najzahtevnejše področje so predstavljale projektne in raziskovalne naloge: izdelanih je bilo dvanajst nalog (dve projektni in deset raziskovalnih),³⁵³ od katerih jih je bilo sedem nagrajenih na mestni in tri tudi na državni ravni. Sekcije so bile različna leta različno dejavne, vse hkrati pa le ob posebnih priložnostih, na primer ob deseti obletnici *Per vias antiquas* leta 1998, ko so že stekle priprave na proslavljanje »šolske stoletnice«. ³⁵⁴ Velika zahvala za pomoč pri realizaciji *Per vias antiquas* gre nekdanjemu in sedanjemu šolskemu vodstvu, v primeru taborov pa predvsem kolegom, ki so kot somentorji in spremljevalci zanje žrtvovali svoj prosti čas.³⁵⁵ Vsi tabori so namreč vključevali tudi dela proste dneve, polovica pa jih je potekala po zaključku pouka, zadnje dni junija in prve julija.

Posebej je treba omeniti tudi dobro sodelovanje z Narodnim muzejem Slovenije, ki je učencem latinščine OŠ Prežihovega Voranca že od devetdesetih let dalje omogočil prost vstop v lapidarij ter pomagal pri izvedbi epigrafskih, likovnih in fotografskih delavnic z antično tematiko. Kot rezultat sodelovanja je nastal droben vodnik,³⁵⁶ sestavljen iz štirih delovnih listov, ki je osnovnošolcem po letu 2004 služil kot podlaga za epigrafsko delo. Interesne dejavnosti so (ne le na OŠ Prežihovega Voranca, tudi na drugih šolah)³⁵⁷ bistveno pripomogle k posodobitvi metodike pouka, hkrati pa so za učence predstavljale nagrado in močan motivacijski faktor za vključitev k latinščini oziroma njeno nadaljnje učenje. *Per vias antiquas* so bile od samega začetka odmevne tudi v medijih³⁵⁸ in o njih so, razumljivo, veliko objavljali sami učenci v šolskem glasi-

351 Gl. *Rustica Latina* : glasilo učencev latinskega jezika OŠ Prežihovega Voranca, Ljubljana (letniki 1–12, 1993–2013). Letnika 9–10 in 11–12 sta bila dvojna. (Hranijo knjižnica SŠM, arhiv OŠ P. Voranca, NUK.)

352 *Lingua Latina laeta* – Vesela latinščina. Šolska somentorja: prof. Boris Kham (1.–2. tabor), prof. Tea Kranjc (15.–23. tabor, gl. op. 344). Gl. Seznam udeležencev 1–23. tabora, *Rustica Latina* XI–XII/2013, str. 56–63.

353 Zunanja somentorica za epigrafiko dr. Marjeta Šašel Kos (SAZU, do 2007). (Hrani knjižnica SŠM.)

354 OŠ P. Voranca je praznovanje 100-letnice šolske zgradbe (1899–1999) posvetila pouku latinščine, za kar gre zahvala ravnatelju Marjanu Gorupu in delu kolektiva.

355 Za seznam spremljevalcev 1.–23. tabora gl. *Rustica Latina* XI–XII/2013, str. 62.

356 Aleksandra Pirkmajer Slokan, *Sprehod po rimskem lapidariju Narodnega muzeja Slovenije : Vodnik za mlade*, Ljubljana, Narodni muzej Slovenije, 2004, 16 str. (ilustrirala Andreja Peklar).

357 Večina šol ne hrani podatkov o lat. interesnih dejavnostih v osemletki; ti so bili za namen razstave *Lingua Latina* in *Pregleda* pridobljeni pretežno od mentorjev. Gl. posamezne članke, objavljene v tej številki revije *Šolska kronika*.

358 Gl. ZAA – fasc. Časopisni članki; ZAA – fasc. Video gradivo (oboje hrani SŠM).

lu Rustica Latina. Podrobno so bile opisane tudi v več strokovnih člankih.³⁵⁹ Nagradi, ki ju je avtorica Pregleda prejela leta 1994 in 2009,³⁶⁰ sta pomenili predvsem veliko priznanje za *Per vias antiquas*.

Eksperimentalni projekt

Kot del obsežnih priprav na devetletno osnovno šolo³⁶¹ je bil okviru Zavoda za šolstvo realiziran eksperimentalni projekt Pouk latinščine v osnovni šoli,³⁶² ki ostaja v Sloveniji vse do danes edini realizirani projekt na področju osnovnošolskega pouka latinščine (kljub poznejšim prošnjam OŠ Prežihovega Voranca po uvedbi novega, slovenskega ali evropskega projekta, ki bi javni osnovni šoli tudi v devetletnem programu omogočil štiriletni pouk latinščine kot obveznega drugega tujega jezika v okviru mreže »latinskih šol«). Začel se je s šolskim letom 1991/92, potem ko ga je aprila 1991, hkrati z drugimi osnovnošolskimi projekti, na predlog Komisije za osnovno šolo sprejel Strokovni svet za vzgojo in izobraževanje.³⁶³ Prvotno je bil zasnovan kot štirileten, leta 1995 pa se je podaljšal še za štiri leta in se zaključil s šolskim letom 1998/99. Vseh osem let ga je vodila pedagoška svetovalka za klasične jezike Katja Pavlič Škerjanc,³⁶⁴ zunanja sodelavca pa sta bila v obeh fazah Projekta (prva 1991–1995, druga 1995–1999) dipl. psiholog Darko Hederih³⁶⁵ z OŠ bratov Polančičev (za vprašanja organizacije pouka in usmerjanja učencev) in avtorica *Pregleda* (za didaktiko pouka).

Regijski centri?

V zadnjih štirih letih pred začetkom Projekta je pouk latinščine izvajalo deset različnih osnovnih šol v Ljubljani (hkrati šest do devet letno) in od leta 1989 tudi OŠ Ludvika Pliberška v Mariboru, večina v obliki krožkov. V letih 1987–1990 je

359 Gl. Aleksandra Pirkmajer Slokan, *Keria* III/1 (2001), str. 69–84; A. Pirkmajer Slokan, *Didakta* 10/58–59 (2001), str. 86–87; A. Pirkmajer Slokan, *Interes zbudi dejavnost*, Ljubljana 2007, str. 55–60; Anja Ragolič, *Epigraphy as a tool for learning Latin*, spletna publikacija *Europeana (Eagle project)*, Rim 2014, str. 205–215 (dostopno na: <http://www.eagle-network.eu/eagle-first-international-conference-proceedings-now-online/>, pridobljeno 25. 5. 2016); gl. tudi Anja Ragolič, *Vloga rimskih napisov pri pouku latinščine – primer Osnovne šole Prežihovega Voranca* Ljubljana, objavljeno v tej številki revije *Šolska kronika*.

360 Priznanje občine Ljubljana Center za l. 1994 in nagrada Republike Slovenije na področju šolstva za l. 2009.

361 Gl. op. 231.

362 Prvotno ime Uvajanje pouka latinščine v osnovno šolo je bilo zavajajoče (latinščina je bila v osnovni šoli kontinuirano prisotna od 1958); pozneje sta se uveljavili imeni Učenje/Pouk latinščine v osnovni šoli. Dokumentacijo Projekta hrani ZRSŠ.

363 Predsednik Strokovnega sveta je bil dr. Franc Lazarini, Komisijo za osnovno šolo je vodil dr. Franc Strmčnik.

364 Prof. latinščine in angleščine Katja Pavlič Škerjanc (nekdaj tudi sama učenka latinske paralelke OŠ P. Voranca) je pred zaposlitvijo na ZRSŠ (upok. 2015) poučevala tudi na Gimnaziji Poljane in bila v veliki meri zaslužna za uvedbo javnega programa »nove klasične gimnazije«. Gl. tudi op. 123.

365 D. Hederih je svoje izsledke tudi javno objavljajal, npr. Darko Hederih, *Latinščina v osnovni šoli : izkušnje, dileme, predlogi*, *Vzgoja in izobraževanje* 24, 1993, št. 4, str. 38–41; Darko Hederih, *Kaj pravijo "latinci"?*, *Vzgoja in izobraževanje* 25, 1994, št. 6, str. 31–35.

bilo oblikovanih že tudi osem latinskih paralelk, od tega ena na OŠ Mirana Jarca (5.a 1988/89, 17 učencev) in sedem³⁶⁶ na OŠ Prežihovega Voranca (druge šole v letih 1975–1990 latinskih paralelk niso odpirale). Prva med njimi, 5.a 1987/88 OŠ Prežihovega Voranca, je junija 1991, tik pred začetkom Projekta, že tudi zaključila štiriletni program.³⁶⁷ Med pripravami na Projekt se je OŠ Prežihovega Voranca³⁶⁸ zavzemala, da bi ji bila – zaradi dolgoletnih izkušenj z organizacijo pouka latinščine – njena vloga območnega latinskega centra tudi uradno priznana, kar pa se ni zgodilo. Poleg tega si je prizadevala za ohranitev koncentracije zunanjih³⁶⁹ latinskih paralelk (ne pa tudi skupin in krožkov) na največ dveh osnovnih šolah v širši ljubljanski regiji ob doslednem upoštevanju načela regionalnosti (v centru mesta naj bi bila ena sama šola z zunanjimi latinskimi paralelkami, kot je bil to primer v Ljubljani pred letom 1975),³⁷⁰ a tudi s tem pri izvedbi Projekta ni uspela.³⁷¹

Cilji

Projekt si je za svoje glavne cilje zastavil iskanje enovitega organizacijskega modela, ki bi postal sistemska rešitev za pouk latinščine v prihajajoči devetletni osnovni šoli, posodobitev metodike pouka in izdelavo učnega načrta za devetletni program ter vnovično vzpostavitev nadaljevalnega gimnazijskega programa in s tem osemletnega³⁷² pouka latinščine. Vsi zastavljeni cilji, razen kontinuiranega gimnazijskega nadaljevalnega programa, so bili doseženi. Dodobra se je posodobila metodika pouka, redno so potekala usposabljanja učiteljev in nastalo je tudi nekaj novega učbeniškega gradiva. Decembra 1998 je bil sprejet učni načrt³⁷³ za latinščino v devetletni osnovni šoli, kjer je dobila status triletnega izbirnega predmeta, umeščena v zadnjo triado.

366 Gl. op. 322.

367 Kot prva je orala ledino. Štiriletni program je zaključilo 19 od 28 učencev (68 odstotkov). Do osipa je prišlo v 7. in 8. razredu zaradi fakultativnosti in prezahtevnega programa glede na majhno število tedenskih ur pouka (dve uri) in v primerjavi z drugimi osnovnošolskimi predmeti.

368 Na OŠ P. Voranca so bili v 4. in 5. desetletju na področju latinščine dejavni: ravnatelj Martin Žgajnar (upokojen 31. 8. 1997), avtorica *Pregleda*, dipl. socialni delavec Marjan Gorup (do 1. 9. 1997 v okviru šolske svetovalne službe, nato kot ravnatelj) in pomočnica ravnateljica Silva Tovornik (upokojena 30. 11. 2002; sestava urnikov idr.). V prizadevanjih jih je podpiral del kolektiva in staršev.

369 Gl. op. 307.

370 Gl. op. 117.

371 Nasprotno pa je bilo načelo regionalnosti upoštevano ob uvajanju programa »nove klasične gimnazije« v 90. letih. »Da bi ne prišlo do programske drobitve in s tem podnormativnih skupin, je treba v začetnem obdobju (od šolskega leta 1995/96 do vključno šolskega leta 1998/99) določiti v vsakem kraju eno samo gimnazijo, ki lahko izvaja nadaljevalno učenje latinskega jezika: v Ljubljani Gimnazijo Poljane, v Mariboru pa Prvo gimnazijo.« (Katja Pavlič Škerjanc, Projekt Učenje latinščine v osnovni šoli: Poročilo o dosedanjem poteku in predlogi, Ljubljana, 23. 1. 1995, str. 3.) (ZAA, hrani SŠM)

372 Osemletni pouk, ki je bil vedno znova omenjen kot končni cilj, v devetletki brez posega v 2. triado (začetek učenja v 6. razredu) ni bil več mogoč, ker je latinščina v osnovni šoli postala triletni predmet.

373 Sprejet na 22. seji Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje dne 3. 12. 1998. Gl. *Učni načrt za izbirni predmet : program osnovnošolskega izobraževanja : latinščina* (pripravila Predmetna kurikularna komisija za latinščino in grščino: Primož Simoniti et al.), Ljubljana, 2004.

Pogoji in izvajalke

V skladu s prvotnimi propozicijami Projekta³⁷⁴ naj bi šole, ki so se želele vanj vključiti, zadostile predvsem naslednjim pogojem: oblikovale naj bi vsaka po dve latinski paralelki petega razreda z razmerjem med zunanji in notranji učenci 2/3 : 1/3, imele ustrezno usposobljen stalen kader (profesor ali predmetni učitelj latinskega jezika), dovolj usposobljeno svetovalno službo za usmerjanje učencev k pouku latinščine ter minimalno potreben knjižni fond za pouk latinščine (učbenike in referenčno literaturo). V Projekt se je s šolskim letom 1991 vključilo – in v njem ostalo do zaključka leta 1999 – pet osnovnih šol, dve iz Maribora in tri iz Ljubljane.³⁷⁵ Med njimi je bila od »starih latinskih šol« le OŠ Prežihovega Voranca, preostale štiri pa so bile na področju pouka latinščine oziroma oblikovanja latinskih paralelk, ki so bile pogoj za vključitev, novinke. V Mariboru sta to bili OŠ Slave Klavore (ravnatelj mag. Alojz Fošnarič)³⁷⁶ in OŠ bratov Polančičev³⁷⁷ (ravnatelj Mladen Tancer), ki sta latinščino uvedli leta 1991 prav po zaslugi Projekta, v Ljubljani pa sta se poleg OŠ Prežihovega Voranca (ravnatelj Martin Žgajnar) vključili še OŠ Ledina (ravnateljica Marija Zavšek) in OŠ Toneta Čufarja (ravnateljica Mojca Samardžija), ki sta uvedli latinske tečaje – ne pa tudi latinskih paralelk – že pred tem (OŠ Ledina leta 1986, OŠ Toneta Čufarja leta 1987). Kmalu se je Projektu pridružila tudi OŠ Trnovo³⁷⁸ (ravnateljica mag. Teja Valenčič), ki pa ni postala njegova izvajalka. Načelo regionalnosti torej v Ljubljani – v nasprotju z Mariborom – v Projektu ni bilo upoštevano. V Mariboru so bile šole smotrno razporejene: OŠ Slave Klavore in OŠ bratov Polančičev loči skoraj pet kilometrov (in enako je oddaljena OŠ Ludvika Pliberška, ki se v Projekt ni vključila). V Ljubljani so izvajalke Projekta postale tri šole strogega centra, pridružila pa se je še OŠ Trnovo iz širšega centra. OŠ Ledina in OŠ Toneta Čufarja loči ena sama ulica, od OŠ Prežihovega Voranca do obeh je slab kilometer in do OŠ Trnovo je manj kot dva. Od centra bolj oddaljene šole, na primer OŠ Mirana Jarca za Bežigradom, OŠ Valentina Vodnika v Kosezah, OŠ Vič in OŠ Šentvid se v Projekt niso vključile.

Pri pogojih je že na samem začetku prišlo do nekaterih sprememb. Glede knjižnega fonda ni bilo težav, izvajalke Projekta so zanj dobile celo določena namenska sredstva. Tudi v kadrovskem pogledu je bilo sprva le malo odstopanj, v drugi fazi pa so poučevali v glavnem absolventi klasične filologije. Nekaj več (pričakovanih) težav je bilo s šolskimi svetovalnimi službami, ki na področju pouka latinščine niso imele

374 Gl. Katja Pavlič Škerjanc, Uvajanje pouka latinščine v osnovno šolo, Ljubljana, 2. 4. 1991, str. 1–2. (ZAA, hrani SŠM)

375 L. 1992 naj bi uvedla latinščino in v okviru Projekta odprla latinsko paralelko 5. razreda tudi OŠ Frana Goloba Prevalje, kar se pozneje ni zgodilo.

376 A. Fošnarič, ravnatelj OŠ S. Klavore v letih 1987–1999, je bil pri uvajanju Projekta (strokovno in politično) izredno dejaven. L. 1999 ga je kot ravnateljica nasledila Stanislava Frangež. V času Projekta so dobile nove ravnateljice: OŠ P. Voranca – Marjan Gorup (1997), OŠ Ledina – Anita Trnavčević (1995, v. d. ravnateljja) in Alojzija Murko (1996), OŠ Trnovo – Irena Kokovnik (1994).

377 S tradicijo pouka latinščine je bila posredno povezana prek OŠ A. Aškerca. Gl. op. 115.

378 OŠ Trnovo je imela latinski krožek od l. 1989.

dovolj ustreznih izkušenj. Zelo resne težave pa so že takoj na začetku nastopile pri izpolnjevanju prvega pogoja, tako glede števila kot strukture latinskih paralelek. Leta 1991 je prvi pogoj za vstop v Projekt delno izpolnila le OŠ Prežihovega Voranca, ki ji je edini uspelo oblikovati dve latinski paralelki petega razreda,³⁷⁹ eno zunanjo (5.a 1991/92) in – zaradi premajhnega vpisa učencev iz drugih šolskih okolišev³⁸⁰ – eno notranjo (5.b 1991/92). Tudi zahtevano razmerje med zunanjimi in notranjimi učenci 2/3 : 1/3 je tega leta vzpostavila le OŠ Prežihovega Voranca, in sicer v latinski paralelki 5.a 1991/92 (19 zunanjih in 6 notranjih učencev³⁸¹). Preostalim štirim šolam (OŠ Ledina, OŠ Toneta Čufarja, OŠ bratov Polančičev in OŠ Slave Klavore) je leta 1991 uspelo oblikovati le vsaka po eno latinsko paralelko³⁸² in še v tej so v vseh primerih prevladovali učenci matične šole.

V skladu s prvotnimi propozicijami Projekta naj šole notranjih latinskih paralelek, kjer bi večino predstavljali učenci matične šole, sploh ne bi odpirale in naj bi v primeru, da ne bi mogle zagotoviti razmerja med zunanjimi in notranjimi učenci 2/3 : 1/3, pouk izvajale po načelu fleksibilne diferenciacije – v okviru latinskih skupin, oblikovanih znotraj »nelatinskih« oddelkov. Razmerje med zunanjimi in notranjimi učenci – kot pogoj za oblikovanje latinskih paralelek – je bilo v drugi fazi Projekta ublaženo in zmanjšano na 50 : 50 (odstotkov), a se je še vedno izkazalo za prezahtevno.³⁸³ Kakorkoli, prva propozicija Projekta je bila iz objektivnih vzrokov že na samem začetku prilagojena tako, da je leta 1991 za vključitev zadoščala ena sama latinska paralelka petega razreda, in sicer ne glede na razmerje med zunanjimi in notranjimi učenci. V šolskem letu 1991/92 je bilo v Projekt vključenih 164 petošolcev (142 v latinskih paralelkah in 22 v latinskih skupinah), od tega 132 (81 odstotkov) v središču Ljubljane. V tej, prvi generaciji je junija 1995 štiriletni program zaključilo 132³⁸⁴ učencev (81 odstotkov), in sicer v latinskih paralelkah 127 (89 odstotkov) in v latinskih skupinah 5 učencev (23 odstotkov).³⁸⁵

Prav prva generacija učencev latinščine v okviru Projekta (vpis v peti razred 1991) je bila (če odmislimo obe latinski skupini)³⁸⁶ v več pogledih nadpovprečno

379 Dve latinski paralelki sta bili zahtevani zaradi interne primerljivosti posameznih elementov pouka. To je uspelo le OŠ P. Voranca l. 1991 in 1992 ter OŠ b. Polančičev l. 1994.

380 S šol. l. 1991/92 je prepis učencev z OŠ T. Čufarja in OŠ Ledina, ki sta poleg OŠ M. Vrhovnik predstavljali najbližja šolska okoliša, v latinske paralelke OŠ P. Voranca presahnil (in kmalu tudi prepis z OŠ Trnovo).

381 Gl. op. 330.

382 OŠ Ledina (verjetno 5.c, 32), OŠ T. Čufarja (5.c, 27), OŠ b. Polančičev (5.d, 19), OŠ S. Klavore (5.c, 13).

383 Finančna sredstva so bila šolam dodeljena glede na število latinskih oddelkov.

384 Številka je slučajno enaka številu petošolcev v središču Ljubljane (132).

385 V teh latinskih paralelkah je bil v štirih letih povprečen osip 11-odstoten. Medtem ko na OŠ b. Polančičev, OŠ S. Klavore in OŠ T. Čufarja osipa sploh ni bilo, so za latinščino običajen osip imele paralelka na OŠ Ledina (osip 5 učencev, 16 odstotkov) in obe paralelki na OŠ P. Voranca (v skupinah pa je bil osip nadpovprečno visok). Gl. op. 271 in 277.

386 Na OŠ P. Voranca so bile latinske skupine v letih, kadar ni bilo »prave« notranje latinske paralelke, uspešnejše.

uspešna, ne nazadnje tudi glede visokih standardov znanja, doseženih tako pri vsakoletnih eksternih preverjanjih znanja³⁸⁷ kot na prvem državnem tekmovanju iz znanja latinščine v osnovni šoli.³⁸⁸ V Ljubljani je nekaj učencev iz te generacije nadaljevalo učenje latinščine na Gimnaziji Poljane, kar je bil glede na okoliščine prav tako izjemen uspeh.³⁸⁹ Leta 1992 oziroma 1994 sta OŠ Ledina in OŠ Toneta Čufarja opustili oblikovanje latinskih paralelk in prešli na fleksibilno organiziran pouk (latinske skupine), a sta ostali izvajalki Projekta do njegovega izteka.

Prednosti in pomanjkljivosti

Pred letom 1991 – kot tudi po ukinitvi samostojne Študijske skupine za latinščino v osnovni šoli leta 2003 – je velik, morda celo ključni problem predstavljalo dejstvo, da so osnovne šole glede pouka latinščine delovale povsem nepovezano. Do občasnega sodelovanja je prihajalo le v okviru Društva za antične in humanistične študije Slovenije (vse od njegove ustanovitve leta 1975), medtem ko je bila ta problematika na ravni osnovnošolskih ravnateljev in svetovalnih služb daleč preredko in ne dovolj sistematično obravnavana.³⁹⁰ Leta 1991 so osnovne šole pod okriljem Projekta ob podpori šolskih oblasti končno le združile moči in začele, žal le začasno, delovati *viribus unitis* v smeri istega cilja. Med izvajalkami in tudi pridruženimi šolami (marsikateri je prav Projekt omogočil, da je uvedla za učence brezplačen pouk latinščine, financiran s strani šolskega ministrstva) je bilo vzpostavljeno tesno strokovno sodelovanje (mesečna srečanja, medsebojne hospitacije, seminarji idr.). Vse šole pa so dobile možnost rednega medsebojnega sodelovanja leta 1994 z ustanovitvijo samostojne Študijske skupine za latinščino v osnovni šoli,³⁹¹ ki je med učitelji v naslednjih devetih letih odigrala pomembno povezovalno vlogo.

V času trajanja Projekta se je število učencev latinščine izredno povečalo, tako na šolah izvajalkah kot tudi drugod (v šolskem letu 1997/98 se je v Sloveniji učilo latinščino že 735³⁹² učencev na štirinajstih šolah), poenotili so se standardi znanja³⁹³ in leta 1995 je bilo uvedeno državno tekmovanje v znanju latinščine v osnovni šoli Certamen

387 Gl. op. 338. Zbirko eksternih oz. standardiziranih testov hrani arhiv ZRSŠ.

388 Gl. op. 331.

389 Gl. op. 332.

390 Ena redkih izjem je bil 2. republiški seminar Osnovna šola na Slovenskem, Opatija 20.–22. marec 1991, kjer je imela avtorica *Pregleda* referat Problematika osnovnošolskega pouka latinščine. (ZAA, hrani SŠM)

391 Študijska skupina je delovala v okviru ZRSŠ v letih 1994–2003. Njen sedež je bil na OŠ P. Varanja, vseh devet let jo je vodila avtorica *Pregleda*. Konec I. 2003 je bila (brez opozorila) zaradi premajhnega števila vključenih šol ukinjena oz. priključena srednješolski študijski skupini, v okviru katere pa ni nikoli zaživela. Uradno dokumentacijo hrani ZRSŠ.

392 Gl. op. 255.

393 Gl. op. 338.

Latinum.³⁹⁴ V iztekajočem se osemletnem programu je dal Projekt osnovnošolskega pouku latinščine nov polet, predvsem pa mu je zagotovil sistematizirano mesto v predmetniku devetletne osnovne šole,³⁹⁵ kjer pa latinščina kot izbirni predmet ni in ni mogla zaživeti. Slabosti Projekta sta bili predvsem dve. Precej škode je predvsem OŠ Prežihovega Voranca povzročilo neupoštevanje načela regionalnosti, kar je imelo za posledico prenehanje oblikovanja latinskih paralelk v Sloveniji od vključno leta 1999 dalje. Vse izvajalke Projekta so si namreč prizadevale, da bi pritegnile čim več zunanjih učencev ter se uveljavile kot novi latinski centri.³⁹⁶ Toda to se ni zgodilo, nasprotno, zaradi drobitve programa je oslabela celo vloga OŠ Prežihovega Voranca. Druga šibka točka pa je bila v tem, da je Projekt pouku latinščine priskrbel drugačne, ugodnejše razmere (štiriletni program, latinske paralelke, odsotnost izločilne konkurence z živimi tujimi jeziki) od tistih, s kakršnimi so se v devetletnem programu šole dejansko srečale (triletni program, odsotnost latinskih paralelk, izločilna konkurenca z živimi tujimi jeziki) in zaradi katerih je pouk latinščine zašel v resno krizo.³⁹⁷

Kadri³⁹⁸

Konec osemdesetih let so na osnovnih šolah poučevali v glavnem honorarni predavatelji, največkrat študenti višjih letnikov oziroma absolventi klasične filologije, ki

-
- 394 Certamen Latinum – državno tekmovanje v znanju latinščine v osnovni šoli je potekalo od 1995 do 2007 (skupno 13 tekmovanj) v organizaciji ZRSŠ (koordinatorka Katja Pavlič Škerjanc). Uradno dokumentacijo hrani ZRSŠ. Zbirka tekmovalnih testov 1–13 je tudi v zasebnem arhivu avtorice (hrani SŠM). Za seznam dobitnikov Sovretovih priznanj in pohval gl. *Rustica Latina* IX–X/2008, str. 86–88. Za več gl. poglavje Peto desetletje.
- 395 Odprto ostaja vprašanje, kakšno mesto bi v devetletki pripadlo latinščini oz. ali bi bila sploh uvrščena v novi predmetnik, če Projekt (s povsem konkretnim ciljem njene umestitve v devetletni program) ne bi bil realiziran.
- 396 V poročilu ob zaključku 1. faze je vodja Projekta zapisala, da se je »izkazalo, da se ne bodo mogle vse šole, vključene v projekt, uveljaviti kot regijski centri, saj sta bila elementa, odločilna za vpis zunanjih učencev, tradicija in lokacija.« (Gl. op. 273.)
- 397 Projekt je dal, čeprav izpeljan v okviru priprav na devetletko, več poleta fakultativnemu pouku latinščine v osemletki kot latinščini kot izbirnemu predmetu v devetletki.
- 398 V 4. desetletju so poučevali latinščino: **v Ljubljani:** OŠ P. Voranca: Maja Dovjak-Koderman (1988/89), Aleksandra Pirkmajer Slokan (1988–2014); OŠ M. Jarca: Dragica Fabjan Andritsakos (1988–1992), Lucija Krošelj Košec (1996–2004); OŠ T. Čufarja: Aljoša Zoran (1988/89), Nada Pakiž (1991–1994), Gregor Pobežin (1994/95), Janja Žmavc (1995–2005); OŠ Ledina: Andreja Grošelj (1986–1993), Dragica Fabjan Andritsakos (1992–1995), Bojana Čirovič (1995–1999); OŠ Trnovo: Aleksandra Pirkmajer Slokan (1989/90), Apolonija Klančar (1991–1994), Darja Štrbenc (1991–1994), Ana Ratajc (1994–2011); OŠ V. Vodnika: Bronislava Avbelj (1988/89), Aleksandra Pirkmajer Slokan (1993/94), Mojca Mikuž (1994–2013); OŠ Šentvid: Marjan Cedilnik (1990–1995), Nina Knez (1995–1999); OŠ Vič: A. Zoran (1988), Mojca Jarc (1990–1992), Marija Kus (1992(–)2006); OŠ M. Šuštaršiča: Ralph Prausmuller (1988/89), Marija Sindičič (1996/97); OŠ O. Kovačiča: Tinka Selič (1995–1997); OŠ Prule: Ralph Prausmuller (1988/89), Marko Marinčič (1989/90); **zunaj Ljubljane:** OŠ L. Pliberška: Marija Kosi (1989–1999), Katjuša Kolar (1998/99); OŠ b. Polančičev: Marija Strašek Vrecl (1991–1996), Natalija Imenšek (1996–1999), Barbara Damjan (1996–2005); OŠ S. Klavore: Tatjana Polajner (1991–1995), Ciril Koštric (1995–2000); OŠ M. Sobota I: Ciril Koštric (1995–2004); OŠ M. Sobota III: Ciril Koštric (1995–2004); OŠ M. Sobota II: Ciril Koštric (1995–2002).

so se zaradi študijskih obveznosti pogosto menjavali. Zaradi pomanjkanja predavateljev je nekaj latinskih tečajev celo zamrlo oziroma se nekateri – kljub zadostnemu številu prijav – sploh niso začeli. Delovne razmere so bili v večini primerov izredno nepriljavne (težko usklajevanje urnikov,³⁹⁹ majhno število realiziranih ur, nizki honorarji itd.). Zadnjih nekaj let pred začetkom Projekta so imele stalnega predavatelja le OŠ Prežihovega Voranca, OŠ Ledina in krajši čas tudi OŠ Mirana Jarca. Glede honorarjev in cen latinskih tečajev je bilo konec osemdesetih let zaslediti precejšnje razlike. Iz poročila šolske sekcije Društva za antične in humanistične študije Slovenije za leto 1989/90⁴⁰⁰ razberemo, da so »nekateri tečaji brezplačni (financira Mestna izobraževalna skupnost), nekateri učenci plačujejo simbolične vsote, spet drugi pa realno ceno in še več. Prav tako se razlikujejo tudi honorarji predavateljev ..., a večina šol je že pripravljena plačati za uro tečaja enako ceno, kot velja ura inštrukcije na domu (ok. 10 DM v dinarski protivrednosti)«.

V devetdesetih letih se je kljub negotovim razmeram sčasoma le izoblikoval nov, številnejši in stalnejši osnovnošolski učiteljski kader, tako na šolah v Projektu kot drugod. Poleg nekaterih profesorjev z večletno pedagoško prakso, ki so se v celoti ali delno posvetili osnovnošolskemu pouku, je začel marsikdo poučevati latinščino v osnovni šoli tudi povsem na novo. Nekateri predavatelji so vztrajali na isti šoli celo desetletje in tudi dlje, spet drugi so se bili prisiljeni seliti s šole na šolo, odvisno od uvajanja oziroma ukinitja tečajev. Kljub izkušnjam, ki so si jih z leti pridobili na osnovnošolskem področju, si je morala večina sčasoma poiskati drugo zaposlitev, pogosto celo zunaj pedagoškega poklica, kar je bila izjemna škoda. V tem obdobju se namreč v osnovni šoli možnosti za redno zaposlitev skorajda niso izboljšale. Še naprej je učitelju latinščine polno učno obveznost dajala le OŠ Prežihovega Voranca, vse druge šole pa največ polovično, in še to le izjemoma in za krajše obdobje. Nekaterim učiteljem je sicer uspelo manjkajoče ure dopolnjevati s poučevanjem na drugih šolah oziroma z drugo zaposlitvijo na domicilni šoli.⁴⁰¹ Toda vse to so bile le kratkoročne, negotove rešitve in, kot se je izkazalo kmalu zatem v devetletnem programu, največkrat brez prave prihodnosti.⁴⁰²

Ocenjevanje

Konec osemdesetih let je večina osnovnih šol pri latinščini uporabljala opisno ocenjevanje (zelo uspešno, uspešno, manj uspešno). Številčne ocene so imeli le na OŠ

399 Na šolah z več latinskimi skupinami, npr. na OŠ T. Čufarja v 90. letih, se je dogajalo celo, da je moral učitelj prihajati na šolo dvakrat v istem dnevu, ker je imela ena skupina latinščino pred začetkom (v preduri ali 1. šolsko uro), druga pa po koncu temeljnega pouka (6. ali 7. šolsko uro). (Vir : Janja Žmavc.)

400 Gl. op. 253. V poročilu sta navedeni tudi ceni tečajev v 1. polletju 1989/90: 1,950.000 dinarjev v Pionirskem domu (začetna in nadaljevalna skupina, vsaka po pet učencev) in 3,900.000 dinarjev za 60 ur na DU Boris Kidrič (začetna skupina, pet udeležencev; tečaj na DU B. Kidrič je potekal že 5. semester).

401 S poučevanjem drugih predmetov, z delom v knjižnici, v oddelkih podaljšanega bivanja idr.

402 Gl. op. 101.

Prežihovega Voranca (v latinskih paralelkah in skupinah), v latinski paralelki na OŠ Mirana Jarca in v latinskih skupinah na OŠ Ludvika Pliberška.⁴⁰³ V devetdesetih letih so na številčno ocenjevanje prešle tudi nekatere druge šole, na primer OŠ Mirana Jarca, OŠ Šentvid in vse šole v Projektu. Ocena iz latinščine kot fakultativnega predmeta pa, tudi če je bila številčna, ni vplivala na splošni učni uspeh in nezadostna⁴⁰⁴ ocena se ni vpisovala v spričevalo. Tudi sicer se ocena iz latinščine lahko ni vpisala v spričevalo, če so učenec in njegovi starši tako želeli, kar se je dogajalo redko, in še to v glavnem le pri oceni zadostno. Kdor je latinščino opustil sredi leta, je imel v oddelčni redovalnici vpisano »neocenjeno«, sicer pa so se ocene v spričevalo vpisovale s pripisom »neobvezno«. Na nekaterih šolah, predvsem v primeru krožkov, latinščine v oddelčne redovalnice in spričevala niso vpisovali.

V Sloveniji je v devetdesetih letih začelo zelo hitro naraščati število osnovnošolcev z odličnim splošnim učnim uspehom. V latinskih paralelkah na OŠ Prežihovega Voranca na primer, kjer so bili od nekdaj večinoma zelo prizadevni učenci, je še v sedemdesetih letih odličen splošni uspeh običajno dosegla le peščica učencev, nikoli več kot tretjina oddelka, v devetdesetih letih pa so odličnjaki vse pogosteje predstavljali večino.⁴⁰⁵ Sčasoma so prevladali tudi v »nelatinskih« oddelkih in njihov delež se je z leti še večal.⁴⁰⁶ S šolskim letom 2008/09 je bil splošni učni uspeh ukinjen. Čeprav se je metodika pouka latinščine hitro posodabljala (a ne toliko v smislu zmanjševanja obsega učnih vsebin kot v smeri spreminjanja njihovega težišča),⁴⁰⁷ ocene iz latinščine omenjenemu trendu – vse do prehoda na devetletni program – v glavnem niso sledile in so se v povprečju ves čas gibale med ocenama dobro in prav dobro. Takšno izjemo je latinščini do izteka osemletnega programa dopuščal njen fakultativni status.⁴⁰⁸

Primerjava povprečnih ocen na OŠ Prežihovega Voranca pokaže v tem desetletju le minimalna odstopanja.⁴⁰⁹ V šolskem letu 1989/90, na primer, je bilo od petega do osmega razreda pri latinščini pozitivno ocenjenih 188 učencev in njihova povprečna ocena je bila 3,4. Pet let pozneje (1994/95) je bilo v latinskih paralelkah pozitivno

403 Gl. op. 253. Vir za OŠ L. Pliberška: Marija Kosi.

404 Iz latinščine negativno ocenjeni so imeli ponekod, npr. na OŠ P. Voranca, možnost internega popravnega izpita, ki so jo nekateri izkoristili, da so lahko nadaljevali učenje latinščine, drugi pa ne in so latinščino v primeru negativne ocene opustili.

405 OŠ P. Voranca, latinske paralelke: 8.a 1990/91(28) 14 odličnih (50 odstotkov), 8.a 1994/95 (25) 16 odličnih (64 odstotkov), 8. a 1995/96 (29) 23 odličnih (79 odstotkov), 8.a 1996/97 (23) 18 odličnih (78 odstotkov) itd.

406 OŠ P. Voranca, »nelatinski« oddelki: 8.c 1997/98 (21) 11 odličnih (52 odstotkov), 8.b 1998/99 (26) 15 odličnih (58 odstotkov), 9.a 2007/08 (21) 15 odličnih (71 odstotkov), 9.b 2007/08 (26) 22 odličnih (85 odstotkov).

407 V 90. letih se je razmerje med jezikovnimi in kulturno-civilizacijskimi vsebinami postopoma spremenilo iz 90 : 10 v 70 : 30 (odstotkov).

408 Če bi bila del obveznega predmetnika, bi se morala tudi na področju ocenjevanja kar najhitreje prilagoditi drugim, obveznim predmetom.

409 Gl. tudi op. 324, 325 in 326.

ocenjenih 131 učencev⁴¹⁰ in povprečna ocena je bila 3,6. Ob koncu četrtega desetletja (1997/98) je štiriletni program uspešno zaključilo 43 učencev s povprečno oceno 3,4 (pri latinščini je bilo zaključenih osem odličnih, devet prav dobrih, 19 dobrih in sedem zadostnih ocen). Glede na siceršnjo »poplavo« visokih ocen, so sorazmerno nizke povprečne ocene iz latinščine do določene mere primerljive le z ocenami iz matematike, začele sčasoma vse bolj bosti v oči, čeprav latinščina ni vplivala na splošni učni uspeh.

Učbeniki

V četrtem desetletju so na vseh osnovnih šolah in v vseh organizacijskih različicah še dalje uporabljali učbeniški komplet *Fundametna Latina* avtorice Ane Šašel, predvsem njegov prvi del, ki so ga po potrebi dopolnjevali z dodatnimi slovničnimi vajami in predvsem tujimi ilustriranimi gradivi. Posamezni deli učbeniškega kompleta *Fundamenta Latina* so doživeli različno število ponatisov, prvi del je bil ponatisnjen kar osemkrat.⁴¹¹ Odsotnost slikovnega gradiva v slovenski osnovnošolski učbeniški literaturi je v tem obdobju že začela predstavljati resen problem. Drugi del učbeniškega kompleta, *Fundamenta Latina II*, se je uporabljal le še na nekaterih osnovnih šolah, predvsem v osmem razredu, v sedmem pa le še izjemoma. Na OŠ Prežihovega Voranca, na primer, je *Fundamenta Latina II* v celoti (deset lekcij) kot zadnja predelala generacija, ki je osnovno šolo zaključila junija 1991, zatem se je predelana snov vsako leto zmanjšala najmanj za eno lekcijo. Generacija, ki je končala osnovno šolo leta 1995, je na primer predelala le še polovico *Fundamenta Latina II*. Po tretjem delu učbeniškega kompleta, *Fundametna Latina III*, se je učila le peščica najbolj motiviranih osmošolcev, predvsem v okviru dodatnega pouka.

Na začetku Projekta je bilo načrtovano, da se snov *Fundametna Latina I* dokonča v slabih dveh letih in pol,⁴¹² nato pa se sredi sedmega razreda preide na *Fundamenta Latina II*.⁴¹³ Analiza dela pa je že zelo kmalu pokazala, da je zastavljeni program zaradi premajhnega fonda ur⁴¹⁴ glede na načela sodobne metodike prezahteven, zato je bilo treba obseg snovi postopoma zmanjševati, dokler ni sčasoma obsegal le vsebin *Fundamenta Latina I*. Že prva generacija, vključena v projekt v letih 1991–1995, je – čeprav učno izredno uspešna – za usvojitev snovi *Fundamenta Latina I* potrebovala tri cela šolska leta. Do tolikšnega odstopanja je prišlo tudi zaradi razširjenega uvoda v učenje

410 Septembra 1994 se je k latinščini vpisalo 240 učencev (šest latinskih paralelk in šest skupin). Junija 1995 je bilo pozitivno ocenjenih 196 učencev (131 v paralelkah, 65 v skupinah). 14 učencev se je med letom izpisalo oz. prešolalo, 30 pa je bilo negativno ocenjenih: 20 v skupinah 5.b (6) in 8.c/d (8) ter »nepravi« notranji paralelki 7.b (6); 10 v preostalih devetih oddelkih oz. skupinah.

411 Gl. Hriberšek 2002, str. 271–273. Ponatise *Fundamenta Latina I*: 1974, 1979, 1986, 1989, 1990, 1992, 1995, 1997; *Fundamenta Latina II*: 1986, 1992, 1995; *Fundamenta Latina III*: 1979, 1994.

412 5. razred: 1.–8. lekcija; 6. razred: 9.–17. lekcija; 7. razred: 18.–20. lekcija.

413 7. razred: 1.–3. lekcija; 8. razred: 4.–8. lekcija.

414 Dve tedenski uri. *Fundamenta Latina I* in *Fundamenta Latina II* sta nastala in se začela uporabljati v času, ko so bile latinščini na OŠ P. Voranca namenjene tri tedenske ure.

latinščine na samem začetku petega razreda ter poznejšega dodajanja kulturno-civilizacijskih vsebin.⁴¹⁵

V novih razmerah, ko je bilo zanimanje za latinščino spet veliko, oblike pouka pa vse bolj raznolike, je leta 1993 izšel ilustriran tridelni učbeniški komplet, prvotno namenjen predvsem samoukom, *Latinščina za vsakogar*,⁴¹⁶ sestavljen iz učbenika, delovnega zvezka in vaj za utrjevanje besed.⁴¹⁷ Leto za tem (1994) je za potrebe osnovnošolskega pouka v dogovoru z avtorico *Fundamenta Latina* izšel *Poskusni delovni zvezek k učbeniku Fundamenta Latina I. prof. Ane Šašel za 5. in 6. razred osnovne šole*,⁴¹⁸ katerega osnutek so kot interno gradivo na OŠ Prežihovega Voranca uporabljali že od leta 1991. Delovni zvezek je bil skromno ilustriran in je poleg dodatnih vaj kot novost prinašal predvsem uvod v učenje latinščine, prilagojen starosti učencev petega razreda (11 let). Ob koncu osemdesetih let je pri pouku latinščine v osnovni šoli približno polovica predavateljev uporabljala klasično, druga polovica pa tradicionalno izgovarjavo.⁴¹⁹ V devetdesetih letih so vse šole v Projektu, izvajalke in pridružene šole, prešle na tradicionalno izgovarjavo.

PETO DESETLETJE (1998–2008)

Sobivanje osemletnega in devetletnega programa. Slovo latinskih paralelk. Razmah interesnih dejavnosti kot nadomestka pouka. Zmanjšanje števila »latinskih šol« in učencev latinščine.

Povzetek⁴²⁰

Peto desetletje se je začelo zelo obetavno, končalo pa povsem drugače. V šolskem letu 1998/99, ko so vse osnovne šole še zadnjič delale v celoti po osemletnem programu, se je v Sloveniji učilo latinščino več kot sedemsto učencev (od tega skoraj četrtnina četrto leto) na štirinajstih osnovnih šolah, osmih v Ljubljani, treh v Mariboru in treh v Murski Soboti. To leto so bile na novo odprte tri – kot se je kmalu izkazalo, poslednje – latinske paralelke, ena v Ljubljani in dve v Mariboru. V srednji šoli je začel po dveletnem poskusnem obdobju delovati javni program »nove klasične gimnazije«, Gimnazija Poljane in Prva gimnazija Maribor pa sta skupini dijakov omogočili tudi

415 Gl. op. 407.

416 Učbenik je napisala avtorica *Pregleda*. Gl. Aleksandra Vesna Pirkmajer, *Latinščina za vsakogar*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1993 (ilustrirala Marija Prelog; učbenik 150 str., delovni zvezek 147 str., Latinske besede za razvedrilo 31 str.).

417 Učbenik je bil osnovan na drobnem učbeniku za samouke s spremljajočo kaseto iste avtorice. Gl. Aleksandra Pirkmajer, *Latinščina za vsakogar I*, Posebne edicije Feniks, Ljubljana 1987, 70 str.

418 Delovni zvezek je sestavila avtorica *Pregleda*. Gl. Aleksandra Vesna Pirkmajer, *Fundamenta Latina I : Poskusni delovni zvezek k učbeniku Fundamenta Latina I. prof. Ane Šašel za 5. in 6. razred osnovne šole*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport, 1994, 221 str.

419 Gl. op. 253.

420 Gl. op. 1.

vključitev k nadaljevalni latinščini. Decembra 1998 je bil sprejet učni načrt za latinščino v devetletnem programu, že peto leto je delovala samostojna Študijska skupina za latinščino v osnovni šoli in aprila 1999 se je odvijalo že peto državno tekmovanje Certamen Latinum, z visoko ravnjo zahtevnosti in dobrimi rezultati.

Naslednje šolsko leto, 1999/2000, ki je bilo prvo po osmih letih brez Projekta in prvo po dvanajstih brez odprtja novih latinskih paralelek, se je začelo s precejšnjo medijsko pozornostjo, največjo po letu 1975, tokrat po zaslugi praznovanja stoletnice šolske zgradbe v nekdanji Tomanovi in poznejši Prežihovi ulici, v celoti posvečenega pouku latinščine, za kar gre posebna zahvala ravnatelju in delu kolektiva OŠ Prežihovega Voranca. Tega leta je prišlo tudi do posodobitve na učbeniškem področju, kjer je začel peti razred za poskusno dobo treh let uporabljati ilustrirani učbeniški komplet *Latinščina za vsakogar* (izdan 1993), ki je leta 2002 v osnovni šoli v celoti nadomestil *Fundamenta Latina I* (dobra štiri desetletja od njegovega nastanka in po treh desetletjih uporabe).

S šolskim letom 1999/2000 se je začel postopoma uveljavljati devetletni program, kjer je latinščina dobila status tridelnega izbirnega predmeta (Latinščina I–III), umeščene v zadnjo triado (7–9. razred). Že zelo kmalu se je izkazalo, da novemu programu za pouk latinščine ni uspelo ustvariti primernih razmer. V Mariboru se je že takoj leta 1999 jasno nakazalo ponovno zamiranje osnovnošolske latinščine. OŠ Prežihovega Voranca, ki je to šolsko leto začela prvič brez srbohrvaških oddelkov, a hkrati – zaradi premajhnega vpisa zunanjih učencev – tudi brez latinske paralelke petega razreda, je spet opozorila na zmanjševanje standardov in resno ogroženost osnovnošolskega pouka latinščine, tokrat s predlogom programa Osnovna šola s poudarkom na poučevanju latinščine (1999/2000), ki ga je pozneje v skladu z razmerami v devetletnem programu prenovila in preimenovala v Osnovna šola s poudarkom na klasično-humanističnem izobraževalnem programu (2010/11). To je bila pobuda za vzpostavitev mreže območnih centrov s štiriletnim programom latinščine kot obveznega drugega tujega jezika in za oživitev osemletnega klasično-humanističnega izobraževanja.

OŠ Prežihovega Voranca je še prav posebej poudarjala pomen začetka učenja latinščine pri enajstih letih, torej po novem v šestem razredu (devetletni program je začetek prestavil v sedmi razred) ter s tem v zvezi izdelala tudi predlog programa Zgodnje učenje latinščine v drugi triadi devetletke (2006/07). Predlagani programi s strani šolskega ministrstva in Zavoda za šolstvo niso bili deležni strokovne obravnave oziroma šola kot predlagateljica o tem ni bila obveščena. Skratka, ob uvedbi devetletnega programa latinščini izjema (ohranitev pouka v šestem razredu) ni bila dovoljena. Nasprotno pa je bila izjema glede latinščine narejena v dveh drugih primerih, obakrat v njeno škodo: leta 2008 je bila (z obrazložitvijo, da ni živ jezik) izpuščena iz nabora obveznih drugih tujih jezikov tretje triade in leta 2012 (tokrat, v skladu z zbranimi podatki, pomotoma) iz nabora izbirnih tujih jezikov druge triade. Zaradi kritičnega položaja in neodzivnosti šolskih oblasti je bil v šolskem letu 2008/09 na OŠ Prežihovega Voranca ustanovljen Iniciativni odbor za vzpostavitev osnovnošolskih regijskih centrov za pouk latinščine.

Nekaj najmočnejših »latinskih šol« je odlašalo s prehodom na devetletni program do zadnjega (2003), zato v prvi fazi njegovega uvajanja (1999–2003) posledic reforme še ni bilo občutiti v vsej njihovi razsežnosti. V šolskem letu 2001/02 je število učencev latinščine celo naraslo na več kot 740, število »latinskih šol« pa je v šolskem letu 2002/03, ko je marsikatera šola še zadnjič delala v celoti po osemletnem programu, doseglo zavidljivo številko sedemnajst. Za temi na videz ugodnimi podatki pa se je že skrivala manj obetavna slika: delež učencev, ki so zaključili štiriletni program, se je prepolovil, številke pa so se povečale v veliki meri po zaslugi »šol enodnevnice« (v prvih letih novega tisočletja je kar devet šol uvedlo latinščino za čas ene same generacije ali celo le za leto ali dve). S šolskim letom 2003/04 so še zadnje šole začele prehod na devetletni program, kar je pomenilo naslednje: učenci so se latinščino učili prvo leto v petem razredu še dalje kot fakultativni predmet po osemletnem programu, nato so »preskočili« šesti razred in v sedmem, osmem in devetem razredu nadaljevali učenje latinščine kot obveznega izbirnega predmeta Latinščina I–III po novem programu. Takšno prehodno stanje, kjer se je latinščina zaradi kombinacije obeh programov še naprej poučevala štiri leta (izbirni predmet bi se moral začasno imenovati Latinščina II–IV), je trajalo do leta 2008.

Obdobje 2003–2008 je za pouk latinščine pomenilo dokončno soočenje z realnostjo devetletnega programa: v šestem razredu je bil pouk ukinjen, kar je imelo za posledico prepozen začetek učenja (12 let) in premajhen fond ur (204 ure), oblikovanje latinskih paralelk ni bilo več mogoče (obstajale so le latinske skupine) in latinščina se je znašla v izločilni konkurenci z živimi tujimi jeziki ter številnimi drugimi (manj zahtevnimi) obveznimi izbirnimi predmeti. Kljub širokim možnostim uvedbe izbirnega predmeta Latinščina I–III (uvedla ga je lahko vsaka šola, ki je imela učitelja in dovolj zainteresiranih učencev) se je zanj odločalo izredno malo šol, kontinuirano ga je vsako leto v celoti realizirala le OŠ Prežihovega Voranca. Celotne šole, ki so v osemletnem programu že imele dobro utečen fakultativni pouk, so latinščino druga za drugo opuščale ali pa se odločale za latinske interesne dejavnosti (te so bile povsem neobvezujoče, medtem ko sta oceni iz dveh izbirnih predmetov do leta 2008 vplivali na splošni učni uspeh in s tem na točke za srednjo šolo). Zunaj Ljubljane je pouk latinščine leta 2006 po sedemnajstih letih zamrl (ko se je v zadnjem desetletju vrnil, je bil zemljevid »latinskih šol« popolnoma spremenjen).

Ob koncu petega desetletja, v šolskem letu 2007/08, je osnovnošolski pouk latinščine kazal žalostno podobo. V vsej Sloveniji ga je izvajalo le pet šol, vse iz Ljubljane, med njimi štiri z večletno tradicijo. In še tu so bila – razen v primeru OŠ Prežihovega Voranca – latinščini leta šteta: OŠ Mirana Jarca jo je opustila leta 2010 (po več kot pol stoletja), OŠ Trnovo leta 2011 in OŠ Valentina Vodnika leta 2013 (obe po dvaindvajsetih letih). Latinščino se je učilo skupno 215 učencev (od tega 114 na OŠ Prežihovega Voranca) v treh organizacijskih različicah: fakultativni predmet v petem razredu kot zadnji ostanek starega programa (71 učencev), tridelni obvezni izbirni predmet v zadnji triadi novega programa (104 učenci) in nesistematizirane interesne dejavnosti (40 učencev). Izbirni predmet so to leto izvajale le OŠ Prežihovega Voranca (Latinščina

I–III, 72 učencev), OŠ Trnovo (Latinščina II–III, 21 učencev) in OŠ Mirana Jarca (Latinščina I, 11 učencev). Sredi šolskega leta 2003/04 je bila zaradi premajhnega števila udeleženih šol po devetih letih ukinjena samostojna Študijska skupina za latinščino v osnovni šoli in s šolskim letom 2007/08 je iz istega razloga po trinajstih letih zamrlo državno tekmovanje Certamen Latinum, ki se ga je udeležilo več kot petsto učencev zadnjega razreda osnovne šole s trinajstih slovenskih osnovnih šol.

ŠESTO DESETLETJE (2008–2016)

Izbirni predmet in dve vrsti interesnih dejavnosti. Javna osnovna šola opušča pouk latinščine. Zasebna iniciativa. Skupna evropska dediščina in status »klasičnega jezika«.

Povzetek⁴²¹

V devetletni osnovni šoli je bil latinščini dodeljen status tridelnega izbirnega predmeta (Latinščina I–III) v zadnjem triletju (7.–9. razred) z dvema tedenskima urama. Učenje traja eno, dve ali tri leta. Latinske skupine so običajno starostno homogene (Latinščina I – sedmi razred, 70 ur; Latinščina II – osmi razred, 70 ur; Latinščina III – deveti razred, 64 ur), občasno pa tudi heterogene (učenci različnih razredov). V spričevalo se vpisujejo številčne ocene, ki od leta 2008 dalje nimajo širšega vpliva (splošni učni uspeh je bil s šolskim letom 2008/09 ukinjen), negativno ocenjeni učenci pa morajo opravljati popravni izpit, tudi če se nimajo namena učiti latinščine v naslednjem šolskem letu. V praksi pa obstaja še druga, povsem neobvezujoča oblika pouka: latinske interesne dejavnosti. Marsikatera šola se je namreč odločila (pogosto zaradi internih kadrovskih razmer), da bo učencem namesto izbirnega predmeta Latinščina I–III ponudila latinske interesne dejavnosti (nesistematizirane ure, manjši fond ur). OŠ Prežihovega Voranca se je k takšni nadomestni obliki pouka (35 ur letno) zatekla le v šestem razredu od vključno šolskega leta 2009/10 dalje z namenom, da bi ohranila štiriletno učenje latinščine (čeprav bistveno okrnjeno), in ne nazadnje tudi zaradi velikega interesa učencev in njihovih staršev.

S šolskim letom 2008/09, ki je bilo v Sloveniji prvo leto popolne devetletke, se je osnovnošolski pouk latinščine znašel v do tedaj najhujši krizi in razmere se do danes niso izboljšale. Leta 2008 se je k latinščini kot izbirnemu predmetu vpisalo v vsej Sloveniji le 61 učencev na dveh šolah: 50 na OŠ Prežihovega Voranca (Latinščina I 16, Latinščina II 22, Latinščina III 12) in 11 na OŠ Trnovo (Latinščina I 9, Latinščina III 2). Število učencev pri izbirnem predmetu se je v naslednjih letih še zmanjševalo, tako

421 Gl. op. 1.

da jih je v letošnjem šolskem letu (2015/16) le 38 na dveh šolah: 28 na OŠ Prežihovega Voranca (Latinščina I 5, Latinščina II 15, Latinščina III 8) in 10 na OŠ Miklavž na Dravskem polju (vsi Latinščina I, starostno heterogena skupina). Izbirni predmet Latinščina I–III je do zdaj uspelo v celoti realizirati le petim osnovnim šolam, in še to – z izjemo OŠ Prežihovega Voranca, ki ga izvaja kontinuirano vsa leta – največ za eno generacijo učencev (tri šolska leta): OŠ Toneta Čufarja (2003–2006), OŠ Riharda Jakopiča (2003–2006), OŠ Trnovo (2008–2011) in OŠ Šentvid (2011–2014). Dve šoli sta ga realizirali delno (Latinščina I in II): OŠ dr. Janeza Mencingerja, Bohinjska Bistrica (2009–2011 in 2012/13) in OŠ Dušana Flisa, Hoče (2013–2015). Na vseh drugih slovenskih šolah latinščine (iz najrazličnejših vzrokov) ni bilo v naboru ponujenih izbirnih predmetov ali pa je bilo prijav za njeno realizacijo premalo.

Drugo obliko pouka, latinske interesne dejavnosti, so v tem obdobju izvajale OŠ Prežihovega Voranca (od leta 2009 dalje, zaradi velikega interesa vsako leto po dve skupini šestega razreda), OŠ Mirana Jarca (do 2010), OŠ Trnovo (do 2011), OŠ Valentina Vodnika (do 2013), OŠ Zalog (od 2012 dalje), OŠ Majde Vrhovnik (do 2010 in 2015/16), OŠ Franceta Bevka (od 2009 dalje) in OŠ Savsko naselje (2009/10). Sčasoma je število učencev pri interesnih dejavnostih preseglo število učencev pri izbirnem predmetu, tako da je v šolskem letu 2015/16 prvih 69, drugih pa 38 (četrtro leto se uči latinščino v javni osnovni šoli le 13 osnovnošolcev). Vse to so izredno nizke številke, kakršne bi si bilo še pred nekaj leti le težko predstavljati. Na OŠ Prežihovega Voranca je v prvih osmih letih šestega desetletja (2008–2016) delež učencev, ki so uspešno zaključili osnovnošolski program latinščine, glede na vse učence devetega razreda, znašal le skromnih 22 odstotkov (84 od 385 učencev), kar pomeni velik upad glede na predhodno desetletje (52 odstotkov).

Šesto desetletje bi lahko poimenovali kar obdobje dopisovanja OŠ Prežihovega Voranca s šolskimi oblastmi. Največ dopisov sta podpisala v letih 2009–2012 Inicijativni odbor za vzpostavitev osnovnošolskih regijskih centrov za pouk latinščine oziroma ravnatelj OŠ Prežihovega Voranca Marjan Gorup, leta 2013 in 2014 pa predvsem avtorica *Pregleda*. Vsebino uradnih dopisov bi lahko strnili v dva ključna zahtevka: vrniti šestemu razredu odvzetih 70 sistematiziranih ur latinščine ter od šestega do devetega razreda ustvariti za pouk latinščine ustrezne razmere. Predstavniki šole in Inicijativnega odbora so se udeležili več delovnih srečanj na šolskem ministrstvu, problematiko pa so odpirali tudi v širši javnosti. Ministri ter z njimi državni sekretarji in direktorji direktoriatov so se v tem času zamenjali kar trikrat in vsakič so se prekinili tudi že začetni pogovori. Pobude zagovornikov štiriletnega osnovnošolskega programa latinščine so pri odgovornih šolskih organih večinoma naleteli na razumevanje, toda vse po vrsti so ostale neuresničene – le *Bela knjiga 2011* jih je delno vključila v svoja, na strokovnih podlagah utemeljena priporočila, ki pa jih šolska zakonodaja pozneje ni upoštevala.

Medtem ko so v javni osnovni šoli razmere za pouk latinščine postale povsem nepredvidljive in v veliki meri odvisne od spreminjajoče se ponudbe in statusa živih tujih

jezikov, je zasebna OŠ Alojzija Šuštarja v okviru Zavoda sv. Stanislava s šolskim letom 2011/12 uvedla štiriletni predmet Klasična kultura in mu dodelila eno tedensko uro v rednem urniku od šestega razreda dalje, učenci višjih treh razredov pa so dobili tudi možnost dodatne tedenske ure izbirne latinščine. S smotrno načrtovanim programom in urejenimi delovnimi razmerami je OŠ Alojzija Šuštarja trenutno edina slovenska osnovna šola, ki zagotavlja prihodnost zgodnjemu klasično-humanističnemu izobraževanju (11–15 let).

Na področju učbeniške literature je kljub negotovim razmeram v javni osnovni šoli prišlo do novosti. Januarja 2008 je v knjigarne prišel pouku latinščine v devetletni šoli namenjeni štiridelni učbeniški komplet *Lingua Latina* (Liber I–III, Index verborum), za katerega ni pretirana trditev, da je bil od vseh slovenskih učbenikov za latinščino napisan za najmanjše število učencev kadarkoli. Kot prvi je bil natisnjen v barvah ter bogato ilustriran, na spletni strani založbe pa prinaša tudi obsežno dodatno gradivo (med drugim rešitve vseh vaj). Leta 2012 sta bila v slovenščino prevedena in prirejena zelo privlačno ilustrirana angleška učbenika za najmlajše, ki se spogledujeta z direktno metodo, *Minimus I* (Latinščina – prvi koraki) in *Minimus II* (Latinščina – gremo naprej).

Sklep

Klasično-humanistični izobraževalni program je v Sloveniji doživel usodni udarec ob šolski reformi leta 1958 z ukinitvijo osemletnega programa klasične gimnazije, s čimer se je zaključil nekaj desetletij trajajoči proces poenotenja šolstva za starostno stopnjo enajst do petnajst let. Pouk stare grščine je bil ukinjen, do tedaj enoviti osemletni program latinščine pa je bil razdeljen v dva med seboj slabo povezana dela, začetnega osnovnošolskega in nadaljevalnega gimnazijskega. Še več, z dodelitvijo fakultativnega statusa osnovnošolski latinščini so mu bile porezane korenine in le še vprašanje časa je bilo, kdaj bo osnovnošolski pouk zašel v tolikšno krizo, da bo posledično zamrl tudi nadaljevalni program v gimnaziji. To se je zgodilo med letoma 1975 in 1982. V devetdesetih letih je prišlo do poskusov oživitve nadaljevalnega programa, ki pa – predvsem zaradi nerešene osnovnošolske problematike – ni mogel znova trajno zaživeti.

Šolska oblast bi morala klasično-humanističnemu izobraževalnemu programu kot pomembnemu delu skupne evropske dediščine dopustiti izjemo ter omogočiti obstoj enovitega osemletnega klasičnega programa. Podatki, zbrani v *Pregledu*, govorijo sami po sebi: osnovnošolski pouk latinščine potrebuje za svoj obstoj in razvoj bistveno drugačne razmere od obstoječih. Dejstvo, da je OŠ Prežihovega Voranca uspelo skozi vseh šest desetletij brez prekinitve ohraniti celoten osnovnošolski program latinščine, predstavlja v Sloveniji veliko izjemo in skoraj neverjeten uspeh. Zasluge za to gredo izključno učencem in njihovim staršem na eni strani ter vodstvu šole in učiteljem

latinščine na drugi. Do vključno šolskega leta 2015/16 je na OŠ Prežihovega Voranca uspešno zaključilo štiriletni program približno dva tisoč učencev, še veliko več pa se je latinščino učilo eno, dve ali tri leta. Od uvedbe devetletnega programa dalje je pouk latinščine tudi na tej šoli resno ogrožen, in sicer ne zaradi pomanjkanja interesa s strani učencev in staršev, ampak zaradi neustreznega normativnega okvira.

Napake iz preteklosti in veliko škodo, storjeno zgodnjemu klasično-humanističnemu izobraževanju (11–15 let), katerega osrednji predmet ostaja latinščina, bi lahko – v skladu s predlogom OŠ Prežihovega Voranca – vsaj delno popravili v okviru slovenskega ali mednarodnega eksperimentalnega projekta z vzpostavitvijo mreže območnih centrov z latinščino kot obveznim drugim tujim jezikom od vključno šestega do devetega razreda. Ravnatelj OŠ Prežihovega Voranca in avtorica *Pregleda* sta odgovornim v razmislek ponudila svojo rešitev v predlogu programa Osnovna šola s poudarkom na klasično-humanističnem izobraževalnem programu (2010/11), o dokončni obliki in načinu izvedbe pa naj bi se skupaj dogovorili odgovorni šolski organi in strokovnjaki za področje osnovnošolskega pouka latinščine (za kar pa šolska oblast do zdaj ni pokazala interesa). Seveda bi sprejetje takšnega programa v osnovi pomenilo, da se latinščini priznava poseben status »klasičnega jezika«, s čimer bi bila izločena iz konkurence z živimi tujimi jeziki. Ukinitev osemletne klasične gimnazije v zdaj že daljnem letu 1958, ki je povzročila zaton pouka klasičnih jezikov na Slovenskem, je nekdanje klasike navdala z žalostjo in razočaranjem, mnoge tudi z jezo. Hkrati pa je obstoj osnovnošolskega pouka latinščine, čeprav le fakultativnega oziroma izbirnega, marsikomu zbujal upanje, da za osemletni klasično-humanistični izobraževalni program morda le še ni vse izgubljeno. In upati je, da se niso zmotili.

Povzetek

Leta 1958 je bila osemletna gimnazija spremenjena v štiriletno in nekdanja nižjegimnazijska stopnja (1–4. razred, 11–15 let) je postala predmetna stopnja osemletne osnovne šole (5.–8. razred). Klasični gimnaziji v Ljubljani in Mariboru sta bili ukinjeni in njuni oddelki priključeni šolam splošnega tipa. Predmetnik osemletne osnovne šole v obveznem delu ni dopuščal diferenciacije: pouk stare grščine je bil ukinjen, latinščina pa je dobila, odrinjena na obrobje, status fakultativnega predmeta od 5. do 8. razreda. Osemletni osnovni šoli je sledila devetletna, kjer je latinščina postala izbirni predmet od 7. do 9. razreda (12–15 let). Zaradi neustreznih razmer (prepozen začetek učenja, izločilna konkurenca živih tujih jezikov idr.) je število učencev z uvedbo devetletnega programa izjemno upadlo in stanje je postalo kritično. V vsej Sloveniji je uspelo pouk latinščine ohraniti kontinuirano skozi vseh šest desetletij eni sami šoli: OŠ Prežihovega Voranca, Ljubljana. Kljub prošnjam in zahtevam šolnikov in javnosti po ureditvi razmer šolske oblasti do sedaj (2015/16) niso ukrepale.

Viri in Literatura

Viri

- Arhiv OŠ Prežihovega Voranca, Ljubljana.
- Bela knjiga v vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* (ur. Janez Krek in Mira Metljak), Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 2011, http://www.belaknjiga2011.si/pdf/bela_knjiga_2011.pdf.
- Časopisni viri (*Delo* 24. 3. 1973, 18. 4. 1975, 26. 4. 1975, 31. 5. 1975, 7. 6. 1975, 22. 4. 1993, 12. 6. 1993; *Ljubljanski dnevnik* 29. 4. 1975, 28. 5. 1977; *ITD* 11. 5. 1975, 14. 9. 1975; *Komunist* 19. 5. 1975; *Mladina* 23. 3. 1986; *Pavliha* 12. 5. 1975; *Prosvetni delavec* 11. 11. 1991).
- Gorup, Marjan in Pirkmajer Slokan, Aleksandra: Osnovna šola s poudarkom na poučevanju latinščine, *Keria* IV/1 (2002), str. 83–89.
- Hriberšek, Matej: *Analiza metodičnega pristopa v slovenskih osnovnošolskih in srednješolskih učbenikih in priročnikih za klasične jezike od 1850 do 2000* : doktorska disertacija, Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za klasično filologijo, 2002.
- Okoliš, Stane: *Zgodovina šolstva na Slovenskem*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2009.
- Osnovna šola : vsebina vzgojno-izobraževalnega dela*, Ljubljana: Zavod SRS za šolstvo, 1975.
- Osnutek poročila o večjezičnosti : prednost Evrope in skupna zaveza, *Evropski parlament* 2008/2225(INI).
- Pirkmajer, Aleksandra: *Latinščina za vsakogar I*, Ljubljana: Posebne edicije Feniks, 1987.
- Pirkmajer, Aleksandra Vesna: *Fundamenta Latina I : Poskusni delovni zvezek k učbeniku Fundamenta Latina I. prof. Ane Šašel za 5. in 6. razred osnovne šole*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport, 1994.
- Pirkmajer, Aleksandra Vesna: *Latinščina za vsakogar*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1993.
- Polajžar, Martina: *Mariborske gimnazije* : diplomsko delo, Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2014.
- Predmetnik in učni načrt za osnovne šole*. V: Objave Sveta za šolstvo LRS – Sveta za kulturo in prosveto LRS – Sveta za znanost LRS – Zavoda za proučevanje šolstva LRS. Posebna izdaja. Ljubljana, avgusta 1959, II.
- Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018, *Državni zbor RS*, <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO91#>.
- Rustica Latina* : glasilo učencev latinskega jezika OŠ Prežihovega Voranca, Ljubljana, letniki 1–12, Ljubljana, 1993–2013.
- Sklepi Sveta Evrope o večjezičnosti in razvoju jezikovnih kompetenc, *Uradni list Evropske unije* C 183/26, [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614\(06\)&from=SL](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614(06)&from=SL).

Slovenski šolski muzej (SŠM), arhivska zbirka: Pouk latinščine v osnovni šoli 1988–2014 : zasebni arhiv Aleksandre Pirkmajer Slokan (fasc. I–X).

Splošni zakon o šolstvu. *Uradni list FLRJ*, št. 28 (1958).

Učni načrti za fakultativne predmete, 3. zvezek, Ljubljana: Zavod SRS za šolstvo, 1982.

Učni načrt za izbirni predmet Latinščina (pripravila Predmetna kurikularna komisija za latinščino in grščino, Primož Simoniti et al.), Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2004.

Uvodni zakon za splošni zakon o šolstvu. *Uradni list FLRJ*, št. 28 (1958).

Zasebni arhiv avtorice (ZAA).

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL): LJU 463, OŠ Prežihovega Voranca Ljubljana (t. e. 1–5, 8, 13, 15).

Literatura

Baskar, Bojan: *Latinščine, prosim! Latinščina in njeno izganjanje na Slovenskem, 1849–1987*, Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS, Knjižnica revolucionarne teorije, 1988.

Gantar, Kajetan: Spomini na ustanovitev Društva za antične in humanistične študije Slovenije, *Keria* II/2 (2000), str. 239–242.

Gabrič, Aleš: *Šolska reforma 1953–1963*, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2006.

Hederih, Darko: Latinščina v osnovni šoli : izkušnje, dileme, predlogi. *Vzgoja in izobraževanje* 24/4 (1993), str. 38–41.

Hederih, Darko: Kaj pravijo "latinci"?. *Vzgoja in izobraževanje* 25/6 (1994), str. 31–35.

Klasična gimnazija v Mariboru : 1940–1941, 1945–1959 (ur. Aleš Arih et al.), Maribor 1992.

Kovač Ažman, Anja: Verba volant, scripta manent, *Didakta* 132/18–19 (2009/10), str. 4–8.

Ledina : osnovna šola v Ljubljani od leta 1855 : jubilejni zbornik ob 150-letnici šole (ur. Gabrijela Škraba), Ljubljana 2005.

Ljubljanski klasiki 1563–1965 (ur. Živka Črnivec et al.), Ljubljana 1999.

OŠ Mirana Jarca : 50 let najbolj zelene šole v beli Ljubljani (ur. Iris Kolenc Slabe), Ljubljana 2015.

Pirkmajer Slokan, Aleksandra: Latinščina v osnovni šoli danes, včeraj, jutri, *Keria* III/1 (2001), str. 69–84.

Pirkmajer Slokan, Aleksandra: Per vias antiquas – Po starodavnih poteh, *Didakta* 10/58–59 (2001), str. 86–87.

Pirkmajer Slokan, Aleksandra: OŠ Prežihovega Voranca, Ljubljana : 50 let osemletke in 110 latinščine pod isto streho, *Keria* X/2 (2008), str. 165–180.

Pirkmajer Slokan, Aleksandra: Latinske interesne dejavnosti, *Interes zbudi dejavnost* (ur. Natalija Komljanc et al.), Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2007, str. 55–60.

- Pirkmajer Slokan, Aleksandra in Arko, Anton: *Lingua Latina : razstava o latinščini v javni osnovni šoli 1958–2015* (razstavni katalog), Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2015.
- Ragolič, Anja: Epigraphy as a tool for learning Latin, spletna publikacija *Europeana (Eagle project)*, Rim: Sapienza, 2014, str. 205–215, <http://www.eagle-network.eu/eagle-first-international-conference-proceedings-now-online/>.
- Sledi, ki ne zbledijo : Zbornik ob 60-letnici Osnovne šole bratov Polančičev Maribor* (ur. Tanja Gobar et al.), Maribor 2007.
- Šašel, Ana: *Fundamenta Latina I*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1972.
- Šašel Ana: *Fundamenta Latina II*, Maribor: Založba Obzorja, 1986.
- Šašel Ana: *Fundamenta Latina III*, Maribor: Založba Obzorja, 1994.
- Zbornik ob 100-letnici šolskega pouka v zgradbi sedanje OŠ Prežihovega Voranca, Ljubljana* (ur. Aleksandra Pirkmajer Slokan et al.), Ljubljana 1999.
- Zbornik ob 50-letnici OŠ Prežihovega Voranca, Ljubljana* (ur. Damjan Perš et al.), Ljubljana 2008.
- Žmavc, Janja: Pouk latinščine v osnovni šoli ter njegovo mesto v sodobni vzgoji in izobraževanju, *Šolsko polje* XVI/1–2 (2005), str. 107–123.

Janja Žmavc*

Jezikovna raba in pedagoški proces ali zakaj je učenje latinščine danes še vedno smiselno?¹

Language use and the pedagogical process or why teaching Latin still makes sense

Izvleček

Sodobni pouk latinščine v slovenski osnovni šoli odraža izrazito diskrepanco med pedagoško prakso in predlogi relevantnih nacionalnih in evropskih dokumentov s področja izobraževanja, ki predstavljajo temelj za sistemsko ureditev oziroma ustrezno umestitev pouka klasičnih jezikov (zlasti latinščine) v osnovno šolo. Jezikovno pragmatični pogled na vlogo učenja latinščine izpostavlja tiste ključne lastnosti latinščine, ki v okviru pedagoškega procesa pripomorejo tako k razvijanju večjezičnosti in medkulturne zmožnosti kot tudi k spretnejši in učinkovitejši jezikovni rabi v vsakdanji šolski komunikaciji.

Abstract

Modern Latin lessons in Slovenian schools reflect a notable discrepancy between the pedagogical practice and suggestions by the relevant national and European documents in the field of education, which represent the foundations of a systemic solution, i.e. the appropriate positioning of the classical languages (particularly Latin) in the primary school. A pragmatic linguistic view of the role of teaching Latin focuses on those key characteristics of Latin that contribute to the development of multilingualism and intercultural abilities within the educational process, as well as to more skilful and effective language use in everyday school communication.

Ključne besede: latinščina, osnovna šola, jezikovna raba, znanje, komunikacija

Key words: Latin, primary school, language use, knowledge, communication

Uvod

Prizadevanja za uveljavljanje učenja latinščine v slovenskem šolskem sistemu pri odločevalcih že dolgo nimajo več predznaka političnega boja, kjer bi zagovorniki pome-

* Izr. prof. dr. Janja Žmavc, Pedagoški inštitut, Ljubljana, e-pošta: janja.zmavc@gmail.com

1 Prispevek je predelana in dopolnjena različica članka z naslovom *Pouk latinščine v osnovni šoli ter njegovo mesto v sodobni vzgoji in izobraževanju*, ki je bil objavljen v reviji *Šolsko polje*, 16, 2005, št. 1, str. 107–123.

na navzočnosti latinščine v pedagoškem procesu in samo kategorijo klasičnih jezikov morali utemeljevati (tudi) z argumentom o ideološko neproblematičnih in nenevarnih vsebinah v vzgoji in izobraževanju.² A že dejstvo, da ta prispevek uvajamo s predpostavko o še vedno potekajočem procesu, kaže na to, da pouk latinščine ostaja problem tudi v sodobni javni šoli. Njegove razsežnosti so se celo poglobile, saj so v zadnjih petnajstih letih nekoč zelo eksplicitna nasprotovanja, ki so bistveno posegla v sistemsko ureditev pouka latinščine, povsem izgubila opazen oziroma oprijemljiv politično-ideološki predznak.³ Zamenjala sta jih na funkcionalni pristop osredinjen diskurz o didaktiki jezikov in tiho, a odločno spregledovanje področja sodobnega pouka klasičnih jezikov, ki zlasti v osnovnošolskem pouku latinščine ne vidita tudi (v okviru funkcionalnega pristopa tako poudarjanih) sporazumevalnih koristi, in katerih posledica je sistemsko neurejen ali vsaj nedorečen status latinščine v devetletni osnovni šoli. Če zanemarimo širše (tj. globalne) okoliščine v izobraževanju, ki kljub dolgi tradiciji »klasičnega izobraževanja« v trenutno prevladujoči neoliberalni družbeni paradigmi klasična jezika potiskajo na obrobje kot nerelevantni vsebini ali ju ponekod celo izločajo iz posameznih izobraževalnih programov v izobraževalni vertikali,⁴ se zdi, da v Sloveniji takšno razumevanje v veliki meri izhaja tudi iz dejstva, da generacije trenutnih odločevalcev v šolstvu tako ravnajo tudi zato, ker same v procesu izobraževanja niso več imele izkušnje s poukom latinščine in stare grščine. Slednje bi utegnili imeti za posledico tudi omejeno pojmovanje koncepta o ključnih kompetencah in kompetenčnem pristopu kot enem ključnih konceptov sodobnega izobraževanja, ki za nekoga brez (po)zna(va)nja klasičnih jezikov na prvi pogled nima nič skupnega z latinščino.⁵ Nekoliko dramatično rečeno, se tako zdi, da ohranitvi pouka latinščine v Sloveniji danes še najbolj grozita pozaba in neznanje tistih, ki sprejemajo odločitve na ravni šolske politike. Toda, ali je takšno stališče utemeljeno tudi v ključnih dokumentih vzgoje in izobraževanja, ki so

- 2 David Movrin, *Gratiae plenum: latinščina, grščina* in Informburo, *Keria*, 11, 2010, št. 2, str. 281–304.
- 3 Razloge, zaradi katerih latinščina danes skorajda ni več navzoča v vsakdanjem in javnem življenju, bi lahko strnili v dve ključni družbeno-kulturni okoliščini: prvo predstavlja dejstvo, da je po letu 1964 latinščina tako rekoč povsem izginila iz slovenskih katoliških cerkva (Aleš Maver, Dolgi rekviem za cerkveno latinščino, *Keria*, 11, 2009, št. 1, str. 131–135), drugo pa konec kontinuiranega formalnega učenja latinščine, ki se je zgodil z uzakonitvijo osemletne osnovne šole leta 1958 (o slednjem nekoliko pišemo tudi v nadaljevanju).
- 4 EACEA, *Key Data on Teaching Languages at School in Europe – 2012*, Bruselj, 2012, str. 47–52. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/143EN_HI.pdf (pridobljeno: 29. 6. 2016)
- 5 V dokumentu Evropske komisije z naslovom Ključne kompetence za vseživljenjsko učenje – evropski okvir (Luxembourg, 2007, str. 3), so kompetence opredeljene kot »kombinacija znanja, spretnosti in odnosov, ustrežajočih okoliščinam«. »Ključne kompetence so tiste, ki jih vsi ljudje potrebujejo za osebno izpolnitev in razvoj, dejavno državljanstvo, socialno vključenost in zaposlitev. Referenčni okvir določa osem ključnih kompetenc: 1. sporazumevanje v maternem jeziku; 2. sporazumevanje v tujih jezikih; 3. matematična kompetenca ter osnovne kompetence v znanosti in tehnologiji; 4. digitalna pismenost; 5. učenje učenja; 6. socialne in državljanske kompetence; 7. samoiniciativnost in podjetnost ter 8. kulturna zavest in izražanje.«

podlaga za sprejemanje formalnih odločitev? Dalje, ali klasičnih jezikov res ni mogoče videti kot nujni (in ne zgolj pogojno zaželeni oziroma dopustni) del pedagoškega procesa tudi v trajnostno naravnani in učeči se družbi 21. stoletja?

V nadaljevanju bomo skušali osvetliti dve smeri, ki naj bi ponudili odgovore na pravkar zastavljeni vprašanja. Prvo bomo nakazali s prikazom dejanskih okoliščin pedagoške prakse na področju pouka latinščine v osnovni šoli in vloge, kot jo pouku klasičnih jezikov pripisujejo slovenski in evropski dokumenti s področja izobraževanja in predstavlja temelj za vsakršno sistemsko ureditev oziroma ustrezno umestitev pouka klasičnih jezikov (zlasti latinščine) v osnovno šolo.⁶ Druga smer izpostavlja tiste ključne lastnosti latinščine, ki lahko v okviru pedagoškega procesa pripomorejo tako k večji recepciji in obvladovanju znanja kot tudi k spretnejši in učinkovitejši jezikovni rabi v vsakdanji šolski komunikaciji. Osvetljuje štiri stališča, ki jih je mogoče povezati s pomenskim delovanjem jezika, s čimer se neposredno navezuje na nekatere ključne kompetence in kaže na pomembno vlogo latinščine tudi v sodobni družbi znanja:

- da je latinščina v vzgojno-izobraževalnem procesu OŠ izrazito interdisciplinaren predmet, ki ima pomembno vlogo tudi v okviru večjezične in medkulturne vzgoje in izobraževanja,
- da učenje latinščine zvišuje motivacijo za samostojno in ustvarjalno mišljenje ter splošno razgledanost,
- da lajša učenje drugih jezikov in spodbuja konciznost in premišljenost v izražanju,
- da ni zanemarljiva njena vloga na področju sodobne komunikacije in komunikacije v OŠ.

Strokovne umestitve sodobnega pouka latinščine v osnovni šoli: med smelnimi načrti in njihovo borno uresničitvijo

Preden si ogledamo, kako nacionalni dokumenti umeščajo sodobni pouk latinščine v program slovenske osnovne šole, si zelo na kratko oglejmo zgodovino njenega pouka, ki odraža dinamiko stalnega »boja za obstanek« in predstavlja predstopnjo, na kateri so kasneje nastale in se v njenem okviru vedno znova potrjevale različne strategije umeščanja in/ali izključevanja latinščine. Zgodovina pouka latinščine v slovenski osnovni šoli je bila v zadnjih petnajstih letih podrobno obdelana po zaslugi sistematičnega spremljanja in podrobnih analiz, ki jih je v rednih prispevkih prikazovala dolgoletna profesorica latinščine na OŠ Prežihovega Voranca v Ljubljani Aleksandra

⁶ V nadaljevanju bomo govorili zgolj o pouku latinščine v osnovni šoli, ker se je v slovenski osnovni šoli ohranil v omembe vredni obliki, medtem ko je stara grščina tako rekoč v celoti izginila.

Vesna Pirkmajer Slokan.⁷ Njeno, za stroko izjemno dragoceno delo je izrazito povezano z aktivnim prizadevanjem za ustrezno sistemsko rešitev pouka latinščine v osnovni šoli, saj je ves čas svojega poučevanja (1988–2014) delovala tudi kot pobudnica različnih iniciativ za ohranitev pouka latinščine. Z uzakonitvijo osemletne osnovne šole leta 1958 zakon namreč ni več predvideval rednega poučevanja latinščine, medtem ko je zakon o gimnaziji poučevanje klasičnih jezikov dopuščal kot poglobitev izobrazbe iz humanističnih znanosti. Naslednja večja sprememba je sledila leta 1962, ko je latinščina v osnovni šoli postala neobvezen predmet in nato še leta 1975, ko je Zavod za šolstvo Republike Slovenije razpustil latinske oddelke, s čimer je bilo dokončno ukinjeno osemletno učenje tega jezika.⁸ Posledice so bile občutne in daljnosežne: predmet ni bil več obvezen, obseg pouka se je zmanjšal na dve uri tedensko, latinščina se je poučevala zunaj rednega urnika. Zaradi tega je bil velik osip učencev v vseh razredih, pa tudi manjše število tistih, ki so se sploh odločili za učenje latinščine. Leta 1991 je Zavod za šolstvo začel eksperimentalni projekt *Pouk latinščine v osnovni šoli*, ki ga je vodila Katja Pavlič Škerjanc. Glavni cilj projekta je bil poiskati organizacijski model, ki bi postal sistemska rešitev in bi omogočal kakovosten pouk ter vnovično vzpostavitev osemletnega učenja. Hkrati naj bi prinesel tudi posodobitve na področju metodike pouka. Iz prvotnih štirih let se je projekt podaljšal še za štiri leta in se zaključil leta 1999.⁹ Projekt je dobil pozitivno evalvacijo in posebej razveseljivo je bilo dejstvo, da se je z njim znova povečalo število osnovnih šol, ki so omogočale pouk latinščine v slovenskih osnovnih šolah. Slednje je pomenilo izrazit dvig interesa za učenje latinščine, saj se je bistveno povečalo število učencev, ki so se že pri enajstih letih začeli učiti latinščine: tako je bilo, denimo, v šol. letu 2000/2001 v Sloveniji 633 učencev (od 5. do 8. razreda), ki so se učili latinščine, kar je skoraj štirikrat več kot v »ukinitvenem« obdobju 1976–1986, ko je bilo povprečno letno število učencev najmanjše (184).

7 Pregled njenih objav v sistemu COBISS pokaže, da gre za kontinuirane objave vse od leta 1989 (omenjeno problematiko obravnava vsaj v 6 objavah), predzadnja sega v lansko leto (Aleksandra Vesna Pirkmajer Slokan in Anton Arko, *Lingua Latina: razstava o latinščini v javni osnovni šoli: 1958-2015*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2015), zadnjo je mogoče prebrati tudi v pričujočem zborniku, str. 105–180.

8 Na OŠ Prežihovega Voranca so osemletno verigo učenja latinščine uspešno ohranjali še 20 let po ukinitvi klasične gimnazije, saj so se njihovi učenci v velikem številu odločali za nadaljevalno latinščino na gimnaziji (Gimnazija Jožet Plečnika na Šubičevi ulici in Gimnazija Bežigrad, kasneje pa tudi klasični oddelki na Gimnaziji Poljane). Humanistična gimnazija je tako v okrnjeni obliki (brez grščine) in na svoj način živel vse do leta 1975.

9 V projekt so bile poleg OŠ Prežihovega Voranca sprejete še OŠ Toneta Čufarja, OŠ Ledina v Ljubljani ter OŠ Bratov Polančičev in OŠ Slave Klavore v Mariboru. Kasneje so se jim priključile še druge šole, nekatere kot del projekta (OŠ Trnovo), druge pa so zaradi velikega zanimanja samostojno začele uvajati latinščino kot fakultativni predmet (OŠ Valentina Vodnika, OŠ Mirana Jarca, OŠ Gornja Radgona itd.). Za popularizacijo latinščine je bilo zlasti koristno, da je v tem času prišlo do decentralizacije pouka latinščine (pred tem so jo poučevali skoraj izključno v Ljubljani), saj so latinščino znova začeli poučevati v Mariboru, Murski Soboti in Gornji Radgoni. Več o projektu v Aleksandra Vesna Pirkmajer Slokan, *Latinščina v osnovni šoli danes, včeraj, jutri*, Keria, 3, 2001, št. 1, str. 69–84.

Projekt je vpeljal tudi pomembne spremembe na področju posodobitve metodike pouka: novi pristopi v didaktiki klasičnih jezikov (zlasti prevlada kontekstualne metode nad gramatikalno in spremenjena vloga učitelja) so vplivali na sprejetje novega učnega načrta in uveljavitev novih učnih pripomočkov, pri čemer so aktivno (z izkušnjami in gradivom) sodelovali vsi takratni učitelji latinščine. S programom devetletne osnovne šole je latinščina pridobila status obveznega izbirnega predmeta v tretji triadi (od 7. do 9. razreda), čeprav se ponekod še vedno poučuje (in se bo ob nespremenjenih razmerah verjetno še naprej) tudi kot interesna dejavnost. Spremembe v devetletni osnovni šoli so za pouk latinščine pomenile občutno zmanjšanje učnih standardov, ki so jih dosegali v osemletki, saj je latinščina iz štiriletnega (4 leta po 2 uri tedensko, letno 70 ur, maksimalen obseg 280 ur) postala triletni predmet z maksimalnim obsegom 210 ur (3 leta po 2 uri tedensko, 70 ur letno).¹⁰ Kljub formalni ureditvi položaja latinščine, ki naj bi ta jezik spet vpisal na zemljevid osnovnošolskega predmetnika, pa je njena vrnitev v obliki obveznega izbirnega predmeta pokazala, da odločevalci niso razumeli (ali hoteli razumeti) specifik tega predmeta. V grobem orisu to namreč pomeni, da gre za pouk jezika, ki je kompleksnejši tako na ravni:

- vsebin (jezikovne vsebine vsaj v 30 odstotkih dopolnjuje pouk antične kulture in civilizacije);
- ciljev (poleg spoznavanja jezikovnih zakonitosti latinščine pouk vključuje vsaj še razvijanje dveh ključnih kompetenc, to je sporazumevanja v maternem jeziku in tistih tujih jezikih, ki so z latinščino posredno ali neposredno povezani);
- organizacije (za smiselnost osnovnošolskega poučevanja latinščine je nujno zagotavljanje kontinuitete pouka, spodbujanje jezikovne vertikale, ki vključuje 2. in 3. triado, prizadevanje za čim bolj homogene učne skupine ter omogočanje izvedbe pouka kljub manjšemu številu učencev).

Učitelji latinščine so se v danih razmerah devetletke, ki je na sistemski ravni popolnoma prezrla zgoraj omenjene posebnosti, soočili z novimi težavami. Te so bile zlasti organizacijsko-izvedbene (poučevanje zunaj rednega urnika, previsoki normativi za oblikovanje skupin, možnost vsakoletnega izstopa učencev in posledično izguba kontinuitete pouka ter izenačen položaj latinščine s široko paleto neprimerljivih izbirnih predmetov in živih jezikov) deloma pa tudi kadrovske (problem zaposlovanja učiteljev zaradi majhnega števila ur in omejenost poučevanja latinščine na ljubljansko regijo). Posledica vsega naštetega je bilo drastično zmanjšanje števila učencev, ki so se učili latinščino v devetletni osnovni šoli: od 753 učencev v zadnjem letu popolne osemletke (1998/99) na štirinajstih slovenskih osnovnih šolah pa vse do 64 učencev

¹⁰ OŠ Prežihovega Voranca si je zato že v letu 2000 začela prizadevati za spremembe v predmetniku, ki bi omogočile izvajanje štiriletnega programa učenja latinščine (Pirkmajer Slokan, 2001, str. 72).

v prvem letu popolne devetletke (2008/09) na dveh šolah.¹¹ Povsem napačno se je v strokovnih krogih ustvarila in se deloma še danes vzdržuje predstava, da gre v kontekstu devetletne osnovne šole za neaktualno, z vidika sodobnih principov poučevanja preživeto vsebino, za katero vlada tudi pomanjkanje interesa med učenci in starši. Zaključimo kratek historiat pouka latinščine zgolj z navedbo zadnjih podatkov, ki ob nespremenjenih razmerah kažejo na izrazito problematičnost obstoja pouka v prihodnosti: v šolskem letu 2015/16 se je latinščino kot obvezni izbirni predmet (od 7. do 9. razreda) učilo 38 učencev na dveh slovenskih šolah, na štirih šolah pa je potekal pouk v obliki interesnih dejavnosti. V različnih starostno heterogenih oblikovanih učnih skupinah ga je obiskovalo skupaj 51 učencev.¹²

Ko govorimo o nacionalnih dokumentih¹³ in njihovem odnosu do pouka klasičnih jezikov, moramo takoj povedati, da so vse umestitve latinščine v osnovnošolski program neposredno povezane z uspehi aktivnega prizadevanja za ohranitev pouka. To je vedno prihajalo iz vrst stroke (Oddelek za klasično filologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani), družbenih iniciativ (Društvo za antične in humanistične študije Slovenije, Društvo klasikov) in predvsem pedagoške prakse na področju osnovnošolskega pouka latinščine (profesorice in profesorji z različnih slovenskih osnovnih šol, kjer se je poučevala latinščina, pod vodstvom prof. Pirkmajer Slokan). Dinamika pobud, strokovnih srečanj ter oblikovanje strokovnih podlag in predlogov za sistemsko ureditev pouka latinščine v osnovni šoli je raznolika in kontinuirano poteka vse od uvedbe devetletne osnovne šole. Uspešnost umeščanja latinščine v formalne dokumente pa na drugi strani odraža tudi velik razkorak med teorijo in njenim uresničevanjem v pedagoški praksi, ki smo jo že na kratko orisali zgoraj.

V *Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju* je tako latinščina povsem jasno opredeljena kot drugi tuj jezik, ki sodi v samostojno kategorijo (tj. klasični jezik) in je kot predmet specifična, zato je drugačna tudi organizacija njenega pouka.¹⁴ Navedimo nekoliko daljši odlomek, kjer je nazorno opredeljena umestitev pouka latinščine v devetletno osnovno šolo skupaj z utemeljitvijo o ciljnih takšne umestitve.

»Posamezna šola ima možnost, da ima oddelek, ki ponuja učenkam in učencem od 4. do 6. razreda med neobveznimi izbirnimi predmeti samo pouk latinščine, od 7. razreda dalje pa je latinščina v tem oddelku obvezni izbirni

11 Podroben pregled stanja in analizo pouka latinščine v slovenski javni osnovni šoli prikazuje Aleksandra Pirkmajer Slokan v pričujočem zborniku, str. 105–180 ter v Pirkmajer Slokan, Arko, 2015.

12 Podrobneje so ti podatki predstavljeni v pričujoči publikaciji v prispevku Aleksandre Vesne Pirkmajer Slokan, str. 105–180.

13 Med nacionalne dokumente, ki jih obravnavamo v prispevku, štejemo: *Belo knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, Resolucijo o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018* in *Učni načrt za izbirni predmet Latinščina*. Slednjega podrobneje predstavljamo v poglavju *Predmet Latinščina v osnovni šoli: med interdisciplinarnostjo in jezikovno rabo*.

14 Janez Krek (ur.), *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 2011, str. 135.

predmet. Učenec, ki izbere latinščino v 2. triletju, mora nadaljevati z učenjem latinščine tudi v 3. triletju. /.../ Na ta način omogočamo šolam in zainteresiranim učencem oz. staršem *kontinuirano večletno poučevanje in učenje latinščine ter dopolnjevanje pouka latinščine z elementi klasične kulture.*¹⁵

Na tem mestu moramo poudariti, da je šolska zakonodaja iz leta 2011–2012, ki je bila ključna za dejansko uresničevanje navzočnosti latinščine v osnovnošolskem pedagoškem procesu, zgoraj navedena priporočila iz *Bele knjige* povsem prezrla, tako da je latinščina med drugim izpadla tudi iz nabora jezikov 2. triletja. Ne glede na to okoliščino, je načelno umestitev pouka latinščine v osnovno šolo posredno mogoče razbrati tudi iz predlogov *Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018*, kjer je v okviru pouka tujih jezikov zapisano, da je v naboru jezikov »treba v celotni vertikali zagotoviti ustrezno mesto klasičnim jezikom (latinščini in grščini)«¹⁶. V okviru trenutno nastajajočih relevantnih dokumentov je treba omeniti *Predlog za ureditev položaja drugega tujega jezika v osnovni šoli*, ki nastaja pod okriljem Delovne skupine za ureditev drugega tujega jezika v osnovni šoli in jo je ustanovilo Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport v decembru 2015. V delovni skupini se je med drugim znova odprlo vprašanje ustrezne ureditve pouka latinščine, ki upošteva vse njegove specifičnosti.¹⁷ V predlogu izobraževalnega modela so spet predvidena izhodišča, ki jih je nakazala že *Bela knjiga*, obenem pa se v splošni argumentaciji naslanjajo tudi na širši evropski okvir, saj je v priporočilih evropskih dokumentov v kontekstu vseživljenjskega učenja in razvijanja jezikovnih kompetenc pri oblikovanju jezikovnih izobraževalnih politik posebej poudarjen pomen učenja obeh klasičnih jezikov, ki v prvi vrsti omogočata lažje učenje drugih jezikov in prispevata k trajnosti skupne dediščine.¹⁸

Predmet Latinščina v osnovni šoli: med interdisciplinarnostjo in jezikovno rabo

Latinščina kot predmet sodi v skupino tujih jezikov, a je, kot smo že omenili, zaradi nekoliko drugačnih učnih ciljev in vsebin v resnici samostojna in svojevrstna podskupina, ki jo uradni dokumenti opredeljujejo ločeno oziroma razmejujejo v dihotomiji

15 Ibid., str. 136; poudarila avtorica.

16 *Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018*, št. 001-08/13-2/35, Ljubljana, dne 15. julija 2013, EPA 1208-VI, str. 22. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO91#> (pridobljeno: 29. 6. 2016); poudarila avtorica.

17 Članica skupine sem tudi avtorica prispevka.

18 *Predlog resolucije o večjezičnosti 2008*, str. 6. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2009-0092+0+DOC+XML+V0//SL> (pridobljeno: 29. 6. 2016); *Sklepi Sveta Evrope o večjezičnosti in razvoju jezikovnih kompetenc*, Uradni list Evropske unije C 183/26, str. 1. [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614\(06\)&from=SL](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614(06)&from=SL) (pridobljeno: 29. 6. 2016)

klasični in moderni jeziki.¹⁹ Prav zaradi specifične ciljev in vsebin predmet latinščina že v osnovi presega tradicionalno razdrobljenost predmetov in specialnost znanja.²⁰ Latinščina se namreč ne poučuje kot moderni tuji jeziki, saj zaradi dejstva, da ni več sporazumevalni jezik, njen glavni učni cilj ni neposredna govorna komunikacija. To pa ne pomeni, da gre za poučevanje golih jezikovnih struktur, ki bi bile same sebi namen (t. i. nekdanji gramatikalni pristop), temveč je v skladu s sodobnimi didaktičnimi pristopi (kontekstualni in diahroni pristop) pouk izrazito interdisciplinaren in vključuje tudi vidike medkulturne vzgoje in izobraževanja.²¹ V njem se prepletajo tako jezikovni in književni pouk kakor tudi pouk zgodovine in umetnosti ter kulture. Lahko bi tudi rekli, da se danes pouk latinščine nekoliko približa antičnemu pojmu *studia humanitatis*. Ta je Rimljanom pomenil 'zaokroženo omiko' in je v prizadevanju za izoblikovanje človeškosti ponujal celovito vzgojo in široko izobrazbo.²² Zaradi posebnosti pouka latinščine učenci bolj kot pri drugih predmetih razvijajo sposobnost holistične obravnave pojavov in integrativnega mišljenja, z diahronim pristopom pa si pridobijo tudi vedenje o zgodovinskem razvoju in sodobnem pomenu vrednot, omike in etike.²³ Oglejmo si učne cilje latinščine kot izbirnega predmeta v osnovni šoli, kot so opredeljeni v učnem načrtu za pouk latinščine kot izbirnega predmeta v osnovni šoli in poskusimo nato pojasniti vlogo nekaterih prvin v okviru sodobne vzgoje in izobraževanja.

Splošnoizobraževalni cilji:

- »Z učenjem latinščine si učenec razvija in krepi:
- *jezikovno samozavest*, saj si s spoznavanjem latinskega jezika in splošnih jezikovnih pojavov večja jezikovne zmožnosti;
- *zavest o povezanosti jezikovnih pojavov s kulturno-civilizacijskim okoljem* in s tem razumevanje drugačnih vzorcev;

19 Svet Evrope, *Foreign languages – modern and classical*, Strasbourg, s.a. http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/langeduc/boxc3-foreign_en.asp#s1 (pridobljeno: 29. 6. 2016). Besedilo opredeljuje izobraževalne cilje za tuje jezike v dveh glavnih smereh (tj. humanistični in funkcionalni cilji) in znotraj obeh ciljev pokaže tako na skupne kot različne točke učenja modernih in klasičnih jezikov. Toda na ravni oblikovanja jezikovne politike je v okviru konceptov 'večjezičnosti' in 'medrazumevanja' mogoče razbrati tudi, da klasičnih jezikov ne gre obravnavati ločeno ali celo izločati, saj so tesno povezani tako z modernimi jeziki kot tudi drugimi (družbeno-kulturnimi) izobraževalnimi vsebinami. Zato dokumenti priporočajo celo tesnejše povezovanje in iskanje najrazličnejših sinergij med modernimi in klasičnimi jeziki, ki niso povezane le s kurikulumom in učnimi vsebinami, temveč tudi s profesionalnim razvojem učiteljev jezikov (tj. različne oblike sodelovanja in metode poučevanja). Eden takih je tudi dokument Sveta Evrope z naslovom *Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education*, Strasbourg 2010, str. 8, 20, 23, 40. https://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Source2010_ForumGeneva/GuideEPI2010_EN.pdf (pridobljeno: 29. 6. 2016)

20 Učni načrt. *Latinščina: gimnazija: splošna, klasična gimnazija* 2008, str. 5.

21 Svet Evrope 2010, str. 16.

22 David Movrin, *Ciceronska srčika evropskega izobraževalnega izročila: Studia humanitatis kot prizadevanje za človeškost*. Spremná beseda v Ciceron, M. T., *O govorniku; trije pogovori o govorniku, posvečeni bratu Kvintu* (prevedla Ksenja Geister), Ljubljana: Družina, 2002, str. 351.

23 Učni načrt. *Latinščina: gimnazija: splošna, klasična gimnazija* 2008, str. 6.

- sposobnost razumevanja *medsebojne časovne in prostorske povezanosti pojavov* v našem kulturnem prostoru ter s tem *kritičnost, objektivnost in tolerantnost*;
- *spoznavne sposobnosti*, zlasti *logično in abstraktno mišljenje*;
- dobre delovne navade, zlasti *sistematičnost in akribijo*, ter pozitiven odnos do znanja in učenja;
- *splošne kulturne in izobrazbene vrednote*.²⁴

Operativni cilji:

»Z učenjem latinščine učenec spoznava:

- *osnovne zakonitosti latinskega jezika* na vseh ravneh, tako da si pridobi najosnovnejši besedni zaklad in tiste osnove latinske slovnice, ki mu omogočajo razumeti preproste citate v latinščini (iz antike in poznejših obdobj) in lažja prirejena besedila;
- *splošnejše jezikovne zakonitosti s posebnim poudarkom na besedišču*, s čimer pogloblja svoje razumevanje materinščine in si olajša učenje modernih tujih jezikov;
- *vrednote antike in antično misel* s posebnim poudarkom na grški in rimski mitologiji, povezanost antike s slovenskim kulturnim prostorom in njen odločujoči vpliv na oblikovanje naše kulturne zavesti in civilizacije.²⁵

V osnovni šoli so učni cilji lahko doseženi sicer »le na ravni uvodnega, informativnega, animacijskega in motivacijskega spoznavanja«,²⁶ toda kljub takšni zamejitvi ustvarjajo odlično podlago tako za razvoj jezikovne občutljivosti kot razvijanje večjezičnosti in medkulturne zmožnosti, ki omogoča razumevanje soodvisnosti kulturnih in civilizacijskih pojavov v prostoru in času. Razumevanje izvirnih besedil kot glavni in najvišji cilj učenja latinščine, do katerega pridejo učenci s pomočjo spoznavanja zakonitosti latinskega jezika, hkrati namreč omogoča spoznavanje jezikovnih pojavov tudi v drugih jezikih (z glavnim poudarkom na materinščini). Pozitivna lastnost takega pouka je večanje jezikovnih zmožnosti in s tem jezikovne samozavesti, ki je bistvena za suvereno obvladovanje katerega koli jezika. Pomeni namreč poglobljeno razumevanje njegovih zakonitosti na obeh ravneh (lingvistični in pragmatični) in zavedanje, da obstaja več bolj ali manj podobnih jezikovnih sistemov z bolj ali manj podobnimi zakonitostmi. Latinščina je kot neke vrste metajezik, ki daje izhodišče za komparativno in kontrastivno primerjanje jezikovnih pojavov v drugih jezikih (zlasti maternega jezika) in s tem utrjuje njihovo razumevanje in uporabo. Ob tem učenci razvijejo zmožnost prenosa jezikovnega znanja iz latinščine v druge jezike, zavest o povezanosti jezikovnih pojavov s konkretnim družbenim, kulturnim in civilizacijskim okoljem, predvsem pa

24 *Učni načrt za izbirni predmet Latinščina 2004*, str. 8; poudarila avtorica.

25 *Ibid.*; poudarila avtorica.

26 *Ibid.*, str. 7.

sposobnost za samostojno in ustvarjalno razmišljanje o jeziku, ki se odrazi tudi na ravni večje zmožnosti abstraktnega in logičnega mišljenja.²⁷

Zaradi kulturno-civilizacijskega vpliva je latinščina leksična osnova tako svojim neposrednim jezikovnim naslednikom (romanskim jezikom) kot tudi tistim indoevropskim jezikom, s katerimi je prihajala v stik (germanski in slovanski jeziki). Spoznavanje in raziskovanje etimologije besed ter proučevanje sprememb njihovega pomena je neprecenljiv vir za razumevanje dejstva, da so jezik in družbeni pojavi časovno in prostorsko povezani, hkrati pa znanje latinščine olajša razumevanje in učenje vseh tistih jezikov, ki so si kulturno-civilizacijsko blizu. Če zanemarimo romanske jezike kot neposredne naslednice latinščine (tako na leksični kot morfološki in sintaktični ravni), velja tudi, da je zlasti pri angleščini (in tudi slovenščini) razumevanje in obvladovanje besedišča latinskega izvora ob pomanjkanju poznavanja latinskih leksičnih osnov težje dosegljivo in fragmentarno celo ob avtomatizaciji rabe.²⁸ Pri tem opozorimo še na dodaten vidik interdisciplinarnosti pouka latinščine: raziskovanje etimologije besed se tesno povezuje z drugimi splošnoizobraževalnimi predmeti, saj se s pomočjo etimološkega pristopa učenci naučijo razumevanja (in ne le uporabe) terminologije posameznih ved, medtem ko diahron pristop razkriva njihov zgodovinski razvoj, s čimer omogoča poglobljen pogled na učne vsebine. Oboje je zelo pomembno za privzganje intelektualnega dvoma, ki je prav tako eden od učnih ciljev in mora biti temeljno moralno-etično izhodišče vzgoje in izobraževanja, saj relativizira absolutnost današnjega vedenja in spodbuja k spoštovanju »starega« in iskanju »novega«.²⁹

Osnovnošolski pouk latinščine je zasnovan tako, da učenci ob jezikovnih strukturah hkrati spoznavajo tudi antično civilizacijo, njene bistvene značilnosti in vpliv na kasnejša obdobja t. i. evropske kulture. Izhajajoč iz predpostavke, da jezikovnih zmožnosti ni mogoče pridobiti brez hkratne usvojitve zunajjezikovnega znanja z nekaterih področij, je to medsebojno odvisnost mogoče izkoriščati predvsem tako, da se na tej stopnji izobraževanja nekatere, za učence prezahtevne jezikovne vsebine prene-

27 Takšno pojmovanje učenja latinščine se neposredno navezuje na koncepte večjezičnosti, medrazumevanja in medkulturnosti, kot so opredeljeni v pripadajočih evropskih dokumentih, denimo, Svet Evrope 2010, str. 8: »Večjezična in medkulturna kompetenca je zmožnost, da uporabimo raznovrsten nabor jezikovnih in kulturnih virov za doseganje komunikacijskih potreb ali interakcijo z ljudmi iz različnih okolij in kontekstov ter bogatimo ta nabor med samim dejanjem.«

28 *Učni načrt za izbirni predmet Latinščina*, 2004, str. 6. Spomnimo zlasti na angleško govoreče okolje, kjer projekti vključevanja klasičnih jezikov v osnovnošolsko izobraževanje skozi različne pristope (etimološki, literarni ali jezikovni) kažejo izboljšanje dosežkov tako na ravni branja, pisanja in sporazumevanja kot tudi pri obvladovanju drugih učnih vsebin (npr. matematike, zgodovine, zemljepisa). Med njimi sta, denimo, *The Iris Project* <http://irisproject.org.uk> (pridobljeno: 29. 6. 2016), ki se osredinja predvsem na dvigovanje (bralne) pismenosti s pomočjo poučevanja latinščine na šolah v deprivilegiranih urbanih okoljih, ter *Sound Training* <https://www.soundtraining.co.uk> (pridobljeno: 29. 6. 2016), angleški program poučevanja, ki s pomočjo etimološkega pristopa k angl. besedišču pomaga zlasti pri razvijanju veščin bralne pismenosti in širjenju besedišča ter pogloblja razumevanje učnih vsebin na različnih predmetnih področjih.

29 *Učni načrt. Latinščina: gimnazija: splošna, klasična gimnazija*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2008, str. 28–29.

sejo v prostor antičnih socialnih in kulturnih konvencij. Neobvezne in težje jezikovne vsebine se s tem zasidrajo v zunajjezikovni kontekst; učenci jih tam prepoznavajo, kar pa ne pomeni, da jih ne zmorejo razumeti niti ne znajo uporabiti v različnih (tudi sodobnih) kontekstih. Enega glavnih razlogov, zakaj je tudi v osnovni šoli pri latinščini ob jezikovnih strukturah nadvse pomembno poučevati antično kulturo in civilizacijo, moramo videti v vzbujanju aktivnega odnosa do latinskega jezika in antike. Tak odnos se nenehno sestavlja, razgrajuje, nadgrajuje in se skozi lastno izkušnjo uči, kaj pomeni biti kritičen, strpen in objektiv. Kajti antika govori jezik, ki ga razumemo, ker so se umetniški in kulturni vzorci skozi srednji vek prenesli v sodobno umetniško govorico. To pa ne pomeni, da je antični človek enak sodobnemu. Smisel proučevanja antičnih besedil ni le rekonstrukcija starodavnega načina življenja in miselnega sveta, »temveč tudi oblikovanje in artikulacija zavesti o naših lastnih kulturnih predpostavkah, o mehanizmih našega razmišljanja, čutenja, verovanja in moralne senzibilnosti«. ³⁰ Vsakršno prevpraševanje dediščine antičnih besedil v sodobni kulturi v okviru pouka latinščine zato pomeni tudi poglobljanje zavesti o kulturno-civilizacijskem pomenu antike, kar rezultira v celovitejšem in bolj poglobljenem znanju o kulturi in civilizaciji nasploh. Zlasti v smislu razvijanja zmožnosti razumevanja kulturnih razlik (četudi časovno in prostorsko zelo oddaljenih) in predpostavk o lastni kulturi se tovrstna izhodišča pouka latinščine pomembno navezujejo tudi na razvijanje medkulturne kompetence, kot jo pojmujejo evropski izobraževalni dokumenti s področja večjezičnega in medkulturnega izobraževanja. ³¹

Kaj pa latinščina in jezikovna raba oziroma komunikacija v šoli?

Pedagoški proces lahko opredelimo tudi kot diskurz (tj. jezikovne vzorce, vezane na izobraževalno inštitucijo) oziroma kot dinamično in družbeno umeščeno pojmovanje pedagoškega procesa. Z imenom pedagoški diskurz tako pojmujeemo »dinamični družbeni proces sooblikovanja znanja in neposredne učne situacije, v kateri in zaradi katere se ta bolj ali manj uspešno izvaja«. ³² Je hkrati mesto in sredstvo izvajanja pedagoških dejavnosti. S celovito (tj. teoretično, metodološko in analitično) obravnavo diskurzivne perspektive se ukvarja jezikovna pragmatika, katere predmet proučevanja bi lahko v najširšem smislu opredelili kot pomensko delovanje jezika. Verschueren jezikovno pragmatiko opredeljuje kot »splošni, kognitivni, socialni in kulturni pogled na jezikovne fenomene, ki je povezan z rabo teh fenomenov v oblikah vedenja«. ³³ Če je jezikovna raba drugo ime za pomensko delovanje jezika, opredeljuje Verschueren jezik

30 Marko Marinčič, Interpretacija antične poezije. Meje historizma?, *Antika za tretje tisočletje* (ur. Branko Senegačnik in Maja Sunčič) Ljubljana: Založba ZRC, 2004, str. 39.

31 Svet Evrope 2010, str. 16.

32 Igor Ž. Žagar in Barbara Domajnko, *Argumentiranost kot model uspešne komunikacije*, Domžale: Izolit, 2006, str. 7.

33 Jef Verschueren, *Razumeti pragmatiko*, Ljubljana: cf*, 2000, str. 22.

kot »poglavitno sredstvo, s katerim skušamo ustvariti pomen v svetu, ki sam po sebi nima pomena«. ³⁴ Da lahko ustvarimo pomen, ima jezik neko pomembno lastnost: to je prilagodljivost, ki »nam omogoča dogovorljive jezikovne izbire med spremenljivo paleto možnosti, s katerimi se približamo zadovoljitvi svojih komunikacijskih potreb«. ³⁵ Okoliščine (oziroma kontekst), v skladu s katerimi prihaja do jezikovnih izbir, sicer obstajajo že prej, a tudi same izbire povzročijo, da se jim okoliščine prilagajajo, zato ni toliko bistvena širina konteksta, ampak ustreznost konteksta nastaja vsakič sproti. Ko opredeljujeta komunikacijo v šoli z vidika tradicionalne retorike, kritičnega mišljenja in argumentacije, Žagar in Domajnko, izhajajoč iz Verschuerenovih konceptualizacij, navajata nekatere temeljne predpostavke pojmovanja pedagoškega procesa kot specifične oblike jezikovne rabe. ³⁶ Za latinščino in njeno vlogo pri spretnosti obvladovanja pedagoškega diskurza oziroma jezikovne rabe nasploh so pomembne zlasti tiste, ki jo lahko opredeljujejo kot eno od sestavin komunikacijske situacije oziroma konteksta. Eno od stališč pomenskega delovanja jezika, s katerega lahko obravnavamo kateri koli jezikovni fenomen, je namreč že omenjeni kontekst oziroma kompleksno ozadje, s katerim so jezik in jezikovne izbire medsebojno prilagodljive. ³⁷ Jezikovna pragmatika opredeljuje sestavine komunikacijskega konteksta kot kontekstualne korelate prilagodljivosti in ločuje med nejezikovnimi in jezikovnimi korelati. Med prve spadajo fizični, socialni, kognitivni svet, izjavitelj in interpret, med druge pa jezikovni kanal in jezikovni kontekst. ³⁸ Latinščina kot del širšega šolskega oziroma izobraževalnega konteksta nam predstavlja tako enega od možnih kontekstualnih elementov, ki sooblikujejo pedagoški diskurz. Pomembno vlogo ima zlasti v okviru socialnega in jezikovnega konteksta, in če jo obravnavamo z vidika obeh omenjenih korelatov, lahko vidimo, da je njen vpliv na jezikovno izbiranje razmeroma velik in odločilen. Z izrazom 'odločilen' mislimo zlasti na to, da so jezikovne izbire tistih učencev, ki se učijo latinščine, lahko drugačne od onih, ki se z latinščino nikoli ne srečajo. Morda bi lahko celo rekli, da so zaradi učenja latinščine njihove jezikovne izbire lahko bolj posrečene in bolj osmišljene.

Socialni svet ali dejavniki, s katerimi so medsebojno prilagodljive jezikovne izbire, se kažejo v lastnostih socialnih situacij in inštitucij; v pedagoškem diskurzu je

34 Ibid.

35 Ibid., str. 107.

36 Ž. Žagar, Domajnko, 2006, str. 7.

37 Verschueren 2000, str. 116.

38 Osrednji točki komunikacijskega konteksta sta seveda izjavitelj in interpret, ker »kontekstualni vidiki fizičnega, socialnega in mentalnega sveta v jezikovni rabi navadno niso dejavni, dokler jih na neki način ne aktivirajo kognitivni procesi dejavnikov jezika,« kot pravi Verschueren (Ibid., str. 117), in dalje še »kontekste iz praktično neskončnega števila možnosti ustvarja dinamika interakcije med izjavitelji in interpreti v povezavi s tem, kar je (ali za kar mislimo, da je) 'tam zunaj'« (Ibid., str. 161).

to šola z učitelji in učenci.³⁹ Učenje latinščine se v okviru socialnega konteksta kaže predvsem kot pridobljena sposobnost bolj poglobljenega razumevanja in interpretacije sodobnih socialnih dejavnikov, ki so povezani z antičnimi socialnimi in kulturnimi konvencijami. Pri tem imamo v mislih zlasti dve kategoriji, ki pomembno zaznamujeta jezikovne izbire: prepoznavanje antičnih simbolov in umevanje njihove tesne povezanosti s sodobnim civilizacijskim okoljem. V sodobni popularni kulturi in vsakdanjiku se srečujemo z množico znakov, katerih mitološka, zgodovinska in literarna osnova izvira iz antične preteklosti in prihaja do nas skozi dolgo vrsto interpretacij, reinvencij, manipulacij in apropiacij. Oglejmo si dva primera interpretacije antičnih znakov v popularni kulturi, ki se pomembno vpisujejo v sodobni politični, kulturni in ekonomski kontekst (s čimer so prisotni tudi v pedagoškem diskurzu) in jih lahko nauči uspešno prepoznavati in uporabljati tudi interdisciplinarni pouk latinščine. Najprej o interpretaciji filmske manipulacije antike:

»Nov ciklus filmske apropiacije in reinvencije antike je oživel velik finančni uspeh *Gladiatorja* (2000, Ridley Scott). Kot že v preteklosti hollywoodski filmi preko navidez nedolžne fantazijske predstave daljne preteklosti vpisujejo *ameriško neokolonialno politiko v svet*, kot priročno sredstvo pa še vedno uporabljajo dobro preizkušeno sredstvo filmskega spektakla. Prebujeno hollywoodsko zanimanje za antične mite, ki implicirajo *boj med Semiti in »Evropejci«* (Grki proti Trojancem, Hanibal proti Rimljanom, Aleksander Makedonski kot *prvi globalist*), lahko kontekstualiziramo z *ameriško vojno proti islamskim teroristom in samooklicanim ameriškim reševanjem svetovne demokracije* (war on terror, vojna v Afganistanu, invazija Iraka inp.).

Leto 2004 bo zaznamoval novi val ameriške apropiacije antičnih zgodb. Deležni bomo prve večje filmske priredbe Homerjeve Iliade v hollywoodskem epskem spektaklu *Troja* (Troy) režiserja Wolfganga Petersona z Bradom Pittom v vlogi največjega grškega junaka pred Trojo, Ahila. Trojance – *negativece*, ki bodo govorili z *britanskim naglasom*, ki predstavlja *aristokratsko dekadenco* proti »poštenemu« in »demokracičnemu« ameriškem naglasu.⁴⁰

39 Žagar in Domajnko (Ž. Žagar, Domajnko, 2006, str. 9) natančneje pojasnita vidik socialnega konteksta v pedagoškem diskurzu: »Družbeni kontekst se nanaša na družbene vloge in odnose. Učitelj sam ali ob pomoči različnih drugih učnih pripomočkov in virov nastopa kot strokovno usposobljen vir znanja, kot didaktično usposobljen koordinator različnih oblik učnega procesa in ne nazadnje tudi kot ocenjevalec. Učenci so v poziciji tistega, ki mora nova znanja kritično usvajati, to pomeni jih obvladovati na podlagi kritične presoje. V učni proces vstopajo z različnim predznanjem in prav zaradi tega lahko včasih nastopajo tudi kot vir novih znanj. /.../ Z vidika širšega družbenega konteksta (sistemov, odnosov, kategorij) pa tako na katalog znanj kot na interpretacijo določenih posameznih znanj vplivajo ekonomsko-politični, kulturni, verski in vrednostni sistemi, spol itd.»

40 Maja Sunčič, *Antika za vsakdanjo uporabo: antika v sodobni popularni kulturi, komunikaciji in trženju, Antika za tretje tisočletje* (ur. Branko Senegačnik in Maja Sunčič), Ljubljana: Založba ZRC, 2004, str. 214–215; poudarila avtorica.

Odlomek je iz znanstvenega članka avtorice Maje Sunčič, ki se tovrstnih vprašanj loteva z znanstveno raziskovalnim pristopom; in na osnovnošolski stopnji učenja latinščine se učenci srečajo z veliko manj zahtevnimi interpretacijami antičnih znakov v sodobni družbi, kot je zgornja. Toda če si natančneje ogledamo podčrtane elemente, takoj vidimo, da so v okviru šolskega diskurza učenci zelo zgodaj soočeni s podobnimi tovrstnimi vsebinami (zlasti denimo v okviru medijske vzgoje in izobraževanja), ki od njih zahtevajo bodisi globlji razmislek bodisi že kar sposobnost ustrezne ubeseditve. Učenje latinščine jim lahko omogoči spoznavanje in oblikovanje tistih dejstev o antični kulturi in civilizaciji, ki služijo kot osnova ali podatki iz ozadja za razumevanje sodobnih družbeno-kulturnih pojavov. Vloga in pomen mita v antični družbi, veliki vojaški spopadi (Grki-Perzijci, Rimljani-Kartažani), »civiliziran« grško-rimski svet proti »neciviliziranemu« barbarskemu, latinščina in grščina kot prva globalna jezika, so denimo tematike, katerih poznavanje učencem omogoča oblikovati osnovni interpretacijski okvir o nekaterih temeljnih sodobnih družbeno-kulturnih predpostavkah. Z njegovo pomočjo si lahko ustrezno (največkrat pa sploh le na ta način) pojasnijo nekatere sodobne družbene pojave. Če v pouk kulturno-civilizacijskih tematik vključimo tudi nekaj osnov kritičnega mišljenja, lahko učenci z njihovo pomočjo uspešno prepoznavajo tudi različne načine (zlo)rabe antičnih znakov.

Drug podoben primer predstavlja manipulacija antike v kulturi potrošništva, kjer množica (pravilno in napačno) uporabljenih antičnih imen za gostišča (npr. *Bacchus*, kjer v imenu manjka črka; pravilno bi bilo namreč *Bacchus*), trgovine in trgovske hiše (npr. *Mercator*, *Merkur*, *Emporium*), izdelke (npr. *Nike*), zabavišča (npr. *Kolosej*) predstavlja zanimiv in uporaben korpus. Vedeti, kaj so ti znaki pomenili nekoč in kaj pomenijo danes, predvsem pa razumeti, zakaj pomenijo prav to (in ne česa drugega) ter komu so namenjeni, omogoča učencem kritično presojo znanja z drugih področij; s tem pa vpliva tudi na njihove jezikovne izbire, saj lahko le tako začnejo tovrstne znake uspešno/posrečeno uporabljati v različnih jezikovnih kontekstih.⁴¹

Z izrazom *jezikovni kontekst* imamo v mislih tiste kontekstualne korelate, ki se neposredno navezujejo na jezikovno izbiranje. Izhajajoč iz Verschuerenove opredelitve jezikovnega konteksta,⁴² Žagar in Domajnko navajata nekaj priporočenih strategij, ki so učiteljem lahko v pomoč pri načrtovanju dela ali oblikovanju oziroma interpretiranju izjav:

- »Kakšna je jezikovna kompetenca učencev? Ali obvladujejo vse štiri spretnosti jezikovne rabe (branje, pisanje, poslušanje, govorjenje) oziroma do katere stopnje?

41 Če si le na hitro ogledamo primera trgovske znamke *Mercator* in raziskovalne in izobraževalne ustanove *ISH (Institutum Studiorum Humanitatis)*, je zaradi razvpitosti trgovske znamke že na prvi pogled očitno (in to lahko prepoznavajo tudi učenci latinščine na osnovnošolski stopnji), da sta obe poimenovanji sicer istega izvora, a zaradi povsem druge vsebine nagovarjata drugačno ciljno občinstvo. S tem pa predpostavljata tudi, da ciljni skupini različno razumevata tujejezični antični imeni. Natančnejša analiza je predstavljena v Maja Sunčič, Domača tujost antičnih imen in »Zakon o javni rabi slovenščine«, *Kerla*, 6, 2004, št. 2, str. 53–70.

42 Verschueren (Verschueren 2000, str. 154) navaja znotraj jezikovnega konteksta tri glavne značilnosti: kontekstualno kohezijo, intertekstualnost in sosledičnost.

- Kakšne jezikovne razlike obvladujejo učenci?
- Kakšne diskurze (znanstvenega, tehničnega, poljudnega itd.) obvladajo oziroma naj se naučijo obvladovati učenci?
- Ali se izjava ustrezno navezuje na predhodne in uvaja nove izjave/dele izjav/besedila/govore?
- So učencem poznani viri, na katere se izjave intertekstualno nanašajo?⁴³

Navedene oporne točke so lahko izhodišče tudi, ko iščemo tisto, kar v obvladovanju latinskega jezika (na osnovnošolski stopnji) lahko prispeva k uspešnejši komunikaciji. Na stopnji jezikovne strukture so to zagotovo obvladovanje in avtomatizacija rabe jezikovnih zakonitosti latinščine ter sposobnost prenosa tovrstnega znanja v materni jezik, kar omogoči ponotranjenje sestavnih disciplin jezikovne teorije (fonetike, morfologije, sintakse, semantike). Slednje so pomembne kot sestavine za gradnjo izjav, ki lahko zaradi poznavanja latinščine na ravni jezikovnega izbiranja odsevajo večjo občutljivost, premišljenost, učinkovitost. Morda je najboljši primer za to sistem latinske slovnice, ki se jo je razmeroma lahko učiti zaradi njene bolj ali manj preproste oblikoslovne ureditve. Smisel obvladovanja takega sistema se skriva v dejstvu, da je bila latinska slovnica vzor slovnice številnih drugih jezikov (tudi slovenski) in da z njenim poznavanjem pridobimo lep pregled nad jezikovno ureditvijo kot tako, s čimer uspešneje razvijamo tako kompetence (zlasti pisnega) sporazumevanja v maternem in tujih jezikih.⁴⁴ Slednje so pokazali tudi rezultati *Evropske raziskave o jezikovnih kompetencah (ESLC 2011)*, saj so se višji dosežki na jezikovnem testu povezovali tudi z učenjem klasičnih jezikov.⁴⁵

Druga okoliščina v zvezi z jezikovnim kontekstom, pri katerem ima lahko latinščina prav poseben vpliv, je izbiranje na ravni *jezikov, kodov in slogov*. »Kod je vsaka prepoznana različica jezika, ki vsebuje sistematično skupino izbir, ki se lahko navezujejo na specifično geografsko področje, družbeni razred, dodelitev funkcij ali specifičen kontekst rabe.«⁴⁶ Pri tem mislimo zlasti na prilagoditev jezika, povezanega s specifičnimi področji in dejavnostmi. Kot smo že omenili, učenje latinščine omogoča vpogled v pomen, razvoj in rabo tujk latinskega in grškega izvora ter strokovne terminologije bodisi v poljudnem/formalnem/institucionalnem občevarju. Znanje latinščine se torej neposredno navezuje na uspešno obvladovanje tako znanstvenega kot tudi poljudnega diskurza. Izbor jezika ali koda pa ni stalen in nespremenljiv, saj je zlasti v ustnem diskurzu preklapljanje med kodi zelo priljubljena strategija. V šolski (pa tudi vsakršni) komunikaciji se lahko v vlogi takega jezika pojavlja tudi latinščina, pri čemer mislimo zlasti na uporabo pregovorov, stalnih besednih zvez in citatov znamenitih antičnih avtorjev, ki lahko imajo različno vlogo. Preklapljanje iz slovenščine v latinščino je namreč lahko povezano z določenimi

43 Ž. Žagar, Domajnko, 2006, str. 62.

44 Karmen Pižorn, *Dodatni tuji jeziki v otroštvu*, Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2009, str. 10.

45 Tina Rutar Leban et al. *Povzetki rezultatov Evropske raziskave o jezikovnih kompetencah (ESLC 2011)*, Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2012, str. 43, 50.

46 Verschueren 2000, str. 175.

kraji, skupinami, dejavnostmi in funkcijami; s preklapljanjem med kodi »govorci in naslovljenci interakcijsko tvorijo pomen svojega socialnega sveta ... Z njim pokažejo afekt in solidarnost ali pa zaznamujejo in ohranijo razmerja moči.«⁴⁷ Čeprav tovrstno preklapljanje med slovenščino in latinščino stereotipno velja za značilnost »elitnih« družbenih skupin ali vsaj za anahronizem, se iz obdobja, ko sem bila učiteljica latinščine na OŠ Toneta Čufarja (1995–2005), spominjam pogovora med učencema iz 9. razreda, ki sta se v okviru izbirnih predmetov učila tudi latinščino:

Andrej: A si bil včeraj vprašan zgodovino?

Tine: Ja, končno. Že prejšnjo uro sem mislil, da me bo poklicala.

Andrej: *Numquid novi sub sole?*

Tine: *Minime vero*. Bil sem kot Cezar, ko je premagal Farnaka.

Opišimo ta dogodek z jezikovno pragmatičnega vidika: Andrej je v pogovoru preklopil iz slovenščine v latinščino, ker je z izborom latinske fraze *Numquid novi sub sole?* (Je sploh kaj novega pod soncem?), ki predvideva nikalen odgovor, že nakazal, da pričakuje prav tak odgovor tudi od svojega prijatelja. Implicitno mu je s tem sporočil še nekaj drugega: da namreč dobro pozna Tinetov učni uspeh in da ne pričakuje nobene spremembe pri njegovih ocenah. Tinetov odgovor *Minime vero*. (Nikakor ne.) to potrjuje; še več, ko je učenec vnovič preklopil iz latinščine v slovenščino in nakazal identifikacijo z zmagovalcem Cezarjem, je nedvoumno pojasnil, kakšen je sicer njegov učni uspeh. Z navedbo konkretnega zgodovinskega dogodka pa je spomnil tudi na domnevne okoliščine, ki so ga spremljale: v resnici namreč Tine Andreju implicitno odgovarja z znamenitim Cezarjevim rekom, ki ga je slednji poslal kot sporočilo senatu, ko je premagal pontskega kralja Farnaka: *Veni, vidi, vici*. (Prišel, videl, zmagal.)

Zaključek

V prispevku smo skušali pokazati, da nam latinščina kot del širšega šolskega oziroma izobraževalnega konteksta zaradi svoje izrazite interdisciplinarnosti lahko predstavlja enega od možnih kontekstualnih elementov, ki pomembno sooblikujejo sodoben pedagoški diskurz. Čeprav obstaja izrazit razkorak med dejansko pedagoško prakso na področju pouka latinščine v osnovni šoli ter pomenom, kot ga pouku klasičnih jezikov pripisujejo slovenski in evropski dokumenti s področja izobraževanja, lahko v luči jezikovne pragmatike ugotovimo, da ima učenje latinščine v osnovni šoli pomembno vlogo zlasti v okviru socialnega in jezikovnega konteksta. Poznavanje antične kulture in civilizacije (do katerega pridemo s pomočjo učenja latinskega jezika in njegovih zakonitosti) vpliva na jezikovno izbiranje in s tem pomaga pri ustvarjanju

47 Ibid., str. 177.

prvih interpretacij vednosti, idej, vrednot in fizičnega sveta. Na ta način prispeva učenje latinščine tudi k razvijanju spretnosti recepcije in obvladovanja znanja, ki temelji na zavedanju o povezanosti jezikovnih pojavov s konkretnim družbenim, kulturnim in civilizacijskim okoljem. S pomočjo slednjega je mogoče spretneje in učinkoviteje obvladovati komunikacijo, ta pa je temeljno izhodišče za uspešnost pedagoškega procesa. Morda je sklep, ki se ponuja, nekoliko neobičajen (in statistično zanemarljiv),⁴⁸ a jezikovno pragmatični pogled na učenje latinščine nam pokaže, da je učenje latinščine v osnovni šoli lahko pomemben dejavnik tudi na področju sodobne komunikacije in komunikacije v osnovni šoli: omogoči lahko lažje sporazumevanje in večje razumevanje sporočenega.

Povzetek

Prispevek predstavlja jezikovno pragmatični pogled na poučevanje latinščine v sodobni slovenski devetletki. Z vpogledom v ključne kontekstualne dejavnike, ki določajo tudi uradni diskurz o učenju tega jezika, osvetljuje štiri stališča, ki jih je mogoče povezati s pomenskim delovanjem jezika: 1. da je latinščina v vzgojno-izobraževalnem procesu izrazito interdisciplinaren predmet, ki ima pomembno vlogo tudi v okviru večjezične in medkulturne vzgoje in izobraževanja, 2. da učenje latinščine zvišuje motivacijo za samostojno in ustvarjalno mišljenje ter splošno razgledanost, 3. da učenje latinščine lajša učenje drugih jezikov ter spodbuja konciznost in premišljenost v izražanju in 4. da ni zanemarljiva njena vloga na področju sodobne komunikacije in komunikacije v OŠ.

Viri in literatura

Viri

Krek Janez (ur.), *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 2011, str. 135.

Predlog resolucije o večjezičnosti 2008. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2009-0092+0+DOC+XML+V0//SL> (pridobljeno: 29. 6. 2016)

48 Slednje za pouk latinščine pravzaprav nikoli ni bilo relevantno, ker je v samem izhodišču interes za pouk klasičnih jezikov vedno (bil in tudi bo) omejen. A ne glede na to, je v kateri koli argumentaciji za ureditev pouka latinščine bistven končni sklep, ki je kljub različni vsebini argumentov vedno bolj ali manj enak: pouk latinščine bi moral biti del osnovnošolskega stalnega predmetnika, v okviru katerega bi odločevalec moral omogočiti in zagotoviti njegovo izvajanje v takšni obliki, da bi bil za vse udeležence pedagoškega procesa (učence, učitelje, šolo in starše) optimalno izvedljiv na vsebinski in organizacijski ravni.

Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014-2018. Št. 001-08/13-2/35 Ljubljana, dne 15. julija 2013, EPA 1208-VI. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO91#> (pridobljeno: 29. 6. 2016)

Sklepi Sveta Evrope o večjezičnosti in razvoju jezikovnih kompetenc, Uradni list Evropske unije C 183/26. [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614\(06\)&from=SL](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614(06)&from=SL) (pridobljeno: 29. 6. 2016)

Učni načrt. Latinščina: gimnazija: splošna, klasična gimnazija. Ljubljana: Ministrstvo za

šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo 2008.

Učni načrt za izbirni predmet Latinščina. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo 2004.

Literatura

EACEA, *Key Data on Teaching Languages at School in Europe – 2012*, Bruselj, 2012. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/143EN_HI.pdf (pridobljeno: 29. 6. 2016)

Evropska komisija, *Ključne kompetence za vseživljenjsko učenje – evropski referenčni okvir*, Luxembourg, 2007.

Marinčič, Marko, Interpretacija antične poezije. Meje historizma?, *Antika za tretje tisočletje* (ur. Branko Senegačnik in Maja Sunčič). Ljubljana: Založba ZRC, 2004, str. 33–55.

Maver, Aleš, Dolgi rekviem za cerkveno latinščino, *Keria*, 11, 2009, št. 1, str. 131–135.

Movrin, David, Ciceronska srčika evropskega izobraževalnega izročila: Studia humanitatis kot prizadevanje za človeškost. Spremná beseda v Ciceron, M. T., *O govorniku; trije pogovori o govorniku, posvečeni bratu Kvintu* (prevedla Ksenja Geister), Ljubljana: Družina, 2002.

Movrin, David, *Gratiae plenum: latinščina, grščina in Informbiro*, *Keria*, 11, 2010, št. 2, str. 281–304.

Pirkmajer Slokan, Aleksandra Vesna, Latinščina v osnovni šoli danes, včeraj, jutri. *Keria*, 3, 2001, št. 1., str. 69–84.

Pirkmajer Slokan, Aleksandra Vesna (ur.), *Zbornik ob 100-letnici šolskega pouka v zgradbi sedanje Osnovne šole Prežihovega Voranca, Ljubljana*. Ljubljana: OŠ Prežihovega Voranca, 1999.

Pirkmajer Slokan, Aleksandra Vesna in Anton Arko, *Lingua Latina: razstava o latinščini v javni osnovni šoli: 1958–2015*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2015.

Pižorn Karmen, *Dodatni tuji jeziki v otroštvu*, Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2009.

Rutar Leban Tina et al. *Povzetki rezultatov Evropske raziskave o jezikovnih kompetencah (ESLC 2011)*, Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2012.

Svet Evrope, *Foreign languages - modern and classical*, Strasbourg, s.a. http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/langeduc/boxc3-foreign_en.asp#s1 (pridobljeno: 29. 6. 2016)

- Svet Evrope, *Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education*, Strasbourg, 2010. https://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Source2010_ForumGeneva/GuideEPI2010_EN.pdf (pridobljeno: 29.06.2016)
- Sunčič, Maja, Antika za vsakdanjo uporabo: antika v sodobni popularni kulturi, komunikaciji in trženju, *Antika za tretje tisočletje* (ur. Branko Senegačnik in Maja Sunčič). Ljubljana: Založba ZRC, 2004, str. 213–238.
- Sunčič, Maja, Domača tujost antičnih imen in »Zakon o javni rabi slovenščine«, *Kerria*, 6, 2004, št. 2, str. 53–70.
- Verschueren, Jef. *Razumeti pragmatiko*, prevedla Irena Prosenc, Ljubljana: *cf, 2000.
- Žagar, Ž. Igor in Barbara Domajnko, *Argumentiranost kot model razumevanja (uspešne) komunikacije*, Domžale: Izolit, 2006.
- Žmavc, Janja. Pouk latinščine v osnovni šoli ter njegovo mesto v sodobni vzgoji in izobraževanju, *Šolsko polje*, 16, 2005, št. 1, str. 107–123.

Julijana Visočnik*

Didaktični potencial epigrafskih spomenikov – nekaj primerov iz slovenskega prostora

*The didactic potential of epigraphic monuments –
a few examples from the Slovenian territory*

Izvleček

Pouk latinščine v Sloveniji in drugod po svetu je že nekaj časa na preizkušnji, saj potrošniška družba, v kateri živimo, nima veliko posluha za klasično izobrazbo, ki pač ni naravnana pridobitniško. Učitelji morajo tako uporabiti vsa razpoložljiva sredstva, da pritegnejo učence in dijake. Še neizkoriščen didaktični pripomoček predstavljajo latinski napisi, ki so jih Rimljani zapustili po vsem imperiju. Avtorica predstavi nekaj primerov latinskih napisov (nagrobnih in votivnih) s slovenskega prostora, ki bi jih bilo mogoče porabiti pri pouku latinščine. Ta pa bi s tem postal bolj privlačen, saj bi osebe na spomenikih zelo živo vstale pred učenci in dijaki ter povedale vsaj del svoje življenjske zgodbe.

Abstract

Latin lessons in Slovenia and around the world have for quite some time been facing problems since the consumer society we live in does not place a great deal of value on classical education, which is not very profit-orientated. Teachers are thus forced to use every available means to attract pupils and students. Latin inscriptions left by the Romans around their empire represent a hitherto unused teaching aid. The author shows a number of examples of Latin inscriptions (on graves and votive objects) from Slovenia, which could be used in Latin lessons. These would become more attractive as the people on gravestones would then come to life in front of the students and tell them at least a part of their story.

Ključne besede: epigrafika, latinski napisi, antika na Slovenskem, didaktika.

Key words: epigraphy, Latin inscriptions, Antiquity in Slovenia, didactics.

Uvod

Spomladi leta 2009 sem sodelovala na seminarju za učitelje latinščine s predavanjem na temo možnosti, ki jih prav tem učiteljem ponujajo latinski napisi, ki jih je mogoče najti v skoraj vsakem slovenskem mestu kakor tudi po vsem nekdanjem rim-

* doc. dr. Julijana Visočnik, Nadškofijski arhiv Ljubljana, e-pošta: julijana.visocnik@rkc.si

skem imperiju. Že samo pravkar navedeno dejstvo predstavlja privlačen atribut antičnih latinskih napisov, ki s svojo »univerzalnostjo« še vedno navdušujejo. A navdušujejo tiste, ki jih poznajo podrobneje, saj bežna srečanja niso dovolj, da bi tovrstni spomeniki osvojili naša srca. Ker smo se študenti klasične filologije med študijem ob epigrafiki komaj kdaj ustavili, bi tako kot učitelji težko izkoriščali možnosti, ki nam jih ta veda (za nekatere še vedno samo pomožna zgodovinska veda) in predmeti njenega proučevanja ponujajo. Še več, nemalo ljudi s klasično izobrazbo ima do epigrafike vsaj zelo zadržan ali pokroviteljski odnos,¹ saj vendarle govorimo le o nekaj vrsticah napisa ali celo samo o nekaj črkah, iz katerih sicer res ni mogoče sestaviti »filozofske razprave«, lahko pa se zapolni marsikateri manjkajoči delček v mozaiku rimske (provincialne) zgodovine.

Eden največjih epigrafikov sodobnega časa Gèza Alföldy je svoja predavanja na temo epigrafike rad začel s stavkom: »Epigrafika je krona humanističnih študij!« Na prvi pogled se ta izjava zdi pretirana, a jo lahko podkrepimo (kakor jo je tudi sam avtor) z mnogimi argumenti. Vsebina napisov je zelo raznovrstna, epigrafik mora tako obvladati številna področja rimske zgodovine: od socialne, gospodarske, vojaške, demografije, kulte, grafite, nagrobne napise v verzih itd. Epigrafika s svojo metodologijo omogoča transkripcijo in dešifriranje številnih fragmentarno ohranjenih napisov, ki pa pogosto prav bistveno pripomorejo k razjasnitvi posameznih zgodovinskih ugank. Nekako v tej smeri je potekala njegova argumentacija, ki ji bomo poskusili slediti tudi na tem mestu. Pa ne zato, ker bi želeli dokazati, da je epigrafika res krona humanističnih študij, temveč zato, ker imamo namen izpostaviti možnosti, ki jih napisi ponujajo učiteljem, a pogosto ostajajo neizkoriščene.

Vsi učitelji so v današnjem času, ki je prepoln izjemno lahko dosegljivih informacij, postavljeni pred vsakodnevni izziv: kako pritegniti učence, kako jih animirati, kako vzbuditi njihovo zanimanje. Še pred veliko težjo nalogo so vsi tisti, ki poučujejo »obskurne« predmete, kamor bi po zdajšnjem pojmovanju zlahka uvrstili tudi mrtve jezike z latinščino na čelu. Konkretne ostaline, ki jih je rimska (latinska) kultura pustila na naših tleh, pri tem predstavljajo dodaten učni pripomoček, ki nas popelje v nekdanjo zelo pisan svet »rimskega in latinskega«. Učenje latinščine je sestavljeno iz dveh vidikov: učenje samega jezika, ki zahteva nemalo drila, in prek jezika spoznavanje kulturno civilizacijskih vsebin rimske kulture. Napise je mogoče porabiti pri obeh delih, so pa gotovo bolj uporabni za spoznavanje rimske kulture in načina življenja. Ker pa nekateri napisi vsebujejo tudi slovnične posebnosti, jih je v ilustracijo mogoče pokazati tudi pri učenju samega jezika. V nadaljevanju bomo tako pokazali nekaj primerov, ki bi lahko učitelja spodbudili, da odpelje svoje učence na strokovno ekskurzijo v bližnji lapidarij in popestri pouk latinščine z bolj ali manj običajnimi spomeniki z

1 Med učitelji latinščine s svojimi prizadevanji veliko izjemo predstavlja A. Pirkmajer Slokan, prim. Aleksandra Pirkmajer Slokan, Sprehod po rimskem lapidariju Narodnega muzeja Slovenije: vodnik za mlade, Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2011. Aleksandra Pirkmajer Slokan, Epigrafska delavnica Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije, *Posodobitve pouka v gimnazijski praksi*. Latinščina, Ljubljana 2010, str. 55–87.

latinskimi napisi, ki pa so vendar zelo izpovedni in kar ne nehajo govoriti o času, v katerem je bila latinščina še kako živa.

Poznavanje klasične epigrafske literature in korpusov je za popestritev pouka z latinskimi napisi nujna; pri tem ne gre pozabiti na znamenite izdaje napisov: CIL, ILJug, AIJ, RINMS,² in v novejšem času tudi epigrafske baze, s pomočjo katerih so nam napisi s celotnega rimskega imperija prav na dosegu roke. Rimska (http://www.edr-edr.it/Italiano/index_it.php), heidelberška (<http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/home?lang=de>), frankfurtska (http://db.edcs.eu/epigr/epi_de.php) baza ter lupa (<http://www.ubi-erat-lupa.org/simplesearch.php>) so nam s svojimi iskalniki v veliko pomoč pri zbiranju konkretnih primerov od blizu in daleč, s katerimi bi želeli osvetliti kak del rimske kulture, civilizacije in seveda jezika.

Epigrafski spomeniki ter spoznavanje kulture in civilizacije

A) *Kulti, verovanje, »vedeževanje«*

Pri pouku latinščine se pogosto srečujemo z mitologijo, božanstvi, kultu in podobnim. Tovrstne vsebine imajo tudi nalogo, da popestrijo načeloma monotono in togo učenje mrtvega jezika. Pri tem so lahko nadvse uspešne; pisan svet grško-rimskih bogov, ki so zelo človeški, še vedno razburja domišljijo. Pri tem pa pogosto pozabljammo na možnosti, ki jih odpirajo oltarji z napisi, ki jih je rimska civilizacija pustila na naših tleh. Z njihovo pomočjo namreč ne samo, da lahko učence in dijake seznanimo z božanstvi, ki so jih častili v Rimu ter po vsem Rimskem imperiju, z njimi jih lahko tudi vpeljemo v svet konkretnih religioznih praks, ki so jih izvajali prebivalci imperija. Govorimo o opravljanju pitnih in žgalnih daritev, obhajanju praznikov, ki so bili posvečeni določenemu božanstvu, pokažejo se običaji, do katerih se je mogoče dokopati prav prek votivnih spomenikov. Omenjeni oltarji, včasih tudi nagrobniki, nam tako ponudijo izhodiščne točke za razlago o tem pomembnem delu rimske kulture, ki jo je mogoče podkrepiti z domačimi konkretnimi primeri. Verovanje in čaščenje bogov na ta način postane veliko bolj oprijemljivo, kot če o njem samo beremo, saj pred nami dejansko stojijo ostanki tedanjega obredja.

1. Oltar posvečen Jupiteru, Najboljšemu in Največjemu

ILJug 1189³

I(ovi) O(ptimo) M(aximo)

C(aius) Iulius

Cerialis

v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Prevod: Jupiteru, Najboljšemu in Največjemu. Gaj Julij Cerialis je izpolnil obljubo rad in po pravici.

2 Glej seznam literature.

3 Za potrebe objave tega prispevka navajam le temeljno objavo napisa (npr. v enem od korpusov).

2. Oltar, posvečen Jupitru, Najboljšemu in Največjemu, ter Celeji in Noreji CIL III 5188

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) e[^]t Cel(eiae)

e[^]t Noreiae

sanct(a)e Rufi(us)

Senilis, b(ene)^f(iciarius) co(n)s(ularis),

5 *pro se e[^]t suis*

v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Prevod: Jupitru, Najboljšemu in Največjemu, Celeji in sveti Noreji zase in za svoje. Rufij Senilis, konzularjev beneficiarij, je izpolnil obljubo rad in po pravici.

Oltarji, posvečeni Jupitru, Najboljšemu in Največjemu, veljajo za najpogostejše med votivnimi spomeniki v rimskem imperiju, kar ne preseneča, saj je takšen primat Jupitru kot vrhovnemu božanstvu tudi pripadal. K temu lahko dodamo še dejstvo, da je Jupiter veljal tudi za vrhovno državno božanstvo. K njegovemu čaščenju pa so bili zavezani razni državni uradniki, med njimi tudi vojaki, v našem primeru beneficiariji. Beneficiarska postaja v Celeji (pa tudi podobne drugod po rimskem imperiju) z več kot tridesetimi oltarji, ki so v veliki meri posvečeni prav Jupitru, nam to gotovo potrjuje.

Poleg »pravih (čistokrvnih)« rimskih božanstev pa na votivnih arah srečamo tudi lokalno omejene boginje in bogove, ki pa so jih Rimljani vendarle sprejeli v svoj panteon.⁴ Primera Celeje in Noreje (glej zgoraj) kot boginj, ki sta kljub svojemu lokalnemu, noriškemu značaju dobili mesto ob boku samega Jupitra, sta za Norik reprezentativna. Ob tem se seveda lahko navežemo na obe mesti: Celejo (*Celeia*) in Norejo (*Noreia*), od katerih slednje kljub pomembnosti še vedno ostaja nelocirano.⁵

3. Nagrobna plošča za Avla Vederno Maksima

ILJug 393

D(is) m(anibus)

Aulo Vede[^]rn(a)e

Maximo hari-

spici an(norum) LXXV et

5 *Masculinia[^]e R[^]esec-*

tae coniug(i) an(norum) XL

A[^]ul(us) Vederna Ma-

ximinus paren[^]tib(us) e[^]t

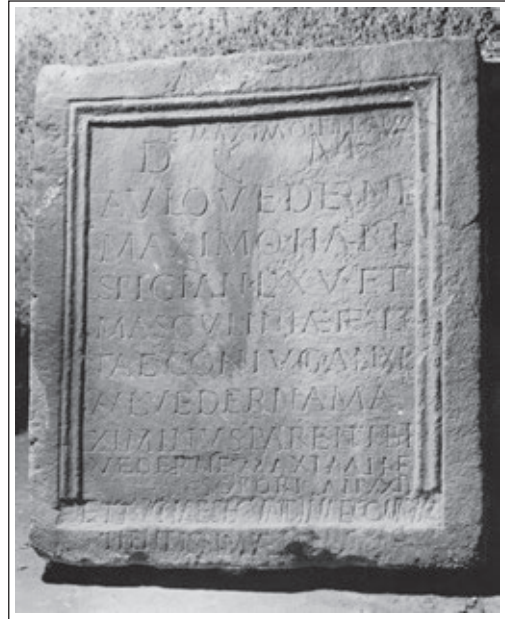
Vedern[^]a[^]e Maximin[^]a[^]e

4 Prim. Marjeta Šašel Kos, Pre-Roman divinities of the eastern Alps and Adriatic, Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 1999.

5 Marjeta Šašel Kos, Noreja – nerešena uganka = Noreia – an unsolved enigma, *Arheo : arheološka obvestila : glasilo Slovenskega arheološkega društva*, 27, 2010, str. 81–90.

Oltar, posvečen Jupitru, Najboljšemu
in Največjemu, ter Celeji in Noreji.
(Fototeka Inštituta za arheologijo
ZRC SAZU)

Nagrobna plošča za Avla Vederno Maksima.
(Fototeka Inštituta za arheologijo
ZRC SAZU)

10 *sorori an(norum) XXII*
et Tucciae Secundinae con(iugi) a(nnorum) X[^]X[^]X
pientissima^e

e[^]t Maximo fil(io) a[^]n(norum) XXX.⁶

Prevod: Božanskim Manom. Haruspiku Avlu Vederni Maksimu, staremu 75 let, in ženi Maskuliniji Resekti, stari 40 let. Avel Vederna Maksimin staršem in sestri Vederni Maksimini, stari 22 let, ter najbolj predani ženi Tukciji Sekundini, stari 30 let.

Naslednji zanimiv primer je nagrobni spomenik za Avla Vederno Maksima, ki je v Celeji opravljal funkcijo harispika (haruspika). Morda bi ga lahko obravnavali kot tujca na tem prostoru, saj njegove ime, pa tudi večina, ki jo je obvladal, govorita v prid etruščanskemu izvoru. On sam ali njegovi predniki so se morali tako priseliti iz Etrurije v južni Norik, kjer je Avel nadaljeval družinsko obrt. Etrurija je bila namreč znana kot domovina te večine, ki so jo gojili predvsem posamezniki etruščanskega

6 Ta del napisa je sicer vklesan nad prvo vrstico z manjšimi črkami, a ga je na to mesto težko transkribirati.

izvora. Ti so se torej ukvarjali z neke vrste vedeževanjem ali bolj rečeno z napovedovanjem prihodnosti, ki so jo določevali s pomočjo analize notranjih organov ali s pomočjo bliska in groma.⁷ Potek tega postopka in podrobnosti v zvezi z njim bi utegnile prepričati in pritegniti tudi najbolj zahtevne slušatelje.

B) Vojska

Sloves rimske vojske je prek številnih filmskih, knjižnih in upodobitev v video igrah gotovo prišel tudi do otrok in mladostnikov, ki bi želeli slišati več o eni najbolj discipliniranih vojaških organizacij v vsej zgodovini človeštva. Pripadniki prav te vojske pa so bili govorci jezika, ki se odlikuje s podobnimi kvalitetai kot rimska vojska, namreč z dobro (slovnično) strukturo, organiziranostjo, jedrnatostjo in strogimi pravili. Morda si lahko celo fenomen rimske vojaške organiziranosti bolje razložimo, če poznamo vsaj ogrođje latinske slovnice. Jezik, ki so ga Rimljani uporabljali za sporazumevanje, gotovo osvetljuje njihov značaj, njihovo naravo. Prav to pa je mogoče videti tudi v njihovi vojski, ki je v veliki meri zaslužna za osvojitve tako velikega imperija. Nagrobniki za rimske legionarje ali pripadnike pomožnih čet niso redki; ustroj vojske pa osvetlujejo tudi oltarji, ki so jih razni vojaki dali postaviti ali med vojaško službo, še pogosteje pa po srečnem zaključku okoli dvajset let trajajoče vojaške obveznosti. Na omenjenih spomenikih so zapisane usode (ali vsaj njihovi delčki) posameznikov, ki so velik del svojega življenja preživeli v vojaški enoti. Na ta način lahko sledimo vojaškim enotam in njihovim premikom, prepoznamo posamezne legije, kohorte ali ale ter se poučimo tudi o funkcijah, ki so jih vojaki opravljali. Iskati je mogoče paralele v delovanju vojske pred dva tisoč leti in danes, vzporednice v strukturi, činih, opravi itd.

4. Nagrobna stela za Avrelija Justina, vojaka Druge italske legije

CIL III 5218, CIL III 11691

D(is) M(anibus).

Aur(elio) Iustino milⁱiti

leg(ionis) II Ital(icae) o(bito) in exp(editione)

Daccisca (!) aⁿ(orum) XXII

5 *Aur(elius) Verinus vet(eranus) e^t*

*Mess(ia) Quartina pa-
rentes fecerunt.*

Prevod: Božanskim Manom. Avreliju Justinu, vojaku Druge italske legije, ki je umrl star 23 let na dačanskem pohodu, sta postavila nagrobnik starša, Avrelij Verin, veteran, in Mesija Kvartina.

7 Julijana Visočnik, Foreigners in the area of Celeia, *Classica et Christiana: Anuar al Centrului de Studii Clasice și Creștine = Periodico annuale del Centro di Studi Classici e Cristiani*, 9, 2014, št. 1, str. 290.

Nagrobna stela za Avrelija Justina, vojaka Druge italjske legije. (Fototeka Inštituta za arheologijo ZRC SAZU)

Nagrobna stela za Avrelija Sekundina in njegovo družino. (Fototeka Inštituta za arheologijo ZRC SAZU)

Zanimiv je primer veterana Avrelija Verina, ki je postavil nagrobno stelo za svojega sina Avrelija Justina, ki je služil v Drugi italjski legiji in umrl star komaj 23 let v eni izmed dačanskih odprav. Družina teh Avrelijev je živela v Celeji. Katerega pohoda proti Dačanom se je umrl udeležil, ni popolnoma jasno, a se je to moralo dogoditi konec 2. st. ali v 3. st., na kar nakazujeta slog spomenika in ime *Aurelius*. Morda je Avrelij Justin sodeloval v pohodu Maksimina Tračana (leta 236). Ob tem pa je mogoče opozoriti, da je oblika *Daccisca* nenavadna, saj bi pričakovali običajno, izpeljano iz pridevnika *Dacicus*, a se je očitno spremenila pod vplivom grških pridevnikov in samostalnikov na *-isko-*.⁸

C) »Moda«

Učitelj se pri svojem delu gotovo sreča tudi z vprašanji: kakšni so pa bili ti Rimljani, kako so se oblačili, kakšna je bila moda, kakšne so bile frizure? Na vsa ta in še številna druga vprašanja lahko odgovorimo prav s pomočjo napisnih spomenikov, ki poleg napisa premorejo tudi portretne niše z upodobitvami pokojnikov. Te natančne

8 Julijana Visočnik, Vojaški napisi iz Celeje in njene okolice, *Arheološki vestnik*, 59, 2008, str. 339.

upodobitve prispevajo k temu, da svet Rimljanov in oni sami vstajajo pred nami bolj živi in v bolj celostni podobi, še posebej pomembno je to za učenje latinščine in pridobivanje znanja o latinščini na začetni stopnji (torej v osnovni šoli), ko sam jezik in njegova slovnica pač nista dovolj, da bi pritegnila pozornost otrok.

5. Nagrobna stela za Avrelija Sekundina in njegovo družino

CIL III 5246

D(is) M(anibus). Aur(elius) Secundinus

et Aur(elia) Valentina con(iux)

vivi fec(erunt) sibi et Aur(elius)

Secundianus fil(ius),

5 *o(bitus) an(norum) VII. Crudeles*

parentes facere cur(averunt).

Prevod: Božanskim Manom. Avrelij Sekundin in soproga Avrelija Valentina sta za življenja postavila sebi in sinu Avreliju Sekundijanu, ki je umrl, star sedem let. Kru-ta⁹ starša sta poskrbela za postavitev.

Bolj kot sam napis je pri tej steli pomemben nosilec napisa, torej stela z reliefno upodobitvijo; naj si jo zato pogledamo nekoliko natančneje. Na arhitravu, ki deli napisno polje od portretne niše, je cvetlični ornament. Noriško-panonska voluta je uporabljena kot zgornji zaključek portretne niše, v kateri sta upodobljena zakonca z otrokom med njima. Žena, ki je na moževi desnici, ima posebno pokrivalo, oblečena je v tuniko in plašč; v desnici pa drži cvet. Na ušesih, ki niso pokrita, so vidni uhani. Deček drži pisalo (*stylus*) in pisalno deščico, posebno pozornost pa pritegne njegova frizura: lasje so počesani nazaj in speti v čop na desni strani (t. i. *Jugendlocke*, *Horuslocke*). Mož (oz. dečkov oče) v rokah drži zvitek, pri čemer sta kazalec in sredinec v značilni pozi. Lase in brado moža je težko ločiti od preostalega dela glave, pri tem pa izstopajo velika ušesa. Tudi on je oblečen v tuniko, čez katero mu visi plašč, zapet na desnem ramenu. Mezinec leve roke je okrašen z neobičajno velikim prstanom, ki najverjetneje predstavlja statusni simbol (ali kako drugo pomembno funkcijo znotraj kulta, del katerega je družina vsekakor bila). Namreč: omenjeni prstan, dečkova frizura, egipčanski stil ženskega pokrivala in frizure so izraziti kazalniki, da je bila družina posvečena v Izidin kult.

9 Za pridevnik *crudelis* glej članek Julijana Visočnik, *Crudeles parentes on the funerary stele for Aurelius Secundinus and his family (CIL III 5246)*, *Religion in public and private sphere: acta of the 4th International Colloquium The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia*, [22.-25. september 2008, Celje] (ed. Irena Lazar, Koper 2011, str. 41–48. Gregor Pobežin, *Crudelis amor – crudelis tu quoque mater: nekaj pomislekov o motivu "krute ljubezni" v latinski književnosti*, *Emona: med Akvilejo in Panonijo = between Aquileia and Pannonia* (ur. Irena Lazar, Bernarda Županek), Koper 2012, str. 515–523.

D) Demografija

Na tem mestu se je mogoče navezati na še eno tematiko, ki jo odpirajo rimski nagrobniki, namreč vprašanja v zvezi z demografijo: kako dolgo so živeli, kdaj in zakaj so umirali, kakšna je bila povprečna starost in ali je možno (s tem, kar velja za splošno prepričanje, da je bila namreč smrtnost velika, da so umirali mladi itd.), da so posamezniki doživeli sto in več let? Zakoreninjeno prepričanje lahko negiramo z več primeri na nagrobnih spomenikih, ki jih poznamo iz slovenskega prostora; pa čeprav je treba ob tem pustiti prostor vsaj za trohico dvoma, ali črka C na nagrobnikih res pomeni sto ali morda kaj drugega. Vloga nagrobnikov postane bistvena, saj na njih srečujemo posameznike, o katerih v glavnem ne vemo ničesar drugega kakor to, kako jim je ime in kolikšno starost so dočakali. Njihova leta, zapisana z rimskimi števili, lahko postanejo zanimiva, sploh ko opozorimo na to, da so v veliki večini primerov zaokrožena na 5 ali 10. Ponovitev rimskih števnikov pa nas lahko vodi v diskusijo in razmišljanje o vzrokih za tovrstno prakso.

6. Nagrobna plošča za Celata

CIL III 5700

Celatus Tertul(l)i (filius)

annorum C vibu-

s (!) fecit sibi et suis.

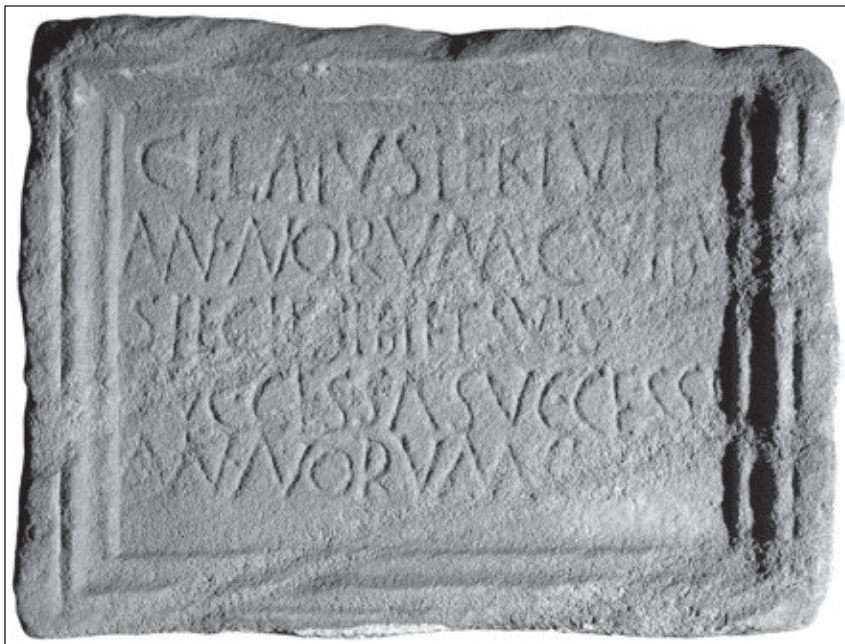
Successa Successi (filia)

5 *annorum CI.*

Prevod: Celat, Tertulov sin, star 100 let, je za življenja postavil zase in za svoje. Sukcesa, Sukcesova hči, stara sto eno leto.

Pravkar navedeni napis (ali njemu podobni) lahko predstavljajo izhodiščno točko za debato o demografskih vprašanjih za čas, o katerem govorimo (pribl. 1. st. pr. Kr.–3. st. po Kr.). Za imenom, kot običajno, sledi navedba let, ki pa je nekoliko presenetljiva, saj se srečamo s črko C, umrli naj bi torej doživel sto let. Na napisih se sicer praviloma pojavljajo zaokrožena števila, ki navajajo leta življenja, kar nam pove, koliko so se prebivalci imperija ukvarjali s štetjem let in kako natančni so pri tem bili. Razmeroma pogosto pa srečamo tudi število sto in več;¹⁰ omenjeno dejstvo gotovo preseneča, saj velja prepričanje, da je bila življenjska doba v povprečju veliko krajša kot danes. Pri tem pa ne smemo pozabiti, da je na mnogo manjšo povprečno življenjsko dobo v veliki meri vplivala velika smrtnost novorojenčkov in sploh otrok v prvih letih življenja. Število sto bi v duhu zaokroževanja lahko pomenilo, da gre za nekoga, ki je

10 Marjeta, Šašel Kos, Centenarians in the Emona area and the adjacent Norican and Pannonian regions, *Misurare il tempo, misurare lo spazio : atti del colloquio AIEGL – Borghesi 2005* (ur. Angela Donati), Faenza 2006, str. 175–197.

Nagrobna plošča za Celata. (Foto Tomo Jeseničnik)

dočakal res lepo starost, pri čemer sama stotica ne more biti popolnoma izključena.¹¹

E) Šolstvo

Rimski spomeniki z napisi nas lahko popeljejo v vse sfere rimske družbe; šolstvo, iz katerega na tem mestu izhajamo in h kateremu se z zadnjim primerom tega cikla tudi vračamo, pri tem ni nobena izjema. Po eni strani na napisih najdemo omembe tistih, ki so učiteljski poklic takrat opravljali, po drugi pa lahko iz upodobitev v portretnih nišah ugotovljamo, kakšne pripomočke so otroci uporabljali pri učenju: pisala (*stylus*), povoščene tablice (*tabula cerata*), knjige v obliki zvitkov (*volumen*) itd.¹² Na ta način učenje novih besed ni le prazno memoriranje, saj se z rimskim izobraževalnim sistemom lahko seznanimo v latinskih terminih, torej s tistimi, ki so jih že takrat uporabljali.

7. Nagrobna stela za Gaja Marcija Ceilerja

CIL III 10805

C(aius) Marci-

us C(ai) filius)

11 Prim. Saša Djura Jelenko, Julijana Visočnik, Rimski kamniti spomeniki slovenske Koroške, *Arheološki vestnik*, 57, 2006, str. 365.

12 Glej sl. 5 (Izidin kult).

- Ceiler*
praec(eptor) gr(ammaticus?, Graecus?)
 5 *ann(norum) L. H(ic) s(itus).*
Pompeia
Q(uinti) f(ilia) Respec-
ta sibi et con-
[i]ugi v(iva) f(ecit).

Prevod: Gaj Marcij Ceiler, sin Gaja, učitelj slovnice (ali grščine?), star 50 let, leži tukaj. Pompeja Respekta, Kvintova hči, je za življenja postavila zase in za svojega moža.

Predstavljeni primer napisa je edini v Sloveniji, ki izrecno omenja posameznika z učiteljskim poklicem. Gr. lahko namreč preberemo kot *grammaticus*, kar bi pomenilo osnovnošolskega oz. srednješolskega učitelja. Beseda *praecceptor* ima bolj kot ne enak pomen kot *grammaticus*.¹³ Možno pa je, da bi okrajšavo gr. prebrali tudi kot *Graecus* oz. *Graeci*, v tem primeru bi se Marcij izkazal za učitelja grščine, ki je deloval v mestu Nevioudunum.¹⁴ Skupen razmislek o tem, katera od obeh možnosti se zdi bolj verjetna in zakaj, lahko predstavlja izziv, ki se mu razred ali manjša skupina posveti.

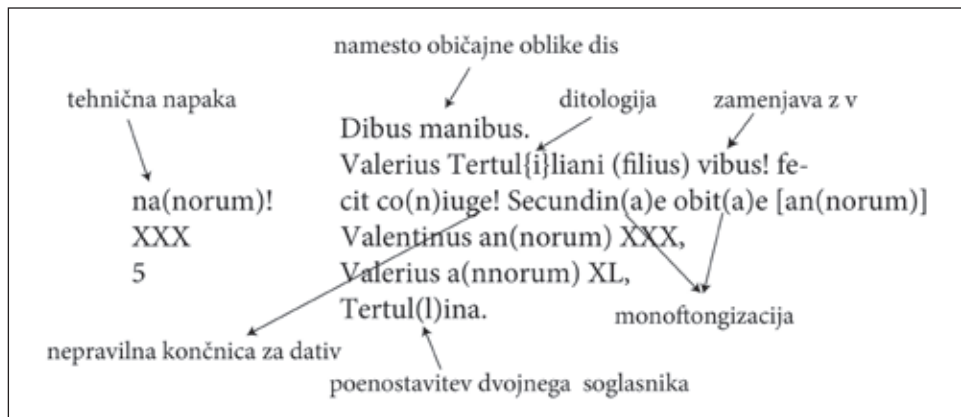
Nagrobna stela za Gaja Marcija Ceilerja. (Narodni muzej Slovenije, foto Tomaž Lauko)

Epigrafski spomeniki in učenje jezika

Latinski napisi veljajo za enega najboljših in najbolj relevantnih virov vulgarne latinščine, torej tiste, ki je bila v Rimskem imperiju dejansko govorjena, ne pa zapisana, knjižna varianta, ki jo srečamo samo pri latinskih klasičnih avtorjih. Proučevanje napisov nam tako odstira zakonitosti pri razvoju in spreminjanju jezika, kaže pa tudi na postopen prehod v romanske jezike. Jezikovne značilnosti vulgarne latinščine se na napisih kažejo predvsem kot napake, torej kot odstopanja od uveljavljenih norm knjižnega jezika. Napake na napisih so tako tudi odraz jezika, ki se je dejansko uporabljal v praksi, v vsakdanjem življenju. Sicer pa so nekatere od napak, s katerimi se na napisih srečamo, čisto tehnične narave. Med tistimi, ki pa niso in so dejansko odraz tega, da je jezik živa stvar, ki se spreminja, se najpogosteje pojavljajo monoftongizacija, zapisovanje glasu K s črko K namesto C, poenostavljanje dvojnih soglasnikov in sa-

13 Glej objavo v RINMS, št. 129.

14 Drnovo pri Krškem

Prikaz napak in neustreznih slovničnih rab na prepisu napisu. (Priprava Mateja Belak)

moglasnikov. Nemalokrat na napisih najdemo tudi neobičajne, nenavadne in arhaične oblike (npr. *dibus*), menjavanje črke v in b (*vivus*, *vibus*); gotovo bodo takšni primeri, ki se običajno pri pouku le omenijo, veliko bolj ostali v spominu, če jih pogledamo na napisu, kjer so normalno opravljali svojo nalogo.

8. Žara za Valerija in njegovo družino

Navedena žara predstavlja primer napisu s številnimi napakami, a je takšna množica »napak« prej izjema kot nekaj običajnega. Praviloma napisi vsebujejo največ eno, morda dve jezikovni posebnosti (odstopanji, napaki). Prav z njihovo pomočjo pa se lahko pokaže, da je bila latinščina nekoč zelo živ jezik, pri katerem je bilo mogoče razlikovati med knjižnim jezikom na eni strani in pogovornim na drugi, s čimer se spet potegnejo paralele z današnjim časom ter z razslojenostjo jezika, kot jo poznamo danes.¹⁵

Povzetek

Dežele, ki so bile pred dva tisoč leti vključene v rimsko državo, se v polnosti ne zavedajo, kaj vse je dediščina tega ogromnega in močnega imperija. Ni ne časa ne mesta za naštevanje vseh tehničnih in civilizacijskih dosežkov, za katere se moramo zahvaliti prav Rimljanom. Prav pa je, da spet opozorimo na pomen spomenikov z napisi, ki sta jih rimska civilizacija in kultura prinesli v vse kotičke rimskega imperija. Rimski napisi so pomemben vir za proučevanje zgodovine, vseh njenih področij, namreč tudi tistih, ki so bili dolgo časa postavljena na stranski tir (sužnji, ženske, demografija, mi-

¹⁵ Julijana Visočnik, Jezikovne značilnosti napisov Celeje in njene okolice, *Keria: studia Latina et Graeca*, 9, 2007, št. 2, str. 17, 18.

gracije, gospodarstvo ...). Obenem pa prav ti napisi predstavljajo vir neizkoriščenega didaktičnega materiala oz. pripomočkov, h kateremu se predvsem zaradi nepoznavanja in morda tudi podcenjevalnega odnosa sploh ne obračamo. Pred nami je tako skromen poskus, da se takšnemu dojemanju epigrafike in rimskih napisov naredi konec in se vendar kdaj pa kdaj za popestritev pouka poseže po kakšnem napisu ali še bolje, da se obišče lapidarij (npr. v Narodnem muzeju Slovenije v Ljubljani ali v Pokrajinskem muzeju Celje) ter prepusti, da kamni spregovorijo in s tem povzročijo, da se sivina nosilcev napisov pisano obarva in pred nas stopijo žive podobe rimskega vsakdana.

Ker pouk latinščine običajno delimo na spoznavanje kulturno civilizacijskih vsebin (religija, kulti, mitologija, literatura, navade in običaji ...) ter samo učenje jezika (slovnica in nabiranje besednega zaklada), lahko tudi didaktični potencial napisov razdelimo na ta dva velika dela. V članku smo najprej predstavili primere, ki nas seznanjajo z različnimi vidiki rimske družbe: verovanje (božanstva, kulti), vedeževanje in haruspiki, ki so večino *disciplina Etrusca* ponesli naokrog po rimskem imperiju, vojska (enote, vojaki, funkcije), moda (upodobitve v portretnih nišah nasploh), šolstvo (omemba učiteljev, upodobitve učencev), demografija (povprečna starost, umrljivost, stoletniki?). Možnosti na tem področju je še veliko več, a je bilo treba izbrati nekaj najbolj značilnih; v lapidarijih, v korpusih napisov ali v epigrafskih bazah je mogoče najti še mnoge druge, ki jih lahko porabimo za plastično ponazoritev še kakega vidika rimske (provincialne) družbe.

Latinski napisi veljajo za enega najboljših in najbolj relevantnih virov vulgarne latinščine, njihovo proučevanje nam tako odstira zakonitosti pri razvoju in spreminjanju jezika, kaže pa tudi na postopen prehod v romanske jezike. Jezikovne značilnosti vulgarne latinščine se na napisih kažejo predvsem kot napake, torej kot odstopanja od uveljavljenih norm knjižnega jezika. Najpogosteje se pojavljajo monoftongizacija, zapisovanje glasu K s črko K namesto C, poenostavljanje dvojnih soglasnikov in samoglasnikov. Nema lookrat na napisih najdemo tudi neobičajne, nenavadne in arhaične oblike (npr. *dibus*), menjavanje črk v in b (*vivus, vibus*); gotovo bodo takšni primeri, ki se jih običajno pri pouku le omeni, veliko bolj ostali v spominu, če se jih pogleda na napisu, kjer so normalno opravljali svojo nalogo.

Viri in literatura

Literatura

- Djura Jelenko, Saša, in Visočnik, Julijana: Rimski kamniti spomeniki slovenske Koroske, *Arheološki vestnik*, 57, 2006, str. 345–415.
- Pirkmajer Slokan, Aleksandra: Sprehod po rimskem lapidariju Narodnega muzeja Slovenije: vodnik za mlade, Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2011.
- Pirkmajer Slokan, Aleksandra: Epigrafska delavnica Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije, *Posodobitve pouka v gimnazijski praksi. Latinščina*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2010, str. 55–87.

- Pobežin, Gregor: *Crudelis amor --- crudelis tu quoque mater: nekaj pomislekov o motivu "krute ljubezni" v latinski književnosti, Emona: med Akvilejo in Panonijo = between Aquileia and Pannonia* (ur. Irena Lazar, Bernarda Županek), Koper 2012, str. 515–523.
- Šašel Kos, Marjeta: *The Roman inscriptions in the National Museum of Slovenia = Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije*, Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 1997.
- Šašel Kos, Marjeta: Pre-Roman divinities of the eastern Alps and Adriatic, Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 1999.
- Šašel Kos, Marjeta: Centenarians in the Emona area and the adjacent Norican and Pannonian regions, *Misurare il tempo, misurare lo spazio: atti del colloquio AIEGL - Borghesi 2005* (ur. Angela Donati), Faenza 2006, str. 175–197.
- Šašel Kos, Marjeta: Noreja – nerešena uganka = Noreia – an unsolved enigma, *Arheo: arheološka obvestila: glasilo Slovenskega arheološkega društva*, 27, 2010, str. 81–90.
- Visočnik, Julijana: Jezikovne značilnosti napisov Celeje in njene okolice, *Keria: studia Latina et Graeca*, 9, 2007, št. 2, str. 7–23.
- Visočnik, Julijana: Vojaški napisi iz Celeje in njene okolice, *Arheološki vestnik*, 59, 2008, str. 325–357.
- Visočnik, Julijana: Crudeles parentes on the funerary stele for Aurelius Secundinus and his family (CIL III 5246), *Religion in public and private sphere: acta of the 4th International Colloquium The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia, [22.–25. september 2008, Celje]* (ed. Irena Lazar), Koper 2011, str. 41–48.
- Visočnik, Julijana: Vojaki iz Celeje na tujem = Celeian soldiers attested across the Empire, *Arheološki vestnik*, 63, 2012, str. 235–264.
- Visočnik, Julijana: Foreigners in the area of Celeia, *Classica et Christiana: Anuar al Centrului de Studii Clasice și Creștine = Periodico annuale del Centro di Studi Classici e Cristiani*, 9, 2014, št. 1, str. 275–298.

Epigrafske baze

- EDCS = Epigraphik-Datenbank Clausius / Slaby http://oracle-vm.ku-eichstaett.de:8888/epigr/epigraphik_de
- EDH = Epigraphische Datenbank Heidelberg <http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/home?&lang=de>
- EDR = Epigraphic Database Roma <http://www.edr-edr.it>
- LUPA = UBI ERAT LUPA - Roman Stone Monuments <http://www.ubi-erat-lupa.org>

Okrajšave

- AIJ = V. Hoffiller, B. Saria, *Antike Inschriften aus Jugoslavien 1: Noricum und Pannonia Superior*. – Zagreb 1938.
- CIL = *Corpus Inscriptionum Latinarum*.
- ILJug: A. et J. Šašel, *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos ... repertae et editae sunt*: Situla 5, Ljubljana 1963. – Situla 19, 1978; Situla 25, 1986.
- RINMS: M. Šašel Kos, *Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije | The Roman Inscriptions in the National Museum of Slovenia*. – Situla 36, Ljubljana 1997.

Anja Ragolič *

*Vloga rimskih napisov pri pouku latinščine – primer
Osnovne šole Prežihovega Voranca Ljubljana¹*

*The role of Roman inscriptions in Latin lessons – the example of
Prežihov Voranc Primary School in Ljubljana*

Izvleček

Osnovna šola Prežihovega Voranca Ljubljana je danes edina osnovna šola v Sloveniji, ki je obdržala tradicijo zgodnjega učenja latinskega jezika. Profesorica Aleksandra Pirkmajer Slokan je, da bi spodbudila učence, uvedla nekatere nove pristope pri poučevanju latinskega jezika – ena izmed učnih metod je bila tudi epigrafika. Rezultati večkratnih obiskov lapidarija Narodnega muzeja Slovenije so bili zbrani v raziskovalnih nalogah, predstavljeni na razstavah, ključnega pomena pa je zlasti vodnik po lapidariju Narodnega muzeja Slovenije, ki je bil izdan na pobudo učencev in profesorice, da bi lapidarij približali zlasti mladim.

Abstract

Prežihov Voranc Primary School in Ljubljana is today the only primary school in Slovenia to maintain the tradition of the early learning of Latin. In order to encourage pupils, the teacher Aleksandra Pirkmajer Slokan introduced a number of new approaches to the teaching of Latin – one of the methods was epigraphy. The results of numerous visits to the lapidarium at the National Museum of Slovenia were collected in research tasks presented at exhibitions, but most important was the guide to the lapidarium at the National Museum of Slovenia published at the initiative of the pupils and their teacher to bring it closer to particularly young people.

Ključne besede: osnovna šola, latinski jezik, epigrafika, raziskovalne naloge, vodnik po lapidariju.

Key words: primary school, Latin, epigraphy, research tasks, guide to the lapidarium.

OŠ Prežihovega Voranca v Ljubljani je edina javna osnovna šola v Sloveniji, ki je kontinuirano ohranjala tradicijo zgodnjega učenja latinščine (11–15 let) vse do šolske

* dr. Anja Ragolič, ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo, Ljubljana, e-pošta: anja.ragolic@zrc-sazu.si

1 Članek s podobno vsebino je bil v okviru projekta Eagle predstavljen na konferenci *International Conference on Information Technologies for Epigraphy and Digital Cultural Heritage in the Ancient World* v Parizu, 1. 10. 2014, in objavljen v zborniku konference (dostopen samo na spletu): <http://www.eagle-network.eu/wp-content/uploads/2015/01/Paris-Conference-Proceedings.pdf>.

reforme leta 1958. Začetki klasičnega izobraževanja na Slovenskem segajo v leto 1563, leta 1899 pa se je ljubljanska klasična gimnazija vselila v na novo zgrajeno stavbo, kjer zdaj domuje OŠ Prežihovega Voranca Ljubljana.

Od tedaj do danes se je stanje pouka klasičnih jezikov popolnoma spremenilo. Kmalu po 2. svetovni vojni (1958) je bila osemletna klasična gimnazija ukinjena in šola je postala osemletna osnovna šola, katere višji razredi so bili dediči nekdanje nižje gimnazije. Pouk grščine je že zelo kmalu po tej šolski reformi na osnovi šoli v celoti zamrl, latinščina pa je dobila status fakultativnega predmeta (6.–8. razred) in je bila potisnjena v ozadje. Od dokončne uvedbe devetletnega programa leta 2008 se je je mogoče učiti zgolj kot izbirni predmet v zadnjem triletju z dvema urama na teden. Kljub temu pa številni uspehi na področju osnovnošolskega pouka latinščine dokazujejo, da se otroci še vedno želijo naučiti novega jezika, za katerega so že večkrat v svojih raziskovalnih nalogah dokazali, da še zdaleč ne sodi med mrtve jezike, tako kot so sprva mislili.

Od leta 1989, sistematično pa od leta 1991 pod pokroviteljstvom prof.² Aleksandre Pirkmajer Slokan potekajo na šoli (večinoma v prostem času) latinske interesne dejavnosti, poimenovane *Per vias antiquas* (Po starodavnih poteh). Pod tem imenom je skritih kar nekaj raznovrstnih dejavnosti, s katerimi želijo otrokom približati latinski jezik, jih motivirati in z raznolikimi pristopi popestriti pouk latinščine. V 6. razredu devetletke se latinska interesna dejavnost na eni strani izvaja predvsem, da se otroci seznanijo z latinskim jezikom, na drugi strani pa predvsem zato, da bi se lažje odločili, ali ga želijo izbrati kot obvezen izbirni predmet v naslednjih treh letih. V sklop *Per vias antiquas* tretjega triletja pa sodijo raziskovalne dejavnosti, šolsko glasilo *Rustica Latina* (izhaja od leta 1993), dramsko-recitacijski nastopi (recitacije, skeči, dramske predstave), strokovne ekskurzije po Sloveniji in v zamejstvu (npr. po rimski cesti v Akvilejo, Ptuj z mitreji, Pulj, Benetke ...), ogledi zbirk in razstav v muzejih in galerijah, sprehodi po antični Emoni, jeseni 2010 pa je bil organiziran tudi brezplačen tečaj latinščine za starše. Izjemen pomen za epigrafiko imajo predvsem tri področja raziskovalnih dejavnosti, in sicer raziskovalni tabori, raziskovalne naloge ter raziskovalni projekt Epigrafika, ki bodo v nadaljevanju natančneje opisani.

Raziskovalni tabori

Pod vplivom šolskega astronomskega tabora in kot del interesnih dejavnosti *Per vias antiquas* je prvi latinski raziskovalni tabor zaživel že leta 1991. Šola je do danes v različnih krajih Slovenije organizirala že 23 tovrstnih raziskovalnih taborov, ki so trajali od tri do osem dni in so znani pod imenom *Lingua Latina laeta* (Vesela latinščina). Skupni cilj vseh taborov je raziskovati interdisciplinarno uporabnost latinskega

2 S šolskim letom 2014/2015 je pokroviteljstvo prevzela Tea Dolenc, prof.

jezika ter poiskati povezavo med antično in moderno civilizacijo. Program taborov sestavljajo trije različni, med seboj povezani vsebinski sklopi (jezikovni, kulturno-civilizacijski in rekreativni sklop). Raziskovalno delo poteka na več različnih težavnostnih ravneh in po interesnih skupinah (dramska, novinarska, likovna, glasbena delavnica idr.) ter se vključuje tudi v pisanje vsebine za prvotno taborsko glasilo, sedaj že vsešolsko glasilo *Rustica Latina* in zbiranje idej za projektne in raziskovalne naloge itd. Tako so raziskovalni tabori postali vir in delavnica idej za letošnje šolsko delo *Per vias antiquas* in obratno. Pod sloganom *Per vias antiquas* so bile postopoma poleg začetnih dramsko-recitacijskih nastopov, taborov, izletov in ogledov vključene še druge šolske latinske interesne dejavnosti, med drugim glasilo *Rustica Latina*, raziskovalne naloge in epigrafske delavnice.

Raziskovalne naloge

Od leta 1994 učenci sodelujejo tudi na vsakoletnih srečanjih mladih raziskovalcev in njihovih mentorjev. Doslej so izdelali že 12 raziskovalnih nalog in za sedem izmed njih prejeli tudi nagrade. Mentorica nalog je bila že omenjena Aleksandra Pirkmajer Slokan, ki je skupaj z učenci izbirala primerne teme projektnih in raziskovalnih nalog, jih spodbujala pri razvijanju idej in hipotez, pri iskanju literature in sodelovanju z znanstveniki z različnih področij. Naloge so bile posvečene raznovrstnim tematikam rimske kulture in civilizacije, od opisovanja vsakdana pri Rimljanih, raziskovanja ohranjenih arheoloških ostankov do razmišljanja o njihovi predstavitvi in obstoječih rešitvah, s katerimi bi jih lahko bolje predstavili javnosti. Poudariti je treba, da je kar polovica izmed 12 raziskovalnih nalog posvečenih epigrafiki.

V prvi raziskovalni nalogi so učenci proučevali antične spomenike, zanimali so jih predvsem *Arheološki spomeniki na fasadah ljubljanskih hiš*.³ Posvetili so se rimskemu napisom, vzdanim v ljubljansko stolnico in semenišče, ki sta predstavljala prvi ljubljanski lapidarij (t. i. Dolničarjev lapidarij). Izbrali so osem napisov in vsakega izmed njih analizirali po standardih, ki so v veljavi v epigrafiki, in ne nazadnje prav za elektronske epigrafske baze torej kamnu dodali opis, napisali kraj in čas odkritja in kraj hrambe spomenika. V nadaljevanju so izpisali dopolnjen rimski napis in dodali slovenski prevod. Pomembno se jim je zdelo likovno sporočilo na kamnu, zato so upodobitve na njem podrobno opisali, ga narisali (sl. 1) in vsak kamen posebej tudi fotografirali. Naloga je usmerjena zlasti v jezikovno obdelavo rimskih kamnov, saj je del naloge posvečen preparaciji latinskih besed, s čimer so otroci lahko uporabili znanje latinščine na praktičnem in predvsem originalnem antičnem zapisu po samo dveh letih učenja latinščine.

3 Anže Avsec, et al., *Arheološki spomeniki na fasadah ljubljanskih hiš* – raziskovalna naloga (Mentorica: A. Pirkmajer Slokan), 1996.

Risba nagrobnika za Sekona in njegovo družino; CIL III 3871 = AIJ 195 = lupa 3709 (hrani OŠ Prežihovega Voranca, foto: Anja Ragolič)

Nagrobnik, postavljen za Avrelijo Urso (glina); CIL III 3844 = 13398 = AIJ 172 = RINMS 43 = lupa 2923 = EDR 129063 (hrani OŠ Prežihovega Voranca, foto: Anja Ragolič)

Naslov druge raziskovalne naloge je *Med antičnimi napisi v lapidariju Narodnega muzeja v Ljubljani*.⁴ Nalogo so učenci pisali, ko lapidarij Narodnega muzeja Slovenije zaradi preurejanja ni bil dostopen za obiskovalce. Hipoteza naloge je bila, da lapidariji na splošno niso prirejeni za osnovno šolo, ampak so jih postavili zlasti za odrasle. Za temo naloge so izbrali različne tipe napisov (oltarje, nagrobnike) in jih opisali po že omenjenih korakih, torej navedli čas in kraj izdelave oz. najdbe, sledil je točen prepis napisa z dopolnitvami, prevod v slovenščino, preparacija besed, dodali pa so še natančno razlago realij in natančen opis spomenika (ali se v napisu pojavljajo ligature, ločilna znamenja, poškodbe itd.). Opise so okrasili z risbo celotnega kamna ali detajla in fotografijo ter vse sklenili s svojim mnenjem in razmišljanjem o spomeniku. Tako so obdelali štiri spomenike z navedbo poklicev, tri spomenike s kamnoseškimi napakami in nekaj spomenikov, na katerih se pojavljajo kratice. Kot so zapisali sami, so svoje znanje latinščine uporabili kot ključ, ki jim je odprl vrata v začetne skrivnosti epigrafike.

4 Marjeta Herman, Kristina Lazar, Aleks Pirkmajer, *Lapidarij za osnovnošolce* – raziskovalna naloga (Mentorica: A. Pirkmajer Slokan), 1997.

Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije je ostal tema tudi v naslednji seminarski nalogi, le da je bilo težišče raziskave tokrat usmerjeno v lapidarij sam: *Lapidarij Narodnega muzeja v Ljubljani: včeraj, danes, jutri*.⁵ Otroci so opisali, kakšen je bil odnos do antičnih ostalin v preteklosti, ko so rimske spomenike uporabili kot gradbeni material, jih vzdali v cerkve, gradove in stanovanjska poslopja kot okras fasadam. Šele z nastopom Janeza Gregorja Dolničarja, ki je v začetku 18. stol. dal v ljubljansko stolnico in semenišče vzdati 14 rimskih napisnih kamnov, lahko govorimo o nastanku prvega lapidarija. Z ustanovitvijo muzeja leta 1821 in gradnjo stavbe 1885 so v muzej sicer prepeljali večino rimskih spomenikov, vendar zanje še ni bilo urejenega lapidarija. Kamni so tako prosto ležali na hodnikih pritličja, nekateri pa bili vzdani tudi v stene. Spomladi 1995 so pričeli kamne jemati iz sten in urejati lapidarij, v katerem bi kamni prosto stali in bili opremljeni z informativnimi tablami. Za miljnike, sarkofage, pepelnice, mozaike in druge večje spomenike je bil namenjen zunanji lapidarij na vrtu muzeja, odprt leta 2006. V prihodnosti je v načrtu še ureditev kletnih prostorov za prezentacijo dodatnih spomenikov. Poudarek naloge je bil usmerjen zlasti v to, kako lapidarij primerno predstaviti mlajšim, v prvi vrsti osnovnošolcem. Sporočilo raziskovalne naloge je bilo naslednje: kamniti spomeniki izgubljajo svojo vrednost, če se njihovo sporočilo ne posreduje širši javnosti.

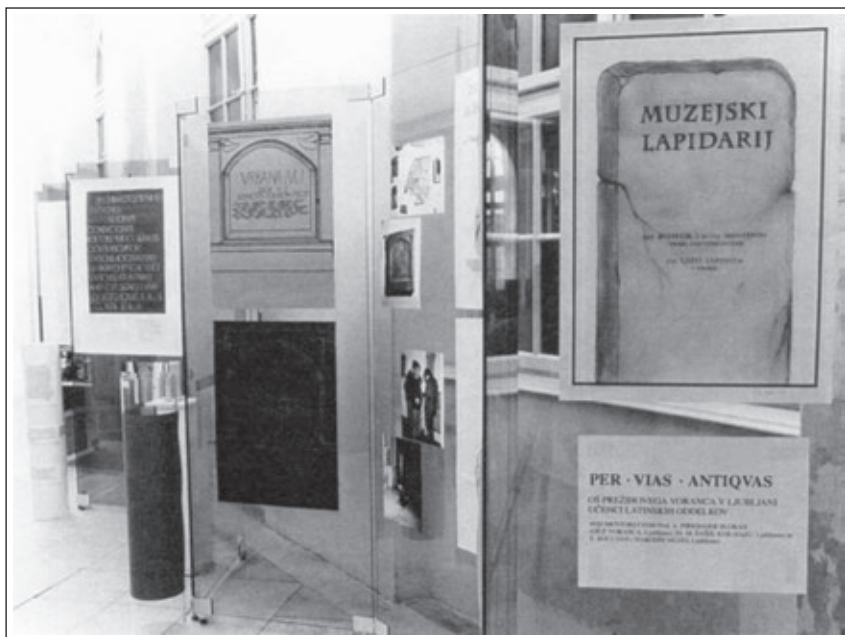
Sporočilni moči kamnitih spomenikov so se učenci posvetili v letu 1997/1998 z raziskovalno nalogo *Likovna podoba antičnih kamnitih spomenikov v lapidariju Narodnega muzeja v Ljubljani*.⁶ V lapidariju so si izbrali osem antičnih stel, ki so po okrasu med antičnimi spomeniki najbogatejše, jih opisali po znanih korakih, poudarili pa zlasti njihovo upodobitveno plat. Nalogo so popestrili s slikovnim gradivom in dodali komentar o svojih občutjih med proučevanjem kamna.

Večletno opazovanje in opisovanje kamnitih spomenikov je profesorico in učence spodbudilo, da so ves čas razmišljali, kako lapidarij približati mlajšim. Zato so naslednjo raziskovalno nalogo posvetili *Lapidariju za osnovnošolce*.⁷ Pri pregledovanju gradiva so učenci namreč ugotovili, da je večina literature namenjena odraslim, če ne strokovnjakom, za osnovnošolce, ki jih antičnih spomeniki prav tako zanimajo, tovrstne literature ni. Njihova predpostavka je bila, da "z vodičem vidiš več". V raziskovalni nalogi so razvijali model vodnika, v katerem bi bilo veliko slikovnega gradiva, spremljevalno besedilo bi moralo biti kratko in jedrnato, a še vedno primerno za učence, novo pridobljeno znanje pa bi poglobili z delovnimi listi. Zgled za pripravo vodnika je

5 Andreja Beg, Tatjana Novak, Mirja Zule, *Lapidarij Narodnega muzeja v Ljubljani. Včeraj, danes, jutri* – raziskovalna naloga (Mentorica: A. Pirkmajer Slokan), 1997.

6 Tanja Ahlin, Katarina Šmid, Martina Tavčar, *Likovna upodobitev antičnih kamnitih spomenikov v lapidariju Narodnega muzeja v Ljubljani* – raziskovalna naloga (Mentorica: A. Pirkmajer Slokan), 1998.

7 Alenka Herman, Katja Marinič, Katja Mežnar, *Lapidarij za osnovnošolce* – raziskovalna naloga (Mentorica: A. Pirkmajer Slokan), 1999.

*Razstava risb učencev Osnovne šole Prežihovega Voranca Ljubljana
(brani Aleksandra Pirkmajer Slokan)*

bila zlasti Narodna galerija v Ljubljani, ki ima za najmlajše pripravljenega največ gradiva. V zadnjem delu naloge so učenci predlagali, kako bi lahko nekoliko dolgočasen in siv prostor lapidarija popestrili. Podali so naslednje predloge: razstava z vodičem, oblečenim v togo, v ozadju bi igrala rimska glasba, v trgovini bi se prodajali spominki z epigrafsko motiviko, ob izhodu pa bi se delili rimski novci za srečo in spomin.

V letu 2006/2007 so otroci znova posvetili raziskovalno nalogo epigrafiki, tokrat *Rimskim napisom z Iga*.⁸ Osredotočili so se zlasti na osebna imena na antičnih spomenikih, najdenih na območju Iga in shranjenih v cerkvi sv. Mihaela v Iški vasi ter v lapidariju NMS. Spraševali so se, ali lahko govorimo o mešanju staroselcev z Rimljani. Ugotovili so, da so staroselska in rimska imena na nagrobnikih izanskih družin pogosto zapisana drugo ob drugem, največkrat nosi starejša generacija staroselsko ime, mlajša rimsko, pri čemer nastopijo tudi izjeme. Moška imena so na spomenikih zastopana pogosteje, jezikovno gledano pa je vsebina napisa slovnično preprosta in razumljiva tudi osnovnošolcem. Pri analizi imen, zlasti ločevanju različnih skupin staroselskih imen, so otroci poiskali pomoč pri dr. Marjeti Šašel Kos, ki je bila somentorica vseh epigrafsko usmerjenih raziskovalnih nalog.

⁸ Eva Gorup, Dora Rakar, Jakob Rupert, *Rimski napisi z Iga – raziskovalna naloga* (Mentorica: A. Pirkmajer Slokan), 2007.

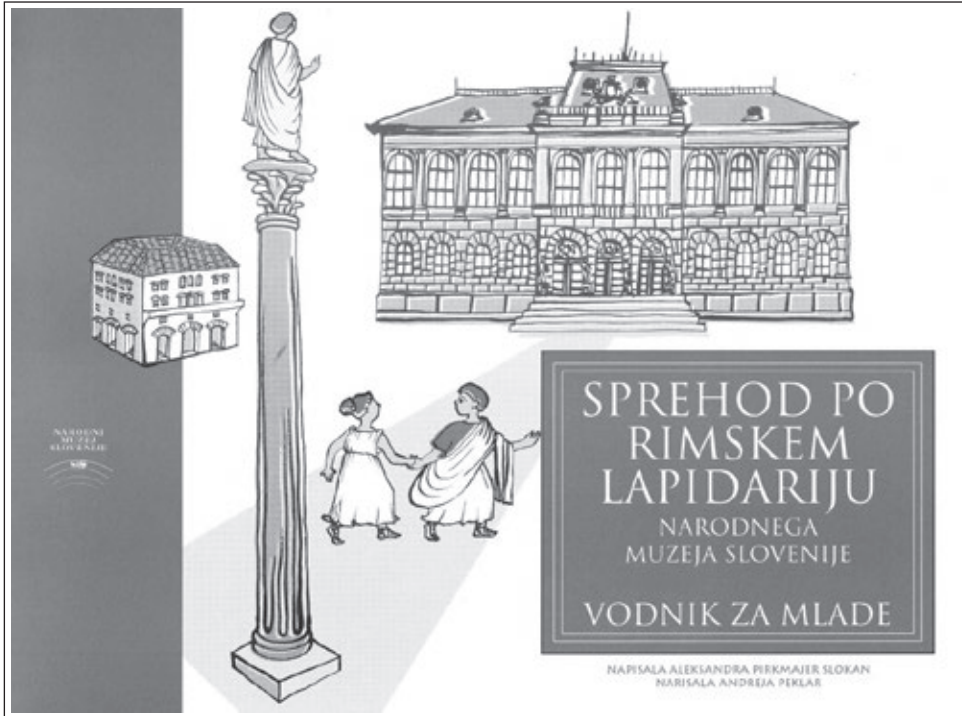
Raziskovalni projekt Epigrafika

Že leta 1992 se je Aleksandra Pirkmajer Slokan odločila, da se lahko učne ure latinščine popestrijo z epigrafiko. Nاپisi na antičnih spomenikih so edino izvirno antično besedilo, s katerim so učenci lahko poglobili in razvijali svoje znanje latinščine. Pomoč pri uresničitvi raziskovalnega projekta je ponudil tudi Narodni muzej Slovenije, ki je v neposredni bližini šole, lapidarij je lahko dostopen, osebje pa gostoljubno in pripravljeno pomagati. Z rednim obiskovanjem lapidarija so se otroci učili brati v kamen zapisana sporočila prednikov, med interesnimi dejavnostmi pa upodabljali antične spomenike v različnih tehnikah: kreda, svinčnik, izdelovanje miljnikov v glini itd. (sl. 2). Izdelki, ki so nastali pod njihovimi rokami v prejšnjih letih in so ležali pozabljeni v osnovni šoli, so dobili mesto tudi na dveh razstavah: prvič leta 1995 v pritličju NMS, ko lapidarij zaradi preureditvenih del ni bil dostopen za javnost (sl. 3), štiri leta kasneje pa so likovne upodobitve kamnitih spomenikov razstavili na epigrafski razstavi ob stoletnici šole. Končni cilj projekta Epigrafika je bila izdelava osnovnošolskega vodnika po lapidariju NMS.

Vodnik po lapidariju za osnovnošolce

Rezultat desetletnega (1992–2002) obiskovanja lapidarija NMS, seznanjanja z epigrafiko in raziskovalnega dela je pripeljal do izida Vodnika po lapidariju za osnovnošolce (sl. 4).⁹ Namenjen je učencem višjih razredov osnovne šole, pri čemer predhodno znanje latinškega jezika ni potrebno. V uvodnem delu je kratka zgodovina lapidarija, sledi epigrafski slovarček, v katerem so razložene besede, ki se pojavljajo na več mestih v Vodniku (epigrafika, ligatura, stela, miljnik, inventarna številka). Glavni del Vodnika sestavljajo štirje delovni listi, ki so razvrščeni po težavnostnih stopnjah od najlažjega do najzahtevnejšega. V prvem delovnem listu učenci z obkroževanjem ponovijo splošne podatke o lapidariju, s sprehodom po lapidariju pa poiščejo motive, ki so značilni za določene spomenike (delfin, rozeta, medved, motiv pogrebne obreda). Z delovnimi listi št. 2–4 se otroci posvetijo izbranim spomenikom, opazujejo njihove motive, predvsem pa napis, zapisan v latinskem jeziku in v slovenskem prevodu. Spomeniku pripišejo glavne informacije, kot so mere, material, iz katerega je izdelan, inventarno številko, datacijo itd. Z lažjimi slovničnimi nalogami postopoma spoznavajo nove latinske besede, z razlago imen pa tudi osnove onomastike. Pomen Vodnika pa ni samo v njegovi pedagoški vlogi, ampak je tudi prvi tovrstni vodnik po lapidariju za osnovnošolce.

⁹ Aleksandra Pirkmajer Slokan, *Sprehod po rimskem lapidariju Narodnega muzeja Slovenije: vodnik za mlade*, Ljubljana: Narodni muzej, 2004.

Platnica vodnika za mlade (Aleksandra Pirkmajer Slokan: Sprehod po rimskem lapidariju Narodnega muzeja Slovenije: vodnik za mlade, 2004, platnica)

Povzetek

Dolga tradicija poučevanja latinskega jezika in zlasti več kot 20-letno pedagoško udejstvovanje Aleksandre Pirkmajer Slokan sta poučevanje latinskega jezika na OŠ Prežihovega Voranca Ljubljana dvignila na raven, ki ji v Sloveniji ni para. Izbrane teme iz epigrafike, ki jih je Aleksandra Pirkmajer Slokan uporabljala pri učnih urah (med drugim tudi epigrafski kotiček v učbeniku *Lingua Latina*),¹⁰ da bi z njimi popestrila pouk latinščine, otroke pa seznanila s pristnimi antičnimi zapisi, rimsko kulturo in civilizacijo, so se izkazale kot pomemben člen znotraj pedagoškega dela. Njeno delo sedaj nadaljuje Tea Dolenc. Neposredna bližina lapidarija Narodnega muzeja Slovenije, raziskovalni tabori, raziskovalne naloge in druge interesne dejavnosti so pripomogli, da otroci z veseljem obišejo na prvi pogled temačen prostor lapidarija, kamnite spomenike pa zaradi učenja latinščine vidijo z drugačnimi očmi. Z Vodnikom po lapidariju za osnovnošolce so naredili še korak naprej in prostor, kjer so shranjeni antični

¹⁰ Aleksandra Pirkmajer Slokan, *Lingua Latina: učbenik za predmet latinščine v 7.–9. razredu devetletnega osnovnošolskega izobraževanja*, Ljubljana, 2007.

spomeniki, približali mlajšim. Idej in zanimanja na tej šoli še zdaleč ne bo zmanjkalo; razstava na temo pouka latinščine v slovenski javni osnovni šoli (1958–2015), ki jo je OŠ Prežihovega Voranca Ljubljana postavila skupaj s Slovenskim šolskim muzejem,¹¹ pa samo dodatno dokazuje edinstveno vlogo te osnovne šole v Sloveniji.

Viri in literatura

Viri

AIJ = V. Hoffiller, B. Saria, *Antike Inschriften aus Jugoslavien*, Heft I: *Noricum und Pannonia Superior*. – Zagreb 1938.

CIL = *Corpus inscriptionum Latinarum*.

EDR = *Epigraphic Database Roma* (http://www.edr-edr.it/Italiano/index_it.php)

ILJug = A. et J. Šašel, *Inscriptiones Latinae, quae in Iugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt* (Situla 19). – Ljubljana 1978; ibidem, *Inscriptiones Latinae, quae in Iugoslavia inter annos MCMII et MMXL repertae et editae sunt* (Situla 25). – Ljubljana 1986.

ILSI 1 = M. Lovenjak, *Inscriptiones Latinae Sloveniae* 1. *Neviodunum* (Situla 37). – Ljubljana, 1998.

lupa = UBI ERAT LUPA – Roman Stone Monuments (Service provider: CHC – Archäometrie und Cultural Heritage Computing, Universität Salzburg; <http://www.ubi-erat-lupa.org>).

RINMS = M. Šašel Kos, *The Roman Inscriptions in the National Museum of Slovenia / Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije* (Situla 35). – Ljubljana 1997.

Literatura

AHLIN, Tanja, ŠMID, Katarina, TAVČAR, Martina, *Likovna upodobitev antičnih kamnitih spomenikov v lapidariju Narodnega muzeja v Ljubljani* – raziskovalna naloga (Mentorica: A. Pirkmajer Slokan), 1998.

AVSEC, Anže, BENEDIK, Daša, BEG, Andreja, BORAK, Bistra, CIGLIČ, Kaja, FABJANČIČ, Milanka, HERMAN, Marjeta, KRASNIČ, Zarja, LAZAR, Kristina, LESNIČAR-PUČKO, Gaja, PIRKMAJER, Aleks, MAROŠEVIČ, Maša, NOVAK, Tatjana, RAZDRIH, Sanja, ROTT, Zala, SEVER, Tina, STERGAR, Maja, UČKAR, Žiga, ZALAR, Maša, ZULE, Mirja, *Arheološki spomeniki na fasadah ljubljanskih hiš* – raziskovalna naloga (Mentorica: A. Pirkmajer Slokan), 1996.

BEG, Andreja, NOVAK, Tatjana, ZULE, Mirja, *Lapidarij Narodnega muzeja v Ljubljani. Včeraj, danes, jutri* – raziskovalna naloga (Mentorica: A. Pirkmajer Slokan), 1997.

11 Razstava Slovenskega šolskega muzeja je bila odprta 28. maja 2015.

- HERMAN, Marjeta, LAZAR, Kristina, PIRKMAJER, Aleks, *Med antičnimi latinskimi napisi v lapidariju Narodnega muzeja v Ljubljani* – raziskovalna naloga (Mentorica: A. Pirkmajer Slokan), 1997.
- GORUP, Eva, RAKAR, Dora, RUPERT, Jakob, *Rimski napisi z Iga* – raziskovalna naloga (Mentorica: A. Pirkmajer Slokan), 2007.
- HERMAN, Alenka, MARINIČ, Katja, MEŽNAR, Katja, *Lapidarij za osnovnošolce* – raziskovalna naloga (Mentorica: A. Pirkmajer Slokan), 1999.
- PIRKMAJER SLOKAN, Aleksandra, *Sprehod po rimskem lapidariju Narodnega muzeja Slovenije: vodnik za mlade*, Ljubljana: Narodni muzej, 2004.
- PIRKMAJER SLOKAN, Aleksandra, *Lingua Latina: učbenik za predmet latinščine v 7.–9. razredu devetletnega osnovnošolskega izobraževanja*, Ljubljana, 2007.

Živa Kham Omahen*

Latinščina v digitalnem svetu *Latin in the digital world*

Izvleček

Članek raziskuje metode in oblike dela pri pouku latinščine in hkrati preverja uporabnost sodobnih učnih pripomočkov in didaktičnih pristopov. Primerja jih s klasičnimi, tradicionalnimi in skuša odgovoriti na vprašanje, kako jih v razredu uspešno povezati. Ugotovitve temeljijo na izkušnjah, podprte so s primeri iz prakse in učbenikov. Teoretično-didaktično razmišljanje zaključita vrednotenje in sinteza opisane prakse z ugotovitvijo, da raznolikost razveseljuje in bogati.

Abstract

The article examines the methods used in Latin lessons and evaluates the usefulness of modern learning aids and didactic approaches. These are compared to the traditional ones and the author also tries to answer the question of how they can be successfully combined in class. The conclusions are based on experience, supported with examples from everyday practice and textbooks. The theoretical-didactic reflection is completed with an evaluation and synthesis of the described practices with the final conclusion that diversity delights and enriches.

Ključne besede: klasično in sodobno, metode, pripomočki, motivacijsko sredstvo, didaktični pristop

Key words: classical and modern, methods, aids, motivational resources, didactic approach

„*Avete, discipuli et discipulae! Quomodo valetis?*”¹ Si predstavljate tak začetek prve ure latinščine? Ne? Tudi sama si nisem. Dokler nisem spoznala kolegov, ki sta latinščino poučevala kot govorjeni jezik ...

Klasika

Pod pojmom tradicionalen didaktični pristop razumem metode: skupno branje besed, razlago in utrjevanje slovnice, branje in prevod lekcije in seveda vaje; kulturno-civilizacijske teme so zajete (kolikor jih pač je) v besedilih in v ustnih razlagah ob branju besed. Navajam nekaj primerov.

* Živa Kham Omahen, absolventka latinskega in slovenskega jezika, učiteljica latinščine na OŠ Šentvid v letih 2011/12–2014/15, e-pošta: zivakham@gmail.com

1 „Pozdravljeni, učenci in učenke! Kako ste?”

1 Nova snov, slovnica.

Učitelj učencem razlaga prvo deklinacijo: „V to deklinacijo sodijo besede ... Večinoma so ženskega spola, izjeme moškega ...” Na tablo napiše sklanjatveni vzorec. Učenci (pre)pišejo. Sledijo vaje. Ob zgledu na tabli sklanjajo še nekaj samostalnikov, najprej vsi kot zborček, potem posamezniki. Nato učitelj pove obliko, učenci določijo sklon in število in obratno. Za domačo nalogo bodo učenci pisno sklanjali tri besede (latinsko in slovensko).

2 Nova snov, slovnica. Imperfekt prve, druge in četrte konjugacije.

Ura je podobna kot pri prvi deklinaciji. Učitelj razloži „formulo” in napiše spregatvene vzorce. Učitelj sprašuje: „Kakšen je infinitiv glagola ...?” „Prezentova osnova glagola ... ,” učenci odgovarjajo. Potem učenci različne glagole spregajo v zborčku in kot posamezniki; posamezne oblike analizirajo in prevajajo v obe smeri. Za domačo nalogo bodo pisno spregali po en glagol iz vsake spregatve (latinsko in slovensko).

3 Novo besedišče.

Učitelj in učenci imajo pred seboj slovarček izbrane lekcije. Učitelj prebere posamezno besedo v slovarski obliki in prevod, učenci ponovijo. Ob poimenovanih krajev, oseb ali dogodkov se učitelj ustavi, na kratko pojasni zgodovinske okoliščine in izmenično branje se nadaljuje. Za domačo nalogo bodo učenci prebrane besede prepisali v svoje slovarčke po principu v levi stolpec latinsko besedo z oblikami, v desnega slovenski prevod. Učenec besede vadi tako, da si skrije enega od jezikov, prebere besedo in jo prevede (seveda mora pri latinskih besedah povedati tudi oblike).

4 Lekcija.

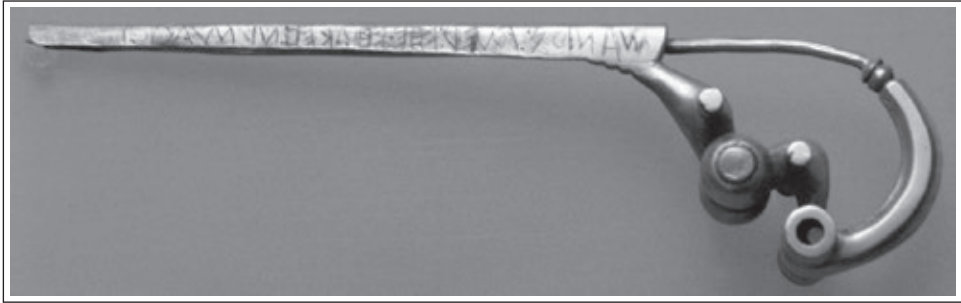
Učitelj prebere besedilo, učenci poslušaje spremljajo zapis v učbeniku. Potem berejo po principu branja novih besed, izmenjuje učitelj in učenci, po en stavek. Sledi prevajanje (ki predpostavlja, da so učenci usvojili besedišče in slovnico): po en učenec prebere stavek in ga prevede, učitelj vodi in usmerja.

5 Vaja in utrjevanje, prevajanje iz slovenščine v latinščino, frontalna oblika.

Učitelj narekuje stavek, en učenec prevaja pred tablo, drugi sodelujejo iz klopi, učitelj usmerja in vodi.

Sodobnost

Najočitnejši sodobni učni pripomočki so računalnik, internet, interaktivna tabla, projektor, (digitalna) kamera in fotoaparati. Osebnost sem prepričana, da sta oba klasična jezika s pojavom in z razvojem interneta in tehnologije ogromno pridobila, saj zdaj v spletnih knjižnicah hitro najdemo antična in srednjeveška besedila s kritičnim aparatom in/ali komentarjem (v fizični obliki so ta besedila sleherniku težko

Fibula Praenestina

(https://en.wikipedia.org/wiki/Praeneste_fibula; pridobljeno 1. 11. 2015).

dostopna). Osnovnošolci sicer še ne berejo originalnih besedil, nam pa tehnologija omogoča, da jim ob internetnih virih predstavimo različne pisne vire, od originalov do ponatisov, slikovno gradivo, avdio in video vsebine, npr. arheološki poskus gradnje rimske vile v angleškem Wroxeterju. Navajam nekaj primerov iz prakse.

6 Film.

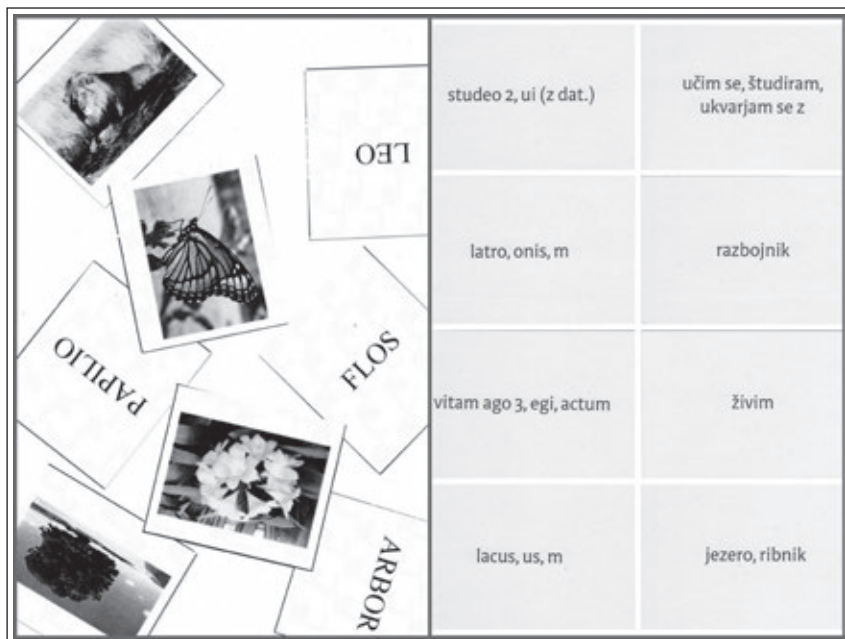
Izhodišče: Sedmi razred osnovne šole, izbirni predmet latinščina, prvo leto učenja, druga polovica leta; problem nadomeščanja odpadlih ur; vprašanje metode in oblike podajanja kulturno-civilizacijskih vsebin. Odločila sem se za tri faze: obisk Antičnih dni na Škofjiski klasični gimnaziji, delavnico s kulturno-civilizacijskimi vsebinami (odpadle ure smo nadomeščali v dveh blokih po tri šolske ure v petek po pouku) in ustvarjanje filma. Kot motivacijske pripomočke sem izbrala računalnik, internet in interaktivno tablo (pouk v računalniški učilnici) in obsežno knjižno gradivo (predvsem slikovno) na temo antične kulture in civilizacije. V prvi delavnici so imeli učenci nekoliko bolj pasivno vlogo: predstavila sem jim Fibulo Praenestino² kot najstarejši ohranjen napis v latinščini, Zakone dvanajstih tabel,³ ker gre za pomemben steber rimskega prava in primer pravnega jezika, začetek *Galske vojne*,⁴ zaradi vojaškega jezika in vsebine, ker je Cezar eden glavnih avtorjev zlate dobe in ker se učenci s poenostavljenim besedilom srečajo v sedemnajsti lekciji, *Štiri govore proti Katilini*⁵ (začetek prvega), ker je Cicero še vidnejši, še pomembnejši avtor klasične dobe, ker je njegov jezik slogovno nasproten Cezarjevemu in ker gre za primer govorništva, Eneido kot rimski nacionalni ep in primer poezije in *Carmina Burana* za okus srednjeveške literature. Iz vsakega besedila smo prebrali odlomek, da so učenci skozi izkustvo spoznavali jezikovni razvoj (glasovni, v pisavi in v skladnji), različen zven, potek in intonacijo stavka v različnih besedilnih vrstah in osnove metrike kot pomembnega

2 Fibula iz mesta *Praeneste* (dan. Palestrina, Lazio, Italija), najstarejši ohranjen napis v latinščini.

3 *Leges XII tabularum*

4 *Caï Iulii Caesaris Commentarii de Bello Gallico*

5 *Marci Tullii Ciceroni In Catilinam orationes IV*

Spomin in kartončki (hrani Živa Kham Omahen).

dela rimske poezije in govorništva. Nato smo raziskovali z internetnimi viri razširjene kulturno-civilizacijske teme prve, druge, tretje, pete, šeste, desete in sedemnajste lekcije iz učbenika *Lingua Latina*. Za domačo nalogo so pripravili po tri kratke predstavitve predelanih vsebin, en učenec pa je v obliki scenarija zapisal osnovno idejo poteka filma. V okviru druge delavnice so učenci dobili bistveno aktivnejšo vlogo: načrtovali in pisali so scenarij za film, ki smo ga kasneje tudi poskusili posneti. Dokončali smo ga pri rednih urah, saj sta bila potrebna vsebinsko usklajevanje in slogovno piljenje. Nato smo začeli snemanje filma: snemali smo večkrat in na različnih lokacijah (razred in šolsko igrišče); en učenec je režiral in upravljal kamero, drugi so igrali.

7 Besedišče.

Ponavljanje snovi prejšnje ure: prvi razred konzonantnega dela tretje mešane deklinacije in besede tekoče lekcije. Učitelj pred učence razporedi spomin⁶ s petnajstimi pari, na kartončkih so najpomembnejše besede lekcije, ki jo obravnavajo. Par je sestavljen iz latinske besede in njene ilustracije (gl. sl. 1). Učenci odigrajo igro spomina. Ko učenec obrne dva kartončka, oba „prebere“: napisano besedo z vsemi oblikami in njenim slovenskim pomenom, sliko pa z latinsko besedo z vsemi oblikami (npr. *flos*,

⁶ Ker je latinščina izbirni predmet, je v skupini redko več kot deset učencev. Primer opisuje skupino šestih. Če bi jih bilo več, bi učitelj pripravil najpomembnejših dvajset ali trideset besed in učence razdelil v dve skupini (ali več), vsaka bi igrala spomin s polovico kartončkov, nato bi jih zamenjali.

floris, maskulinum, roža; *arbor, arboris*, femininum). Vsakič, ko se pojem pojavi prvič, besedi poiščejo ustrezen pridevnik in dobljeno besedno zvezo sklanjajo. Vajo lahko ponovijo z naslednjimi petnajstimi pari. Potem učenci s pomočjo interaktivne table v dveh skupinah tekmujejo v reševanju osmerosmerke z besedami obravnavane lekcije. Za domačo nalogo bodo izdelali svojo miselno igro: ali slikovni slovarček ali križanko ali zavozlane besede ali osmerosmerko. Spomin je odlična igra tudi za učenje števnikov, par sestavimo iz besede in iz rimske številke (npr. viginti – XX).

8 Besedišče, spoznavanje novega in utrjevanje.

Osnovno besedišče obravnavane lekcije je izpisano na obeh straneh kartončkov: na eni strani je latinska beseda v slovarski obliki (npr. *lego 3, legi, lectum*), na drugi njen slovenski pomen (npr. berem). Vse kartončke ima učitelj pred sabo na kupčku. Nove besede bere razred podobno, kot je opisano v tretjem primeru, le da tokrat učitelj drži kartonček z latinsko stranjo obrnjen proti razredu, medtem ko besedo prebere najprej on, za njim učenci. Ko preberejo vse besede, jih ponovijo: učitelj latinsko besedo pokaže učencem, ki jo v en glas preberejo in povejo slovenski pomen. Če so učenci besedo pravilno prevedli, jo učitelj odloži na prvi kupček (npr. na levo). Če so se zmotili, jo učitelj še enkrat pravilno prebere, učenci ponovijo, kartonček pa odloži na drugi kupček (npr. na desno). Ko se osnovni kupček izčrpa, bodo ponovili vajo z drugim kupčkom, tj. z besedami, ki jih v prvo niso prav prevedli. Tudi tokrat bodo pravilno prevedene besede odlagali na prvi kupček, napačno pa na drugega. Vajo učitelj ponavlja, dokler so kartončki na drugem kupčku. Za domačo nalogo si učenci izdelajo kartončke. Naslednjič bodo ponavljali besede najprej v parih ob svojih kartončkih po zgoraj opisanem poteku (prvi učenec prebere besedo v slovenščini, drugi pove latinsko besedo; zamenjata vlogi), ob koncu ure pa jih bodo ponovili še frontalno z učiteljem (preverjanje naučenega).

9 Tvorjenje latinskega besedila.

Učence sem izzvala z igro *Story cubes*. Gre za komplet devetih kock z upodobitvami predmetov, dejanj ali dogodkov. Vržemo jih na mizo in s sličicami na zgornjih ploskvah mora učenec tvoriti zgodbo, vrstni red izbere sam. Nadgradnja je nadaljevanje zgodbe.

10 Govorjena latinščina.

Pri uvodni uri prvega leta učenja po formalnostih navadno učencem pokažem izbor besed s koreninami v antiki, predstavim drevo jezikov in se jim predstavim po latinsko: „*Avete. Mihi nomen est Živa. Emonae habito.*”⁷ Potem se ob vzorčnem besedilu predstavijo učenci, ob tem po potrebi in glede na njihov interes širimo besedišče,

7 „Pozdravljeni. Ime mi je Živa. Stanujem v Emoni.”

npr. razlikovanje *natus* in *nata*,⁸ številke, kraji, starost in število bratov/sester. Za domačo nalogo napišejo kratko predstavitev. Skozi šolsko leto negujemo pogovore in širimo besedni zaklad. Ko sem spoznala kolega z izkušnjami poučevanja latinščine kot živega jezika, se nisem mogla upreti izzivu in sem se tudi sama preizkusila v razredu. Po kolegovem nasvetu sem učencem ponudila besedilo prvega poglavja iz učbenika *Lingua Latina per se illustrata*⁹ in se ob njem z njimi začela pogovarjati. Čeprav je moja govorjena latinščina okorna, so učenci izziv sprejeli in počasi smo se začeli pogovarjati o Rimskem imperiju. Pogovor je na tej stopnji potekal bolj v obliki izmenjave vprašanj in odgovorov. Proti koncu šolskega leta sem na delovni obisk na šolo povabila prej omenjenega kolega, ki je izpeljal uro govorjene latinščine z devetošolci (tretje leto učenja latinščine) in petošolci, ki so obiskovali latinski krožek celo leto. Ura je bila dinamična, učenci so se živeli, zelo hitro dojemali, sebe in mene so presenetili z znanjem in si prislužili odlične ustne ocene.

Dulce et utile¹⁰

Nanizala sem deset primerov iz prakse, razdelila sem jih v dve skupini, na eni strani imamo metode in didaktične pristope, ki jih imenujem klasične ali tradicionalne, na drugi pa tiste, ki jih imenujem sodobne ali moderne. V vsakem razredu so različni tipi učencev, nekaj avditivnih, nekaj vizualnih, nekaj kinestetičnih (če omenim samo en vidik), in je prav, da imajo vsi čim bolj enake možnosti za usvajanje snovi. Ob tem se moramo zavedati, da je danes osnovnošolčev miselni svet bistveno drugačen kot v predinternetnem in predmobilnem času, in to upoštevati pri delu. Nanizani primeri služijo predvsem kot izhodišče za razmislek o metodah, didaktičnih pripomočkih in oblikah dela pri pouku latinščine. Za razmislek o tem, kaj lahko današnjemu učencu ponudijo klasične metode in kako se mu lahko približamo s pomočjo njegovih „igrač“ (tj. najrazličnejših tehničnih in tehnoloških pripomočkov).

Sestavni del pouka latinščine so poleg besedišča, slovnice, vaj in prevoda tudi kulturno-civilizacijske vsebine, ki jezik umeščajo v zgodovinski in družbeni okvir. Golo naštevanje zgodovinskih dejstev je suhoparno in abstraktno, še posebej ob zavesti, da je bilo rimsko življenjsko okolje živopisno in živahno. Hkrati pa nam ravno te vsebine ponujajo veliko možnosti za uporabo najrazličnejših metod in didaktičnih pripomočkov, od izdelave različnih predmetov prek poustvarjanja likovnih stvaritev do preizkušanja v različnih antičnih veščinah. Škofijska klasična gimnazija Ljubljana in Osnovna šola Alojzija Šuštarja kulturo in civilizacijo antičnega Rima svojim učencem zgoščeno ponujata v obliki dogodkov Antični dnevi in *Vesper Latinus*.¹¹ Del obeh dogodkov je odprt za

8 Moška in ženska oblika: rojen/-a.

9 Latinščina, ilustrirana sama s sabo

10 db. sladko in koristno = 'prijetno s koristnim'

11 Latinski večer

javnost, z učenci sem jih večkrat obiskala z namenom plastične ilustracije in predstavitve antičnega življenja, želela sem jim omogočiti izkušnjo, doživetje antičnega sveta.

Z iskanjem in ogledom slikovnega gradiva na internetu in predelavo teh vsebin v učbeniku so učenci svoje znanje in predstavo o antiki širili in poglobljali, gradili svojo predstavo in odnos do kulture, življenjskih navad in pogledov na svet ene najmočnejših civilizacij v zgodovini človeštva. Tako pridobljeno znanje je postalo osnova in vir domišljiji za pisanje filmskega scenarija. V filmu skozi pogovor novinarja z učenci, ki so se ravno vrnili po nekaj dneh izginotja, spoznavamo antični Rim, kakor so ga ti učenci doživeli v svoji pustolovščini. En prizor se je odvijal v latinščini. Tako sem ustvarila priložnost za nekaj drugačnih jezikovnih ur. Besedilo je bilo prezahtevno, da bi ga učenci na tej ravni zmogli sami prevesti, zato sem ga poenostavila in predvidela preprostejše besede in konstrukcije z namenom, da učenci vendarle čim več sami prevedejo ali vsaj sklepajo iz slovarčka, ki sem jim ga pripravila ob prevodu. Uporabljene metode, oblike dela in didaktični pripomočki so se izkazali za odlične in učinkovite. Učenci so bili navdušeni nad drugačnimi urami, motivirani za miselno napornejše vsebine, postali so radovedni.

Index verborum¹²

Suhoparno učenje (novih) besed na pamet lahko deluje kot vojaški dril in rado postane dolgočasno, učencem ga je težko osmisliti, še težje jih je navdušiti. Klasična metoda skupnega glasnega branja novih besed pri uri ima kar nekaj pozitivnih učinkov. Učenci se sproti in nezavedno učijo izgovorjave, naglaševanja in oblik. Čeprav avtomatično ponavljanje za učiteljem na prvi pogled morda deluje bedasto in nesmiselno, pa je tudi nezavedno učenje pomemben dejavnik pri pomnjenju – avtomatizacija je na višjih stopnjah koristna (in potrebna) za hitrejše napredovanje v znanju. Metoda vključuje vse tri tipe: učenci besedo slišijo (slušni tip), ob tem gledajo zapis (vidni tip) in ponovijo (kinestetični tip). Prepis novih besed v slovarček pomeni ponovitev skozi dejavnosti branja in pisanja, od učenca zahteva zbranost, natančnost, pozornost in aktivnost, zato je zelo učinkovita za kinestetične in vizualne tipe. Klasični slovarčki z dvema stolpcema so pregledni in uporabni za ponavljanje besed iz obeh smeri, enostavno si jih prilagodimo. Ker so besede v slovarčku zapisane v določenem vrstnem redu, je tudi pomnjenje bolj linearno. Tukaj je prednost slovarčka v obliki kartončkov: vrstni red besed je vsakič drugačen, saj se kartončki premešajo, to pa pomeni, da mora učenec besedo znati samo in ne v povezavi s sosednjimi besedami v slovarčku. Za kasnejšo rabo je tak priklic učinkovitejši in uporabnejši. Druga dobra stran kartončkov je psihološki vpliv na učenca: s tem, ko izloči besede, ki jih je že zna, se kupček neznanih besed vztrajno niža, manjša in zdi se, da neznanje kopni, znanje pa se kopiči.

12 Seznam besed = slovar(ček)

Kako kartončke uporabimo pri pouku? Pri pouku najbrž ne bomo vedno uporabljali kar vseh hkrati (morda pri začetnih urah, kasneje kombiniramo). Besede raje grupiramo, npr. pomensko (vsebinsko), po lekcijah ali glagole skupaj, samostalnike skupaj, pridevnike skupaj. Potem po skupinah ponavljamo besedišče in slovnico, npr. spreganje ali sklanjanje, kjer uporabimo po en samostalnik in en pridevnik. Kartončke spet premešamo in jih na mizi nekoliko razporedimo v neurejen kup, nato vsak učenec izžreba kartonček, prebere besedo (ali latinsko ali slovensko, je odvisno od ciljev vaje), jo prevede, umesti v besedne vrste in sklanjatev/spregatev, navede značilnosti sklanjatev/spregatev, jo sklanja ali sprega (glagolski čas določimo ali pa zahtevamo vse znane čase in oblike). Tako postanejo motivacijsko sredstvo. Izkazali so se kot učinkovit pripomoček – razbremenijo togost in dolgočasnost „drilastega” učenja, dajejo občutek igre in sproščenega ponavljanja; omogočajo nezavedno pridobivanje znanja. Izkušnje kažejo, da jih učenci dobro sprejmejo. Obravnava novih besed z uporabo kartončkov je dinamična, učenci pa aktivnejši kot pri branju s seznama (slovarček).

Ars grammatica¹³

Razlaga slovnice je svojevrsten izziv, saj je ravno slovnica bistveni element latinškega jezika. Je ključ do branja in razumevanja (antičnih, srednjeveških in sodobnih) latinskih besedil, ob tem pa razvija logično in abstraktno mišljenje, odpira nove dimenzije, skozi latinsko slovnico (seveda v najširšem pomenu) učenci dobivajo uvid v razmerja med besedami in v odnose med jeziki, spoznavajo pomenske nianse, učijo se sklepanja in logičnega mišljenja. Zahteva velik miselni napor, kar učitelja izziva k iskanju vedno novih poti, metod in oblik podajanja abstraktne snovi.

Zlasti v prvih urah, ko jeziku postavljamo temelje, je učinkovitejša frontalna oblika razlage, da postavimo ogrodje, skelet. To ne pomeni, da morajo biti učenci pri razlagi pasivni. Tabla in kreda sta učinkovitejši od fiksne slike (npr. plakat). Med nastajanjem tabelne slike so učenci aktivnejši, učitelj jih vodi, da sklepajo o oblikah, usmerja jih k iskanju podobnosti in različnosti v primerjavi z že znano snovjo, tempo razlage prilagaja tempu dožemanja, sprejemanja učencev. Hkrati s tabelno sliko nastajajo učencem lastni zapiski, kjer ima vsak posameznik možnost uporabe svojih barv in oblik, črk, morda celo risb. Tako se oblikuje učenčeva predstava in notranja abstraktna slika. Vendar se na tem mestu pojavi tudi vprašanje, koliko vztrajati pri klasičnem zapisu sklanjatev in spregatev, tj. tabeli z dvema stolpcema (singular in plural) in šestimi (po ena za vsak sklon) ali tremi (po ena za vsako osebo) vrsticami. Ali je morda za znanje vendarle bolj pomembno, da si učenec najde svoj način zapisa, npr. obrnjeno tabelo s šestimi stolpci in dvema vrsticama? Pri marsikateri dejavnosti v življenju moramo prve korake narediti po „vsiljenem” vzorcu. Prvi plesni koraki so

13 Slovnična umetnost = slovnica

*Ovitek latinskega zvezka
(brani Živa Kham Omahen).*

okorni in čisto po vzorcu, ko pa gibi postanejo samodejni, ko čutimo ritem, nam ni več treba šteti korakov, plešemo sproščeno in nezavedno. Enako velja pri skupinskih športih, kot so košarka, odbojka ali badminton: najprej se moramo naučiti pravil in dovoljenih potez (npr. število dovoljenih korakov z žogo v roki pri košarki ali ritem in način serviranja pri odbojki in badmintonu), jih ponotranjiti in rutinirati, šele nato igramo avtomatsko in svojo igro (v smislu taktike) izboljšujemo. Na višji ravni pa smo sposobni tudi iskanja izvirnih rešitev. Zakaj bi bilo pri učenju jezika kaj drugače? Gre za isti princip – od temeljev gradimo proti strehi.

Najnižja stopnja pri učenju je po Bloomu poznavanje, sledijo ji razumevanje, uporaba, analiza, sinteza in vrednotenje. Dobro poznavanje je pri besedišču bistveno in nujno potrebno – besede so namreč gradniki jezikovnih temeljev in za trdne temelje mora učenec dobro poznati najprej besedišče, takoj nato pa slovnična pravila in pregibalne vzorce. Pri prvih lekcijah je tudi pri slovnicu v ospredju poznavanje, sčasoma pa prehajamo na razumevanje in uporabo, kjer učenci precej aktivneje sodelujejo tudi pri razlagi novih slovničnih poglavij. Zato je po mojem mnenju na začetku smiselno vztrajati pri „uniformiranem” zapisu in opazovati, kako učenci razmišljajo, kako „jim delajo možgani”, kakor rečemo. Če namreč opazim, da klasična grafična podoba sklanjatve nekega učenca omejuje pri dojetanju tvorjenja oblik in razmerij med njimi, se mu skušam približati, da bi skupaj našla način, ki mu bo pomagal pri pomnjenju. Pre-

pričana pa sem, da večina učencev potrebuje vsiljeno, „uniformirano” strukturo vsaj na začetku, ko še spoznavajo notranjo logiko jezika. Zato tudi pri domačih nalogah zahtevam od učencev pisanje sklanjatve in spregatve v obliki tabele.

Ko učenci usvojijo stopnjo poznavanja in že nekoliko razumejo notranjo logiko jezika, jim novo snov lažje pripenjamo na skelet in jih pri tem bolj vključujemo v proces. Razlaga prve ali četrte deklinacije se razlikuje po tem, da učenci pri prvi komaj poznajo pojme singular, plural, femininum, maskulinum, neutrum in imena sklonov, pri četrtri pa so jim ti pojmi že čisto domači. Poleg tega poznajo že dve sklanjatvi z vsemi sklanjatvenimi vzorci in posebnostmi (npr. vokativ singularja samostalnikov na -us druge deklinacije ali izjeme po spolu). Pri razlagi četrte deklinacije se tako opremo na že znano in učencem pomagamo pri povezovanju in sklepanju. Če jih nismo sproti opozarjali na končnice, ki jih najdemo v vseh sklanjatvah, imamo pri obravnavi četrte deklinacije na voljo odlično motivacijo: učenci v prazno tabelo pravilno razporedijo končnice znanih deklinacij in opazujejo podobnosti in različnosti. Dobri opazovalci na ravni razumevanja bodo hitro odkrili enakosti in razlike. Pojasnimo, katere od njihovih ugotovitev veljajo tudi v preostalih deklinacijah, razložimo osnovne značilnosti četrte, spomnimo na pravilo, da je vokativ enak nominativu, in učence spodbudimo, da poskusijo tvoriti oblike, ki jih sproti zapisujemo v tabelo na tabli; dodamo preostale oblike.

Dejavnost izpeljemo frontalno s pomočjo interaktivne table (učenci so malo manj aktivni) ali projektorja (na belo tablo projiciramo prazno tabelo, v katero učenci končnice bodisi vpišejo bodisi prilepijo), z metodo snežene kepe (posameznik v zvezek reši nalogo, potem preveri v paru, skupaj rešitve prenesemo na tablo) ali drugače – izbira je odvisna od okoliščin, časa in učencev. Tako učenci skozi lastno aktivnost pridobijo nov uvid v latinski samostalnik, s pomočjo poznavanja (sklanjanje) in razumevanja (razporeditev končnic) so začeli znanje uporabljati (tvorjenje oblik); opazovanje in primerjava sklanjatvenih vzorcev in definiranje skupnih lastnosti pa sodita že v analizo in sintezo. Metoda je primerna za vse tri tipe učencev: kinestetični potrebuje gibanje, aktivnost, zato je zanj odlično npr. vpisovanje/lepljenje končnic na tablo ali aktivna uporaba interaktivne table; vizualnemu služi tabelna slika, interaktivna tabla; avditivni pa poslušá razlago, zato mora učitelj ugotovitve učencev povzeti in poskrbeti, da so strukturirane in dobro artikulirane. Podobno lahko razlagamo katerokoli slovnično poglavje na višji stopnji.

Lectio¹⁴

Klasična struktura učne ure – pregled domače naloge, vaje, nova snov, utrjevanje, novo besedišče (posamezen element se lahko prestavi ali izpusti, odvisno od snovi in potreb) – je še vedno aktualna. Pregled domače naloge na začetku ure učitelju omogoči

vpogled v morebitne nejasnosti ali nerazumevanje snovi pretekle ure. Več težav pomeni večjo količino vaj in posledično morda malo manj nove snovi; manj težav pomeni več možnosti za utrjevanje nove snovi in/ali novih besed ali za uporabo metode, kjer so učenci bolj vključeni. Obenem je nekakšno ogrevanje, čas, ko se učenci koncentrirajo za osrednji del učne ure, obravnavo (in utrjevanje) nove snovi, ki zahteva visoko stopnjo zbranosti. Lekcije v učbenikih so pripravljene tako, da vsako predelujemo po več šolskih ur, kar pomeni, da novih besed ne bomo brali prav vsako uro. Navadno se besede naslednje lekcije berejo, ko zaključujemo prejšnjo, saj je njihovo poznavanje potrebno za obravnavo nove snovi.

Usvojena slovnica in besedišče pomenita podlago za prevajanje, ki je pomemben sestavni del pouka obeh klasičnih jezikov. Predstavlja dejavnost na ravni analize in sinteze, včasih že vstopamo v vrednotenje. Prevod iz latinščine v slovenščino služi spoznavanju latinskega jezika v vsej njegovi razsežnosti, poglobljenemu razumevanju morfologije, sintakse in stila, rimske književnosti in (filozofske) misli, pa tudi kulture in civilizacije, zlasti na višjih stopnjah, ko se učenci že srečujejo tudi z odlomki (prirejanimi) iz originalnih besedil rimskih avtorjev. Na drugi strani je prevod iz slovenščine v latinščino navadno namenjen (zavestnemu) utrjevanju slovnice.

V prvih urah učenci še ne prevajajo zavestno, razmišljajo o oblikah in vezavah, razmerjih med besedami, pomenskih niansah, ne ukvarjajo se z analizami, ampak bolj sestavljajo pomen posameznih besednih zvez. Še posebej pri prevodu iz latinščine v slovenščino pogosto ugibajo pomen. Zato je ključnega pomena, da učitelj pozorno spremlja učenčevo poznavanje in razumevanje besedila, da ga usmerja k analitičnemu pristopu, da ga skozi postopek prevajanja vodi po korakih in ga hkrati spodbuja k iskanju slovenščini lastnih rešitev v prevodu. Branje in prevod lekcije je na neki način nova snov in hkrati vaja, saj gre pri tej dejavnosti za združevanje spoznavanja novih besednih zvez, novih razmerij med njimi in za opazovanje funkcioniranja pravkar usvojene slovnice. S poslušanjem učiteljevega branja lekcije (gl. četrti primer) učenci spoznavajo izreko, naglaševanje, stavčno intonacijo in glasovni potek besedila. Ko potem po en stavek berejo za učiteljem, znanje poglobljajo, vadijo lastno pravilno in jasno izreko. Sledi prevod. Po en učenec prebere en stavek in ga prevede; če pride do težav ali nejasnosti, učitelj učenca usmerja in vodi. Na višjih stopnjah skupno branje počasi zamre, učenci pa doma pripravljajo¹⁵ lekcijo. Metoda učencu omogoča, da se sam sreča z besedilom, da ga skuša razumeti v sebi lastnem tempu, navaja ga na samostojno delo, natančnost, doslednost in odgovornost. Iskanje ustreznih prevodov za posamezne besede pomeni delo s slovarjem (v učbeniku ali s tistim, ki si ga je sproti sam izdeloval),

15 Glagol pripraviti in iz njega izveden samostalni preparacija pomenita določen postopek priprave na branje lekcije (tj. besedila v latinščini), ki ga učenec opravi sam (navadno za domačo nalogo) pred prevajanjem v razredu. Učenec mora prebrati lekcijo in označiti neznane besede, potem jih poišče po slovarju in si izdela nekakšen mini slovarček novega besedišča; ob tem si po potrebi pripravi slovnično analizo težjih mest (npr. akuzativa z infinitivom ali absolutnega ablativa). Gre za vajo v samostojnem delu s slovarjem in z novim (neznanim) besedilom, za utrjevanje znanja sintakse in trening prepoznavanja sintaktičnih razmerij.

slovnico in besedilom. Učenje z delom je zelo učinkovito, saj učenec sam premaguje ovire, išče rešitve, prehodi pot od začetka do konca. Včasih je za to potrebnega več časa, je pa tako pridobljeno znanje trdnejše in trajnejše. Dobre preparacije omogočajo učinkovitejše delo pri pouku, učitelj se lahko posveti kakovosti prevoda in niansam v pomenu, učenci pa tako odkrivajo, da je jezik večplastna in živa tvorba.

Repetitio est mater studiorum¹⁶

Razlagi sledi vaja. Prednosti vaje v skupini so spoznavanje in preizkušanje različnih tehnik učenja, sodelovanje med sošolci, učenčev občutek, da ni sam z učno snovjo, prihranek časa, včasih tudi možnost tekmovanja s sošolci. Učitelj z uporabo različnih tehnik učencem omogoča hitrejšo in učinkovitejšo pomnjenje. Učenci namreč skozi različne tipe vaj spoznavajo svoj način učenja, kar jim omogoča, da se učijo bolje in učinkoviteje, spoznanja pa prenašajo tudi na druga področja. Avtomatizacija in rutina sta za sklanjanje in spreganje še pomembnejši kot pri usvajanju besedišča. Rutinirano sklanjanje/spreganje učencu omogoča hiter priklic ustrezne oblike, s tem učinkovitejše delovanje in boljše znanje. Tudi tu velja, da mehansko ponavljanje lahko postane dolgočasno in nezanimivo. Zato je smiselno učencem predstaviti različne tipe vaj in tehnike pomnjenja in jim omogočiti, da jih preizkusijo že pri pouku. Nekaj jih je opisanih v prvem, drugem, petem, sedmem in osmem primeru iz prakse. Prednost „zborčka“, tj. skandirajočega sklanjanja/spreganja v en glas, je v pridobivanju avtomatizma in rutine in v tem, da šibkejši učenci slišijo več primerov, ne da bi bili izpostavljeni pred sošolci, in tako pridobijo čas za dojetje. Posamezniki, ki hitreje dojemajo snov, so ponosni, če imajo možnost pokazati svoje znanje, zato imajo prednost pri solo sklanjanju/spreganju. Večkratna ponovitev celotne paradigme je nujna na stopnji poznavanja, pomaga rutinirati, abstrahirati in povezovati teorijo s prakso – vzorčna beseda je tipičen predstavnik skupine besed (npr. *laudo* ali *doceo*¹⁷ imata čisto pravilne oblike), peta ali deseta beseda je malo težja v smislu določanja osnove, npr. *deleo*¹⁸ nima „pravilne“ perfektive osnove, ampak se ta konča na -v (*delev-*), potem pa zahtevnost počasi še stopnjujemo, tako učenci prehajajo s stopnje poznavanja prek razumevanja proti uporabi.

Ko je pregibanje po vzorcu tekoče, nalogo dvignemo na višjo raven: najprej posamezen učenec pove po tri sklone, nato po en sklon. To od učencev zahteva zbranost in pozornost, kar je odličen trening za koncentracijo, pomnjenje in slušno razumevanje. Če ob latinski paradigmi vključimo tudi sprotno prevajanje, bodo učenci v podzavest nalagali pomenske pare, kar jim bo kasneje pri prevodu omogočalo hitrejši in učinkovitejši priklic. Tak pristop je pri latinščini skoraj samoumeven, ker se veliko

16 Ponavljanje je mati učenosti/znanja. = 'Vaja dela mojstra.'

17 (Po)hvalim; poučujem

18 Uničim, porušim

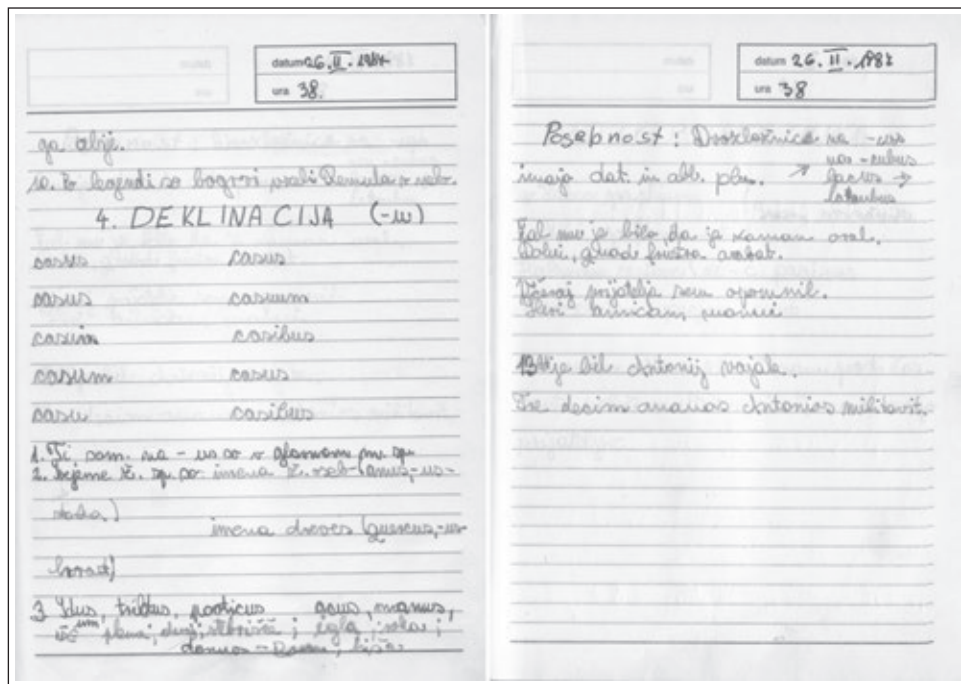
ukvarjamo s pisnimi viri in prevajanjem, skoraj nič pa z govorjenjem; ni pa najbrž smiseln pri učenju živih jezikov, kjer je konverzacija (brez prevajanja v materinščino) eden od osnovnih ciljev.

Tvoriti zahtevano obliko in dano obliko analizirati poleg naštetega spodbuja tudi logično mišljenje in učencem ponuja prehod na stopnjo uporabe in analize. Na začetni stopnji jo odlično nadgradi vaja, kjer morajo učenci pravilno prevesti ležeče tiskano besedo v slovenskem besedilu. Vaja od učenca zahteva dobro razumevanje in sposobnost analize, da jo pravilno reši: razumeti mora razmerja med besedami, se pravilno vprašati, iz tega določiti sklon in število (najprej v slovenščini, nato v latinščini) in tvoriti pravo obliko, poznati pa mora tudi besedo. Na začetku učenja latinščine mora učenec vse te korake prehoditi zavestno. Z vajo se njegovo znanje (poznavanje, razumevanje in uporaba) pogloblja, zavestna analiza prehaja v polje nezavednega in njegov prevod besede iz konteksta postane „direkten“ – koraki analize niso več očitni, ker jih je opravil nezavedno in znatno hitreje kot v prvih poskusih. Odličen primer tega tipa je prva vaja prve lekcije v učbeniku *Aurea Roma*,¹⁹ kjer je avtorica zbrala dvanajst citatov slovenskih pesnikov, ki vsebujejo besedo roža v različnih oblikah.

Sposobnost uporabe in analize učenec uri z različnimi vajami dopolnjevanja in pretvorbe. S pravilnimi glagolskimi končnicami dopolnjuje glagolske osnove v latinskih stavkih (AuR, XIX, 2) ali v besedilo vstavlja ustrezne glagole v pravilni obliki; učitelj glagole naniza v osnovni obliki ali določi skupino, npr. sestavljenke glagola esse (AuR, VIII, 1), modalni glagoli ali glagoli obravnavane lekcije. Glagolske kategorije mora učenec razbrati (razumeti) iz sobesedila. Pri vstavljanju samostalnikov mora biti pozoren na glagolsko vezavo, morebitne predloge, določiti sklon in število, pri izpuščenih pridevniki mora najti odnosnico in določiti razmerje. Besede v osnovni obliki zapišemo v oklepaju na ustreznem mestu v besedilu in učenci jih postavijo v pravilno obliko ali pa jih v osnovni obliki nanizamo pod besedilom in jih morajo umestiti in tvoriti pravilno obliko. V drugem primeru ob morfologiji in sintaksi vadimo tudi bralno razumevanje.

Iz besedila lahko izpustimo tudi druge besedne vrste, odvisno od tega, kaj vadimo, na višjih ravneh tudi različne besedne vrste hkrati (AuR, IX, 2). Vstavljanje pravilne kombinacije pridevnika in samostalnika (AuR, XVIII, 1) od učenca zahteva poznavanje besedišča in razumevanje razmerij med besednimi vrstami. Vaja je primerena za utrjevanje izjem po spolu in sklanjanja besednih zvez s sestavinami iz različnih sklanjatev, saj mora učenec poznati spol in sklanjatev samostalnika, glede na to izbrati ustrezno obliko pridevnika, določiti in pravilno tvoriti iskano obliko. Pretvorbe iz enega števila (AuR, V, 1), glagolskega načina (AuR, XI, 3; XVI, 3) ali časa (AuR, XVI, 2) v drugega, zanikanje trdilnega stavka ali obratno in nadomeščanje s sopomenkami od učenca zahtevajo analitičen pristop, dobro poznavanje in razumevanje posameznih

19 Od tukaj naprej uporabljam okrajšave: Aurea Roma = AuR, rimska številka označuje lekcijo, arabska pa vajo.

List iz zvezka (hrani Živa Kham Omahen).

kategorij in sposobnost aplikacije znanja. Najzahtevnejši vaji sta prevod iz slovenščine v latinščino in tvorjenje latinskega besedila. Od učenca zahtevata vse zgoraj opisano in ga prestavljata v polje sinteze, saj mora združiti vse že pridobljeno znanje in veščine.

Količina vaj je odvisna od količine in zahtevnosti snovi, marljivosti učencev pri pouku in od njihovega domačega dela. Aktivno sodelovanje pri pouku učencem omogoča prihranek časa pri domačem delu, hitrejšo in kakovostnejšo pomnjenje. Redno in vestno domače delo pomeni količinsko manj dodatnih vaj pri pouku, posledično pa več časa in priložnosti za ustvarjalnejše ure, za pogostejše vključevanje različnih didaktičnih pripomočkov.

Latine loqui amo²⁰

Prvi korak na prehodu od pasivnega k aktivnemu znanju jezika je tvorjenje besedila v pisni obliki in po nekem vzorcu, npr. predstaviti osebo, družino ali deželo. Logično nadaljevanje je govorjenje. Najprej so to reprodukcije vzorčnega besedila z novimi podatki, kratki stavki in preprosti odgovori na vprašanja, temu sledi samo-

20 Rad govorim latinsko.

stojno tvorjenje daljših besedil. Kot motivacijsko sredstvo in vsebinski okvir lahko uporabimo pisno besedilo, kocke, spomin ali kartončke pa tudi različne predmete, slike, zemljevide ali kombinacijo naštetega. Pogovor ob besedilu se je izkazal za zelo učinkovito metodo: vsi udeleženci pogovora imajo pred seboj nabor besed in podatkov, s čimer ustvarimo skupno izhodišče. Vloge spraševalca in podajalca odgovora se med dejavnostjo izmenjujejo.

Dejavnost govorjenja latinščine spodbuja ustvarjalnost in iznajdljivost, krepi pozornost, slušno in bralno razumevanje, miselne procese, logično mišljenje, sposobnosti sklepanja, izboljšuje pomnjenje. Dinamičnost in navidezna igra učencem omogočata nezavedno učenje.

Variatio delectat²¹

Klasične in sodobne metode, oblike in didaktični pripomočki se dopolnjujejo. Prvi imajo tradicijo, obrušeni, oklesani so skozi leta izkušenj. Drugi pa odgovarjajo na izzive sodobnega časa, prihranijo čas in material, utirajo pot do učenca. Zato po podrobnem razmisleku ne moremo reči, da so prve boljše od drugih. Uresničujejo različne cilje, omogočajo različne poti do istega cilja, različno odgovarjajo na potrebe posameznega tipa učencev.

Lahko pa rečemo, da primerna uporaba in kombinacija obojih ustvarja raznolikost, odgovarja na širši krog potreb. Raznolikost bogati, učencem širi obzorje, širi njihov pogled na svet, omogoča spoznavanje vseh plasti jezika in antične družbe, skozi različne spektre in iz različnih zornih kotov osvetljuje probleme, v učni proces vnaša pestrost in dinamiko. Raznolikost razveseljuje.

Povzetek

V članku na podlagi osebnih izkušenj učenja latinščine raziskujem različne oblike dela, (tradicionalne in sodobne) didaktične in motivacijske pristope, uporabo sodobnih učnih pripomočkov, kot so interaktivna tabla, računalnik ali digitalna kamera, sodelovanje z zunanjimi institucijami in interdisciplinarno sodelovanje med učitelji in med učenci. Skozi opise primerov iz prakse želim pokazati, da imamo tudi pri t. i. mrtvem jeziku široko paleto možnosti in da je poučevanje latinščine lahko zelo prijeten in ustvarjalen izziv. Ob „tradicionalnem“ didaktičnem pristopu (tj. učenje slovnice, besed in prevajanje) so se učenci s predmetom ukvarjali tudi s pomočjo interneta kot novim medijem, prek katerega latinščina izpred dva tisoč in več let komunicira z današnjim dnem. Učenci so sami napisali scenarij za film, v katerem so imeli vsak svojo

21 Raznolikost/Sprememba razveseljuje. = 'Sprememba je prijetna.'

vlogo – igralca, scenarista, režiserja, kostumografa ali snemalca. Spoznavali so pisne vire za latinski jezik, npr. *Fibula Praenestina*, komentirane izdaje antičnih besedil in slikovno gradivo, npr. gradnja antične vile v Wroxeterju. Ob koncu tretjega leta učenja so se z gostom pogovarjali v latinščini in dokazali, da latinščina še ni mrtev jezik. V zadnjem delu članek prinaša teoretično-didaktično razmišljanje in vrednotenje opisane prakse.

Viri in literatura

Viri

<https://www.storycubes.com/> (pridobljeno: 1. 11. 2015)

Osebni študijski zapiski predavanj andragoško-pedagoških predmetov

Literatura

Čop, Breda: *Aurea Roma*. Ljubljana: Oddelek za klasično filologijo Filozofske fakultete, 2004.

Pirkmajer Slokan, Aleksandra: *Lingua Latina*. Ljubljana: DZS, 2007.

Ørberg, Hans H.: *Lingua Latina per se illustrata. Pars I, Familia Romana*. Grena: Domus Latina, 2003.

Katjuša Kolar *

Poskus uvajanja latinščine kot obveznega izbirnega predmeta v zadnjo triado osnovnih šol v Mariboru in okolici: per aspera

An attempt at introducing Latin as a compulsory elective subject in the third cycle of primary schools in Maribor and surroundings: per aspera

Izvleček

Prispevek govori o poskusu uvajanja latinščine kot obveznega izbirnega predmeta v zadnjo triado osnovnih šol v Mariboru in njegovi okolici oziroma o kakršnikoli prisotnosti latinščine na nekaterih mariborskih osnovnih šolah v letih 2013–2015 ter o ovirah in težavah. Po letu 1999, ko se je zaključil eksperimentalni projekt Zavoda RS za šolstvo, se latinščina na nobeni izmed mariborskih OŠ do danes ni obdržala niti kot izbirni predmet. V precej kaotičnem obdobju ukinjanja drugega tujega jezika kot obveznega predmeta in sočasnem uvajanju drugega tujega jezika kot neobveznega izbirnega predmeta je trnova pot za kratek čas vendarle obrodila nekaj sadov: OŠ Maksa Durjave se je v šolskem letu 2012/13 z latinščino vključila v projekt *Popestrino šolo*, OŠ Dušana Flisa Hoče je v šolskem letu 2013/14 izvajala latinščino I in v šolskem letu 2014/15 latinščino II. V šolskem letu 2015/16 deset mladih latincev obiskuje latinščino I na OŠ Miklavž na Dravskem polju.

Abstract

The article describes an attempt to introduce Latin as a mandatory elective subject in the third cycle of primary schools in the Maribor area and the ways in which Latin was present at a number of Maribor primary schools between 2013 and 2015, as well as obstacles and problems that arose. After 1999, when the experimental project by the Institute of Education of the Republic of Slovenia finished, Latin was not maintained at any of Maribor primary schools even as an elective subject. In the rather chaotic period when the second foreign language became an optional elective rather than a compulsory subject, the uphill struggle nevertheless produced some short-lived results: in the school year 2012/2013, the Maks Durjava Primary School joined the project *Let's Enliven School* with its Latin lessons; in the same year the Dušan Flis Primary School in Hoče carried out the subject Latin I and in the school year 2014/15, Latin II; and in the school year 2015/16, ten young pupils attended Latin I at the primary school in Miklavž na Dravskem polju.

* Katjuša Kolar, prof. latinščine in stare grščine, Škofijska gimnazija Antona Martina Slomška, Maribor, e-pošta: katjusa.kolar@guest.arnes.si

Ključne besede: osnovnošolska latinščina, OŠ Dušana Flisa Hoče, OŠ Maksa Durjave Maribor, OŠ Miklavž na Dravskem polju, popestrimo šolo.

Key words: primary school Latin, Dušan Flis Primary School Hoče, Maks Durjava Primary School Maribor, Miklavž na Dravskem Polju Primary School, enlivening school.

Drevesce se mlado upogiba

Osnovne šole je zadnji dve leti na področju izbirnih predmetov zajela vsesplošna zmeda. V šolskem letu 2013/14 se je končal projekt poskusnega uvajanja drugega tujega jezika kot obveznega predmeta, v katerem je sodelovalo 159 slovenskih osnovnih šol. Na območju Maribora se je večinoma izvajal pouk nemščine, ki so ga starši osnovnošolcev pozitivno sprejeli. Posledice gospodarske krize in visoka brezposelnost na širšem Štajerskem so v zadnjem času marsikoga prisilile, da si je poiskal delo v bližnji Avstriji, pri čemer je znanje nemščine pogoj. Istočasno je v šolskem letu 2014/15 Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport pričelo na šolah uvajati **drugi tuj jezik kot neobvezni izbirni predmet za učence od 4.–9. razreda**¹ v obsegu sedemdeset ur letno. Med izbranimi drugimi tujimi jeziki učni načrt predvideva šest jezikov, **a latinščine ni med njimi**: angleščino (če je nemščina prvi tuji jezik), francoščino, hrvaščino, italijanščino, madžarščino in/ali nemščino. Omenjeni izbrani jeziki za drugi tuj jezik od 4. do 9. razreda so po učnem načrtu, potrjenem na SSSI 19. decembra 2013, jeziki naših manjšin, sosedov ali delovni jeziki evropskih institucij.² Tako se bodo lahko učenci zadnje triade OŠ učili kar tri jezike, če jih bodo izbrali: prvi tuji jezik, neobvezen izbirni drugi tuj jezik in tretji obvezen izbirni tuj jezik.

V Ljubljani in okolici so po dokončni uvedbi devetletke (v šolskem letu 2008/2009) latinščino kot izbirni predmet zadnje triade izvajale kontinuirano le OŠ Prežihovega Voranca, občasno OŠ Trnovo, OŠ Šentvid ter OŠ dr. Janeza Mencingerja Bohinjska Bistrica,³ v Mariboru in njegovi okolici pa pouka latinščine od leta 2004 dalje ni izvajala nobena osnovna šola. Čeprav sta v mestu pod Pohorjem med letoma 1991 in 1999 osnovnošolsko latinščino v okviru eksperimentalnega projekta Zavoda za šolstvo Republike Slovenije od 5. do 8. razreda v latinskih paralelkah izvajali OŠ bratov Polančičev ter OŠ Slave Klavora na Teznem, se kasneje v devetletki na nobeni od obeh šol pouku latinščine do danes ni uspelo obdržati niti kot izbirni predmet. Za nekaj časa se jima je v letih 1989–1999, ne da bi bila vključeni v projekt, pridružila tudi OŠ Ludvika Pliberška s štiriletnim latinskim programom za starostno homogena

1 http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_razsirjeni/Drugi_TJ_izbirni_neobvezni.pdf (pridobljeno 19. 8. 2015)

2 http://www.zrss.si/pdf/150415151236_2tj_kot_nip_2015_info.pdf (pridobljeno: 14. 8. 2015)

3 Aleksandra Pirkmajer Slokan, Anton Arko, *Lingua Latina, razstava o latinščini in javni osnovni šoli 1958–2015*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2015, str. 25.

skupine iz štirih osnovnih šol.⁴ Tako je v intelektualno in gospodarsko osiromašenem mestu za najmanj deset let zazijala osnovnošolska latinska praznina, ki jo sicer kasnje v srednji šoli uspešno zapolnjuje štiriletni pouk dveh klasičnih paralelk na Prvi gimnaziji ter triletni izbirni predmet latinščina na Škofijski gimnaziji AMS v Mariboru.

Ob izdaji novega, atraktivnega iz angleščine prevedenega učbenika *Minimus: latinščina – prvi koraki* (Modrijan, 2012) ter ob že obstoječem učbeniškem kompletu Aleksandre Pirkmajer Slokan *Lingua Latina*, učbenik za latinščino v 7.–9. razredu (DZS, 2007) je nastala priložnost in želja, da jo čim več osnovnih šol v Mariboru in okolici vključi v nabor obveznih izbirnih predmetov iz družboslovno-humanističnega sklopa v zadnji triadi. Tako sem se spomladi 2013 podala na pot od šole do šole.

Per aspera

Najprej sem na nekaj mariborskih mestnih in primestnih osnovnih šol poslala ponudbo učenja latinščine kot obveznega izbirnega predmeta v zadnji triadi, in sicer na OŠ Bojana Iliča, OŠ bratov Polančičev, OŠ Prežihovega Voranca, OŠ Franca Rozmana Staneta, OŠ Ludvika Pliberška, OŠ Maksa Durjave, OŠ Franceta Prešerna, OŠ Ruše in OŠ Fram. K sodelovanju so me povabili ravnatelji treh šol: OŠ Franca Rozmana Staneta, OŠ Maksa Durjave ter OŠ Fram (vse šole na podlagi poznanstva z vodilnim kadrom). Slednji dve šoli s po eno in včasih z dvema paralelkama sta latinščino brez predstavitve v živo sicer vključili v svoje programe izbirnih predmetov, a se je na obeh šolah prijaviло premalo učencev. Na OŠ bratov Polančičev, čeprav se je osnovnošolska latinščina v letih 1991–1999 pri njih že izvajala, niso izkazali interesa. Najpogostejši vzroki za zavrnitev pouka latinščine naj bi bili nezainteresiranost dijakov, primanjkljaj šolskih ur, zaposlovanje notranjega kadra idr. Nazadnje me je zgodovinar na OŠ Dušana Flisa v Hočah povabil, da bi šola svojim učencem rada ponudila latinščino kot obvezen izbirni predmet. Takratni ravnatelj Bojan Struger, nekdanji dijak Klasične gimnazije Maribor, je bil torej edini, ki je latinščini na Štajerskem prižgal zeleno luč. Povabili so me na kratko predstavitev k uram zgodovine in za šolsko leto 2013/2014 se je v Hočah nabrala starostno heterogena skupina osmih učencev, ki so tisto jesen pričeli obiskovati obvezen izbirni predmet latinščina I v obsegu sedemdeset ur.

OŠ Dušana Flisa Hoče: latinščina I (2013/2014)

V starostno heterogeni skupini osmih učencev zadnje triade smo v šolskem letu 2013/2014 pričeli izvajati pouk obveznega izbirnega predmeta latinščina I v obse-

4 Ibid., 16, 19

Mladi latinci z OŠ Dušana Flisa Hoče v šolskem letu 2013/14 (hrani Katjuša Kolar).

gu sedemdeset ur. Ena učenka je obiskovala 7. razred, šest učencev je obiskovalo 8. razred, en učenec je prihajal iz 9. razreda. Pouk je potekal ob torkih, 7. in 8. uro. Skupini je v celoti uspelo uresničiti plan dela, kar pomeni, da smo v celoti predelali učbenik *Minimus I*, dodali in širili nekatere kulturno-civilizacijske vsebine, vse skupaj redno preverjali, utrjevali in ustno ocenjevali. Pri slovnici so v dodatku učenci v celoti spoznali spregatve vseh štirih konjugacij sedanjika ter glagol *biti*. Ocene so bile samo ustne, saj učenci izbirni predmet dejansko dojemajo bolj ohlapno, zato se je sistem ustnega ocenjevanja per partes izkazal za bolj učinkovitega kot napovedane pisne naloge. V marcu 2014 smo izvedli ekskurzijo (pouk na terenu) v Celejo, kjer smo si v Knežjem dvoru ogledali stalno razstavo *Mesto pod mestom*, lapidarij in rimske ostanke po mestu. Za največjo težavo se je izkazalo izostajanje treh učencev od pouka (bolezen, obšolska tekmovanja in druge dejavnosti). Ker se jezika nikjer več ne sliši, je prisotnost pri pouku bistvenega pomena, zato so kmalu pouku težko sledili, a smo tudi ta problem uspešno rešili. Zaradi starostno heterogene skupine je bilo treba včasih izvajati nivojsko prilagojen pouk: učenki 7. razreda se je zdela snov včasih pretežka, učencu 9. razreda pa prelahka. Z učenci smo pri urah latinščine oblikovali tudi tri prispevke za šolski časopis *Sedmo čudo*.

OŠ Dušana Flisa Hoče: Latinščina II (2014/2015)

Nadaljevalno latinščino v obsegu sedemdeset ur so si za naslednje leto izbrale tri učenke, vse iz devetega razreda z vizijo, da jim bo latinščina koristila na gimnaziji oz. zdravstveni šoli in kasneje pri izbranem študiju. Pouk obveznega izbirnega predmeta je potekal ob ponedeljkih 7. in 8. uro. Tokrat je bilo mnogo lažje delati, saj je starostno homogena skupina hitro napredovala. A večkrat se je zgodilo, da so pozne ure na urniku in številne občolske ali tudi šolske obveznosti povzročile, da sta bili v razredu dve ali celo samo ena učenka. Kljub temu smo v celoti uspešno predelale učbenik *Minimus secundus* in pri slovnici spoznale celotno 1. in 2. deklinacijo. Prav tako so se seznanili s Cezarjem in Ovidijem. Na koncu so si učenke izdelale latinski slovarček z osnovnim besediščem, ki se je ocenjeval. Ocene so bile samo ustne iz istega razloga kot prejšnje leto. V marcu 2015 smo v okviru terenskega pouka obiskali dvatisočletno slavljenko Emono in si v Mestnem muzeju Ljubljana ogledali razstavo Emona: mesto v imperiju ter novo stalno razstavo Narodnega muzeja Slovenije Rimske zgodbe s stičišča svetov. Z ekskurzije smo za šolski časopis *Sedmo čudo* prispevale poročilo in pomagale pri postavitvi šolske razstave Rimljani v naših krajih. Pouk je sicer skozi vse leto potekal v prijetnem vzdušju, na eno izmed ur je prišel hospitirat tudi novi ravnatelj Alojz Veliki. Ob koncu šolskega leta pa je sledilo razočaranje. Po ukinitvi poskusnega uvajanja drugega tujega jezika kot obveznega predmeta na OŠ Dušana Flisa Hoče (nemščina) in ob uvedbi drugega tujega jezika kot neobveznega izbirnega predmeta za šolsko leto 2015/2016 so učencem zadnje triade ponudili nemščino in francoščino. Tako je latinščina znova izgubila bitko s šestimi izbranimi živimi jeziki, ki jih lahko osnovne šole po novem ponudijo.⁵

OŠ Miklavž na Dravskem polju: latinščina I (2015/2016)

Takoj po novem letu 2015 sem na šole znova poslala nekaj ponudb, odzvali so se na OŠ Miklavž na Dravskem polju, najverjetneje zaradi poznanstva. Ravnateljica Dušanka Mihalič Mali me je povabila k sodelovanju, da lahko predstavim svoj izbirni predmet tako kot vsi drugi profesorji na za to določen dan, in če se bo k latinščini I prijavilo vsaj osem učencev, bodo predmet izvajali. Pomembno je bilo, da je šola bila pripravljena preveriti interes pri učencih. Tako je pred prvomajskimi prazniki potekala predstavitev predmeta v združenih 6., 7. in 8. razredih za naslednje šolsko leto. Vsak profesor iz družboslovno-humanističnega sklopa je imel na voljo tri minute, nekateri so predstavljali tudi po dva predmeta hkrati. Za latinščino I se je odločilo deset učencev, trije iz bodočega sedmega razreda, eden iz bodočega osmega razreda in šest

⁵ http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_razsirjeni/Drugi_TJ_izbirni_neobvezni.pdf (pridobljeno 19. 8. 2015)

iz bodočega devetega razreda. Latinščina je tako zaživela s šolskim letom 2015/2016. Med letom se bo tudi izkazalo, ali bo šola za šolsko leto 2016/17 znova pripravljena ponuditi latinščino I in omogočiti izvajanje nadaljevalne latinščine II, če bo interes.

OŠ Maksa Durjave: Projekt popestrimo šolo (2012/2013)

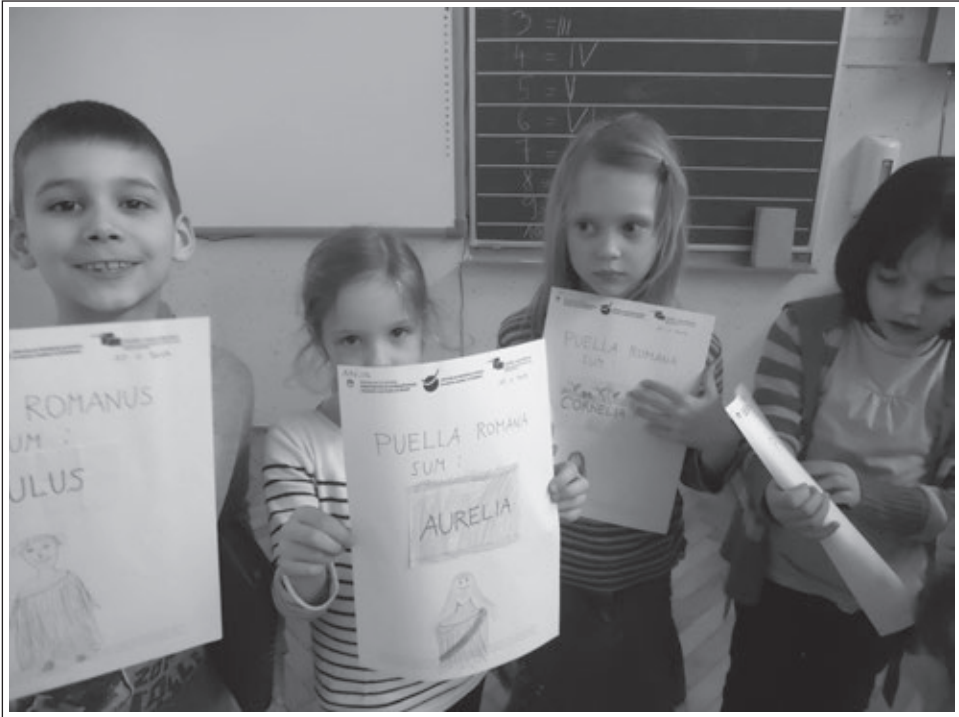
Pozimi leta 2013 so na OŠ Maksa Durjave v Mariboru pri projektu Popestrimo šolo (POŠ) želeli ponuditi pouk latinščine. Program POŠ je bil eden od programov Javnega sklada RS za razvoj kadrov in štipendij, ki sta ga financirala Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada in šolsko ministrstvo. Namen programa je bil brezplačno omogočiti nekaterim otrokom iz ogroženih družin aktivno preživljanje prostega časa, saj se »starši osnovnošolcev v slovenskih šolah v zadnjih letih soočajo s posledicami gospodarske krize, družinski proračuni so pogosto močno okrnjeni. Marsikateri otrok je tako prikrajšan za aktivno preživljanje prostega časa, saj je večina tovrstnih aktivnosti plačljivih ... Tako obstaja bojazen, da se bodo socialne razlike med otroki povečevale namesto zmanjševale. Prav temu, torej zmanjševanju socialnih razlik, je med drugim namenjen Evropski socialni sklad ...⁶ Šole, ki so se prijavile na razpis, so bile izbrane glede na razvitost občine vlagatelja, obseg prijavljenega programa ter raznolikost aktivnosti. Med 54 izbranimi šolami so po kriterijih sredstva dodelili kar 42 iz širše Štajerske. Iz Maribora so sredstva dodelili petim osnovnim šolam. Ta podatek dokazuje, kako je severovzhodna Slovenija socialno in duhovno podhranjena. Tudi OŠ Maksa Durjave je prejela finančna sredstva za naslednje aktivnosti: počitniške dejavnosti, **jezikovna nadgradnja**, prostovoljstvo, priprava na tekmovanja, delo z učenci tujci, raziskovalna dejavnost, modelarstvo in konstruktorstvo, živa in neživa narava v našem okolju⁷. Latinščino so vključili pod jezikovno nadgradnjo v obsegu šestdeset ur, pri čemer so se ure učitelju šteje v učno obvezo. Učitelj je moral mesečno izpolnjevati časovnico ter jo poslati na šolsko ministrstvo. Učence so k dejavnostim s prijavnico prijavili starši. Ure sem po dogovoru z ravnateljico Jolando Friš Lozej razporedila in izvajala takole: deset ur latinščine za 1. razred (12 učencev) po zaključenem OPB⁸-ju enkrat tedensko, deset ur latinščine za 2. in 3. razred (12 učencev) po zaključenem OPB-ju enkrat tedensko, deset ur latinščine za 4. razred (7 učencev) po zaključenem OPB-ju enkrat tedensko ter trideset ur latinščine za sobotno šolo od 5.–9. razreda.

Izkušnja učenja latinščine v prvi triadi, ko otroci še ne znajo ne brati ne pisati, je izredno zanimiva, saj je zaznavanje latinščine slušno. Že prvo uro so izžrebali svoja nova latinska imena, jih pripelili na učni list in se narisali. Navdušeno so po uri povedali staršem in drugim učiteljem: »*Terentia sum, puella Romana sum. Aulus sum, puer Romanus sum.*« Nato smo spoznali rimsko voščeno tablico in stilus, s katerim so

6 <http://www.slad-kadri.si/si/razvoj-kadrov/popestrimo-solo-pos/> (pridobljeno 5. 4. 2013)

7 <http://www-o-md.edus.si/index.php/projekti-mainmenu-82/popestrimo-solo> (pridobljeno 5. 4. 2013)

8 Oddelek podaljšanega bivanja.

*Puella Romana sum! Puer Romanus sum! 1. razred OŠ Maksa Durjave
(hrani Katjuša Kolar).*

lahko na vosek zapisali svoje ime ter se pogovarjali o tem, kako so Rimljani pisali in hodili v šolo. V naslednjih urah je sledila predstavitev družine. Ob izrazih *pater, mater, soror, frater, avus, avia* so dopisali svoja družinska imena. Spoznali so tudi zgodbo o Romulu in Remu. Pogovarjali smo se še o antičnem Rimu ter si ogledali njegovo maketo. Ob narekovanih latinskih izrazih so otroci risali *murus, porta, via, forum, collis, pons, insula, Tiberis*. Nadaljevali smo z uro o rimskih bogovih, rimskih številkah ter z računanjem do deset oziroma sto. Predzadnjo uro smo ponavljali, utrjevali in urejali mapice z manjkajočimi vsebinami, zadnjo uro pa je sklenil kviz *Quis est optimus Romanu/optima Romana?* Učenci sicer niso najbolj resno vzeli učenja, a so se kljub temu dobro odrezali in za nagrado prejeli lovorjevo vejico ter žličko za med. V četrteh razredih smo vsebinsko podobno snov dvignili na višjo in zahtevnejšo raven, ko učenci že imajo izkušnjo učenja tujega jezika (angleščina, nemščina).

V okviru sobotne šole smo ure preživeli *in situ*: po Mariboru smo iskali latinske napise-kronograme na Glavnem trgu, v stolnici, na Piramidi, obiskali smo arheološko zbirko Pokrajinskega muzeja Maribor, se odpeljali v Celje v lapidarij in na ogled razstave Mesto pod mestom, si na tamkajšnji delavnici izdelali čelade, pešачili do Ville rustice v Radvanje in na njenem obzidju izvedli bralni maraton najlepših antičnih pripovedk. Vse vstopnine in vožnje z vlakom je financiral projekt POŠ.

Sklep

Zavod za šolstvo in Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport bosta ob neupoštevanju pobud klasičnih filologov⁹ in dodatnem prestrukturiranju statusa latinščine v 3. triadi ter umestitvi latinščine v nabor tujih jezikov 2. triade, onemogočala latinistom uspešnost pri svojem delu in konkurenčnost latinščine živim jezikom Evropske unije. Na Zavodu za šolstvo že nekaj let ni svetovalca za latinščino v osnovni šoli, kar bi bilo nadvse potrebno. Učitelji latinščine so zaradi primanjkljaja ur zaposleni sporadično, nekateri malo na srednjih in osnovnih šolah, drugi so samozaposleni, tretji so zaposleni v kombinaciji z angleščino ali zgodovino in četrti, *miserrimi*, so zaposleni tudi za manj kot polovičen delovni čas ali po avtorski pogodbi. Status latinista je neurejen, s tem pa tudi njegova eksistenca in veliko diplomantov latinščine najde delo v drugih poklicih. Če bi se status latinščine kot obvezen triletni izbirni predmet v zadnji triadi uredil v skladu s prizadevanji klasičnih filologov in bi se latinščina poučevala tudi kot neobvezen izbirni predmet v drugi triadi, bi pridobili osnovnošolce s široko razgledanostjo in dobro osnovo za kasnejše srednješolsko izobraževanje. V zgodnji dobi odraščanja se jezikovne strukture hitreje usedejo kot v srednji šoli, kjer se dijaki soočajo s preobremenjenostjo in adolescenco. Drevesce se upogiba mlado.

Povzetek

Triletno delovanje učitelja latinščine je v Mariboru in njegovi okolici v končni fazi obrodilo nekaj sadov, čeprav morda kratkotrajnih. Lahko bi sklenili, da se na vsaki osnovni šoli iz vsaj dvema paralelkama nabere skupinica osmih ali več učencev, ki so zainteresirani za izvedbo starostno heterogene skupine latinščine I, če je le omogočeno učitelju predstaviti predmet učencem. Slednji zelo hitro, tudi po omenjenih treh minutah predstavitve, spoznajo, da so jim latinske besede pravzaprav domače in da jih nevede že veliko znajo: *classis, fenestra, mensa, aer, magister, calendarius, September, October...* Če se k temu navdušenju prida še nekaj drobcev iz grško-rimske mitologije, rimske vojske, gladiatorskih bojev, življenja Rimljanov, se lahko hitro sestavi skupina vsaj osmih učencev, saj nekatere otroke jezik in njegova kultura zanimata. Dejstvo pa je, da večina ravnateljev in drugega vodilnega kadra osnovnih šol zaradi varčevalnih ukrepov na področju šolstva in notranjih trenj v kolektivih interes za latinščino postavlja ob stran.

9 Aleksandra Pirkmajer Slokan, Predlog programa zgodnjega pouka latinščine v 2. triadi z dne 4. 7. 2007; Aleksandra Pirkmajer Slokan, Dopis državni sekretarki z dne 22. 2. 2013; Aleksandra Pirkmajer Slokan, Dopis šolskemu ministru z dne 30. 5. 2013; Društvo za antične in humanistične študije, Dopis ministrici Maji Makovec Brenčič z dne 11. 6. 2015.

Viri in literatura

Viri

- Društvo za antične in humanistične študije, Dopis šolski ministrici Maji Makovec Brenčič, Ljubljana, 11. 6. 2015.
- Aleksandra Pirkmajer Slokan, Predlog programa zgodnjega pouka latinščine v 2. triadi, Ljubljana, 4. 7. 2017.
- Aleksandra Pirkmajer Slokan, Dopis državni sekretarki Mojci Škrinjar, Ljubljana, 22. 2. 2013.
- Aleksandra Pirkmajer Slokan, Dopis šolskemu ministru Jerneju Pikalu, Ljubljana, 30. 5. 2013.
- http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_razsirjeni/Drugi_TJ_izbirni_neobvezni.pdf
(pridobljeno 19. 8. 2015)
- http://www.zrss.si/pdf/150415151236_2tj_kot_nip_2015_info.pdf
(pridobljeno: 14. 8. 2015)
- <http://www.sklad-kadri.si/si/razvoj-kadrov/popestrimo-solo-pos/>
(pridobljeno 5. 4. 2013)
- <http://www-o-md.edus.si/index.php/projekti-mainmenu-82/popestrimo-solo>
(pridobljeno 5. 4. 2013)

Literatura

- Bell, Barbara, *Minimus: latinščina – prvi koraki*, Ljubljana, Modrijan 2012.
- Bell, Barbara, *Minimus secundus: latinščina – gremo naprej*, Ljubljana, Modrijan 2012.
- Pirkmajer Slokan, Aleksandra, *Lingua Latina: učbenik za latinščino v 7.–9. razredu devetletnega osnovnošolskega izobraževanja*, Ljubljana, DZS, 2007.
- Pirkmajer Slokan, Aleksandra, Arko, Anton: *Lingua Latina, razstava o latinščini v javni osnovni šoli 1958–2015*, Ljubljana, Slovenski šolski muzej, 2015.

Spomini

1.25 Drugi sestavni deli
Prejeto: 10. 11. 2015

Anton Arko*

Kaj nam govorijo spomini?

Šolski spomini oziroma spomini na šolo so tisti fragmenti informacij, do katerih se v pisnih virih, učbenikih, učnih načrtih in letnih poročilih pri proučevanju zgodovine šolstva ne moremo dokopati. Strukturi in sistemu, ki ga lahko razberemo iz uradnih dokumentov, poročil in strokovne literature, dodajo realnost, življenjskost in lažjo vizualno predstavo. Šolski spomini se, vsaj z vidika učenca, oblikujejo v otroštvu in adolescenci, torej v fazi formiranja človekovega razvoja, osebnosti in zato tudi bolj bazirajo na čustveni komponenti kot spomini, nastali v odrasli dobi, kjer se pomnjenje odvija tudi že na razumski ravni. Čeprav spomini navadno sodijo med privlačnejše načine spoznavanja zgodovine, saj se vedno odvijajo skozi zanimivo zgodbo, pa je dejstvo, da nam vendarle odslikavajo predvsem subjektivno resnico oziroma nam podajajo vpogled v določeno zgodovinsko dogajanje, ki je lahko podan v idealizirani (kadar gre za lepe spomine) ali v popačeni (kadar gre za slabe spomine) obliki. Bolj kot je čas pisanja odmaknjen od dogodka, več je verjetnosti za slogovno obdelan in literarno začinjen spomin. Vsekakor pa spomini in pričevanja sodijo med zanimivejše načine seznanjanja s preteklostjo.

V pričujočih spomilih na šolo nam dvanajst avtorjev predstavlja svoje spomine na pouk latinščine v osnovni šoli v preteklih šestdesetih letih. Začenjamo z letom 1958, ko je splošni zakon o šolstvu uzakonil enotno osemletno osnovno šolo, gimnazijo spremenil iz osemletne v štiriletno šolo ter ukinil klasični gimnaziji v Ljubljani in Mariboru in ju pridružil gimnazijam splošnega tipa. Svoja doživetja med urami latinščine nekateri opisujejo kot učenci, večina pa kot učitelji. Opisujejo potek pouka v šoli, statistiko obiska, način podajanja snovi in marsikakšen hudomušen zaplet pri razlagi in usvajanju slovničnih pravil. Nekaj je tudi poročil z latinskih ekskurzij in taborov ter drugih latinskih interesnih dejavnosti. Med napisanim lahko zasledimo tudi prijetne spomine na izobraževalne metode kakšnega učitelja ali preprosto na neverjetno zgodbo, ki jo človek z užitkom in nasmehom prebere in je obenem vesel, da sam v njej ne nastopa.

* Anton Arko, prof. zgodovine in ruskega jezika, kustos v SŠM, Ljubljana, e-pošta: aarko.ssm@gmail.com

Katarina Šmid*

Reliquiae reliquiarum osnov humanistične izobrazbe v osnovni šoli

Veliko besed je bilo v zadnjem desetletju izrečenih na račun kvalitete izobraževanja, ki se je moralo uklanjati pritiskom po zmanjševanju stroškov, četudi oziroma predvsem na račun kvalitete in bolje usposobljenega strokovnega kadra. Povsem utopično je bilo pričakovati in upati, da ti ukrepi utegnejo zaobiti nekaj na prvi pogled tako marginalnega in nepotrebnege, kot je pouk "tistega izumrlega jezika", latinščine v osnovnih šolah.¹

Četudi se na eni strani vztrajno poudarja pomembnost zgodnjega učenja jezikov in starši, ki želijo svojemu podmladku omogočiti čim boljšo izobrazbo in znanje, svoje otroke vedno bolj zgodaj vpisujejo v jezikovne tečaje, se paradokсно latinščino, iz katere so se razvili romanski jeziki in ki je "kriva" za nemalo število tujk, čedalje bolj izriva iz osnovnošolskih programov.² Pri tem se pozablja, da ne samo besede, temveč tudi stavčne konstrukcije, sledijo latinskim in ti temelji neprimerno olajšajo ter pospešijo učenje tujih jezikov. Danes žal osnovnošolska latinščina velja za nekaj tako obrobnege, da niti zlato Sovretovo priznanje oziroma prvo (!) mesto na državnem *certamen Latinum* ne doprinese nobenih dodatnih točk pri vpisu v srednje šole.³ Žal tradicija učenja in znanja latinskega jezika kot osnove vseh humanističnih ved očitno izginja *velocius quam asparagi conquantur*.⁴

Spadam med tiste redke posameznike, ki s(m)o imeli to priložnost oziroma zdaj toliko bolj redko možnost, da smo se z latinščino srečali že navsezgodaj, natančneje v 5. razredu oziroma pri enajstih letih v osnovni šoli Prežihovega Voranca v Ljubljani, šoli

* doc. dr. Katarina Šmid, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Koper, e-pošta: katarina.smid@fhs.upr.si

1 O problematiki pouka latinščine v osnovni šoli gl. zlasti: Aleksandra Pirkmajer Slokan, Sto let latinščine za otroke med enajstim in petnajstim letom, *Zbornik ob 100-letnici šolskega pouka v zgradbi sedanje Osnovne šole Prežihovega Voranca, Ljubljana* (ur. Aleksandra Pirkmajer Slokan), Ljubljana 1999, str. 39–41; Aleksandra Pirkmajer Slokan, OŠ Prežihovega Voranca, Ljubljana: 50 let osemletke in 110 let latinščine pod isto streho, *Keria*, X, 2008, št. 2, str. 165–180.

2 Cf. Pirkmajer Slokan 2008, str. 176–178.

3 Pirkmajer Slokan 2008, str. 174, op. 37.

4 V habsburški monarhiji je bilo odlično znanje latinskega jezika na primer *conditio sine qua non* za vstop na univerzo, saj so predavanja vse do leta 1824 potekala pretežno ravno v latinskem jeziku (cf. Peter Stachel, *Das österreichische Bildungssystem zwischen 1749 und 1918, Geschichte der österreichischen Humanwissenschaften 1 : Historischer Kontext, wissenschaftssoziologische Befunde und methodologische Voraussetzungen* (ur. Karl Acham), Wien 1999, str. 117–119).

z najdaljšo tradicijo poučevanja klasičnih jezikov v Sloveniji.⁵ To tradicijo je – navzlic zunanjim pritiskom – uspela obdržati tudi v klasičnem jeziku izrazito nenaklonjenih časih, tako da je po besedah Kajetana Gantarja res izgledalo, kakor da bi nad njo bdel nekakšen *genius loci*.⁶

V naš 5. D razred smo prišli iz vseh koncev Ljubljane z okolico, načeloma pa nas je gnala želja staršev (mi smo tedaj o tem jeziku vsled naše starosti vedeli bore malo), da bi se njihovi potomci naučili vsaj osnov latinščine in si tako pridobili temelje humanistične izobrazbe. Ne gre zanemariti dejstva, da je osnovnošolska izobrazba tista, ki jo, vsaj praviloma, dosežejo vsi in posledično je nadvse pomembna in nikakor ne zanemarljiva naloga osnovne šole, da otroke navduši, spodbudi h kritičnemu razmišljanju in usmeri v nadaljnje izobraževanje. *Spiritus agens*, ki bi ga morala prebuditi, je želja po znanju in nikakor ne le misel na darila ob uspešnem zaključku, listino oziroma željen naziv.

Za razliko od kasnejšega formalnega izobraževanja je ravno osnovnošolsko tisto, ki ima na razpolago še največ maneverskega prostora, da temeljno šolsko snov podaja na bolj neformalen način z večjim številom ekskurzov in s tem nevede izoblikuje in postavi trdne temelje *ad dies vitae*. Med učenjem latinščine na tej zgodnji stopnji se torej še toliko bolj čuti posredno, a temeljito, vsrkavanje znanj humanističnih ved, saj nikakor ne smemo govoriti le o goli slovnici, spregatvah in sklanjatvah ter o številnih slovnicih izjemah, temveč toliko bolj o kulturi antičnega sveta, književnosti in daljnosežnih dosežkih civilizacije. Z vsem tem smo se podzavestno seznanjali že preko klasičnih (izvornih in prirejenih) besedil, ki smo jih prevajali, od Cezarja do Marcialovih epigramov na eni strani, ter med branjem Asterixa in Schwabovih antičnih pripovedk na drugi strani.

Obenem je bilo na razpolago več obšolskih dejavnosti, v katerih sta se prepletala delo in zabava, vse pa je bilo z anekdotami vred zabeleženo v glasilu *Rustica Latina*. V njem je bila med drugim objavljena tudi recenzija članka Delove novinarko, ki se je udeležila ene od dramskih predstav in ji je uspelo v relativno kratkem prispevku zapisati kar nekaj vsebinskih in strokovnih napak, začenši z rimskim Petoviem v naslovu. Članek je bil natančno recenziran med eno od šolskih ur, novinarki pa kakšen krajši tečaj latinščine in spoznavanje osnov rimske civilizacije ne bi škodovala.

V prvi vrsti smo se pod okriljem naše razredničarke in nesporno vodilne figure, ki si je prizadevala ohraniti in okrepiti pouk latinščine v osnovni šoli, Aleksandre Pirkmajer Slokan, spoznavali z rimskim panteonom, heroji, smrtnicami, ki so jih ljubili, in z najpomembnejšimi – resničnimi ali legendarnimi – rimskimi zgodovinskimi osebam. Nihče od nas, ki smo se tega jezika učili štiri leta še kot otroci, tudi tisti, ki so imeli svoj prvi in zadnji neposredni stik z latinščino ravno v osnovni šoli, si ne bo nikoli privoščil napake, ki si jo nemalokrat privoščijo novinarji (zlasti spletnih portalov), ko na primer razglasijo Julija Cezarja za rimskega cesarja ali vztrajno mešajo imena grških

5 Cf. Pirkmajer Slokan 2008, str. 165.

6 Kajetan Gantar, Likvidacija klasične gimnazije v znamenju boja proti elitizmu, *Kultura in politika* (ur. Mateja Jančar), Ljubljana 2007, str. 130–131.

in rimskih božanstev oziroma Partenon in Panteon. Skoraj upam si trditi, da nihče, ki se je z jezikom seznanil že na tej zgodnji stopnji in četudi ga je kasnejša pot vodila v povsem druge, tudi naravoslovne, poklicne smeri, nikoli ne bi latinskega jezika označil kot nepotrebnega mrtvega jezika, brez prave koristi za življenje ali znanje.⁷ *Damnans quod non intelligunt.*

Čeprav seveda nikakor ne gre zanemariti prepotrebnega učenja latinskega jezika tudi na srednjih šolah in fakultetah v obliki izbirnih ali obveznih predmetov, pa je na višjih stopnjah izobraževanja običajno vse preveč poudarka na izpolnjevanju učnih načrtov in je tako izvajanje predmeta žal prevečkrat usmerjeno na ponavljanje izjem tretje mešane deklinacije ali navajanje nepravilnih glagolskih oblik. *Capio, capis, capere, cepi, captum.* Ponavljanje, ki je večkrat prehajalo že v *ad nauseam*, pri manj nadarjenih pa je celo botrovalo prepisom v druge študijske programe ali smeri.

Preko osnovnošolske latinščine so nato bili nevsiljivo, a temeljito, vsajeni temelji splošne izobrazbe, ki so kar klicali k dodatni krepitvi v srednjih šolah. Iz mojega razreda se nas je od 24 vpisanih kar 16, torej 67 %, odločilo nadaljevati z učenjem latinščine in smo se zato vpisali v program klasične gimnazije na Gimnaziji Poljane, ki je poleg začetnega kot edini v Sloveniji ponujal tudi nadaljevalni pouk latinščine.⁸ Tu pa se je stanje spremenilo. Iz predmeta, ki v osnovni šoli ni vplival na učni uspeh in pri katerem negativna ocena ni onemogočila napredovanja v višji razred, je nenadoma nastal obvezni predmet in zaradi izpolnjevanja zahtev učnih programov je bilo časa, da bi se nova vedenja usidrala dovolj globoko, manj.

Cui bono? Zakaj je neko osnovno znanje latinščine sploh koristno oziroma z drugimi besedami, zakaj bi ne bilo nobene škode, če bi pouk latinščine kar ukinitili in tako privarčevali denar za kakšno novo ekspertizo o povečanju kakovosti v osnovnoškolskem izobraževanju? Mar smo se v idealiziranju preteklosti vrnili v čase, ki so v njej videli sled buržoazne vzgoje, ki ne pritiče delavnemu človeku? Bi brez nje lahko razumeli podtöne Menartove *De bello Gallico*? Bi se tvorbi italijanskega ali francoskega konjunktiva zdeli logični? Bi brez uporabe slovarja tujk vedeli, kaj pomeni *ab initio*? Bi se lahko naučili ponarodele univerzitetne himne *Gaudeamus*? Verjetno da, toda brez pravega razumevanja.

Bi še lahko govorili o družbi znanja, katere sestavni in nedeljivi del bi bila populacija visokošolsko izobraženih ljudi z diplomami iz humanističnih ved, ki se tekom šolanja niti od daleč ni neposredno seznanila z latinskim jezikom? Verjetno ne.

7 Takšne konotacije je latinski jezik pri nas dobil zlasti v socializmu. Profesor sociologije moje matere na Šubičevi gimnaziji v Ljubljani tako v sedemdesetih letih preteklega stoletja ni skoparil z izkazovanjem nenaklonjenosti dijakom klasične gimnazije in poudarjanjem njihovega malomeščanstva, ki naj bi se navzven kazalo tudi v učenju latinščine ali igranju klavirja. Cf. tudi David Movrin, *Yugoslavia in 1949 and its gratiae plenum : Greek, Latin, and the Information Bureau of the communist and worker's parties (Cominform), Classics and communism : Greek and Latin behind the iron curtain* (ur. David Movrin et al.), Ljubljana-Budapest-Warsaw 2013, str. 192–329.

8 Pirkmajer 2008, str. 172–173.

Viri in literatura

Literatura

- Gantar, Kajetan, Likvidacija klasične gimnazije v znamenju boja proti elitizmu, *Kultura in politika* (ur. Mateja Jančar), Ljubljana 2007.
- Movrin, David, Yugoslavia in 1949 and its gratiae plenum : Greek, Latin, and the Information Bureau of the communist and worker's parties (Cominform), *Classics and communism : Greek and Latin behind the iron curtain* (ur. David Movrin idr.), Ljubljana-Budapest-Warsaw 2013.
- Pirkmajer Slokan, Aleksandra, Sto let latinščine za otroke med enajstim in petnajstim letom, *Zbornik ob 100-letnici šolskega pouka v zgradbi sedanje Osnovne šole Prežihovega Voranca, Ljubljana* (ur. Aleksandra Pirkmajer Slokan), Ljubljana 1999.
- Pirkmajer Slokan, Aleksandra, OŠ Prežihovega Voranca, Ljubljana: 50 let osemletke in 110 let latinščine pod isto streho, *Keria*, X, 2008, št. 2.
- Stachel, Peter, Das österreichische Bildungssystem zwischen 1749 und 1918, *Geschichte der österreichischen Humanwissenschaften 1 : Historischer Kontext, wissenschaftssoziologische Befunde und methodologische Voraussetzungen* (ur. Karl Acham), Wien 1999.

Nada Grošelj*

Iz osemletne gimnazije v osemletno osnovno šolo: leto 1958

Profesorica klasične filologije Andreja Grošelj, moja mama, je hodila v šolo v prelomnem obdobju, ko sta bili štiriletna osnovna šola in osemletna gimnazija ukinjeni in namesto njiju uvedeni osemletna osnovna šola in štiriletna gimnazija. Čas njenega šolanja je bil prelomen tudi zato, ker je sodila v zadnjo generacijo dijakov na Klasični gimnaziji, ki so imeli staro grščino še kot obvezen predmet. Povprašala sem jo o njenem doživljanju tega prehoda in povedala je naslednje.

Po končani štiriletni osnovni šoli (OŠ Ledina in OŠ Vrtača) je Andreja Grošelj, takrat se je pisala Andreja Kiauta, leta 1955/56 začela svoje srednješolsko izobraževanje v 1. razredu še vedno osemletne Prve državne realne gimnazije v Vegovi ulici – v oddelku 1.a, eni od dveh latinskih paralelk na šoli (a in b). Latinsčino je poučeval prof. Evgen Vavken in s snovjo so napredovali dokaj hitro, saj so v *Latinski vadnici za klasične gimnazije* Rudolfa Južniča in Silvestra Koprive predelali vso snov do glagola. Naslednje leto (1956/57) pa je bil pouk latinščine na »realki«, kot se je kratko reklo tej ustanovi, vsaj v nižjih razredih ukinjen, zato so se morali dijaki, ki so se jo želeli učiti še naprej, prepisati na Klasično gimnazijo (v poslopju današnje OŠ Prežihovega VORANCA). Z realke sta bili torej premeščeni na Klasično gimnazijo obe latinski paralelki, a in b, ker pa sta oddelka z imenom 2.a in 2.b na gimnaziji že obstajala, so prišleke prekvalificirali v 2.c in 2.d. Pri tem je šola izvedla svojevrsten eksperiment: oddelek 2.c so napolnili izključno z nekdanjimi »realnimi« fanti, oddelek 2.d pa z dekleti, da bi ugotovili, kako se ločeno izobraževanje po spolu obnese dandanes. Ker je segregacija v obeh oddelkih kmalu prinesla disciplinsko, pa tudi učno katastrofo, je šola v 3. razredu (1957/58) fante in dekleta spet združila; ker jih je v 2. razredu odpadlo za cel oddelek (nekateri niso izdelali letnika, nekateri so se raje prepisali nazaj na realko), se je iz »preživelih« oblikoval en sam oddelek, 3.c.

Na prvi in tretji razred nižje gimnazije ima Andreja Grošelj najprijetnejše spomine iz srednješolskih klopi: vzdušje in medsebojni odnosi so bili zelo solidarni in prijateljski, najbrž ne nazadnje tudi zato, ker so se »realčani« na Klasični gimnaziji počutili malce ogroženi od starih »klasikov« in so zato držali skupaj. Ob tem poudarja, da jih učitelji niso obravnavali drugače kot druge dijake, res pa so v dijakih z realke

* Nada Grošelj, dr. jezikovnih znanosti, prof. angleščine in latinščine, samostojna prevajalka, Ljubljana, e-pošta: nada-marija.groselj@guest.arnes.si

Fotografija 8.a (1958/59) z Druge osnovne šole, prej Klasične gimnazije v Ljubljani (hrani Andreja Grošelj).

Fotografija 4.a (1962/63) z Druge gimnazije v Ljubljani (hrani Andreja Grošelj).

načelno videli slabše učence, kot je za *Slovenski poročevalec*, predhodnika današnjega dnevnika *Delo*, povedala tedanja šolska tajnica.

Prelomno leto je prišlo s šolskim letom 1958/59, kajti namesto v 4. razred nižje gimnazije, ki bi mu sledila »mala matura« in nadaljevanje šolanja v višjih razredih iste ustanove, so bili dijaki vpisani v 8. razred pravkar ustanovljene osemletne osnovne šole. Andreja Grošelj se še spominja občutka rahle degradacije, ko so se kot gimnazij-ski četrtošolci (po novem osnovnošolski osmošolci) v šoli spet znašli skupaj z malimi otroki. Sicer pa se takrat v pristopu učiteljev ni pokazala razlika: profesorji so pri mnogih predmetih ostali isti – prof. Ana Šašel, denimo, je poučevala tako prej v okviru osemletne gimnazije kot pozneje v okviru osemletne osnovne šole – in niso spreminjali svojih metod in kriterijev. Do spremembe v klimi je prišlo postopoma, v poznejših letih, k temu pa ni prispevala zgolj prisotnost manjših otrok, ampak tudi prisotnost učiteljev razrednega pouka, ki je zlasti v zbornici zaznamovala življenje.

V 8. razredu se je začel pouk grščine. V vseh treh klasičnih paralelkah a, b in c skupaj se je za grščino odločilo približno za en oddelek dijakov, medtem ko so drugi izbrali francoščino. Zato so za 8.a in 8.b organizirali vzporedne ure grščine in francoščine, ki so jih obiskovali dijaki obeh paralelk. V oddelku c pa je bila edini kandidat za grščino Andreja. Tako je prišla iz oddelka c v oddelek a in ostala v njem vse do »prave« mature, torej do konca 4. letnika nove štiriletne gimnazije. Omenimo še, da se oddelčna formacija s to prerazporeditvijo ni zacementirala, temveč so dijake do mature še večkrat premeščali iz ene paralelke ali tudi gimnazije v drugo.

Zaradi spremenjenega šolskega sistema je za učence 8. razreda OŠ odpadla »mala matura«, ki bi jih čakala kot dijake 4. razreda štiriletne gimnazije. Ali bolje, odpadel je njen manj prijetni del, malomaturantski izpit, dijaki pa so vendarle proslavili: sami so – vsaj Andrejin razred – poskrbeli za slavnostno večerjo na Gospodarskem razstavišču in k njej v skladu s tradicijo prišli z belimi nageljni; po beli barvi nageljnov so se »mali maturanti« razlikovali od »velikih«, ki so nosili rdeče.

Višji razredi klasične gimnazije, ki so zdaj tvorili štiriletno gimnazijo, so se iz poslopja bivše Klasične gimnazije preselili v poslopje Šeste gimnazije v Šubičevi (današnje Gimnazije Jožeta Plečnika). Tej šoli so rekli tudi »francoska gimnazija«, ker se je na njej intenzivno poučevala francoščina v vseh osmih letih gimnazije. S pripojitvijo starejših klasičnih gimnazijcev je iz Šeste in Klasične gimnazije nastala »Četrta«, pozneje »Druga« gimnazija z razredi dveh vrst: »klasičnimi« (z latinščino in grščino) in »francoskimi«. Pri tem je treba poudariti, da dijaki, ki so izbrali grščino, s tem niso bili nujno prikrajšani za pouk modernih jezikov, kajti poleg obveznega prvega tuje-ga jezika, navadno angleščine, so imeli na voljo tudi tečaje iz francoščine, nemščine, italijanščine, ruščine itn., ki so potekali bodisi pred rednim poukom bodisi po njem, in učni uspeh v teh tečajih se je prav tako lahko zabeležil v šolsko spričevalo. Andreja je priložnost izdatno izkoristila in obiskovala tečaje iz vseh štirih naštetih jezikov. Za dijake, ki niso imeli grščine, pa je prof. Silvester Kopriva vodil tečaje grščine.

Živo se spominja razlike v načinu, kako so na Drugi gimnaziji proslavljali maturo klasiki in neklasiki. Medtem ko so neklasiki posegli po podobnih hrupilih kot

SLOVO OD ZADNJEGA »KLASIČNEGA« S POUKOM GRŠČINE

Ni treba delati otročarij, saj si že tako velik!

»... ET PER DIEM ET PER NOCTEM JE POKOJNIK SEDEL PRI KNJIGAH...«

STRAN 5

NI TREBA DELATI OTROČARIJ ...

NADALJEVANJE S 5. STRANI
Z žalostjo v glasu in s še bolj žalostnim srcem se je isto protagonist dotaknil rpljenja zadnjih let življenja pokojnikovega:

»Odkar so ga tretjčé v življenju degradirali v prvošolca, je et per diem et per noctem sedel pri knjigah in se poglabljal v globine blatnate absoluta in vseh rimajstih grških particijov...«

Ko je govornika prekinil antagonist z besedami: »Dovolj je blebetanja, o možič, se je prvi spomnil, da bi bilo zdaj naposled le vredno po stari saracenski naradi izročiti zeleni tretješolcem ključ. Mlečnež je prišel na govorniški oder s cucjem v ustih in skoraj solze

so mu tekle po licih od veselja zaradi tako velike časti, da lahko sprejme iz rok velikega četrtošolca ključ šolskih vrat in ključ modrosti, ki ga bodo tako on sam kot tudi njegovi sošolci še krvavo potrebovali...

Tretješolci so sespoštljivo umaknili pogrebem, ki so prepevajoč maturantske pesmi svečano odšli v sprevođu v svojo almo mater v Šubičevi ulici.

Tam smo srečali profesorja Silva Koprivo, klasičnega filologa, ki že vrsto let poučuje grščino na ljubljanski klasični gimnaziji.

»Letos smo se le še v enem razredu učili grški jezik.« Je dejal. »Zadnji razred je bil to, v katerem so

se učili štiri leta ta lepi in blagodoneči jezik.«

»Torej ne bo prihodnje šolsko leto nikogar, ki bi se učil grščino?«

»Vsako leto vodim tečaj tega jezika, če se prijavijo dijaki, ki jih zanima stara grščina.«

»Zadnji pravi klasiki zapuščajo šolske klopi. Ali bi lahko njim in vsem osmošolcem — oziroma četrtošolcem — dali kak nasvet, ki so ga dajali že stari Grki svojim učencem?«

»Homer je položil svojemu junaku na jezik: U hre nepiáas ohéein, epéi télikos ési, se pravi: Ni treba delati otročarij, saj si že tako velik!«

M. RAZTRESEN

Reportaža o maturi zadnjega »klasičnega« razreda (hrani Andreja Grošelj).

Reportaža o maturi zadnjega »klasičnega« razreda (hrani Andreja Grošelj).

današnji maturanti – po piščalkah, raznih kuhinjskih pripomočkih in seveda lastnih glasilkah –, so klasiki svoj nastop zasnovali premišljeno in dostojanstveno. Pri tem jih je še spodbujala okoliščina, da so bili »poslednji« klasiki, kajti za njimi naj ne bi nobena generacija več imela grščine kot obveznega rednega predmeta. Maturantski nastop so pripravljali več mesecev: pod vodstvom sošolca Uroša Lajovca, pozneje znamenitega dirigenta, so naštudirali *Gaudeamus* in še eno latinsko pesem, *O venerabilis barba capucinatorum* (za tiste, ki jim šolanje v klasičnih razredih ni pustilo pričakovanih sledi, je Andreja prevedla besedilo *Gaudeamus* v slovenščino). Z rdečimi nageljni in svečami so se pojoč sprehodili po šoli, nato pa je sprevod zavil na ulice. Hodili so po cestišču, toda čeprav ni bilo poskrbljeno za cestne zapore, so vozniki uvidevno čakali. Na podiju pred Konzorcijem je imel Rastko Močnik maturantski govor, v katerega so avtorji natresli kar največ duhovitosti in aluzij na pripetljaje pri pouku, in pred Figovcem je – pod Lajovčevim vodstvom – večglasno zapel moški maturantski zborček. Dogodek je bil odmeven: Andreja ima še vedno spravljen čeden kupček časopisnih izrezkov, nekaterih zelo obsežnih, ki so poročali o slovesu »poslednjih klasikov«.

Vanda Brvar Kanop*

Profesor Ciril Miklič v anekdotah učencev

Nova povojna oblast, ki je ukinila klasično gimnazijo in so ji bili humanistično izobraženi ljudje moteči, je zagrenila življenje tudi mariborskemu profesorju Cirilu Mikliču.

Po letu 1958 na gimnazijah v Mariboru latinščine niso več poučevali redno, temveč samo fakultativno. Enako tudi na nekaterih osnovnih šolah. Na osnovni šoli Bojana Illica jo je poučeval prof. Rafael Štaubar, na osnovni šoli Ivana Cankarja sprva prof. Breda Filo, kasneje pa so tisto peščico radovednežev, ki sta jih pritegnili antična kultura in zgodovina, združili s skupino na Osnovni šoli Antona Aškercarja. Tu nas je med letoma 1959–1963 poučeval znani prof. Ciril Miklič.

Bil je široko izobražen erudit. Poučeval je grščino, latinščino, italijanščino in antično zgodovino. Odlično je poznal tudi umetnostno zgodovino, nam vcepljal ljubezen do grštva in rimske kulture, širil obzorja in poudarjal humanistična načela ter nam dajal napotke za življenje. Markanten, uglajen, skrbno oblečen, vedno v tonih, ki so se prilegali barvi njegovih sivih las, je med nas, osnovnošolce, prinašal nekaj srednješolskega duha, predvsem pa svetovljanstva, ki takrat ni bilo zaželeno. S kolegico prof. Bredo Filo sta se včasih med odmori na hodniku pogovarjala kar v latinščini.

Njegove ure so bile vedno nekaj posebnega. V času tovarišev in tovarišic in vseplošnega tikanja si je kdaj pa kdaj privoščil, da nas je vikal, če smo šepali v znanju. S svojo sproščenostjo in duhovitostjo je spretno krmaril med pustimi preparacijami, med "participi in gerundiji", kot pravi Oton Župančič v Velikonočni epistoli sinu, in med zanimivostmi iz antičnega sveta. Vseeno pa smo mu včasih "krtače", kot je z ljubeznijo poimenoval fante po frizurah, ostriženih na ježka, in "bučmani" pobegnili pred uro latinščine. Pogosto je zamujal, ker je hodil iz šole na šolo, in to smo nekajkrat izkoristili. S sošolcem Gorazdom, ki je takrat nosil očala, pa sta se med enim takih pobegov srečala. Ni ga hotel videti, zato je gledal mimo njega v ograjo. Naslednjo uro je profesor samo mimogrede omenil, da ima Gorazd taka očala, da tudi, ko gleda v ograjo, vidi njega, ki bi se mu rad izognil.

Najbolj pa je vnel našo domišljijo Hannibal ante portas, znameniti vojskovodja, ki je s sloni prekoračil Alpe in v bitki pri Kanah premagal in porazil Rimljane ter se ustavil pred vrati Rima. Profesorjeve empatične pripovedi so nas prikovale na

* Vanda Brvar Kanop, filmska režiserka, Maribor, e-pošta: vanda.brvar@triera.net

OŠ Antona Aškerc, danes OŠ bratov Polančičev v Mariboru (Sledi, ki ne zbledijo, Zbornik ob 60-letnici OŠ bratov Polančičev Maribor, 2007, str. 6).

Prof. Ciril Miklič (Zbornik Klasična gimnazija v Mariboru 1940–1941; 1945–1959, 1992, str. 229).

sedeže in nas spreminjale v eno samo veliko uho. Kadar je odprl redovalnico, se je počasi sprehajal med našimi imeni, tako da je napetost med nami vse bolj naraščala. Ko je končno poklical določeno ime, se je klicani malo potuhnil. Profesor pa je nadrl reditelja, zakaj ni prijavil odsotnega. Običajno se je vse končalo s smehom in šalo, tudi takrat, ko je spraševal dva učenca hkrati, ki sta slabo odgovarjala. Pa je zaključil z besedami: "No, obema skupaj dam dvojko, vidva pa si jo razdelita!" Pri njegovih urah smo prvič slišali za Sokrata in njegov Zagovor, kako je zašel v spor z atenskimi oblastmi in javnim mnenjem tistega časa in kako so ga v smrt pognali njegovi sodržavljanji. Navduševal nas je za zelo ugledno grško filozofijo in pripovedoval o sijajnih vojaških uspehih Rimljanov pa tudi o velikih antičnih mitih, ki so nas takrat najbolj zanimali. Tako je nevidno tlakoval našo življenjsko pot k učenosti, modrosti in humanosti. Gledano z današnjimi očmi, je bil prof.

Miklič nedvomno ena izmed najbolj karizmatičnih oseb med tedanjimi mariborskimi profesorji, ki je s svojim obsežnim znanjem in vsestransko razgledanostjo močno vplival na nas.

Nekega mračnega, deževnega večera v decembru leta 2000 ga je na prehodu za pešce na Gosposvetski ulici v Mariboru zbil avto. Nekaj njegovih nekdanjih učencev - zdravnikov si ga je prizadevalo ohraniti pri življenju. Vendar je kmalu zatem umrl. Bolj ko se odmika čas, bolj cenimo svoje profesorje ali kot je rekel že Tacit: »Maior e longinquo reverentia.«

Velikega človeka in našega dragega profesorja smo se spominjali:
dr. Andrej Sikošek, dr. Gorazd Sajko, ing. Vojko Pečar, advokat Josip Sever in Vanda Brvar Kanop.

Nada Grošelj*

Začetki pouka latinščine na OŠ Ledina

Začetki pouka latinščine na OŠ Ledina segajo v šolsko leto 1986/87, pot pa jim je bila utrta v letu poprej, 1985/86, ko sva se z mamjo Andrejo Grošelj preselili iz Dvořakovcove ulice v Ilirsko. Zdaj mi OŠ Prežihovega Voranca, ki sem jo obiskovala vsa štiri leta razrednega pouka, ni bila več najbližja šola; veliko bližja je bila OŠ Ledina. Tako sem se leta 1985 prepisala tja – toda to je pomenilo, da v šoli ne bom imela pouka latinščine. In ker se je mamji, klasični filologinji, zdel pouk latinščine zelo pomemben, se je dogovorila s tedanjo profesorico latinščine na OŠ Prežihovega Voranca Barbaro Šega Čeh, da bo snov za prvi razred latinščine z mano predelala sama, jaz pa bom pri prof. Šega Čehovi na koncu leta opravljala izpit. Ocenjo naj bi mi, kot se je dogovorila z vodstvom šole, vpisali v redno šolsko spričevalo.

Zastavljeni cilj sva uspešno izpolnili, kar je opazilo tudi vodstvo OŠ Ledina. Andrejo Grošelj so povabili k sodelovanju in naslednje leto je začela izvajati tečaj latinščine kot honorarna sodelavka. Seveda ni šlo vse gladko: latinščina ni imela statusa fakultativnega predmeta, temveč »interesne dejavnosti« z zgolj opisnimi ocenami. Tako je bila po nekaterih straneh zapostavljena – enako kot druge interesne dejavnosti se je, denimo, začela šele oktobra namesto septembra, in verjetno so nekateri zainteresirani, ki so povpraševali po tečaju že v začetku šolskega leta, v tem času že izgubili zanimanje. Vsekakor pa se je v prvi začetni tečaj 1986/87 prijavilo 19 učencev, pretežno iz 6. razreda. Odtlej so bili vsako leto razpisani (in obiskani) tako novi začetni tečaj kot nadaljevalni tečaji na več ravneh, kajti iz vsake skupine je nekaj učencev vztrajalo leto za letom. Prihajali so tudi učenci drugih osnovnih šol, med njimi OŠ dr. Vita Kraigherja in OŠ Ketteja in Murna. Dve dekleti, ki sta se začeli učiti latinščino že prvo leto, sta prihajali še kot gimnazijki vse do leta 1992/93, prav tako tudi skupinica petih učencev, ki so začeli leto dni za njima (1987/88) in medtem večinoma ravno tako napredovali v gimnazijo. Za gimnazijske slušateljke osnovna šola seveda ni mogla »uradno« organizirati tečajev, vendar jim je popoldne dala na voljo prosto učilnico. Spomladi leta 1993 pa je morala Andreja Grošelj poučevanje opustiti zaradi kroničnih težav z glasom, ki ga je že nekaj zim zapovrstjo za več tednov izgubila.

Od kod učencem – vsaj nekaterim – volja, da so prostovoljno prihajali k latinščini po šest ali kar sedem let? Deloma je imela zasluge za to prav okoliščina, da je šlo za tečaj, ne za redni predmet. Za redni predmet bi bila namreč predpisana količina snovi,

* Nada Grošelj, dr. jezikovnih znanosti, prof. angleščine in latinščine, samostojna prevajalka, Ljubljana, e-pošta: nada-marija.groselj@guest.arnes.si

ki je učenci brez intenzivnega učenja (kakaršnega se, resnici na ljubo, loti le redkokateri) ne bi mogli usvojiti in bi zato čez nekaj mesecev zvečine izgubili tla pod nogami. Še več, pri marsikaterem učencu ali celo študentu se izkaže, da kljub večletnemu učenju latinščine nikoli ni prav dojel njenega *modus operandi*. Nasprotno je predelovala Andreja Grošelj snov vsaj dvakrat počasneje, kot je bilo predvideno v učnem načrtu za redni pouk, zato pa toliko temeljiteje. Ker so učenci zatrdili, da veliko lažje spremljajo razlago, če jo sproti zapisuje na tablo, jim je res pisala vsa pravila in paradigme: ob nenehnem pisanju je vdihovala toliko krednega prahu, da je po pouku doma neredko bruhala. Poleg učbenika Ane Šašel *Fundamenta Latina*, ki je tvoril ogrodje pouka, je nosila k pouku številne dodatne vaje. Latinske izreke in citate je iskala po zbirkah, slovnične vaje in stavke za prevajanje v latinščino pa je sestavljala sama. In trud je obrodil sadove, kajti ena od njenih dveh učenk z najdaljšim »stažem« je na gimnazijskem tekmovanju iz fakultativne latinščine osvojila prvo mesto.

Intenzivno utrjevanje slovnice je našlo protiutež v številnih kulturnocivilizacijskih vsebinah. Na samem začetku tečaja je profesorica umestila latinščino v sistem indoevropskih jezikov in predstavila kratko zgodovino Rima od mitičnih začetkov do propada vzhodnorimskega cesarstva leta 1453. Pripovedovala je o zgodovini in književnosti ter se navezovala na sočasne dogodke in filme, kakršen je bil *Ben Hur*. Knjige je učencem tudi posojala – ena od učenk je tako prebrala prevod celotne Lukrecijeve filozofske pesnitve *O naravi sveta*, kar je velik zalogaj celo za precej starejše. V pogovorih pa so obravnavali in si izposojali tudi knjige, ki niso imele neposredne zveze z antiko, denimo zbirko živalskih zgodb *Črni kljusac in druge zgodbe* Ernesta Thompso-na Setona ali *Odiseja iz Komende*, roman Ivana Preglja o Petru Pavlu Glavarju.

Organizirala je ogledne muzejev in znanstvenih ustanov. Več skupin je peljala v Mestni muzej na razstavo o Rimljanah, po kateri jih je vedno vodila mag. Irena Sivec. Leta 1990 so si v Cankarjevem domu ogledali razstavo *Manu scriptum: razvoj latinice v zrcalu rokopisa in besede*, po kateri jih je popeljal njen avtor Lucijan Bratuš. Obiskali so ZRC SAZU: na Paleontološkem inštitutu Ivana Rakovca jih je sprejela dr. Katica Drobne in na Inštitutu za arheologijo več strokovnjakov (med njimi zdaj že pokojni dr. France Leben, strokovnjak za prazgodovino, in dr. Marjeta Šašel Kos, strokovnjakinja za antiko), medtem ko jim je oblikovalka Milojka Žalik Huzjan razkazala delovanje Založbe ZRC. Ob drugi priložnosti jih je dr. Šašel Kos popeljala po ostankih antične Emone in sprehod pospremila z izčrpno razlago.

Leta 1991/92 se je OŠ Ledina pridružila projektu Zavoda RS za šolstvo *Pouk latinščine v osnovni šoli* in oblikovala latinsko paralelko. Toda že spomladi 1993 se je bila Andreja Grošelj iz zdravstvenih razlogov prisiljena odreči poučevanju. Svoje skupine je prepustila naslednici Dragici Fabjan Andritsakos, s številnimi učenci in njihovimi starši pa je ohranila pristrčne odnose vse do danes.

Marija Kosi*

Latinščina na OŠ Ludvika Pliberška v Mariboru

Na OŠ Ludvika Pliberška v Mariboru smo pouk latinščine začeli že v šolskem letu 1989/90, in to v obliki tečaja ali fakultativnega pouka. Udeleževalo se ga je tudi nekaj učencev iz drugih mariborskih osnovnih šol. Delali smo po učbenikih Ane Šašel Fundamenta Latina. Pouk na šoli je potekal do leta 1999, ko sem se upokojila. V letu 1992 se je k pouku latinščine prijavilo kar 46 učencev.

Za popestritev pouka in poglobitev znanja smo v pomladanskih mesecih imeli tudi nekaj ekskurzij, da smo poleg jezika spoznavali še zgodovino in civilizacijo antike. Med drugim smo si ogledali rimsko nekropolo v Šempetru, rimske najdbe na Ptujju in najdišča Villa rustica v Radvanju. Naredili pa smo tudi dva daljša izleta: leta 1992 po Italiji in leta 1995 po Siciliji. Spomnim se izleta po Italiji, to je bilo pet nepozabnih dni in poln avtobus izredno pridnih otrok, kar je bilo tudi zame užitek. O teh potovanjih smo z učenci pripravili tudi brošurici o vtisih s potovanj, za starše pa še predavanje z diapozitivi.

OŠ Ludvika Pliberška v Agrigentu na Siciliji 20. 4. 1995 (hrani Marija Kosi).

* Marija Kosi, prof. latinskega jezika, učiteljica latinščine na OŠ Ludvika Pliberška v letih 1989–1999, Maribor.

Dragica Fabjan Andritsakos*

Spomini na latinščino na Osnovni šoli Mirana Jarca

Konec osemdesetih let in devetdeseta leta prejšnjega stoletja so v slovenskem prostoru prinesla velik razmah fakultativnega pouka latinščine v osnovnih šolah. Ponekod so bili oblikovani celi latinski oddelki, večinoma pa je pouk potekal v okviru skupin. Na Osnovni šoli Mirana Jarca v Ljubljani je latinščina vseskozi ohranjala trdno mesto, v glavnem po zaslugi tedanjega ravnatelja, g. Vladimirja Erjavca, ki je imel velik posluš in razumevanje za klasiko, znal pa je tudi spodbuditi nas, ki smo bili tedaj mladi učitelji začetniki. Sam osebno je nagovoril vsakega učenca, zakaj je smiselno in pomembno, da se uči latinščino. Čeprav nismo imeli na razpolago številne literature, kot je to samoumevno danes, smo skušali otroke navdušiti za ta predmet, ki jim je nemalokrat delal težave, ko so si skušali zapomniti končnice v množici spregatev in sklanjatev. Iz tistih let mi je ostal mali moder svinčnik, dolg le nekaj centimetrov. Hranim ga v spomin na svoje prve učiteljske izkušnje in živahne otroke, ki so bili moji prvi »latinci«.

* Dragica Fabjan Andritsakos, prof. latinščine in stare grščine, Škofijska klasična gimnazija, Ljubljana, e-pošta: dfabjan@gmail.com

Marija Strašek Vrecl*

Pouk latinščine na OŠ bratov Polančičev v Mariboru v letih 1991–1995

Latinščina je po ukinitvi Klasične gimnazije leta 1958 v Mariboru zaživela na osnovnih šolah po letu 1990. Takrat je bila ponovno vzpostavljena veriga osemletnega učenja – prva štiri leta na osnovni šoli, druga štiri leta pa na gimnaziji. V Mariboru je potekal pouk latinskega jezika na OŠ bratov Polančičev in na OŠ Slave Klavora. Takrat sem poučevala latinščino na Prvi gimnaziji, v šolskem letu 1991/92 pa sem pričela poučevati tudi na OŠ bratov Polančičev. Štirih let, ki sem jih preživela na tej šoli, se z veseljem spominjam.

Gospod ravnatelj Mladen Tancer je z veliko vnemo in odgovornostjo sprejel pouk latinščine. Imeli smo dobre razmere, ravnatelj je spremljal delo učitelja in učencev. Na šoli je pripravil tudi srečanje učiteljev latinskega jezika in eksterno preverjanje znanja.

Učenci so prihajali iz Maribora, veliko se jih je vozilo s starši iz okoliških krajev, vse do Pragerskega, Ruš itd. V petih in šestih razredih je bilo učenje prijetno, čeprav naporno, saj je bilo treba veliko usklajevati s slovenščino. V sedmih in osmih razredih pa so učenci potrebovali že več motivacije, saj je latinski jezik precej drugačen od govornih. Pomagal je predvsem pogovor o tem, zakaj se latinščino sploh učimo in kje jo bodo potrebovali. Dobro sodelovanje s starši, ki so spremljali delo svojih otrok, prihajali na govorilne ure in sestanke, je rodilo uspehe. Starši so večkrat povedali, da imajo otroci radi pri sebi svoje latinske slovarčke in »trenirajo« besede s potrebnimi oblikami. Veliko je pomagalo tudi to, da sem učne ure popestrila s praktičnim delom. Izdelovali smo »tabulae ceratae«, pisali na pergament in delali zvitke, učenci so pripravljali teme iz mitologije, zbirali grške in rimske predmete in pripravili razstavo v razredih.

Dragoceno in v veliko pomoč mi je bilo sodelovanje s kolegi učitelji, z razredniki d-razredov, predvsem pa z učitelji slovenščine in zgodovine. Usklajevali smo učne vsebine, se dogovarjali o testih in domačem delu učencev. Pri poučevanju na osnovni šoli nam je veliko pomagala gospa Katja Pavlič z Zavoda za šolstvo RS, ki je bila vodja projekta. Organizirala je pedagoške delavnice in seminarje za vse učitelje latinskega jezika, sestajali smo se v Ljubljani in v Mariboru. Obravnavali smo aktualne teme, izmenjavali smo si izkušnje, poročali o problematiki pri delu in delali načrte za naprej.

* Marija Strašek Vrecl, prof. nemškega in latinskega jezika, učiteljica latinščine v p., Maribor

Dragoceni so nam bili praktični primeri njenega poučevanja latinščine (učne priprave, hospitacije pri njenih urah, gradivo za pouk).

Vsako šolsko leto smo imeli tudi ekskurzijo. V petem razredu smo obiskali Gospo Sveto, vojvodski prestol in Minimundus. V šestem razredu smo si ogledali ostanke iz rimskih časov na Ptuju, v sedmem smo se peljali skupaj z učenci OŠ Slava Klavora v Šempeter v Savinjski dolini in si ogledali Rimsko nekropolo, nato pa antično Emono. Dvodnevno ekskurzijo pa smo napravili v Vipavo in Ajdovščino, ki sta nas zares obogatili.

Ko sem zapuščala OŠ Bratov Polančičev, sem bila prepričana, da bo latinski jezik dobil še širše dimenzije, pa je žal bilo drugače.

Tatjana Polajner*

Latinščina na OŠ Slave Klavore v Mariboru v obdobju od 1991–1995

V začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja smo pričeli izvajati projekt osemletnega učenja latinščine.

Prva štiri leta učenja latinščine so se pričela na petih OŠ, naslednja štiri leta učenja so se nadaljevala na dveh gimnazijah. K izvajanju projekta so v Ljubljani pristopile tri osnovne šole, v Mariboru pa dve. Ena od teh dveh, ki se je pridružila projektu, je bila OŠ Slave Klavore na Teznu v Mariboru.

Pod vodstvom tedanjega ravnatelja mag. Alojza Fošnarica se je pričel pouk latinščine na OŠ Slave Klavore v Mariboru z vpisom v latinski oddelek v šol. letu 1991/1992 in je trajal nekaj let, dokler ni na koncu ugasnil.

Kar nekaj izjemnih zaslug za uvedbo in izvedbo projekta je pripadlo ravnatelju mag. Alojzu Fošnaricu. Prva je bila ravno ta, da se je zavzel za projektno učenje latinščine »na desnem bregu Drave v pretežno industrijskem mestnem delu in njegovem širšem zaledju, tja do Miklavža na Dravskem polju«, kot je sam dejal. Druga zasluga je bila, da je ob objavi razpisa za vpis v latinske paralelke dal popraviti ključno besedo v besedilu, tj. besedo 'pogoj' v 'kriterij' vpisa in tako je razpis dobil potrebno soglasje. Tretja zasluga je bila, da je ves čas poučevanja skrbno in prizadevno spremljal projektno učenje, se tedensko posvetoval z učiteljico o pouku latinščine in sooblikoval evalvacijo projekta. Na te posvete je po potrebi pritegnil razredničarke ter vključeval učitelje predmetov, ki so se tesneje povezovali z latinščino, zlasti učitelje slovenščine in zgodovine idr. Njegova osnovna misel pri uvedbi in izvedbi projekta, ki jo je rad poudarjal, je bila, da je treba najprej vedeti, »kaj hočemo s projektom doseči in kaj je njegov glavni cilj«. Kadar je bil govor o metodičnih in didaktičnih vprašanih pouka, je pogosto dejal, da »je treba stopiti dva koraka nazaj, da bomo lahko stopili enega naprej«. Enkrat je celo prisostvoval pouku latinščine. Prav tako je uvidel, da so nujna pedagoška srečanja profesorjev latinščine s kolegi na drugih OŠ, na nekaterih je tudi osebno sodeloval. Vsekakor je bilo njegovo poslanstvo ravnatelja in človeka pri projektu poučevanja latinščine takšno, kakršnega bi si lahko mnogi samo želeli. Z veseljem se spominjam sodelovanja z njim ter sem mu s toplino v srcu hvaležna za vse.

V drugem letu učenja smo povabili vse starše latinskih oddelkov na sestanek in jim predstavili projektno učenje ter njegove glavne učne cilje. Ravnatelj je sestavil in

* Tatjana Polajner, prof. latinščine in stare grščine, Maribor, e-pošta: tatjana.polajner@gmail.com

Pred tablo na Cesti cesarskih forumov proti Koloseju (hrani Tatjana Polajner).

dal opraviti kratko anketo, tj. isto skupino približno desetih vprašanj je postavil staršem in njihovim otrokom. Glavni ugotovitvi sta bili, da so starši razvrstili zahtevnost pouka za eno stopnjo više na lestvici kot njihovi otroci in da so pri teh otrocih izrazito izstopale korelacije med latinščino in likovno ter glasbeno umetnostjo. Ali ta anketa kot dokument še obstaja, mi žal ta trenutek ni znano.

Dragoceni so bili pogosti sestanki, ki jih je posebej za latiniste, izvajalce projekta, sklicevala vodja projekta pri ZRSŠ dr. Katja Pavlič Škerjanc in kjer smo si izmenjevali izkušnje in se pogovorili o realizaciji projekta in njegovih prihodnjih načrtih. Za latinske oddelke smo uvedli eksterno preverjanje znanja. Poleg sestankov za izvajanje in potek projektnega učenja je gospa kot svetovalka za klasične jezike pri ZRSŠ organizirala pedagoške delavnice ter seminarje, ki smo se jih udeleževali vsi latinisti, ki smo poučevali latinščino v OŠ in gimnazijah.

Zgledno je bilo sodelovanje z razredničarkami latinskih oddelkov, ki so dejansko reševale vse probleme v oddelčnih skupnostih. Učiteljica latinščine pa je skupaj z drugimi učitelji in učiteljicami, ki so poučevali v latinskih oddelkih, usklajevala učne vsebine predmetov, zlasti s poukom slovenščine ter zgodovine idr. Kot primer takega sodelovanja naj povem, da je učiteljica slovenščine za potrebe latinščine razložila pasiv prej, kot je bilo predvideno v rednem učnem načrtu slovenščine.

Posebej zanimive so bile izkušnje s starši otrok na govorilnih urah, saj se je v šolskem predmetniku pojavila nova učna vsebina latinščina in ta je spodbujala starše in bližnje sorodnike k razmišljanju o latinščini z marsikaterega vidika, npr. kako naj

Pogled s Kapitola na Rimski forum (hrani Tatjana Polajner).

se je otroci učijo, kaj jo dela drugačno od drugih predmetov, kako jo hkrati odkrivajo v rednih učnih predmetih in kje jim bo njeno znanje koristilo v nadaljnjem šolanju.

Neka mama je pripovedovala o svoji hčerki, da ob latinščini odkriva slovnične kategorije v materinščini, neka druga mama je na govorilno uro prišla z beležko v roki in me prosila za nasvete, kako se naj njen sin uči besedišča, tretja mama je povedala, da je njena hči pravi knjižni molj, in s svojo bralno sposobnostjo se je zelo izkazala pri hitrem branju nalog in pri poznavanju antične mitologije. Za neko učenko mi je njena mama dejala, da želi postati raziskovalka, in ta deklica je s strastjo iz knjig pripravljala latinsko tematsko mapo ter plakat. In še veliko drugih zgodb je.

Število učencev v latinskih oddelkih je v letih 1991–1995 ves čas postopoma naraščalo:

Šolsko leto	Število učencev
1991/92	13
1992/93	18
1993/94	19
1994/95	23
Skupaj	73

V tem štiriletnem obdobju je skupno število vpisanih v latinske paralelke znašalo: 73 učencev in učenk.

V šol. letu 1994/1995 smo se povezali z OŠ bratov Polančičev, ki je prav tako izvajala projektno učenje latinščine v istem času, ter se v jeseni dogovorili za skupno ekskurzijo pod naslovom Emona, na kateri so si učenci in učenke sedmega razreda ogledali Arheološki park Rimsko nekropolo v Šempetru v Savinjski dolini ter ostanek rimske ceste v bližini. Osrednji del ekskurzije pa je predstavljal ogled antične Emone, ki smo ga opravili pod vodstvom Mestnega muzeja Ljubljana: Emona (npr. zanimivost so ostanki rimskega obzidja kot leseni čoki v cestnem asfaltu Vegove ulice), rimski zid na Mirju, mozaiki v Emonski hiši v Jakopičevem vrtu, AP Zgodnjekrščansko središče. Obiskali smo Narodni muzej Slovenije in v njihovi delavnici kovali rimski denar.

V istem šolskem letu smo se z učenci in učenkami osmega razreda obeh mariborskih osnovnih šol spomladi odpravili na ekskurzijo v tujino. Odpotovali smo v Rim in Pompeje. Pod odličnim vodstvom turistične vodnice gospe Neve Berginc, umetnostne zgodovinarke, smo odkrivali lepote od antičnega sveta do novodobnega časa.

Ta kratek prispevek se nanaša na štiriletno obdobje poučevanja latinščine na tej OŠ in njegov zapis nastaja dvajset let pozneje, po spominu učiteljice latinskega jezika, ki ga želi predati Latinski kroniki. Za natančnejši vpogled v latinski projekt je vsa šolska dokumentacija na voljo v šolskem arhivu OŠ Slave Klavore.

Urša Mali*

Emonka iz Londiniuma

Thomas Stearns Eliot, pobritanjeni Američan, je leta 1944 Vergilovemu društvu v Londonu predaval, da je zahodnoevropska civilizacija v resnici ena sama in enovita, saj je potomka Rima in je njen ustanovni ep Vergilova Eneida. Tudi meni se razkriva, da je klasično izročilo antične kulture menda res najmanjši in obenem najmočnejši skupni imenovalac zahodnoevropske kulture, ki sega krepko prek meja stare celine, saj ta kultura že tisočletja raziskuje, osvaja in zbližuje svet.

Latinščina in način življenja v rimskem imperiju sta me prvič pritegnila, ko sem kot majhna z mami raziskovala Ljubljano in odkrivala ostanke stare Emone, potem pa prebirala stripe o Asteriksu in Obeliksu. Mami mi je Emonce vedno predstavljala kot naše prednike, ne kot izginulo kulturo s tega prostora, in prav veseli me, da so zdaj Rimljani tudi uradno predstavljeni kot vedno pomembnejši del slovenske kulturne dediščine. Spomnim se, kako sva z mami sredi devetdesetih v Mestnem muzeju prosili za ključ do rimske krstilnice, zdaj pa sem svoji mlajši sestrici peljala na organiziran dokaj množično obiskan obhod rimske Emone in na ogled ostankov rimskega zidu v Hrušici. Veseli me, da si vedno širše delimo spoznanje, ki mi ga je v otroških dneh ponudilo rodno mesto, da skupina, ki živi na nekem prostoru, s prihodom „migrantov“ nikakor ne izgine in za vekomaj odide, temveč živi naprej v spremenjeni obliki.

Latinščina kot jezik plemenitega, modrega antičnega sveta me je tako pritegnila, da sem se v petem razredu prepisala na Osnovno šolo Prežihovega Voranca in se tam štiri leta učila latinsko. Pouk pri magistri Pirkmajer mi je odstrl vpogled v evropske jezike: v „latinsko“ slovnico in besedišče. Rada se spominjam naših latinskih taborov na zelo udobni, a odročni turistični kmetiji v Prekmurju, na katerih smo se posvečali branju in prevajanju latinskih besedil in uprizarjanju latinskih iger z mlajšimi učenci. Latinščina mi je odkrila dotlej „skrite“ dele Slovenije vzdolž nekdanje rimske ceste, ki je vodila iz Ogleja skozi Emono, Celeo in Poetovio.

Jezik starih Rimljanov je ostal z mano tudi po koncu osnovnošolskih dni: poleg modrih misli Latincev, ki mi bodo vselej v uteho in spodbudo v življenju, še vedno lahko kot iz topa izstrelim najrazličnejše deklinacije in spregatve. Latinščina je bila tudi trden temelj, na katerem sem na kolidžu v Devinu gradila svoje znanje italijanščine. Odtlej me jezik Latincev skupaj z rimsko kulturo spremlja tudi po svetu in mi

* Urša Mali, BA (Oxon), MPhil (Cantab), učenka latinščine na OŠ Prežihovega Voranca v letih 2001–2005, London, e-pošta: ursica@gmail.com

odkriva skrite svetove ob širnih osvajalskih in trgovskih poteh Rima. Najprej mi je bil spremljevalka na Oxfordu, kjer sem študirala arheologijo in antropologijo. Pomembnost tega jezika v vsakdanjem oxfordskem življenju me je prav presunila, saj se latinsko govori tako na otvoritveni slovesnosti kot tudi vsak dan zvečer pred večerjo na kolidžih – četudi v nenavadni angleški izgovorjavi. Ta častitljivi jezik razodeva pomembnost tradicije in ceremonij kot stebrov, ki dajejo trdnost vsakdanjemu življenju in s tem zagotavljajo nadaljevanje te posebne akademske skupnosti.

Kot nadebudna arheologinja sem med študijem Latincem sledila tudi v Indijo: v Kerali na jugu Indije sem izkopavala ostanke pristanišča Muziris, omenjenega v antični literaturi, in odkrivala bogato trgovino med Indijo, vzhodno Afriko, Kitajsko in rimsko državo, ki je cvetela v prvem stoletju pred našim štetjem. Kot antropologinjo me je prevzela izmenjava misli med Rimom in drugimi ljudstvi in to, kako je mogoče o materialni kulturni izmenjavi sklepati iz kombinacije materialnih virov in starih zapisov.

Ta tematika me je prevzemala tudi med študijem urbane arheologije, ko sem odkrila, da navidezno preprost pojem 'rimsko mesto' zaobjema mnogotere strukturne oblike: od rigidnih in geometrično pravilnih oblik kolonije Ostie pa do impresivnih kolonad v Leptis Magni v današnji Libiji. Te medkulturne razlike kažejo na medsebojne odnose med „osvojenimi“ ljudstvi in Rimljani, pri čemer so slednji pri uveljavitvi rimske družbene ureditve v mnogih primerih upoštevali uveljavljeni način življenja na določenem ozemlju.

Predvsem pa se mi zdi zanimivo, kako sta latinščina in rimski imperij zaznamovala angleško kulturo in jezik: večina nadebudnih bodočih kolonialističnih uradnikov je od začetka devetnajstega stoletja študirala latinsko na Oxfordu – način uprave rimske države jim je bil ideal oblikovanja britanskega imperija. Najverjetneje podzavestna primerjava med rimskim in britanskim imperijem je zaznamovala tudi angleške teorije romanizacije v arheologiji, namreč porimljanjenja nerimskih ljudstev v antiki. Prav zanimivo je, da se z družboslovnim akademskim preskokom v postmodernizem v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja in z upoštevanjem domorodnih in manj tehnološko razvitih ljudstev po svetu spreminja tudi ta teorija. Z drugimi besedami, način razumevanja britanskega imperija in njegovega odnosa do drugih kultur in družb v angleški akademski kulturi se zrcali tudi v teoretiziranju o rimskem osvajanju sveta.

Vsenavzoči navdih antike se mi razkriva tudi v arhitekturi in urbanizmu. Med podiplomskim študijem urbane antropologije na Cambridgeu sem raziskovala delo švicarskega modernističnega arhitekta Le Corbusiera, ki ga je premier Nehru po indijski osamosvojitvi leta 1947 prosil, naj na severu Indije „iz nič“ postavi mesto, ki bo ponazarjalo modernost 'nove' in neodvisne Indije. Čeprav temelji modernizem v arhitekturi na 'tabuli rasi' in popolnem odstopanju od preteklosti, je Corbusier Chandigarh zasnoval na temelju antičnih mest. Vzorednica akropole je mogočen tako imenovani sekretariat kot osrednji upravni del mesta, pred njim pa leži 'forum', na katerem naj bi prebivalci mesta prosto razpravljali in tako zagotovili nadaljnji razcvet demokracije. Se več, Le Corbusier je želel vzpostaviti tudi red klasičnega mesta, ki ga je v pravem modernističnem slogu primerjal s strojem. Nedvomno je ta arhitekt kontro-

verzen, saj je kot purist v Indiji, deželi kaosa in malih prepletenih uličic, sezidal mesto, ki je povsem drugačno od kateregakoli drugega indijskega mesta. Razdeljeno je na 26 enako velikih 'sektorjev' s širokimi avenijami, neprijaznimi kolesu, ki je (bilo) v Indiji glavno prevozno sredstvo. Le Corbusierova vizija arhitekture kot pomembnega načina izboljšanja družbe in prinašalke napredka me je kljub temu prevzela. Nedvomno je pomenljivo, da so v jedru njegovega razmišljanja vrednote in nauki antike. Tudi dlan, ki pozdravlja ob vstopu v mesto, ne nazadnje spominja na roko, dvignjeno v rimski pozdrav „Ave!“.

Latinščina in antično kulturno bogastvo se mi torej še zdaleč ne zdita mrtev ostank iz minule daljne zgodovine. Prav nasprotno! Južnoafriški pisatelj, nobelovec John Maxwell Coetzee je v nekem svojem eseju zapisal, da se klasika definira s preživetjem. Zares, latinščina in svet nekdanjega Rima sta prvi dokaz tega. Izročilo rimske antike ostaja živa klasika in večni navdih. Meni osebno in svetu, v katerem živim.

Ana Ratajc*

Latinščina na OŠ Trnovo

Poučevanje latinščine na OŠ Trnovo se je pričelo leta 1989, in sicer popoldne v tečajni obliki. Prva učiteljica je bila Aleksandra Vesna Pirkmajer Slokan, ki je poučevala prvi dve leti. Leta 1991 se je šola neformalno vključila v eksperimentalni projekt ZRSŠ (1991–1999), tako da je poučevanje steklo v obliki fakultativnega pouka po koncu rednih šolskih ur. Poučevali sta Darja Štrbenc in Apolonija Klančar. Sama sem pouk latinščine na OŠ Trnovo prevzela leta 1994 in nato poučevala 17 let, do konca šolskega leta 2010/2011.

Pouk latinščine je bil v začetku organiziran v tečajni obliki, nato kot fakultativni pouk, z uvedbo devetletne osnovne šole kot izbirni predmet in hkrati kot interesna dejavnost. Učne skupine so bile različno velike, večinoma starostno in glede na predznanje homogene, le eno šolsko leto je interesna dejavnost potekala kot kombiniran pouk, saj so bili v eno skupino združeni učenci 8. in 9. razreda z različnim že doseženim znanjem. Včasih so se začetni skupini želeli priključiti posamezniki iz nižjega razreda, v takem primeru je v učni skupini potekala notranja diferenciacija, predvsem glede na že doseženo poznavanje slovenske slovnice. Vedno pa je bil kakšen učenec, ki je delal po individualnem programu, npr. novi učenci na šoli, ki so se prijaviili na izbirni predmet v 7. razredu, v 6. pa niso obiskovali interesne dejavnosti, pa učenci, ki so prišli iz tujine ali pa so si želeli učiti latinščino v višjih razredih. Bili so tudi taki, ki so pokazali nadpovprečno nadarjenost in interes in je bil zanje v sodelovanju s svetovalno službo in starši pripravljen poglobljen individualni program.

Šola je pouk latinščine postavljala na pomembno mesto in je s primerno sestavo urnikov učencem omogočila, da so se vključili v ustrezno skupino.

V vseh letih latinščine na OŠ Trnovo je lahko pouk tega klasičnega jezika obiskovalo veliko število učencev. Žal so sami začetki zamegljeni, saj se sezname učencev niso ohranili. Gotovo pa je, da se je štiriletni cikel poučevanja vzpostavil z vključitvijo v projekt ZRSŠ. Leta 1994 je bilo v latinske skupine vključenih približno 35 učencev, latinske skupine so se najbolj razmahnile v letih od 2002 do 2007, z vstopom OŠ Trnovo v devetletno osnovno šolo pa je začelo število učencev, ne glede na ves trud in prizadevanja, iz leta v leto upadati. Tako je šolsko leto 2010/2011 v latinskih skupinah zaključilo 38 učencev.

* Ana Ratajc, učiteljica latinščine na OŠ Trnovo v letih 1994/95–2010/11, Ljubljana
e-pošta: ana.ratajc@guest.arnes.si

Od takrat naprej latinščine na OŠ Trnovo ni več.

Na OŠ Trnovo je bila latinščina več kot zgolj poučevanje sklanjatev in spregatev. Seveda, učenje slovnice in besed je s spremljajočimi vajami, prevajanjem stavkov in krajših prirejenih latinskih tekstov predstavljalo temeljni del pouka. Veliko truda pa je bilo posvečenega postavitvi latinščine v čas in prostor, ko je bila še sporazumevalni jezik. Učenci so spoznavali zgodovino in življenje Rimljanov, Grkov in Etruščanov, spoznavali so antične zgodbe, bogove in junake, ves čas pa so se navezovali na kasnejša obdobja zgodovine, na umetnost, umetnostno zgodovino in arhitekturo, pa na materni jezik in druge moderne evropske jezike. Raziskovali so antično zgodovino našega mesta in naše dežele, vse skupaj pa postavljali v kontekst velike rimske države. Vsa leta so budno spremljali dogodke v vsakdanjem življenju, ki so bili povezani z antiko, ter pridno obiskovali arheološka najdišča, izkopavanja ter priložnostne razstave z antično tematiko.

Učenci so se nekaj let udeleževali tudi tekmovanj iz latinščine, zadnja leta pa so tisti, ki so to želeli, lahko sodelovali na ameriškem mitološkem tekmovanju Medusa Examination in dosegali priznanja.

Delo v latinskih skupinah je bilo pestro, zanimivo, učenje slovnice in besed je bilo prepleteno s spoznavanjem rimske kulture in civilizacije. Vzpostavili smo veliko dejavnosti, ki so dopolnjevale redni pouk v razredu.

Enotedenske latinske ekskurzije

Začetki enotedenskih latinskih ekskurzij na OŠ Trnovo segajo v leto 1996. Zrasle so iz ideje učencev, da bi si radi ogledali Rim, o katerem smo se pogovarjali pri pouku, saj smo učenje ves čas povezovali s konkretnim časom in prostorom, kjer se je latinščina govorila. Realizacija ideje je bila mogoča zaradi pogumne odločitve ravnateljice Irene Kokovnik, ki je sklenila podpreti projekt, ki je takrat oral ledino na področju osnovnošolskih potovanj v tujino. To je bil namreč čas, ko so bile mednarodne izmenjave še v povojih, večdnevni strokovni ekskurzij za osnovnošolce pa po našem takratnem vedenju še ni bilo. Tako smo se lahko oprli le na lastne moči, ideje in entuziazem. V primerjavi z današnjim časom, ko nas internet popelje v najbolj skrite in oddaljene kotičke sveta, tedanji učenci niso imeli toliko možnosti za pridobivanje informacij o krajih, ki smo jih obiskovali, tako da je bilo tudi njihovo samostojno raziskovanje, ko so pripravljali referate na temo načrtovane poti, zaradi pomanjkanja literature v slovenščini zahtevno delo. Eden od učencev je leta kasneje ob obujanju spominov na osnovnošolsko latinščino zapisal, da je način priprave referata, ki se ga je bil naučil pri latinščini, nadgradil šele na fakulteti.

V pripravo in izvedbo ekskurzij so bili aktivno vključeni tudi starši. V začetnih letih so poiskali sponzorje, s pomočjo katerih smo krili del stroškov prehrane na poti ter tudi deloma poravnali stroške udeležbe za tiste otroke, ki bi sicer ostali doma. Prav tako se je ekskurzije vsako leto udeležilo nekaj staršev, ki so pomagali pri organizaciji

Rim 2005 (brani Ana Ratajc).

vsakdanjega poteka dela na terenu. Predstavljali so tudi dodaten par odraslih oči, ki je bedel nad varnostjo učencev v tujih mestih.

Vsebinsko so bile ekskurzije zasnovane kot štiriletni cikel, v katerem se je učenec, ki je štiri leta obiskoval latinščino, *in situ* seznanil z začetki in centrom rimske države, dvema ljudstvom, ki sta na Rimljane najbolj vplivali, ter širjenjem imperija. Učenci so torej tako na terenu spoznali naslednje vsebinske sklope:

1. Rim: ta destinacija je bila namenjena predvsem spoznavanju rimske civilizacije in kulture. Ogledovali smo si arheološke parke in muzeje, antične zgradbe, ki so na različne načine ostale v uporabi do danes, ter tudi druge znamenitosti Rima. Vključili smo tudi obiske Ostije, Neaplja, Pompejev, Herkulaneuma ter manjših krajev Pozzuoli in Kume.

2. Dežela Etruščanov: v tem sklopu smo spoznavali Etruščane, to še danes po svoje skrivnostno ljudstvo, saj njihov jezik še ni pojasnjen. Raziskovali smo etruščanske grobnice v nekropolah Cerveteri in Tarkvinija ter si ogledali sledove njihove civilizacije v Toskani in Umbriji. Ta itinerar je bil od vseh vsebinsko najbolj zahteven, saj je poleg antike obsegal še srednji vek in renesanso. Pot nas je poleg obiska etruščanskih arheoloških parkov vodila v Firence, Fiesole, Siena, San Gimignano, Pisa, Lucco, Perugia, Assisi, Orvieto, Arezzo, pa tudi v Urbino, Gubbio, Vinci in carrarske kamnolome. Načrtovano pot smo navadno prilagodili delu v razredu, tako da so se manj pomembni kraji izmenjevali, osnovno ogrodje pa je ostalo enako.

3. Magna Graecia: na tej poti smo se ukvarjali s starimi Grki in Kartažani. Pot nas je vodila v južno Italijo in na Sicilijo. Ta destinacija je bila med učenci zelo prilju-

Selinunt, Sicilija 2008 (hrani Ana Ratajc).

bljena, saj nas je pot vodila manj po velikih mestih, ampak več po arheoloških parkih sredi pomladanske sredozemske pokrajine. Na celini smo si ogledali Pozejdonijo/Paestum, nato pa na Siciliji Palermo, Segesto, Mozio, Marsalo, Selinunt, Agrigento, Piazza Armerino, Siracuso, Taormino ter Etno.

4. Province: na eni od ekskurzij smo obiskali Provanso, kjer smo se osredotočili na romanizacijo osvojenih ozemelj. Ogledali smo si Orange, Nimes, arheološki park Glanum, Pont du Gard, Avignon, Arles, Carcassonne, Grasse in Monaco. Vsebinsko smo se dotaknili srednjega veka, obiti pa nismo mogli niti Van Gogha in francoskih impresionistov. Po Franciji pa se je v tem sklopu ustalila Nemčija, predvsem ker je bila lokacijsko bolj dostopna, infrastruktura je bila primernejša za gibanje večje skupine, predvsem pa imajo odlično organizirano muzejsko pedagogiko, tako da večina muzejskih postavitev omogoča delo v muzeju za večje skupine. Tako je Meja na Renu postala naša stalna destinacija. Tudi ekskurzija v Nemčijo je bila vsebinsko zelo zahtevna, saj je poleg rimskega obdobja obsegala še srednji vek, dotaknili pa smo se tudi sodobne zgodovine. Hkrati smo poleg poznane katoliške vere spoznali še protestantizem in judovstvo. Pot nas je vodila v München, Dachau, Nürnberg, Mainz, Köln, Aachen, Trier, Saalburg, Rothenburg, Heidelberg, včasih pa smo se ustavili še pri Gospe Sveti.

Nekajkrat nam zaradi pomanjkanja časa ali premajhnega števila prijav ni uspelo izpeljati enotedenske ekskurzije. Takrat smo se za nekaj dni podali v severno Italijo, kjer smo spoznavali prehod antike v srednji vek. Takrat smo obiskali Akvilejo, Ravenno, Ferraro, Verono, Sirmione, včasih še Marzabotto.

Antikenplatz, München, 2007 (hrani Ana Ratajc).

Trnovske latinske ekskurzije so bile torej poseben način dela latinskih skupin. Šlo je za letoletni projekt, v katerem smo učenje iz učilnice prenesli na teren. Rimsko civilizacijo in kulturo so učenci spoznavali *in situ* in tako v praksi prepoznavali teoretična izhodišča, ki so jih usvojili pri pouku. Seznanjali so se tudi s prostorsko neomejeno dimenzijo naše skupne evropske dediščine (nepozaben je spomin, ko smo ob prestolu Karla Velikega v aachenski katedrali zapeli evropsko himno v latinščini). Učenci so na ta način širili svoje znanje, razumevanje in izkušnje. Povezovali so se po vertikali in horizontali. V heterogenih delovnih skupinah v muzejih in arheoloških parkih so bili učenci višjih razredov mentorji mlajšim. Na ta način so se prenašali znanje, vede in način dela na terenu. Hkrati je bila udeležba na ekskurziji izjemna motivacija tudi za delo v razredu, posebej pri slovnичnem sklopu. Za učence je bila ekskurzija zelo dragocena tudi s socializacijskega vidika. Enotedensko sobivanje v neznanem in včasih presenečenj in nepredvidenih situacij polnem okolju je zahtevalo veliko mero samostojnosti, medsebojne pomoči, skrbi za bližnjega, prilagajanja in odgovornosti za skupno dobro. Na izobraževalnem področju se je bilo treba prilagajati skupnemu načrtu in delu, individualno delo in delo v malih skupinah pa je spodbujalo občutek odgovornosti za lastno delo in delo skupine.

Ekskurzije so bile vedno zasnovane multidisciplinarno. Posegale so na področje zgodovine, arheologije, arhitekture, umetnosti, umetnostne zgodovine, književnosti, geografije, verstev in etike. Za učitelja je takšen način organizacije ekskurzije in dela na terenu zahteval stalno izpopolnjevanje, neprestano iskanje in uvajanje novih načinov dela. Za vsako od dvajsetih enotedenskih ekskurzij, ki smo jih izvedli na OŠ Trnovo,

Metka Lozej predstavlja svoj referat vrstnikom, Nemčija 2007 (hrani Ana Ratajc).

so bili pripravljene posebni delovni zvezki, ki so temeljili na načrtovani poti ter referatih učencev. Ti delovni zvezki so bili diferencirani glede na starost učencev, prav tako se je zgodilo, da je bilo treba enega od delovnih zvezkov prilagoditi učenki z disleksijo.

Ekskurzij so se kot spremljevalci udeleževali učitelji različnih profilov, ki so vedno prispevali znanje s svojega strokovnega področja. Tako je npr. ogled Solfatare spodbudil zbiranje različnih vulkanskih kamnin pod vodstvom učitelja biologije Simona Casermana; učenci so skupaj z učiteljem fizike Stojanom Možino izvajali fizikalne poskuse na rimskem akvaduktu sredi Provanse. Pravo humanistično podobo pa so ekskurzije dobile, ko je postala stalna spremljevalka učiteljica likovne vzgoje Cveta Leban, ki je vpeljala likovne delavnice v muzejih in na arheoloških najdiščih. Po njeni upokojitvi je to delo nadaljevala Tanja Kerec Lovenjak. Z udeležbo likovnega pedagoga so učenci poleg s svinčnikom risali tudi z ogljem, na otoku Buranu v beneški laguni pa so celo slikali akvarele.

Starši, ki so se udeleževali ekskurzij, so poleg zagotavljanja dodatne varnosti skupine zavzeto sodelovali tudi pri delu, na lastno željo izpolnjevali delovne zvezke ter tako postali aktiven zgled otrokom. Hkrati so pomagali v trenutkih, ko sta bila včasih domotožje in oddaljenost stotine kilometrov od doma za enajstletnika veliko breme.

Duh povezanosti, ki se je ustvaril na teh potovanjih, je učence spremljal tudi po vrnitvi domov. Mnoga prijateljstva in druženja, ki so zrasla v okviru latinskih skupin, so trdna še danes, ko so nekdanji trnovski latinci že odrasli in pogosto razsejani po svetu.

Ekskurzijo so učenci predstavili tudi staršem in vrstnikom – v obliki latinskih večerov, razstav likovnih izdelkov z ekskurzij, prispevkov za šolski časopis, predstavitev v okviru dnevov odprtih vrat in razrednih ur...

Risanje v arheološkem muzeju v Tarkviniji 2006 (hrani Ana Ratajč).

Enodnevne latinske ekskurzije

Poleg večdnevniških ekskurzij smo se z latinskimi skupinami pogosto podali tudi na krajše enodnevne poti po domovini in tujini. V tem primeru so bile priprave krajše, cilji, ki smo jih želeli doseči, bolj omejeni, sama organizacija pa bistveno bolj enostavna. Včasih smo se povezali tudi z drugimi izbirnimi predmeti, pač glede na načrtovano pot. V takem primeru smo učiteljice načrtovale skupaj, tako da so bili v program vključeni cilji vseh predmetov. Izjemno uspešna povezava izbirnih predmetov latinščina, italijanščina ter likovno snovanje je bil obisk Padove, kjer je antični Patavium dobil likovno dopolnitev v Giottovi poslikavi kapele družine Scrovegni, nato pa smo si v italijansko govorečem okolju ogledali mesto z njegovimi znamenitostmi. Z latinskimi skupinami smo obiskovali tudi zagrebški arheološki muzej, v povezavi z astronomsko skupino pod vodstvom učitelja Igorja Gajserja pa še planetarij ter poiskali znamenito postavitev Zagrebački sunčev sustav, od koder pa ni bilo daleč do mitologije na nebu, saj smo planete povezali s spoznavanjem antičnih bogov.

Spoznavanje antične preteklosti našega mesta

Latinske skupine pa niso spoznavale le tujih dežel, ampak smo se ukvarjali tudi z antično zgodovino naših krajev, še posebej pa našega mesta. Ostanke antične Emo-

*Arheološki muzej v Zagrebu 2011
(hrani Ana Ratajč).*

OŠ Pujanke iz Splita, kjer je bila sodelujoča učiteljica klasična filologinja, dopisovali v latinščini, OŠ iz Neaplja, kjer je bila mentorica učiteljica geografije, smo predstavili svoje mesto ter si izmenjavali recepte, ki so jih učenci nato preizkusili pri uri gospodinjstva. Vse izdelke, ki so nastali v projektu, smo predstavili na spletni strani projekta. V okviru latinske ekskurzije v Rim leta 2001 smo obiskali tudi neapeljsko šolo ter učence, s katerimi smo si med šolskim letom dopisovali. Za srečanje smo pripravili tudi kratek kulturni program. Poleg pozdravnega govora smo jim zapeli v slovenščini, italijanščini in latinščini.

Poizkusili smo vzpostaviti tudi mednarodni projekt Rad imam grško mitologijo/I love Greek Mythology, ki pa je eno leto deloval le na treh slovenskih šolah. Prejeli smo tudi kar nekaj poizvedovanj iz tujine, vendar projekta nismo mogli umestiti med financirane mednarodne projekte, zato je zanimanje iz tujine presahnilo.

Učna gradiva

Za potrebe latinščine je na OŠ Trnovo nastalo veliko učnih gradiv, ki so postavila okvir za delo na ekskurzijah ter drugo terensko delo in popestrila pouk v

ne in antično zbirko Mestnega muzeja si je ogledal vsak učenec latinščine na OŠ Trnovo. Obiskovali smo tudi lapidarij Narodnega muzeja ter priložnostne razstave z antično tematiko.

Posebej se je vtisnila v spomin razstava Emona – mit in resničnost v Mestnem muzeju (2010), ki so jo obiskale vse latinske skupine in tudi učenci 5. razreda z razredničarko Anito Godler. Ogled razstave je kasneje na šoli prerastel v dvo-mesečni projekt, ki se je zaključil z veliko razstavo v avli šole.

Mednarodni projekti

V letih 2000/2001 smo v okviru latinskih skupin zasnovali in nato dve leti tudi vodili mednarodni projekt Moje mesto v rimskih časih. Vanj so se vključile tri slovenske šole, ena hrvaška in ena italijanska. Zanimivo je bilo, da smo si z učenci

Razstava v avli šole: Emona – mit in resničnost 2010 (hrani Ana Ratajc).

razredu. Poleg običajnih učnih listov, ki so podprli učenje slovnice, so zaradi potrebe po interaktivnem gradivu na internetu v slovenščini v okviru projekta Računalniško opismenjevanje Zavoda za šolstvo nastale tri spletne strani z antično vsebino: *Zgodbe iz grške mitologije*, kjer je bilo izbranih deset grških mitoloških zgodb, ki smo jih obravnavali pri pouku, *Med antičnimi bogovi*, kjer sta bili na kratko predstavljeni grška in rimska religija in 12 glavnih bogov, spremljal pa jo je istoimenski priročnik, ki je izšel v založbi ZRSŠ. Na tretji spletni strani *Avete, Romani!*, so bila obravnavana poglavja iz življenja Rimljanov. Obe spletni strani sta poleg vsebine prinašali tudi kvize, dopolnjevanke, osmerosmerke in druge naloge, s katerimi so učenci lahko na zabaven način preverjali svoje znanje.

Uvajanje računalniško podprtih dejavnosti v poučevanje klasičnega jezika (ICT in Latin) je bilo predstavljeno v referatu na konferenci MIRK leta 2001 ter kot članek v spremljajočem zborniku.

Uvrstitev projekta ICT in Latin (spletne strani, mednarodni projekt MyTown in Roman Times) med sto najboljših evropskih projektov (uvrščen je bil med 25 najboljših v kategoriji eLearning Awards 2001) je pridobila OŠ Trnovo pravico do uporabe znaka za kvaliteto v poučevanju, ki je bil postavljen na šolsko spletno stran; s tem je postala OŠ Trnovo ena od štirih slovenskih šol, ki so imele pravico do uporabe tega znaka. Hkrati je to pomenilo tudi potrditev in veliko priznanje šoli, projektu in delu v trnovskih latinskih skupinah.

Tekmovanja in raziskovalne naloge

Učenci latinščine na OŠ Trnovo so se nekaj let udeleževali tudi tekmovanj v znanju latinščine za Sovretovo priznanje. Dosegli so nekaj Sovretovih pohval, leta 2000 pa je učenka Kaja Tokuhisa dosegla zlato priznanje.

Nekateri učenci so se odločili za izdelavo raziskovalne naloge. Tako je leta 1999 nastala nagrajena raziskovalna naloga Emona: vodnik za osnovnošolce avtoric Barbare Glavnik, Gaje Mežnarič Osole in Urše Rupnik.

Največ navdušenja in aktivnega sodelovanja pa je bilo deležno ameriško mitološko tekmovanje Medusa Examination, ki so se ga učenci latinščine, ki so se nanj prijavi, udeleževali od leta 2004 do 2011. Teme so bile določene vsako leto posebej, za učence je predstavljal problem omejen izbor njim primerne literature v slovenščini. Oraklji in prerokbe, bogovi Olimpa, dogodivščine na širnih morjih, življenje v Heraklovem času, metamorfoze ... so le nekatere izmed tem, s katerimi so se spopadli tekmovalci. Tekmovanje je potekalo v angleščini, naši učenci pa so pokazali tako odlično poznavanje mitologije kot tudi odlično znanje angleščine. Vsako leto so osvajali priznanja, pa tudi najvišje medalje.

Vse naštete antične dejavnosti, ki smo jih izpeljali, pa niso okrnile rednega pouka. Zaradi njih nismo odpovedovali pouka v razredu, vrnitev z ekskurzije pa je pomenila tudi nadaljevanje ustaljenega urnika.

Žal nismo nikoli mogli zbrati podatkov, koliko učencev latinščine na OŠ Trnovo se je odločilo za učenje latinščine tudi na srednji šoli oz. gimnaziji. Iz naključnih srečanj z bivšimi učenci pa jih je znanih okrog trideset (kar je velika številka, če upoštevamo, da je običajno zaključilo četrto leto učenja latinščine okrog deset učencev) in med njimi so tudi kasnejši zlati maturanti.

Brušenje spomina ob učenju besed, pridobljene učne navade, jezikovna spretnost ob učenju latinske in poglobljanju slovenske slovnice, prevajalska spretnost, bogatenje besednega zaklada in razumevanje zapletenih tujk, intelektualni napor, ki je primerljiv z matematiko, zahteva pa še jezikovno logiko, ostritev uma, vznemirljivo popotovanje v svet antične kulture in modrosti, zavedanje antične dediščine, ki je daleč preseгла svoj čas in prostor in v temeljih preoblikovala evropski prostor, vse to in še več je trnovskim latinologom (mnoga leta nazaj je neka učenka zapisala, da je to beseda, ki v SSKJ še ne obstaja, a da si vsi prizadevamo, da bi tja prišla) ponujala latinščina. Ob vseh dejavnostih, tekmovanjih, ogledih razstav, muzejev in arheoloških parkov, ob vseh ekskurzijah, sklanjatvah, spregatvah in učenju besed, učnih listih, spletnih straneh, učbenikih in delovnih zvezkih pa na koncu še vedno ostaja učitelj, ki bo na učenca prenašal svoje znanje, navdušenje za jezik in odnos do latinščine, antike in antične dediščine.

Vse fotografije so posneli udeleženci latinskih projektov ekskurzij na OŠ Trnovo 1994–2011.

Maja Gril Juvan*

Latinščina na OŠ Šentvid in OŠ Mirana Jarca

Na OŠ Šentvid sem učila od leta 1999 pa do 2007. Začela sem že kot študentka višjega letnika. Takrat je latinščina potekala v obliki fakultativne dejavnosti. Učenci od petega do osmega razreda so imeli dve uri tedensko pouk latinščine, ki je vedno potekal bodisi v jutranjih urah, to je v predurah, bodisi takoj po pouku. Zanimanje za latinščino je bilo kar precejšnje, saj v obdobju osemletke ni bilo tolikšne konkurence, kot je nastopila kasneje s pojavom devetletke in obveznimi izbirnimi predmeti. Pri pouku smo uporabljali učbenik in delovni zvezek *Latinščina za vsakogar*, ki je omogočal dovolj pestro izbiro tudi pri obravnavi kulturno-civilizacijskih tem, kar so imeli učenci zelo radi. Z branjem Katula in Ovidija smo se rahlo dotaknili tudi poezije. Ovidijevo *Ars amatoria* so učenci pri pouku uprizorili v obliki igre, recitali so Katulove pesmi v slovenščini, kakšno krajšo pa tudi v latinščini. Ker smo imeli blok ure, so med predstavitvijo rimske kuhinje učenci v šolo prinesli rimske jedi, ki so jih pripravili doma. Imeli smo pravo *ceno Romano*. Ko smo obravnavali rimsko modo, so se od glave do pet prelevili v prelestne Rimljanke in čedne Rimljane. Izdelovali smo tudi maketo rimskega foruma, da bi si lažje predstavljali, kakšna je bila razporeditev zgradb. Obiskovali smo lapidarij v Narodnem muzeju, kjer so z veseljem izpolnjevali učne liste. Pred odhodom v lapidarij pa so bili seznanjeni z epigrafiko. Vsak teden smo imeli pregovor tedna, tako da so učenci poiskali pregovore in jih predstavili sošolcem. S svojimi izdelki, narejenimi po rimskih predlogah, so učenci sodelovali tudi na šolskem Miklavževem sejmu. Tu nam je priskočila na pomoč tudi učiteljica likovne umetnosti Damjana Koritnik. Z učenci 7. in 8. razredov smo se konec šolskega leta odpravili tudi na enodnevni izlet v Gradež in Oglej. Izleta so se učenci veselili in ga nestrpnost pričakovali celo šolsko leto. Ko pa je šola pričela dihati v duhu devetletke, se je zanimanje za latinščino zmanjšalo za polovico. Menim, da zaradi tega, ker je latinščina kar naenkrat postala obvezen izbirni predmet. K pouku so raje hodili, dokler je bil še fakultativen in so ga obiskovali po svojih zmožnostih. Redko je kdo manjkal, radi so prihajali. Leta na OŠ Šentvid so bila pestra in prijetna. Moje delo pa se je tam končalo leta 2007, ko sem se zaposlila v Gimnaziji Škofja Loka.

* Maja Gril Juvan, prof. latinščine in stare grščine, Škofijska klasična gimnazija, Ljubljana
e-posta: maja.gril.juvan@stanislav.si

Živa Kham Omahen*

Trans aequora abiit Chloe¹

Miklavževanje pri frančiškanih nekje sredi osemdesetih. Na koncu kratke igrice (ne vprašajte me, o čem je govorila, kdo je igral ali v katerem jeziku, ker ne vem) sem imela mini vlogo – stopila sem na oder in rekla: "Plaudite, cives!"² Zdelo se mi je blazno fino.

Naslednjo jesen, morda eno kasneje, sem se znašla na Teološki fakulteti v Ljubljani v neki učilnici, ker se je začel krožek za osnovnošolske veroukarje ljubljanskih župnij. Tam je bilo še kakih deset otrok moje starosti iz cele Ljubljane. Nismo se poznali, sedeli smo v starih dolgih klopeh in gledali na velikansko zeleno tablo (ali pa je bila morda še črna?). Uporabljali smo navadno belo kredo. V prostoru ni bilo tekoče vode, gobo smo hodili splakovat ven iz razreda na desno v stranišče. Za katedrom je v tistih ponedeljkovih in četrтковih urah bival prijazen frančiškan, ki sem ga najbrž malo poznala že od prej, ker je bil tetin sošolec na fakulteti in je stanoval v "moji" župniji. Dobili smo knjige in začela se je moja latinska pustolovščina ...

Takole je zapisal naš učitelj:

»Spomin na latinščino za osnovnošolce na Teološki fakulteti 1986–1989

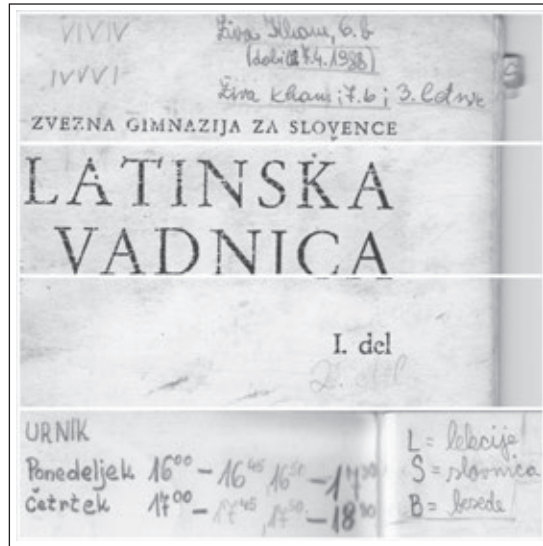
Ko je v osemdesetih letih latinščina vedno bolj usihala v javnem državnem šolstvu, se je prebudila privatna pobuda nekdanjih klasikov, ki so želeli v slovenskem prostoru odpreti vsaj drobno špranjo za izzive antike. Ker sredi osemdesetih niso bile možne niti sanje o klasični gimnaziji, so si g. Justin Stanovnik, prof. Erika Mihevc Gabrovec in njuni prijatelji zamislili skromno vzporedno strukturo dopolnilnega šolstva, ki bi bila podobna sobotnim slovenskim šolam v Argentini. V teh dodatnih šolskih urah naj bi se učencem in dijakom podajalo znanje klasičnih jezikov, materinščine s književnostjo in zgodovine, seveda z malo drugačnega vidika, kot je to podajal režimski učni načrt. Začeli naj bi v višjih razredih osnovne šole, kjer bi učencem ponudili klasična jezika, na gimnazijski ravni pa bi se pridružile še druge vsebine.

Tako se je za začetek oblikoval skromen razred dobrega ducata petošolcev, podpisane pa so omenjeni pobudniki nagovorili, da bi poleg študija na Filozofski in Teološki fakulteti prevzel še poučevanje najprej latinščine,

* Živa Kham Omahen, absolventka latinskega in slovenskega jezika, učiteljica latinščine na OŠ Šentvid v letih 2011/12–2014/15, Ljubljana, e-pošta: zivakham@gmail.com

1 *My Bonnie Lies over The Ocean*, priljubljena škotska tradicionalna ljudska pesem.

2 „Ploskajte, ljudje!” je značilna fraza na koncu antičnih dram.

*Učbenik: naslovnica in zapis urnika na notranji strani platnic
(hrani Živa Kham Omahen).*

potem pa še grščine. Skupina, ki se je tako oblikovala leta 1986, se je dobivala dvakrat tedensko na Teološki fakulteti, ki je prijazno odstopila učilnico v kotu v drugem nadstropju. Prof. Gabrovčeva je priredila učbenik, ki so ga preprosto razmnožili v kakih dvajsetih izvodih, poleg tega pa mi je uspelo v predinternetnem obdobju najti še kar nekaj drugih pedagoških gradiv za popestritev pouka. Skupina se po skoraj tridesetih letih še vedno občasno srečuje, saj so se med nami stkale močne vezi.

Drugo skupino je leto kasneje prevzela kolegica Helena Zabukovec, potem pa se je naenkrat odprla možnost prave klasične gimnazije v Šentvidu in naša mala latinska šola se je tako rekoč prelevila v eno najprestižnejših slovenskih gimnazij. Obe skupini sta dokončali štiriletni pouk latinščine z nekaj osnovami grščine, danes pa se tistih latinofobnih časov samo še spominjamo, seveda brez sleherne nostalgije. Učitelj in učenci smo ponosni, da smo v klasiki neprijaznih časih vendarle ohranjali živ plamenček antike v slovenskem prostoru.«

fr. Miran Špelič OFM

Najbrž nihče od nas, petošolcev, ni vedel za to ozadje, vsaj jaz gotovo ne. Zame je bil to prostor, kjer sem se imela lepo, domače naloge sem večinoma rada in z veseljem pisala. Ne spomnim se, da bi me kaj motilo, ker sem od Tržaške ceste do Teološke fakultete morala peš, tja grede sama, nazaj grede pa smo nekateri do Prešernovega trga hodili skupaj z učiteljem, ki je imel tako dolg korak, da smo ga komaj dohitevali, včasih se je zdelo, da tečemo za njim. Ure so me pritegnile. Ko danes gledam na tisti

Fotokopija stripa z naslovom *Condiscipuli* in s slikovnim slovarčkom, verjetno iz revije *Iuvenis ali Adulescens* (hrani Živa Kham Omahen).

čas, se mi zdi, da sem bila kot riba v morju. Seveda se to ni vedno videlo, saj sem bila pubertetnica. Ampak jezik in način dela sta zaposlila moje možgane, dala sta jim hrano in ravno pravi miselni izziv, uživala sem v slovnici, v dojemanju logike jezika, prevajanju, pomenskih niansah ...

Pri štirih šolskih urah na teden si ni težko predstavljati, da smo s slovnico hitro napredovali (mislim, da smo vsaj na začetku predelali po eno lekcijo na teden) in besed tudi ni bilo malo. Spomnim se, kako je sošolka sklanjala in spregala vodoravno, ne v stolpcih, in se ni pustila prepričati – meni se je zdelo, da se nikoli ne bi mogla znajti iz tistega. Ob koncu letnika smo morali opraviti izpit, sošolci se ga spomnijo bolje kot jaz. Pravijo, da smo imeli pisni in ustni izpit. Zakaj se ne spomnim? Morda zato, ker me ni skrbelo, ker sem se v latinščini počutila doma, ker sem znala ali pa zaradi vsakega malo. Spomnim se igrice v latinščini, ki smo jo pripravili za starše. Mislim, da nisem bila med igralci. Možno je, da je šlo za uprizoritev stripa na zgornji sliki.

Učitelj je znal tudi slovnico prav prijetno popestriti, nekatere razlage so bile zelo domiselne. Z grafično podobo so nam pomagale pri pomnjenju snovi. Stopnjevanje pridevnikov, denimo, nam je razlagal tako, da je čez celo tablo narisal hišo. V levem krilu so domovali pozitivni (osnovniki), v srednjem komparativi (primerniki) in v desnem superlativi (presežniki); vsako krilo je imelo svojo streho s posameznimi črkami besede *comparatio*.³ Ko sem za izpit iz latinske morfologije študirala to isto snov iz

Prve pesmi in molitve v latinščini
(hrani Živa Kham Omahen).

Koprive,⁴ sem si sliko izposodila in jo ustrezno dopolnila. Ko smo sklanjali samostalnike prve in druge deklinacije in se nam je zataknilo pri genetivu plurala, nam je nevsiljivo ponudil mnemotehnično sredstvo. Povedal nam je zgodbo o učencih, ki so si pri tem sklonu prišepetavali bodisi "rum iz Amerike" bodisi "rum iz Oceanije". Ko smo povezali, da z ameriškim rumom namigujejo na končnico -arum⁵ in z oceanskim na končnico -orum,⁶ se nam ni več zatikalo. Meni se je ta anekdota tako vtisnila v spomin, da si ne morem pomagati in jo pripovedujem svojim učencem (pri peti deklinaciji dodam rum iz Evrope). Taki vložki razbremenijo učence, ko se soočajo z novo snovjo, in jim pomagajo pri pomnjenju. Naslove je vedno podčrtal na čisto poseben način, črta je imela dve umetelni zanki, na vsaki strani po eno.

Od prvega dne smo ure začeli in zaključevali z molitvijo – v latinščini. Prva, ki smo se je (na)učili, je bila molitev *Pater noster*⁷ sledila ji je *Ave Maria*,⁸ kasneje še druge. Včasih smo zmolili v obliki pesmi, v postnem času *Stabat mater*,⁹ v adventu *Adeste Fideles*,¹⁰ ob koncu ure pa ponavadi *Salve Regina*.¹¹ Teh se spomnim, našla sem jih tudi v svojem prvem zvezku.

4 Silvo Kopriva: *Latinska slovnica*.

5 -arum je končnica v rodilniku množine prve a-sklanjatve, npr. *rosarum* (vrtnic).

6 -orum je končnica v rodilniku množine druge o-sklanjatve, npr. *malorum* (jablan).

7 Očenaš

8 Zdravamarija

9 Mati žalostna je stala

10 Hitite, kristjani

11 Pozdravljena, kraljica

Peli pa smo tudi ljudske, npr. slovensko *Na planincih* in škotsko *My Bonnie Lies Over The Ocean*:

Sol in montibus splendebat, (ter)	Trans aequora abiit Chloe.
ubi semper placidumst.	Abest Chloe longissime.
Flores albi ibi flobant, (ter)	Trans aequora abiit Chloe.
/.../	Reddas, amata Chloe!
	Ref. Reddas, reddas, o reddas,
	Amatam mihi, mihi!

Ne vem, od kod učitelju latinski prevod (sumim, da je *Na planincih* njegovo delo), mislim pa, da se je nam zdelo fino, ker smo znali peti v latinščini. Morda mi je petje ostalo v spominu zato, ker takrat v šolah pri pouku ni bilo pogosto (no, pri angleščini smo se naučili pesem ali dve), morda pa preprosto zato, ker je bilo prijetno. Najbrž je to ena tistih stvari, ki moj spomin na osnovnošolsko latinščino ohranjajo živ.

Fr. Miran Špelič je od nas pričakoval redno delo, sodelovanje in pridno pisanje domačih nalog, ki smo jih skupaj pregledovali. Nagradil pa nas je z legendami in razlagami grško-rimskega Olimpa, petjem pesmi in branjem latinskih stripov. Bil je strog, ampak pravičen. Radi smo ga imeli. Nekateri so celo nehali hoditi k latinščini, ko nas ni več učil;¹² so rekli, da je preveč drugače.

Zgodbe o Romulu in Remu, goseh, ki so rešile Rim, ropu Sabink in mnoge druge so nas pritegnile, radi smo jih poslušali, v zvezke smo zapisali bistvene dele vsebine. Učitelj nam je pripovedoval o življenju Rimljanov, o njihovih duhovnikih in o družinah, bogovih in književnosti. Danes vem, da je to klasičen repertoar vsakega pouka latinščine, takrat pa je bila to zame predvsem prijetna in zanimiva vsebina. Seveda smo se srečevali tudi s heksametri.

V sedmem razredu (tretje leto) smo se poleg latinščine začeli učiti tudi grščino. Ko smo obvladali alfabet, smo se lotili slovnice in prevajanja prvih stavkov. Neko uro smo dobili lističe velikosti A5, na katerih sta bila dva stolpca: na levi alfabet, na desni latinica. Mislim, da nas je vse malo presenetilo, morda celo šokiralo. Ampak učitelj se ni dal. Začeli smo brati tiste zavozlane grške črke, si lomili jezike in se počasi prebijali skozi besede. Potem ko je bil prebran grški stavek, smo na desni prebrali latinskega. In kmalu pogruntali, kam pes taco moli. Brali smo začetek Janezovega evangelija v obeh klasičnih jezikih! Primerjalno.

Še danes mi je pri srcu naš učbenik. Opremila sem si ga z nekakšnimi zavihki, koščke papirja sem prilepila na rob tako, da so štrleli ven in sem jih lahko hitro prijela, potem pa enostavno preskakovala med lekcijo, slovnico in slovarčkom. Seveda je zdaj

12 Včasih so fr. Mirana nadomeščali, spomnim se Brede Čop, Roberta Petkovška in Helene Zabukovec, ki je učila skupino za nami. V osmem razredu in v prvi gimnaziji pa so nas učili drugi. Mislim, da nas je (poleg svoje skupine) v osmem razredu (četrti leto) učila Helena Zabukovec. Leto kasneje (naša prva gimnazija, peto leto) pa je obe skupini najbrž prevzela Irena Česnik.

Alfabet in začetek Janezovega evangelija: „Na začetku je bila beseda ...” (hrani Živa Kham Omahen).

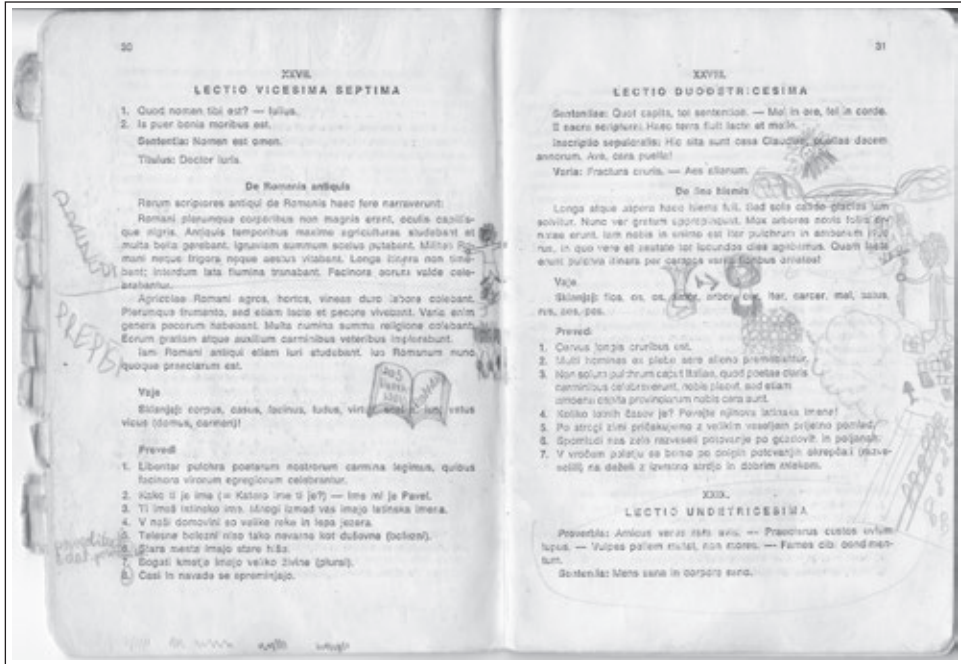
čisto zmahan in neugleden, pa počekčan in mestoma ne več dobro berljiv, ker so črke že zlizane. Kljub temu je fin, pa prijetne spomine zbujajo. Všeč so mi bile kratke zgodbice v lekcijah. Včasih sem katero od njih ilustrirala.

V drugem zvezku učbenika sem na platnici našla napisan urnik: ponedeljek od 16.00 do 16.45 in od 16.50 do 17.30, četrtek od 17.00 do 17.45 in od 17.50 do 18.30. Saj res! Odmori. Ko se danes v mislih vračam v tisti čas, se mi zdi zelo zanimivo, da smo med odmori oddirjali na fakultetno dvorišče in navdušeno igrali košarko. Celo jaz, ki nikoli nisem bila izrazito športna primerek. Pa še uživala sem pri tem! Poleg latinske *My Bonnie* je to eden mojih prvih spominov na osnovnošolsko latinščino.

In radi smo prihajali! Zakaj? Najbrž zaradi družbe, izredno zanimivih ur in vsebine, odličnega učitelja, odmorov pod koši, morda malo zaradi staršev.

Prav posebno mesto v mojem spominu pa ima naš "latinski" potep po Rimu. Nekaj let pozneje nas je šest obiskalo učitelja med njegovim podiplomskim študijem, bivali smo kar v samostanu in skupaj tavalili po večnem mestu. Bilo je čisto posebno potovanje, ki nas je močno povežalo; hkrati pa smo se kar tako, mimogrede, naučili še mnogo novega o Rimu, Rimljanih, antiki in o življenju.

Ta naša "teološka" latinščina res ni bila kar tako! Prek nje in dveh sošolcev sem spoznala moža. Bila je pestra in zabavna in dragocena in polna – in sploh ni bila mrtva! Med nami je spleta tako močne vezi, da imamo še vedno stike, nekateri smo postali prav tesni prijatelji. In dragocena so naša (občasna) srečanja ... Ja, zdaj me je pa preplavila želja po srečanju ...

Tukaj kukate v mojo knjigo ob koncu šestega razreda (hrani Živa Kham Omahen).

Na obisku pri učitelju med njegovim podiplomskim študijem v Rimu. Fotografija je nastala 1. maja 1995, tik pred odhodom domov, pred samostanom sv. Izidorja, kjer so nas gostili irski bratje frančiškani (hrani Živa Kham Omahen).

Avtorji prispevkov Šolske kronike št. 1–2, 25/XLIX, 2016

- Anton Arko**, prof. zgodovine in ruščine, kustos, Slovenski šolski muzej, Ljubljana.
- Vanda Brvar Kanop**, filmska režiserka, Maribor.
- Dragica Fabjan Andričsakos**, prof. latinščine in stare grščine, Škofijska klasična gimnazija, Ljubljana.
- Nada Grošelj**, dr. jezikovnih znanosti, prof. angleščine in latinščine, samostojna prevajalka, Ljubljana.
- Matej Hriberšek**, dr. klasične filologije, doc. na Oddelku za klasično filologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Maja Gril Juvan**, prof. latinščine in stare grščine, Škofijska klasična gimnazija, Ljubljana.
- Živa Kham Omahen**, absolventka latinščine in slovenščine, učiteljica latinščine na OŠ Šentvid v letih 2011/12–2014/15.
- Katjuša Kolar**, prof. latinščine in stare grščine, Škofijska gimnazija Antona Martina Slomška, Maribor.
- Marija Kosi**, prof. latinščine, učiteljica latinščine na OŠ Ludvika Pliberška v letih 1989–1999, Maribor.
- Urša Mali**, BA (Oxon), MPhil (Cantab), učenka latinščine na OŠ Prežihovega Voranca v letih 2001–2005.
- David Movrin**, dr. klasične filologije, doc. na Oddelku za klasično filologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Aleksandra Pirkmajer Slokan**, prof. latinščine in angleščine, OŠ Prežihovega Voranca v Ljubljani, v p.
- Tatjana Polajner**, prof. latinščine in stare grščine, Maribor.
- Anja Ragolič**, dr. arheoloških znanosti, Inštitut za arheologijo, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Ana Ratajc**, učiteljica latinščine na OŠ Trnovo v letih 1994/95–2010/11, Ljubljana.
- Marija Strašek Vrecl**, prof. nemškega in latinskega jezika, učiteljica latinščine na Prvi gimnaziji, OŠ Bojana Iliča in Škofijski gimnaziji v Mariboru, v p.
- Katarina Šmid**, dr. zgodovinskih znanosti, doc. na Oddelku za zgodovino Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem, Koper.
- Julijana Visočnik**, dr. zgodovinskih znanosti, doc. na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici; Nadškofijski arhiv Ljubljana.
- Janja Žmavc**, dr. klasične filologije, izr. prof. na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici; Pedagoški inštitut, Ljubljana.

Sodelavci Šolske kronike št. 1-2, 25/XLIX, 2016

- Anton Arko**, prof. zgodovine in ruščine, kustos, Slovenski šolski muzej (naprej SŠM) Ljubljana.
- Marjetka Balkovec Debevec**, mag. znanosti s področja etnologije in prof. zgod., muzejska svetnica, SŠM Ljubljana.
- Boris Golec**, dr. zgodovinskih znanosti, izr. prof. na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, znanstveni svetnik na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa, ZRC SAZU Ljubljana.
- Martin Grum**, prof., samostojni strokovni sodelavec specialist v humanistiki, Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU Ljubljana.
- Ksenija Guzej**, prof. likovne umetnosti, organizator/informator, SŠM Ljubljana.
- Maja Hakl Saje**, univ. dipl. zgodovinarica, sodelavka SŠM Ljubljana.
- Tatjana Hojan**, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana.
- Matej Hriberšek**, dr. klasične filologije, doc. na Oddelku za klasično filologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Marijan Javoršek**, oblikovalec, zunanji sodelavec SŠM Ljubljana.
- Matjaž Kavar**, računalniško oblikovanje, RAORA d.o.o, Kropa.
- Polona Koželj**, prof. likovne umetnosti, bibliotekarka, vodja knjižnice SŠM, Ljubljana.
- Marija Lesjak Recihenberg**, mag. socioloških znanosti, svetnica, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, vodja Založbe, Ljubljana.
- Marko Ljubič**, *prof. zgodovine in univ. dipl. pedagog*, poslovni sekretar, strokovni sodelavec, SŠM Ljubljana.
- Zdenko Medveš**, dr. pedagoških znanosti, zaslužni prof., Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, v p.
- Stane Okoliš**, mag. zgodovinskih znanosti, direktor Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana.
- Mojca Peček-Čuk**, dr. pedagoških znanosti, prof. na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.
- Leopoldina Plut Pregelj**, dr. pedagoških znanosti, doc. za didaktiko na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani; Washington, ZDA.
- Edvard Protner**, dr. pedagoških znanosti, prof. na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru.
- Mateja Ribarič**, prof. zgodovine in sociologije, muzejska svetovalka, SŠM Ljubljana.
- Branko Šuštar**, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svetnik, SŠM Ljubljana.
- Maja Visenjaka - Limon**, prof. angleškega jezika, prevajalka, Ljubljana.
- Marjeta Žebovec**, prof. slovenskega jezika s književnostjo, samozaposlena v kulturi, Smlednik.
- Natalija Žižić**, univ. dipl. zgodovinarica in sociologinja kulture, sodelavka SŠM Ljubljana.

Navodila avtorjem in avtoricam / Instructions to contributors

Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje, ki jo izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani, **objavlja izvirne prispevke** s področja zgodovine šolstva in pedagogike pa tudi poročila in ocene posvetovanj, razstav in publikacij s to tematiko.

Prispevke prebere uredniški odbor oziroma recenzenti, ki se odločijo, ali je prispevek primeren za objavo ali pa ga po potrebi s pripombami vrnejo avtorju v dopolnitev. Recenzijski postopek je anonimen. Za trditve v prispevku odgovarjajo avtorji.

Oblika prispevka

Vsa za objavo oddana besedila naj bodo v elektronski obliki, napisana v programu Word. Velikost pisave naj bo 12 z 1,5 razmikom med vrsticami. Prispevke lahko pošljete tudi po elektronski pošti na naslov: solski.muzej@guest.arnes.si.

Znanstveni in strokovni članki naj bodo v obsegu do ene avtorske pole (do 16 strani običajnega tipkopisa) ali okoli 5.500 besed oz. okoli 35.000 znakov s presledki. Avtorji morajo svoje v objavo oddane prispevke posredovati jezikovno ustrezne. Članek mora vsebovati tudi:

- **izvleček** (v obsegu od 5 do 10 vrstic) z opisom prispevka in
- **povzetek** (v obsegu od 10 do 12 vrstic) z glavnimi ugotovitvami.
- **ključne besede** (3 do 5 besed)

Slikovne priloge (3–4 na članek)

Fotografije, skice in risbe naj bodo poskenirane (vsaj 300 dpi) in dodane z besedilom prispevkov v elektronski obliki, označene z zaporedno številko. V besedilu mora biti jasno razvidno, kam slikovne priloge sodijo. Slik ne vstavljajte v besedilo.

Podnapisi slik naj bodo s točno navedenim virom dodani na koncu besedila, ležeče.

Podnapis za slikovno gradivo iz publikacij:

Opis (Ime Priimek avtorja: Naslov, letnica, str., številka strani).

Primer: *Šolarji na vasi (Ferdinand Bobič: Preljubo Veselje, o kje si doma, 1939, str. 1).*

Podnapis za ostalo slikovno gradivo:

Opis (hrani ustanova/oseba, foto Ime Priimek).

Primer: *Delavnica lepopisja (hrani SŠM, fototeka, foto Marijan Javoršek).*

Primer: *Učitelj matematike (hrani Janez Novak).*

Navajanje opomb

Opombe naj bodo pisane enotno, na dnu vsake strani, velikost pisave 10.

navajanje virov

arhivski viri

Vire navajamo v skladu s predpisi posameznega arhiva, sicer pa:

Arhiv/ustanova, oddelek, številka fascikla/škafle: Vsebina.

SŠM, arhivska zbirka, fasc. 9: Spisi trivialke v Trnovem v Ljubljani (1831–1870).

spletni viri:

Če gre za knjižno delo v digitalni različici, potem navedemo tako, kot bi navedli ustrezno delo v tiskani obliki in za piko dodamo: spletni naslov (pridobljeno: dan. mesec. leto)

Za vsak drug spletni vir zapišemo: spletni naslov (pridobljeno: dan. mesec. leto)

Primer: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/aboutmuseum.php?page=9> (pridobljeno: 12. 3. 2015)

navajanje literature*monografije:*

Ime Priimek, *Naslov dela*, kraj: Založba, leto izdaje, str. številka strani.

Primer: Jože Ciperle, Andrej Vovko, *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987, str. 123.

serijske publikacije:

Ime Priimek, Naslov članka, *Naslov revije*, številka letnika, leto izdaje, št. številka zvezka, str. številka strani.

Primer: Tatjana Hojan, Nekaj stoletnih šol v letu 2013, *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 23, 2013, št. 3, str. 542.

zborniki in katalogi:

Ime Priimek, Naslov članka, *Naslov zbornika* (ur. Ime Priimek urednika), kraj (brez vejice) leto izdaje, str. številka strani.

Primer: Mateja Ribarič, Zgodovina šolskih stavb na Slovenskem, *Hiše učenosti na Slovenskem na starih razglednicah* (ur. Mateja Ribarič), Ljubljana 2006, str. 15.

ponovne opombe:

Če se ponovna opomba sklicuje na isto delo kot opomba pred njo, se zapiše: Prav tam ali Ibid., številka strani. Če gre za isto stran: Prav tam ali Ibid.

Če se ponovna opomba sklicuje na delo, ki ni bilo omenjeno neposredno pred njo: Priimek avtorja (brez vejice) leto izida, str. številka strani.

Primer: Ciperle, Vovko 1987, str. 125.

Viri in literatura

V tem sklepnem poglavju morajo biti po abecednem vrstnem redu navedeni najprej vsi viri in nato vsa literatura, ki so v prispevku citirani v opombah.

Vire navajamo v skladu s predpisi posameznega arhiva (kot v opombah).

Literaturo navajamo tako, da najprej zapišemo: Priimek, Ime: – od tod naprej pišemo enako kot v opombah, le da ne navajamo strani.

Podatki o avtorju

Vsak pisec naj izpolni priložen obrazec s podatki o avtorju. Ob oddaji besedila prispevka naj **avtor posreduje izjavo**, da pošilja svoj izviren, še neobjavljen prispevek, ki ga ni poslal v objavo še kakšni drugi publikaciji. Poleg tiskane objave v Šolski kroniki se avtor strinja tudi s spletno objavo članka ter objavo določenih podatkov o avtorju.

**NON TAM
PRAECLARUM
EST SCIRE LATINE
QUAM TURPE
nescire.**

M. T. Cicero

9781318672005